

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра слов'янської філології

**Кольорова палітра фразеологічної картини світу
в білоруській і чеській мовах**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «магістр»
студентки II курсу
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.031 «Слов'янські
мови та літератури (переклад включно),
перша – білоруська»,
ОНП «Східнослов'янська філологія та
англійська мова: теоретичні і прикладні студії:
білоруська та українська мови і літератури»
Івanni ПОНУРОК

Науковий керівник:
д.філол.н, професор кафедри
слов'янської філології
Людмила ДАНИЛЕНКО

«Допущено до захисту»
Протокол № 12 кафедри
слов'янської філології
ННІФ від 27.04.2023
Завідувач кафедри
к.філол.н., доц. _____

Олена ДЗЮБА-ПОГРЕБНЯК

КИЇВ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ БІЛОРУСЬКОЇ І ЧЕСЬКОЇ МОВ В АСПЕКТІ ТЕОРІЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ	8
1.1. Поняття “мовна картина світу”, місце та роль фразеологізмів в її інтерпретації.....	10
1.2. Особливості мовного світосприйняття білорусів та чехів.....	16
1.3. Сучасний стан дослідження білоруської та чеської фразеологічних картин світу.....	25
Висновки до Розділу I	29
РОЗДІЛ II. КОЛІР У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОБРАЗАХ БІЛОРУСЬКОЇ ТА ЧЕСЬКОЇ МОВ: МОТИВАЦІЙНІ ОСНОВИ ТА БАЗОВІ МОДЕЛІ	32
2.1. Поняття “колоронім”: специфічні риси та різновиди.....	33
2.2. Фразеологічні одиниці білоруської та чеської мов з колоративним компонентом <i>білий</i>	35
2.3. Колоронім <i>чорний</i> у складі білоруських та чеських фразеологізмів.....	44
2.4. <i>Червоний</i> та <i>рожевий</i> колір у білоруських та чеських фраземах.....	54
2.5. Фразеологічні одиниці з колоративними компонентами <i>синій</i> і <i>блакитний</i> у білоруській та чеській мовах.....	65
2.6. Колороніми <i>зелений</i> , <i>жовтий</i> , <i>золотий</i> та особливості їхньої семантики у складі білоруських та чеських фразем.....	70
Висновки до Розділу II	84
РОЗДІЛ III. ДИНАМІКА ФРАЗЕОЛОГІЇ З КОЛІРНИМ КОМПОНЕНТОМ У СУЧАСНОМУ МАС-МЕДІЙНОМУ БІЛОРУСЬКОМУ Й ЧЕСЬКОМУ ДИСКУРСАХ	87

3.1. Найчастотніші та загальноживані фразеологічні одиниці з колоронімами у білоруських та чеських мас-медійних текстах.....	88
3.2. Маловживані фразеологічні одиниці з колірною лексикою у мові сучасних ЗМІ.....	109
3.3. Колороніми, які нами не виявлено у фразеології сучасних ЗМІ.....	116
Висновки до Розділу III.....	118
ВИСНОВКИ.....	121
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	124
ДОДАТКИ.....	160
Додаток А. Перелік білоруських фразеологізмів з колоронімами	160
Додаток Б. Список аналізованих чеських фразеологічних одиниць з колірним компонентом.....	184

ВСТУП

Останні десятиліття ознаменувалися підвищеним інтересом до вивчення культурно-національних особливостей мови, що диктується двома протилежними векторами. З одного боку, в умовах постіндустріальної цивілізації процеси глобалізації суттєво впливають на мовленнєву ситуацію загалом і на мовлення кожного носія будь-якої мови. Вони несуть певну загрозу системам національних цінностей і культурно-національних особливостей. З другого боку, глобалізація – це посилення взаємозалежності народів, що вимагає встановлення комунікативних відносин. Тому стає необхідним дослідження таких культурно релевантних феноменів, як ментальність, менталітет, стереотип, національна ідентичність або всього того, що в межах архетипної парадигми «свій – чужий» складає духовну ауру народу, сприяє формуванню домінантних цінностей культури. І це особливо очевидно завдяки уважному «прочитанню» мови, її одиниць, текстів різного типу.

Одним з найбільш культуроносних пластів мовних одиниць є фразеологізми. Їх знання не тільки збагачує лексикон кожної людини, а й виховує її в світлі випрацьованих загальнолюдських і національних установок. Це зумовлює необхідність дослідження стійких одиниць того чи іншого народу з позиції їх культурної універсальності чи самобутності й культурного впливу на людину як носія мови.

Відповідно до цього науковий інтерес до вивчення фразеології не слабшає. На велику кількість актуальних питань у цій галузі лінгвістична наука дала вичерпну відповідь. Водночас деякі аспекти все ще залишаються актуальними та цікавими для дослідження, зокрема одним із них можна назвати вивчення стійких одиниць, які мають у своєму складі компонент кольоропозначення. Таким чином, **темою** магістерської роботи є кольорова палітра фразеологічної картини світу в білоруській мові. Ми будемо досліджувати ці одиниці в порівнянні з чеською мовою.

Актуальність теми. Людина широко використовує назви кольорів у переносному значенні з метою передачі думок, переживань, вчинків та ставлення до світу, в якому вона живе. Кольорова палітра є важливим об'єктом дослідження сучасної лінгвістики з її зростаючою увагою до питань культурної і національної ідентичності та їх віддзеркалення у мові. Колороніми як компоненти фразеологічних одиниць мають багато етнічних кодів та відображають інформацію про характерні особливості того чи іншого народу. Усе більшої актуальності набуває ця проблема в білоруському та чеському мовознавстві у зв'язку із інтенсифікацією націєтворчих процесів у суспільствах Білорусі та Чеської Республіки. Відтак, аналіз відображення стійких одиниць з колірним компонентом у білоруській та чеській мові дозволить глибше та змістовніше проаналізувати мовну картину світу білорусів та чехів у динаміці.

Мета магістерської роботи – охарактеризувати та виявити лінгвістичні і національні особливості колоронімів у білоруській фразеологічній картині світу в її порівнянні з чеською.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- 1) розтлумачити поняття “мовна картина світу”, “фразеологічна картина світу”, “колоронім”;
- 2) з'ясувати стан дослідження фразеології з колоративним компонентом в білоруській і чеській фразеології;
- 3) виділити одиниці із колоративним компонентом у складі фразем білоруської мови у порівнянні із чеською;
- 4) охарактеризувати лінгвістичні особливості цих фразем;
- 5) проаналізувати національну своєрідність колоративної лексики у складі білоруських та чеських стійких одиниць;
- 6) простежити динаміку фразеології з колірним компонентом у мас-медійному білоруському дискурсі.

Об'єкт дослідження – фразеологічні одиниці з колірним компонентом у білоруській та чеській мовах.

Предмет дослідження – особливості семантики й функціонування фразеологічних одиниць з колірним компонентом в білоруській та чеській літературних мовах як відображення національних мовних картин світу.

Методологія і методи дослідження. Для виконання вищезазначених визначених завдань ми використовували описовий, компаративний, лексикографічний методи, а також методи критичного аналізу літературних джерел та семантико-компонентного аналізу. Дослідження проводилося переважно в індуктивному напрямку – від фактичного матеріалу до його систематизації.

Наукова **новизна** роботи полягає в тому, що вперше в українській білорусистиці здійснено компаративний аналіз фразеологізмів з колірним компонентом, виділено фраземи з колоронімами в публіцистичному дискурсі та проаналізовано особливості вживання цих одиниць в періодичних виданнях.

Джерелом фразеологізмів білоруської мови став “Словник фразеологізмів” І. Я. Лепешева як найбільш повне зібрання фразеологізмів білоруської літературної мови. Щодо чеської мови, то ми послуговувалися “Словником чеської фразеології та ідіоматики” за редакцією Ф. Чермака, Ї. Гронєка, Я. Махача та “Чесько-білоруським фразеологічним словником” І. Калити. Джерелами мас-медійних текстів стали газети “Наша Ніва”, “Звезда”, інформаційна платформа “Радыё Свабода”.

Практичне значення магістерської роботи полягає в тому, що основні положення, результати і систематизовані матеріали можуть бути використані:

1) в подальшій розробці проблемних питань білоруської та чеської фразеології;

2) у процесі при викладанні курсу сучасної білоруської та чеської мов (розділу “Фразеологія”), лінгвокультурології та етнолінгвістики у вищих навчальних закладах;

3) на факультативних заняттях в середніх навчальних закладах з метою формування в учнів інтересу та поваги до рідної мови і літератури.

Перспективи майбутніх досліджень – проаналізувати особливості вживання білоруських фразеологізмів з колірним компонентом у компаративному аспекті з англійськими стійкими одиницями.

Структура роботи – робота складається зі вступу і трьох розділів. У Вступі зазначено актуальність, новизну, мету, об'єкт, предмет, завдання, практичне значення роботи. Перший розділ присвячено теоретичним поняттям дослідження, на які ми спираємося: *мовна картина світу, фразеологічна картина світу, колоронім*, у ньому також проаналізовано стан досліджень білоруської та чеської фразеології з колірним компонентом; У другому розділі виділено фраземи з колоративним компонентом в обох мовах та проаналізовано їх семантичну та національну своєрідність. У третьому розділі простежено динаміку використання фразеологізмів з колірною лексикою в мас-медійному дискурсі. Кожен розділ містить висновки, роботу завершують загальні висновки, список використаних джерел (360 позицій), додатки. Загальний обсяг роботи – 218 сторінок.

РОЗДІЛ I. ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ БІЛОРУСЬКОЇ І ЧЕСЬКОЇ МОВ В АСПЕКТІ ТЕОРІЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Наприкінці ХХ століття відбувся перехід лінгвістичних наук до антропологічної парадигми, що призвело до розвитку різних сфер гуманітарних досліджень (етнолінгвістики, етнопсихолінгвістики, соціолінгвістики, лінгвокультурології, лінгвокраїнознавства та ін.). Основою цих наук була триєдність «людина – мова – культура». Висловлюючись про пріоритетність антропоцентричної парадигми в сучасному мовознавстві, вчені акцентують передусім на перемиканні інтересів дослідника з об'єктів пізнання на суб'єкт. Як зазначає В. А. Маслова, таким чином аналізується “людина в мові і мова в людині” [149, с. 6]. Людина є центральною фігурою мови: і як особа, що говорить, і як головний діючий суб'єкт світу, про який вона говорить.

Загалом парадигма сучасної лінгвістики зосереджена на пошуку того, як людина використовує мову як засіб спілкування і як сама особистість з усією множиною її проявів відображається в мовних одиницях.

Перелік цих людських факторів, які так чи інакше залишають свій слід на різних рівнях мови, починає зростати і поки що досягає першого десятка (за В.А. Масловою) [149]:

- 1) мовна компетентність, тобто знання певного мовного коду, за допомогою якого комуніканти обмінюються інформацією;
- 2) національна приналежність;
- 3) соціокультурний статус (соціальна приналежність, професія, посада, культурні норми і звички, рівень освіти, місце проживання, сімейний стан);
- 4) біологічні та фізіологічні дані (стать, вік, стан здоров'я, наявність або відсутність фізичних вад);
- 5) психологічний тип (темперамент, елементи патології);

б) поточний психологічний стан (настрій, актуальні знання, цілі та інтерес);

7) ступінь знайомства комунікантів;

8) стійкі смаки, звички, прагнення до науки тощо;

9) зовнішній вигляд (одяг, манери тощо).

У різних суспільствах ці ознаки мають неоднакову значущість і тому по-різному відображаються в мовленнєвому спілкуванні, проте в цілому вони входять до переліку комунікативно важливих знаків.

Антропоцентрична парадигма не скасовує права на існування та розвиток порівняльно-історичного та системно-структурного підходів. Перехід від однієї парадигми до іншої не передбачає її фактичної заміни чи лінгвістичного відкидання, а означає насамперед зміну наукових метафор, поглядів на мову, що проявляється у відмінних пріоритетах, методах і перспективах. Нова парадигма допускає інші погляди та цілі дослідження мови, особливі ключові концепції та методи.

Таким чином, у сучасному мовознавстві спостерігається прагнення до інтегративного розуміння сутності мови як динамічної системи, в центрі якої знаходиться людина. Антропоцентричний підхід до вивчення мови зумовлює підвищену увагу дослідників саме до мовно-культурних і когнітивних аспектів, адже мова є не лише засобом, за допомогою якого люди встановлюють зв'язки, обмінюються інформацією, а й своєрідним дзеркалом життя і праці народу, його соціального і духовного розвитку. Якщо суспільство порівнювати з живим організмом, то мову можна назвати нервовою системою, яка встановлює зв'язки між своїми клітинами в організмі.

Людина здатна розуміти світ і саму себе завдяки мові, яка є основним способом формування та існування знань про навколишню дійсність. У ній простежується єдина, оригінальна і неповторна картина відображення національної дійсності. Кожна мова по-своєму відображає світ і виражає те, що не може висловити інша. Будь-яка національна культура має такий мовний матеріал, який дозволяє їй передавати історичний досвід свого народу,

особливості його мислення і психіки, морально-етичні та естетичні норми, які є значущими для наступного покоління. Мова є джерелом інформації, накопиченої етносом, який проживає в певному природному середовищі та соціальних умовах.

1.1. Поняття “мовна картина світу”, місце та роль фразеологізмів в її інтерпретації

Кожна мова ділить світ по-своєму, тобто має власний спосіб його концептуалізації. Вона є найважливішим способом формування та існування знань людини про навколишнє середовище. Сукупність цих знань, збережених у мовній формі, являє собою те, що в різних концепціях називають “*мовним проміжним світом*”, або “*мовною картиною світу*” [147, с. 48].

Поняття образу, моделі, картини світу (зокрема і мовної) базується на вивченні уявлень людини про світ і передбачає те чи інше бачення єдиної будови Буття, Всесвіту, що сприймається свідомістю. Воно включає інтелектуальний і духовний досвід, історико-культурну спадщину народу, зведену до певної загальної схеми. Багатство приватних аспектів картини світу – етичний, науковий, поетичний, релігійно-міфологічний, національний та ін. – показує, що універсальне уявлення про світ, Буття істотно залежить від ракурсу, цілей і завдань, умов і обставин його розгляду. Тому поняття картини світу використовується не тільки в працях з лінгвістики, а й в антропологічних, культурологічних, філософських та інших дослідженнях. Показовим фактом є те, що вперше воно виникло в точних науках, а саме у фізиці на межі XIX-XX століть. У лінгвістиці це поняття зустрічається з XX сторіччя [119].

Сучасне ж розуміння мовної картини світу бере свій початок, з одного боку, від ідей В. фон Гумбольдта та неогумбольдтіанців (Л. Вайсгербер та ін.) про внутрішню форму мови, а з іншого – від ідей американської етнолінгвістики, зокрема, так званої гіпотези лінгвістичної відносності Сапіра-Ворфа [40;41;42].

Поняття “*мовна картина світу*” введено в наукову терміносистему Л. Вайсгербером із такими його основними характеристиками [25]:

1) мовна картина світу – це система всіх можливих компонентів: як духовних, що визначають своєрідність культури й ментальності певної спільноти, так і мовних, зумовлених існуванням і функціонуванням самої мови;

2) з одного боку, це результат історичного розвитку етносу і його мови, а з іншого – причина своєрідних шляхів їх подальшого розвитку;

3) мовна картина світу чітко структурована та багаторівнева у мовленнєвому вираженні. Вона визначає особливості набору звуків і звукосполучень, своєрідність будови артикуляційного апарату носіїв мови, просодичних характеристик мовлення, словникового запасу, словотвірних можливостей частин мови, синтаксису словосполучень і речень, а також пареміологічний багаж;

4) мовна картина світу мінлива у часі;

5) вона створює однорідність мовної сутності, сприяючи закріпленню мовної і культурної особливості в баченні світу та позначенні його засобами мови;

6) мовна картина світу існує в однорідній, своєрідній самосвідомості мовної спільноти людей і передається наступним поколінням через світогляд, правила поведінки, спосіб життя, що наявні в засобах мови;

7) картина світу будь-якої мови – це її перетворююча сила, яка сформувала уявлення про навколишню дійсність через мову як “проміжний світ” у носіїв цієї мови;

8) картина світу конкретної мовної спільноти є її загальнокультурним надбанням.

Мовна картина світу визначається наступним чином: а) формується уявлення про дійсність, відображену в мовних знаках і їх значеннях – мовний поділ світу, мовне впорядкування предметів і явищ, закладені в системних значеннях слів; інформація про світ; б) узагальнюється результат відображення

об'єктивного світу щоденної мовної свідомості тієї чи іншої мовної спільноти (народу, нації).

На думку В.М. Телії, мовна картина світу є *“неминучий для розумово-мовної діяльності продукт свідомості, що виникає в результаті взаємодії мислення, дійсності та мови як засобу вираження думок про світ в актах комунікації. Метафора є одним із найпродуктивніших засобів формування вторинних найменувань у створенні мовної картини світу”* [223, с. 173].

В.А. Маслова стверджує, що між картиною світу як відображенням реального світу і мовною картиною світу як фіксацією цього відображення існують складні співвідношення. Першу можна представити у вигляді просторових відношень (верх - низ, праворуч - ліворуч, схід - захід, далеко - близько), часових (день - ніч, зима - літо), кількісних, етичних, інших параметрів. На її формування впливають мова, традиції, природа, ландшафт, виховання, навчання та інші соціальні фактори. Натомість мовна картина світу не стоїть в одному ряду зі спеціальними картинами світу (хімічною, фізичною тощо). Вона передує їм і формує їх, оскільки людина здатна розуміти світ і саму себе завдяки мові, в якій закріплюється соціально-історичний досвід – як загальнолюдський, так і національний. Останній і визначає специфічні особливості мови, завдяки якій у свідомості носіїв виникає певна картина світу, через призму котрої людина бачить світ. Отже, із зазначеного вище випливає: 1) картина світу – це “реальний світ”; 2) мовна картина світу – відображення реального світу

Термін “мовна картина світу”, як зазначає В.А. Маслова, – це не що інше, як метафора, оскільки у реальності *“специфічні особливості національної мови, які фіксують унікальний суспільно-історичний досвід певної національної спільноти людей, створюють для носіїв цієї мови не якусь іншу, унікальну, неповторну картину світу, відмінну від об'єктивної, а лише специфічне «забарвлення» цього світу, зумовлене національною значущістю предметів, явищ, процесів, вибірковістю ставлення до них, що породжується специфікою діяльності, способу життя і національною культурою певного народу”* [147, с. 50-51].

В.А. Маслова стверджує, що саме мовна картина світу визначає комунікативну поведінку, відображає духовні цінності нації, виявляє національні особливості. Вона суб'єктивна, її формування відбувалося на етапі становлення народу та його мови: *“Менавіта моўная карціна свету абумоўлівае камунікатыўныя паводзіны, разуменне знешняга і ўнутранага свету чалавека. Яна адлюстроўвае сродак маўленчай і мысліцельнай дзейнасці, характэрнай для той ці іншай эпохі, з яе духоўнымі, культурнымі і нацыянальнымі каштоўнасцямі”* [149, с. 79].

Особливу роль у створенні мовної картини світу відіграють фразеологізми (фразеологічні одиниці) – *“залацінкі народнай мудрасці”, “моўныя самацветы”* (І.Я. Лепешаў). Їх прийнято називати *“безпосередньо культурним компонентом мови”*, а також *“ядром національної свідомості, критерієм духовності народу”* [162, с. 252]. Саме існування фразеологічних одиниць є яскравим свідченням того, як в мовній формі втілена тисячолітня творчості народу, його світогляд, культури та духовність. У них постає і фізична картина навколишньої дійсності, і соціальний “вимір” людини в цьому світі, і сама особистість з її емоціями, почуттями, внутрішніми переживаннями. Фразеологізми являють собою комплекс культурної інформації, дають можливість сказати про багато що, сягаючи глибин народного духу.

У лінгвістичних працях **фразеологічна картина** світу розглядається як складова загальної мовної картини світу, *“той її фрагмент, що транслюється з концептуальної в картину світу фразеологічними засобами певної мови”* [109, с. 40]. Це вибудованна у свідомості упорядкована сукупність фразеологічних уявлень про дійсність. Слід зазначити, що поняття *“фразеологічна картина світу”* не можна ототожнювати з поняттям *“фразеологія”*, яка являє собою систему сталих виразів або груп слів, які можна диференціювати за типами. Фразеологізм – це *“ўстойлівая, узнаўляльная, не менш як двухкампанентная моўная адзінка, якая спалучаецца са словамі свабоднага ужывання і мае цэласнае значэнне, не роўнае суме значэнняў яе кампанентаў (калі іх разглядаць на ўзроўні слоў)”* [128, с. 5].

Характер значення фразеологічних одиниць тісно пов'язаний з фоновими знаннями носія мови, практичним досвідом людини, з культурними та історичними традиціями народу, який розмовляє цією мовою. Фраземи надають об'єктам ознаки, які асоціюються з картиною світу, мають на увазі цілу описову ситуацію (текст), дають їй оцінку, висловлюють ставлення до неї. Своєю семантикою фразеологічні одиниці спрямовані на характеристику людини та особливостей її діяльності.

Фразеологізми створюють виняткову можливість проникнути у внутрішній світ особистості, розкрити її основні культурні, моральні цінності, традиції, які складаються з почуттів, мислення, поведінки та навичок, звичаїв, культурних досягнень і становлять собою вагомий надбання для майбутніх поколінь.

У фраземах надзвичайно широко та повно відбилися риси міфологічного світогляду білоруського народу, особливості його життя в давнину, основні риси національного характеру. В.А. Маслова називає стійкі мовні одиниці з національною семантикою *“транслятарами культурнай інфармацыі”* [147, с. 11], *“люстэркам жыцця нацыі”* [154, с. 63], *“фразеалагізмамі-міфалагемамі, у якіх можна ўбачыць і расшыфраваць этнакультурную інфармацыю”* [147, с. 89]. Таким чином, система образів і еталонів, закріплених у фразеології, може слугувати показником національно-духовного досвіду і традицій того чи іншого суспільства.

У фразеологічних одиницях, які представляють собою комплекс народних субстратів, по-своєму інтерпретуються архаїчні образи національної культури. Великий пласт народної фразеології пов'язаний своєю семантикою зі звичаями, обрядами та віруваннями предків. На думку В.А. Маслової, *“фразеалагічныя адзінкі, адлюстроўваючы ў сваёй семантыцы працяглы працэс развіцця культуры народа і яго светапогляду, фіксуюць і перадаюць з пакалення ў пакаленне ўстаноўкі і стэрэатыпы, эталоны і архетыпы”* [150, с. 82].

Фраземи своїм змістом завжди звернені до суб'єкта: вони не стільки описують світ, скільки інтерпретують, оцінюють, виражають суб'єктивне

ставлення до нього. Фразеологізми були й залишаються в мові протягом усієї її історії, про що свідчать і пам'ятки давньої писемності, і сучасні літературні твори, і записи живого розмовного спілкування.

Аналізуючи мовну картину світу, створену фразеологізмами, можна назвати таку ознаку, як *антропоцентричність* [1]. У фразеологічному фонді мови збережений багатий історичний досвід народу, відображені уявлення, пов'язані з трудовою діяльністю, поведінкою людей у різних сферах, ціннісними орієнтирами суспільства на певних етапах його розвитку. Отже, антропоцентричність мовної картини світу виявляється в її спрямованості (орієнтації) на людину.

Роль вивчення фразеологізмів і навіть необхідність такого вивчення зумовлені тим, що стійкі одиниці забезпечують діалог між поколіннями, об'єднуючи їх в єдине ціле. Тому завдання дослідження фразеологічного багатства білоруської мови, як і будь-якої іншої, полягає в розшифровці їх культурної інформації, в розгортанні “згорнутих текстів”, а особливо – у порівнянні з іншими мовами.

Компаративна фразеологія – молодий напрям лінгвістичної науки. Білоруську фразеологію та пареміологію у зіставному плані розглядають Є. Іванов [83; 87], В. Коваль [114; 115; 116; 117; 118], І. Юрченко [265; 266; 267; 268], Ю. Аляхнович [7], С. Михайлов [161], М. Данилович [50; 51; 52], О. Рібакова [187], В. Пархомик [175; 176; 177], К. Кедрон [113; 304; 305], Н. Корина [120], Л. Кулик [123; 124; 125], І. Калита [95; 96; 97; 98; 99; 100; 101; 103, 106; 107; 108], П. Михалова [102], Т. Тулус [303] та ін.

Зіставне вивчення може будуватися на різноманітному фразеологічному матеріалі, який за відповідними спільними ознаками об'єднується в певні групи. Так, наприклад, предметом дослідження можуть бути: а) групи фразеологізмів з однаковою будовою (структурою) (словосполучення, речення, дієслівно-іменні, порівняльні, тавтологічні, бінарні одиниці тощо), б) групи фразеологізмів, які включають у себе граматично чи семантично однотипний компонент (дієслово мовлення, колоронім, соматизм, заонім, власне ім'я тощо), в) групи

фразеологізмів з однаковим сигніфікативно-денотативним значенням (тематичні групи, фразеосемантичні групи, фразеосемантичні поля тощо), г) групи фразеологізмів, однакові або близькі за своєю лексико-граматичною і семантичною структурою (спільнослов'янські, спільногерманські, інтернаціональні, запозичені фразеологізми, фразеологічні кальки тощо).

Розгляд таких фразем на тлі одиниць інших мов, зокрема чеської, надзвичайно корисний, оскільки виводить на поверхню нагальні проблеми, актуальні для сучасної культури та соціуму, що дає змогу виявити міжмовні лакуни та еквіваленти.

1.2. Особливості мовного світосприйняття білорусів та чехів

Мовна картина світу як білорусів, так і чехів, відображена крізь призму фразем і паремій, є мовним феноменом національно-культурного надбання народу. Стійкі сполучення слів містять певну інформацію щодо носіїв мови, несуть відомості про побут білорусів або чехів. Через семантику фразеологічних одиниць ми дізнаємося про різні аспекти поведінки людини.

З покоління в покоління білоруський та чеський народ закріплював у мові своє бачення світу, досвід його пізнання. Природно-географічні умови країн, соціальне середовище і стосунки з іншими народами, характер громадської думки, мистецтво – усі риси життя цих народів відбилися в його мові. Мовна культура як білоруського, так і чеського народів надзвичайно багата та самобутня. Вона втілена в піснях, легендах і переказах, загадках і магічно-таємничих замовляннях, влучних народних порівняннях і у казковому епосі, прозових і поетичних творах художньої літератури. Відгомін минулого відбивається також у лексиці, численних фразеологізмах, прислів'ях і приказках.

Мовні скарби розкривають історію цих двох народів, долучають реципієнтів до моральних та естетичних цінностей, створених білорусами та чехами протягом століть, допомагають зрозуміти їхню філософію, особливості

менталітету та ціннісні орієнтири. Наприклад, чеська фразеологія (у широкому розумінні) відображає [286; 287]:

- переломні історичні події – *dopadnout jak sedláci u Chlumce* “програти на усій лінії в сутичці, в якій не було жодного шансу на успіх”. Цей вислів стосується бурхливих подій 1870-х років, що відбувалися в Східній Чехії за правління королеви Марії Терезії;

- мудрість сільських людей (*Na sv. Řehoře šelma sedlák, který neoře* “на святого Григорія, ледачий, що не оре”);

- традиційні ремесла: *vzít si někoho na paškál* “ретельно допитати когось, змусити розповісти, як усе сталося насправді”, де *paškál* – пасхальна свічка. До цих освячених великодніх свічок колись вносили людей, яких просили щось засвідчити, запрягтися у правдивості своїх слів.

Серед фразем сучасної білоруської літературної мови є одиниці, які мають самобутні національні ознаки. Так, наприклад, фразеологізм *як на дзяды (наесціся, пад’есці)* означає ‘выдатна, уволю’, де *Дзяды* – це поминальний обряд ушановування пам’яті померлих предків [13].

Своєрідними фрагментами, що відображають різні сторони життя білоруського народу, є такі фраземи: *абяцанка-цацанка* ‘ненадзейнае ці нездзяйсняльнае абяцанне’; *не цяпер дык у чацвер* ‘калі-небудзь у бліжэйшым будучым і абавязкова (будзе што-н.)’; *ні семя ні емя* ‘зусім нічога няма есці’; *як завязаць* ‘поўнасьцю, як толькі можна’, *ні млён ні таўкач* ‘ні на што не здатны, няўмелы’; *на ростанях* ‘у стане сумненняў, хістанняў, у нерашучасці перад выбарам чаго-н. (быць, застацца і пад.)’; *збор-каляда* ‘група людзей ці прадметаў, неаднародных па якіх-н. прыметах, якасцях’ [128; 129].

Деякі конкретизаційні визначення у висловах зрозумілі поза контекстом лише для тих, хто знає відповідні реалії. Наприклад, фразема *dostat se kvůli něčemu do Bohnic/do Dobřan/do Kroměříže* (у названих місцях є психіатричні лікарні) [288]. Фразеологізм *як дзядзька ў Вільні* “разгублена, збянтэжана,

непривычна, ніякавата” виник на основі епізоду з поеми Я. Коласа “Новая зямля”, розділ “Дзядзька ў Вільні”.

Фразеологія також відображає різні етапи розвитку, які проходила національна спільнота: феодалський лад (*panská láska po zajících skáče* “багатий буде тебе любити, допоки потребуватиме”, *ісці як на панишчыну* “вимушено, без бажання”), буржуазну добу (*přijít na buben* “розоритися”). Так, фразема *за дзедам шведам* (“вельмі даўно”) зберегла відомості про прихід на білоруські землі шведських завойовників (1655 і 1706-1708 рр.)

У фразеології в різних формах відображено стереотипне ставлення до представників інших націй. Наприклад, у стійких одиницях закріплені уявлення про турків як хаотичних економістів (*turecké hospodářství*), про євреїв як про жадібних (*chodí jako žid se zlatým teletem, скупы як жыд*). Крім того, фразеологізми зберігають поняття про власну спільноту, наприклад, про чехів як музикантів (*co Čech, to muzikant*).

Розглянемо особливості мовного світосприйняття білорусів та чехів на основні компонентів з трьох груп фразеологічних одиниць: а) їжа; б) частини тіла людини, або соматизми; в) числа.

Процес приготування їжі у кожній культурі мав сакральний характер. Тому шлях до культури харчування був водночас і шляхом культурного розвитку. Основною їжею здавна був хліб.

У білоруських фразеологізмах **хлеб** набуває таких значень [128; 129]:

- негативні взаємини з кимось: *не пераламаць хлеба* “з-за непрязнасці да каго-н. не сесці з ім за адзін стол частавацца”;
- дуже важлива та необхідна річ: *хлеб надзённы* “1. тое, што крайне неабходна для жыцця, для існавання; 2. самае важнае, неабходнае”;

- досягнення певних цілей, або отримати вигоди: *мачаць свой хлеб у дзве соли* “адначасова дасягаць дзвюх мэт”, *есці хлеб* “мець карысць, даход з якога-н. занятку”;
- скрутне становішце, обмеження: *садзіца на хлеб і ваду* “абмяжоўваць сябе ў самым неабходным, харчавацца самай простаю ежай”, *скарынка хлеба* “мізэрныя сродкі для існавання”, *спяваць на хлеб* “збіраць міластыню, жабраваць”, *сядзец на хлебе і на вадзе* “жыць надгаладзь, галадаць”, *перабівацца, перакідацца з хлеба на квас (ваду)* “сяк-так, надгаладзь, не наядаючыся, галадаючы”, *шылам хлеб есці* “жыць у нястачы, у беднасці, галадаючы”, *з сямі речаў хлеб есці* “быць у розных пераплётах і многае зведаць у жыцці”;
- характеристика людини: *як сала без хлеба* “вельмі, надзвычай (дурны); пра каго-н”;
- матэрыяльнае становішце, засоби існавання: *на ласкавым хлебе* “на чым-н. утрыманні”, *цераз хлеб (ад хлеба) шукаць хлеба* “мяняць становішча, прывычны парадак жыцця і пад”, *ісці на свой хлеб* “пачаць жыць самастойна, зарабляць сабе на жыццё”, *кавалак хлеба* “сродкі для існавання, пажыткі”, *хлебам карміць* “забяспечваць сродкамі для існавання”, *есці свій хлеб* “жыць, самому зарабляючы на сябе”, *адбіваць хлеб* “пазбаўляць каго-н. заробку, беручыся за тую ж работу, справу”, *і то хлеб* “добра і гэта (тое, пра што гаворыцца ў папярэднім выказванні)”;
- іжа, побажання смачнога: *хлеб ды соль* “прыемнага, добрага апетыту; пажаданне таму, каго засталі за ядой”, *хлеб-соль* “1. харч, яда; 2. пачастунак; 3. турботы, апека; 4. прыемнага, добрага апетыту, пажаданне таму, каго засталі за ядой”, *і да хлеба* “іншыя, апрача хлеба, прадукты харчавання”;
- в’язніца: *на казённы хлеб саджаць* “у турму, у зняволенне”, *на казённым хлебе* “у турме, у зняволенні”;

- бездіяльність: *дарма есці хлеб* “гультаяваць, не прыносіць ніякай карысці”.

У чеських фраземах є такі значення компонента **chléb** [286; 287]:

- повсякденна необхідна робота: *být / stát se / stávat se denním chlebem* “být, stát se, stávat se běžnou, všední (často nepříjemnou) povinností nebo součástí každodenní práce, činnosti”, *denní chléb / chleba / chlebiček* “něčí obvyklá, každodenní nebo často, stereotypně opakovaná práce, činnost; běžná a nezbytná součást práce, způsobu života ap”;

- тяжко працювати: *dobývat svůj chléb v potu tváře* “živit se těžce a namáhavě, pracovat na svou obživu usilovně”, *mít těžkej chleba* “mít obtížnou práci, zaměstnání, popř. si jen stěží někde slušně vydělávat”

- бути самостійним, матеріально незалежним: *mít svůj chléb* “mít pevně zaměstnání a tak zajištěnou obživu”, *vydělat si na chleba* “živit se, získávat obživu”

- позбавляти когось заробітку: *připravít o chleba* “zbavit někoho možnosti obživy, připravit jej o základní prostředky pro život”

- шукати роботу або давати її: *jít za chlebem* “jít hledat práci, zaměstnání, obživu pryč”, *dát někomu chléb* “dát, poskytnout někomu práci, a tak i možnost základní obživy”

- бути залежним від когось: *jíst cizí chléb* “být ekonomicky závislým na cizím, být někým živen a zaopatřen a být na něm tak závislý”, *ujídat někomu chleba/z krajíce* “žít jen s podporou někoho, nechávat se jím živit a poškozovat ho tak”, *jíst chléb z něčí minulosti* “být ekonomicky zcela závislý na nejisté přízni někoho”

- важке матеріальне становище: *žít o chlebu a vodě* “žít nuzně a bídně, živořit a nemít téměř co jíst”.

Таким чином, як і в білоруському, так і в чеському мовному світосприйнятті **хліб** – основне джерело їжі людини, символ матеріальної забезпеченості, або справжньої бідності, залежності від когось.

Щодо соматизмів у складі фразеологізмів, то частотним елементом є одиниця *голова* – центральна і незамінна частина людського тіла. Вона сприймається як осередок життя. Голова є центром думки, пам'яті, прийняття рішень і волі. У ній розташований важливий орган – мозок. Через проблеми і турботи голова може здаватися великою і важкою.

Для білорусів *галава* – це одна з найважливіших частин тіла. Існують дуже багато фразеологічних одиниць з цим компонентом-соматизмом, де він набуває нових, переосмислених значень [128; 129]:

- впевненість: *галаву ў заклад аддаваць* “з поўнай упэўненасцю”;
- погрози, вбивство, смерть: *адарваць (сарваць) галаву* “1. забіць, знішчыць каго-небудзь; 2. строга пакараць”, *адкруціць галаву каму* “1. забіць, знішчыць; 2. строга пакараць”, *вісець над галавой (над галовамі)* “пастаянна пагражаць; пра небяспеку, смерць і пад”, *звярнуць галаву (шыю)* “знішчыць каго-н”, *зламіць <сабе> галаву (шыю)* “1. скалечыцца, загінуць 2. <на чым> пацярпець поўную няўдачу ў чым-н.”, *не знасіць галавы* “не мінуць пакарання, не ўцалець; загінуць”;
- надокучання: *адурьць галаву* “страшэнна надакучыць чым-н. (гаворкай, просьбай)”, *азяліць галаву* “страшэнна надакучыць чым-н. (гаворкай, просьбай і інш.)”;
- безнадійність: *хоць галавой аб сцяну біся* “выказванне безнадзейнасці, немагчымасці зрабіць што-н., каб выйсці з крайне цяжкага становішча”, *хоць <ты> у вір (у пельку) галавой* “выказванне безнадзейнасці, немагчымасці што-н. зрабіць, каб выйсці з крайне цяжкага становішча”, *хоць галавой у пятлю* “выказванне безнадзейнасці, немагчымасці зрабіць што-н., каб выйсці з крайне цяжкага становішча”;
- багато/мало думати: *браць да галавы* “многа думаць пра што-н., непакоячыся і хвалюючыся”, *браць <сабе> у галаву* “многа думаць пра што-н., непакоячыся і хвалюючыся”, *варушыць галавой* “сур'ёзна думаць, меркаваць,

разважаць”, *выкідаць з галавы (з памяці)* “пераставаць думаць пра каго-, што-н., старацца забыць каго-, што-н.”, *дурцыць (тлуміць) сабе галаву*. “думаць, разважаць пра каго- ці што-н., турбуючыся і непакоячыся”, *ламаць <сабе> галаву (галовы)* “напружана думаць, задумвацца, стараючыся зразумець, разгадаць што-н”;

- забывати: *вылятаць (выскакваць) з галавы (з памяці)* “зусім забывацца”, *выпадаць з галавы (з памяці)* “зусім забывацца”, *выпускаць з галавы (з памяці) што* “забываць пра што-н.”, *выходзіць з галавы* “зусім забывацца”;

- сп’яніці: *біць па галаве* “ап’яняць, адурманьваць”;

- позитивна та негативна характеристика людини: *з ветрам (з ветрыкам, з вецяркою)* у галаве “занадта легкадумны, несур’ёзны”, *на галаву вышэй* “намнога разумнейшы, значна больш вопытны (у параўнанні з кім-н.)”, *галава варыць* “хто-н. разумны, кемлівы, знаходлівы”, *галава варыць (варыла)* “хто-н. дадумваецца да чаго-н., прыходзіць да якога-н. вываду”, *галава гарыць (гарэла)* “хто-н. моцна хвалюецца, перажывае”, *галава <i>два вухі* “нездагадлівы чалавек”, *галава не на вошы* “хто-н. разумны, кемлівы, знаходлівы”, *галава садовая* “нездагадлівы, неўважлівы, рассеяны чалавек”, *галава яловая* “бесталковы, дурны чалавек”, *гарачая галава* “нястрымны, неразважлівы чалавек, які захапляецца, дзейнічае паспешна”, *гарачая галава* “хто-н. залішне паспешны, неразважлівы, нястрымны”, *дзіравая галава* “хто-н. забыўчывы, рассеяны, мае кепскую памяць”, *дубовая галава* “тупы, неразумны чалавек; тупіца”, *<ёсць><свая> галава на плячах* “хто-н. дастаткова разумны, кемлівы”, *куруная галава* “незгадлівы, прастакаваты чалавек”, *не галава, а дом саветаў* “хто-н. вельмі разумны, ясна і лагічна мысліць, разважае”, *пустая галава* “нездагадлівы, прастакаваты чалавек”, *светлая галава* “вельмі разумны чалавек”, *светлая галава* “хто-н. ясна і лагічна мысліць, разважае”, *без галавы* “неразумны, тупаваты ці няўважлівы, рассеяны”, *мець сваю галаву на плячах* “быць дастаткова разумным, кемлівым”.

У чеських фразеологічних одиницях *hlava* має такі значення [286; 287]:

- не думати, не переживати, не робити щось: *bít někoho hlava nehlava* “bez rozmyslu”, (*z toho mě*) *hlava nebolí* “z toho si nic nedělám”, *pustit něco z hlavy* “přestat na to myslit”;
- разом: *dát hlavy dohromady* “radit se společně”;
- хвилюватися про щось: *dělat si z něčeho, s něčím (těžkou) hlavu* “dělat si starosti”;
- багато думати: *hlava mu z toho jde kolem* “je vyveden z míry”, *lámat si (s něčím, nad něčím) hlavu* “usilovně (o něčem) přemýšlet”, *mít, nosit něco v hlavě* “myslet na to stále”;
- велика кількість: (*byla tam*) *hlava na hlavě* “mnoho lidí”;
- характеристика людини: (*mít*) *horkou hlavu* “často vzplanout; být ukvapený”, *mít v hlavě* “být podnapilý”, *mít v hlavě piliny, slámu* “být hloupý; nic nevědět, neznat”, *nemít nic v hlavě* “nic nevědět, neznat; být hloupý”, (*to je*) *otevřená, chytrá, bystrá hlava* “chytrý, nadaný člověk”, (*to je*) *prázdňá hlava* “hlupák”, (*mít*) *tvrdou, svou hlavu* “být umíněný”;
- не розуміти чогось: (*to mi*) *nejde do hlavy* “nechápu to”;
- ретельно: (*hlídat, opatrovat, střežit něco*) *jako oko v hlavě* “pečlivě, úzkostlivě”;
- старатися робити неможливе: *jít hlavou proti zdi* “snažit se o nemožné”;
- покарання, смерть: *má máslo na hlavě* “lze ho postihnout pro minulé provinění”, *už ho hlava nebolí* “je mrtev”.

Як і в білоруських, так і в чеських стійких одиницях *голова* – це символ мислення, розуміння. Багато фразем з цим компонентом використовується для характеристики людини та її поведінки.

Доволі частотним у фразеологізмах є вживання числівника *два*. Здавна він мав певну символічну семантику. Подвійні або здвоєні предмети, за повір'ям, могли принести нещастя.

Число *два* в білоруській та чеській фразеології символізує парність, відсутність єдності, роздвоєність, протилежність, протиріччя. У традиційній культурі знайшло відображення найдавніше загальнолюдське явище – двоє, пара, яке мало важливе значення для продовження роду людського.

Актуалізуються найрізноманітніші значення у фразеологізмах з числовим компонентом два, які представлені невеликою кількістю [128; 129; 286]:

1) роздвоєність: *гнацца (пагнацца) за двума зайцамі* ‘брацца адразу за дзве справы, дамагацца дзвюх розных мэт’; *сядзець на двух крэслах* ‘займаць адначасова дзве пасады, займаць няпэўную, няясную пазіцыю, прытрымліваючыся розных, несумяшчальных пунктаў гледжання’; *на два франты* ‘у двух розных напрамках (дзеянiчаць)’; *у абодва (два) канцы* ‘туды і назад (ехаць, ісці, заплаціць, браць білет і пад.)’; *між (паміж) двух агнеў* ‘у цяжкім становішчы, калі небяспека пагражае з двух бакоў’; *палка з двума канцамі* ‘тое, што можа скончыцца добра і дрэнна’, *být ve dvou ohních, mezi dvěma ohni* “mít nesnáze, těžké postavení, ať se rozhodne tak či onak”, *nelze sloužit dvěma pániům najednou* “konat dvě zcela různé činnosti současně a s úspěchem”, *bojovat / válčit na dvou frontách* “zabývat se současně dvěma rozdílnými záležitostmi, usilovat o něco současně ve dvou rozdílných oblastech”, *[být / ocitnout se ap.] mezi dvěma mlýnskými kameny* “být pod tlakem dvou stran s protichůdnými požadavky • mít nesnáze, těžké postavení, ať se rozhodne tak, či onak”

2) винятковість, нестандартність: *на дваіх (для траіх) рос, аднаму дастаўся* ‘вельмі вялікі’; *у дзве (тры) столкі* ‘выключна, незвычайна (рады, вяселы і пад.)’, *(udělat něco) jedna dvě* “velmi brzy, rychle”, *(pracovat, jíst) za dva* “dvojnásobně; mnoho”

3) однаковість, одностаність: *два боты пара* ‘абсалютна аднолькавыя, адзін не лепшы за другога’; *галасаваць (прагаласаваць) абедзвюма рукамі* ‘з вялікай ахвотай і поўнасьцю падтрымліваць каго-, што-н.’, *jeden (stojí, je) za osmnáct, druhý za dvacet bez dvou* “jsou oba stejní, ale žádný nestojí za mnoho”, *mít dvě želízka v ohni* “jednat obojace, obojetně”, *dva kohouti na jednom smetišti* “два jedinci (zprav. muži) usilující o vůdčí, dominantní postavení, pro jejichž vzájemný vztah je typická nesnášenlivost a konflikty, konkurenti, soupeři v lásce, pracovním prostředí”.

Таким чином, фразеологічний фонд білоруської та чеської мов містить у собі морально виважений, мудрий погляд на життя як на систему відносин людини до світу природи, суспільства, сім’ї, рідних і близьких.

1.3. Сучасний стан дослідження білоруської та чеської фразеологічних картин світу

Вивченню фразеологічних і пареміологічних одиниць білоруської мови з погляду відображення в їх змісті традиційної народної культури народу, особливостей його світосприйняття та ментальності, аналізу того, як міфологічні знання проявляються в семантиці стійких одиниць, присвячені наукові праці В.І. Коваля [114; 115; 116; 117; 118], В.А. Маслової [145; 146; 148; 151; 152; 153], Т.В. Володіної [26; 27; 28; 29; 30], А.Л. Садовської [190; 195; 197; 198; 199; 200], О.В. Данич [48; 49] та інших.

У білоруському мовознавстві найбільш комплексною є етнолінгвістична проблематика, представлена в науковому дослідженні гомельського мовознавця В.І. Коваля [115; 116; 117]. У його монографії “*Усходнеславянская этнафразеалогія: дэрывацыя, семантыка, паходжанне*” (рос. мовою) [114] здійснено системний аналіз фразеологізмів, що відносяться до сфери народної духовної культури. Натомість стійкі одиниці білоруської мови, генетично

пов'язані з народно-міфілогічними уявленнями про тварини, рослини і неживі предмети, аналізуються в етнолінгвістичному аспекті в науково-популярному виданні В.І. Коваля *“Чым адгукаецца слова: фразеалогія ў навер'ях, абрадах і звычайях”* [118].

Етнофразеологію як об'єкт лінгвокультурології досліджувала В.А. Маслова в таких наукових статтях: *“Адбіткі міфаў у беларускіх фразеалагізмах”* [145], *“Міф і яго адлюстраванне ў семантыцы фразеалагічных адзінак”* [151], *“Паданні “старыны глыбокай” у люстэрку мовы”* (рос. мовою) [153], а також в інших наукових доробках. Особливої уваги заслуговує одна з останніх монографій дослідниці *“Нацыянальны характар праз прызму мовы”* (рос. мовою) [152], присвячена виявленню характеру людини за даними мови і текстів малих жанрів (приказок, прислів'їв, анекдотів, тостів).

Вивченню лінгвістичного аспекту культурно-національної специфіки поведінки на матеріалі російської і білоруської фразеологій присвячене дисертаційна робота О.В. Данич [48]. Певний внесок у дослідження питань етнофразеології зробила також її монографія *“Менталітэт беларусаў і рускіх. Адлюстраванне ў міфалогіі, фальклору, фразеалогіі”* (рос.) [49].

Автором достатньо великої кількості статей (понад 40), присвячених аналізу етнокультурного змісту білоруських фразеологічних і пареміологічних одиниць, в т.ч. що семантизують різні аспекти характеру та поведінки людини, є дослідниця А.Л. Садовська. Так, наприклад, їй належать наукові розвідки: *“Лінгвакультуралогічны падыход да аналізу фразеалагізаваных рэсурсаў мовы”* [193], *“Нацыянальна-культурная спецыфіка фразеалагізмаў”* [194], *“Паняцце канатацыі ў сучаснай лінгвістыцы і яго роля ў плане вывучэння культурна-нацыянальнай спецыфікі фразеалагізмаў”* [196], *“Фразеалогія ў кантэксце культуры: этналінгвістычны падыход да вывучэння”* [202], *“Лексіка-семантычная характарыстыка беларускіх фразеалагізмаў тэматычнага кола “разумовая дзейнасць чалавека”* (у співавторстві) [192], *“Адлюстраванне гандарных адносін у беларускай, рускай і сербскай парэміялогіі”* (у співавторстві)

[189], *“Казнітыўны патэнцыял беларускіх фразеалагізмаў з кампанентамі бацька, маці”* [188], *“Каханне ў моўнай карціне свету беларусаў”* [191] та інш.

Найвагомішим науковим доробком А.Л. Садовської можна вважати монографію *“Фразеалагізмы з кампанентам-арнітонімам у беларускай мове: этнолінгвістычны аспект”* [201], написану на матеріалі кандидатської дисертації і присвячену дослідженню фразеологізмів білоруської мови з компонентом-орнітонімом в етнолінгвістичному аспекті.

Питаннями етнофразеології останнім часом активно займається професор Гомельського державного університету імені Ф. Скорини О.О. Ляцинська [139]. Вона є автором навчального підручника *“Сучасная беларуская мова: фразеалогія”* [140], в якому значну увагу приділено когнітивному аспекту фразеології, а також аналізу фразеологічних одиниць у лінгвокультурологічному аспекті. Цей посібник – своєчасний і просто необхідний у процесі реалізації лінгвокультурологічного підходу до викладання білоруської мови на різних рівнях освіти.

Характеристиці білоруських соматичних фразеологічних одиниць на фоні англійських у структурно-семантичному та лінгвокультурологічному аспектах присвячена дисертаційна праця Л.В. Кулик [124]. Національно-культурний компонент мови у фразеологізмах, прислів'ях і приказках, які відображають емоційно-чуттєвий стан людини, риси її характеру, релігійний світогляд, особливості морально-етичної та мовленнєвої поведінки проаналізований в наукових статтях О.С. Дзядової [53; 54; 55; 56; 57; 58; 59; 60; 61; 62; 63; 64; 65; 66; 67].

У чеському мовознавстві фразеологія значно розвинулася завдяки працям Ф.Чермака [285; 286; 287]. Уперше тематичний аспект ідіом систематично опрацьовувався в працях Еви Мргачової. Вагомими надбаннями є роботи: *“Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice: (tematický frazeologický*

slovník II)” [314] та “Zvířata v české a polské frazeologii a idiomatice: česko-polský a polsko-český slovník” [316].

Вивченням особливостей функціонування зоонімів у чеських фразеологізмах займається Яна Рацлавська. Так, у виданні “*Pes v jazyce a myšlení: sonda do slovanské frazeologie a idiomatiky*” [333] подано результати дослідження мовного образу “собака” в окремих слов’янських мовах. Шляхом інтерпретаційного аналізу фразеологізмів, даних анкетного опитування та порівняння з дослідженнями в галузі природничих та історичних наук автори доводять, що усталені словосполучення з компонентом “собака” глибоко вкорінені в мовах і їх використання сьогодні визначається традицією. Частотна вживаність цих одиниць пов’язана з тенденцією до економії мовних ресурсів. Зоологічну тематику у фразеологічному надбанні чеського народу вивчали також Д. Граділова [295] та Б. Петракова [325].

Дослідженню когнітивної лінгвістики присвячені праці І. Ванькової “*Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*” [347], “*Nádoba plná řeči: (člověk, řeč a přirozený svět)*” [351]. Так, у виданні “*Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*” [347] пояснено, як основні теоретико-методологічні принципи когнітивної та культурної лінгвістики, так і конкретні можливості їх використання у зв’язку з чехознавством та богемісткою. Про силу когнітивного підходу до мови свідчать різноманітні погляди на словниковий склад чеської мови. Намір авторів – вказати на внутрішній зв’язок між мовою, культурою та повсякденним життям національної спільноти. Дослідженням зв’язку мови та культури займалися також Й. Штепан [338; 339], М. Криванцова [310].

Вивченню образу людини, її особливостей, гендерних відносин присвячені праці М. Свашкової, Л. Степанової, М. Блехової, І. Ванькової та інш. Дослідженню характерних рис фразеології слов’янських та іноземних мов у порівнянні з чеською присвячені наукові розвідки Л. Степанової (рос. і чес.) [163; 340], В.М.Мокієнка [162; 163], Л.І.Даниленко [44; 45; 46; 47], Я.Складаної,

Д.Балакової, П. Савіцького та Л. Смічекової (слов'янські та романські мови) [335], С. Поповичової (сербс. та чес.) [332], Е. Мргачової, Г. Баловської та А. Зури (пол. та чес.) [315], П. Крейчі (бол., сербс. та чес.) [307; 308; 309], К. Кедрон [304; 305].

Так, монографія Катерини Кедрон *“Genderové aspekty ve slovanské frazeologii: (na materiálu běloruštiny, polštiny a češtiny)”* [304] присвячена питанню гендеру в мові: розглядається вплив гендерного чинника на фразеологію трьох споріднених мов (білоруської, польської та чеської). Авторка аналізує мовний матеріал у лінгвокультурологічному аспекті. У межах свого дослідження науковиця спостерігає за формальними подібностями та відмінностями між окремими мовами, але насамперед намагається виявити різні та подібні риси у сприйнятті чоловіків і жінок, їхнього характеру та поведінки в трьох слов'янських культурах. На основі класифікації та оцінки зібраного матеріалу подано розгорнуту характеристику понять *“чоловік”/ “жінка”* у фразеології. У роботі також розглядається питання про те, чи можна говорити про мовну відсталість жінки на фразеологічному рівні, та наскільки на це явище впливають соціальні чинники, на відміну від суто мовних.

Таким чином, як у білоруській науковій спільноті, так і в чеській активно продовжують проводитися дослідження фразеологічних одиниць у нових аспектах, що має вагоме значення для розвитку лінгвістики загалом.

Висновки до Розділу I.

Згідно з антропологічною парадигмою вивчення мови у центрі уваги сучасних дослідників є комплекс проблем, пов'язаних із взаємодією людини та мови. Зростання інтересу до цих питань викликане не лише процесами національної ідентифікації в сучасному суспільстві, а й розширенням

міжнародних контактів, що спричиняє актуальними питання міжкультурної комунікації.

Мовна картина світу – це зафіксована в ній інтерпретація дійсності у вигляді сукупності думок про світ. Вона не просто стоїть поруч із особливими картинами світу (хімічною, фізичною тощо), а передує їм і формує їх, оскільки людина здатна розуміти світ і себе саму саме завдяки мові, в якій закріплено суспільно-історичний досвід – як загальнолюдський, так і національний.

Фразеологія – фрагмент мовної картини світу. Фразеологічні одиниці білоруської та чеської мов фіксують головне в житті цих націй, мудрість попередніх поколінь, а тому є джерелом розшифрування установок культури етносів, їх менталітету, складу розуму та способів пізнання світу, його вербального відображення. Вони дозволяють проникнути в далеке минуле не лише мови, а й історії та духовності їх творців та носіїв, перейняти досвід певної мовно-культурної спільноти, що передавався з покоління в покоління і зберігався в них.

У зв'язку з такою специфікою, і насамперед, консервативністю та високим ступенем акумулятивності, фразеологізми є особливими когнітивно-семіотичними одиницями мови, словесним результатом вивчення і сприйняття світу, а разом з тим одиницями, в яких у стислій образній формі зафіксовано багатовіковий досвід минулих поколінь білорусів та чехів.

Вивчення фразем у нових аспектах їх змісту, ролі та призначення зумовлене розширенням міжнаціональних зв'язків і поглибленням взаєморозуміння між народами, що викликає необхідність пильної уваги до питань мови та культури кожного етносу.

Формування картини світу білорусів та чехів, у якій виявляється своєрідне сприйняття явищ, предметів, стосунків між людьми, чітко фіксується в мові цих народів, в їх унікальних зразках усно-поетичної творчості. Фразеологізми, прислів'я та приказки з національно-культурним компонентом становлять

глибоко реалістичну і правдиву частину народної творчості білорусів та чехів. Вони є відображенням багатовікової історії білоруського та чеського етносів, їх життя і побуту, різноманітних життєвих спостережень за тваринним і рослинним світом, взаємин між людьми, результатом осмислення життєвих явищ і подій дійсності.

Фразеологізми є цінним матеріалом для дослідження специфіки відображення образу людини в мовній картині світу білорусів та чехів, який постає як динамічна, активна істота з притаманним набором психологічних характеристик.

РОЗДІЛ II. КОЛІР У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОБРАЗАХ БІЛОРУСЬКОЇ ТА ЧЕСЬКОЇ МОВ: МОТИВАЦІЙНІ ОСНОВИ ТА БАЗОВІ МОДЕЛІ

Людина бачить довкілля кольоровим: синім, червоним, зеленим, жовтим, фіолетовим, з усіма тонами, півтонами, відтінками. Колір несе в собі і перше враження, і психологічне сприйняття, яке залежить від душевного стану людини, пробуджує внутрішні переживання та почуття. Кольори впливають на душу: вони можуть викликати почуття, пробуджувати емоції та думки, вони заспокоюють чи хвилюють, засмучують чи веселять. З давніх часів люди намагалися зрозуміти значення кольору. У наш час, говорячи про значення кольору, вживають різні терміни («міф», «символ», «семантика», «інформативність», «образ», «знак», «метафора», «алегорія»).

У природі колір є об'єктивним даним, яке не залежить ні від людей, ні від їхніх смаків і оцінок. Проте в культурі і, відповідно, у мові сприйняття кольору суб'єктивне. Символіка кольорових позначень відрізняється в різних семіотичних системах, у різних народів та в окремих їхніх представників, у чоловіків та жінок [306]. Це насамперед пов'язано з історією та культурою народу, а також з його мовними традиціями. У розпізнаванні кольору кожен із нас – глядач “колірної” вистави, в якій відбиток, перцепція світла та тіні залежать і від нашого розташування у просторі, і від настрою в конкретний момент. Сприйняття кольору обумовлено багатьма факторами: зовнішніми (погодні умови, заломлення світла під певним кутом, фон, що використовується) та внутрішніми (самопочуття, настрої, індивідуальні переваги тої чи іншої барви). Перцепція забарвлення якогось предмета – творчий процес, у якому значну роль відіграють суб'єктивність і миттєві (нагальні) обставини (фон сприйняття).

Колір важливий у всіх сферах людського існування. Його первинна символіка пов'язана з функціями органів сприйняття, і багато в чому зумовлена уявленнями давньої людини про дію природних стихій. У правіки значна увага

приділялася саме магичній функції кольору, а згодом акцент робився на естетичну роль. Як естетична категорія колір важливий у побутовій сфері, але реалізація його “високої” функції пов’язана насамперед із образотворчим мистецтвом, з живописом. Колір стає одним із художніх засобів при створенні літературного тексту, а також одним із компонентів фразеологічних одиниць.

2.1. Поняття “колоронім”: специфічні риси та різновиди

Колір і особливості його функціонування нерідко ставали об’єктом пильної уваги білоруських та чеських учених у галузі лінгвістики та культурології (О.П. Василевич, Ю.М. Бабич, Д.Д. Павловець, М.Є. Абрагімович [2], І.А. Швед [253; 254; 255; 256], Т.В. Трубка [230], І.В. Калита [98; 99; 103; 108], О. Беран [282], П. Плєскотова [326], І. Ванькова [348; 349; 350; 352] та ін.).

Однак дослідження кольоросемантики в категорії мови, як одного із безлічі нових напрямків у лінгвістиці, поки що не має ні конкретної назви, ні чітко сформованого термінологічного апарату. Відповідно до цього, серед мовознавців ведуться постійні дискусії про термін, який може використовуватися як основний для позначення категорії кольору в мові. Крім того, дослідження мовної кольоросемантики не розвивається в єдиному руслі, а має тенденцію до розгалуження. Усі “гілки” тісно взаємопов’язані, але аналізують колір у різних сферах лінгвістики та літературознавства: лексична і фразеологічна колористика, кольоросемантика стилю конкретних авторів, колір у міфопоетиці та ін.

Найбільш частотними одиницями, які використовуються в наукових працях для позначення колірної лексики, є такі: *кольоропозначення* (найдавніше з усіх термінів), *кольоронайменування* (використовується рідко, притаманне більше торгівельній сфері, а не лінгвістиці), *кольоролексема*, *кольоролексика*, *колоративна одиниця*, *кольорофразеологізм* (*кольорофразеологізм* з

колоративом), *колоризм*, *колоратив* (Ялинцова І.В.), *колоронім*. Більшість мовознавців, серед яких Ю. Бабич, І. Калита та І. Струч, надають перевагу саме останній назві [98]. Спираючись на наукові розвідки вчених, ми у своїй роботі будемо послуговуватися саме цією останньою одиницею.

Як *лінгвістичний термін колоронім* позначає стандартну або субстандартну одиницю (слово або словосполучення), що несе семантику кольору як атрибуту (білий, червоний), дії (біліти, зеленіти) та широкого діапазону номінацій: конкретної (синь, жовтизна); невизначено-асоціативної (колір морської хвилі); okazіональної (ситуативної чи контекстуальної) [98, с. 39].

Колороніми представлені лексемами національної мови, а також адаптованими та незмінними запозиченнями: *бордо, беж, хакі, маренго* [6; 159]. До колоронімів відносяться субстандартні одиниці, що співвідносяться з вищезгаданими групами різних частин мови, в номінативних функціях яких містяться ознаки дії/впливу.

Отже, *колоронім* – загальне визначення всіх простих, складних та складених одиниць, що позначають первинні (чорний, білий, сірий) та вторинні кольори (червоний, жовтий, синій), їх відтінки, назви невиразних кольорів, включаючи невизначено-асоціативні одиниці різних типів [98, с. 39].

І. Калита у своїй праці “Очерки по компаративной фразеологии II. Цветная палитра в национальных картинах мира русских, беларусов, украинцев и чехов” [98] поділяє усі колороніми на:

- ахроматизми – *властивість оптичного скла заломлювати промені світла, не розкладаючи їх на складові кольори, безколірність, безбарвність*; білий, чорний і сірі барви;

- хроматизми: *усі основні кольори*, до яких належать сім кольорів веселки;

- люксоніми (від лат. *lux* – світло) – *одиниця, що позначає лексику зі значенням наявності чи відсутності світла* (світлий, блискучий, ясність, сутінки тощо);

- *оказіоналізми (хроматизми та ахроматизми): у значенні специфічної категорії вузької сфери, що виникає на стику мовознавства та фольклору.*

Колороніми розглядаються як одиниці з великим змістовним та емоційним потенціалом, що дає можливість: а) різнобічної характеристики людини, предмета, явища, дії; б) систематизації предметів, понять, дій; в) трансляції емоцій стосовно об'єктів або явищ, що позначаються; г) відображення різних емоційних реакцій носіїв мови; д) показ інновацій, що відбуваються в економічній та соціальній сферах [38].

2.2. Фразеологічні одиниці білоруської та чеської мов з колоративним компонентом *білий*

Білий колір, як чорний і сірий, вважається ахроматичним, тобто безбарвним. Білизна включає всі кольори, і тому чисте біле світло є тим, що складається з усіх кольорів. Це явище було відкрито в 17 столітті Ісааком Ньютоном, як світлова призма розбиває сонячний промінь на кольоровий спектр (веселку).

У тлумачному словнику білоруської мови (біл. *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы*) *белы* означає 1. *які мае колер снегу, малака; процілеглае чорны; 2. светлы, ясны; 3. у спалучэнні з некаторымі назоўнікамі ўжываецца ў значэнні: контррэвалюцыйны, варожы Савецкай уладзе; процілеглае чырвоны; 4. у значэнне назоўнік белыя, -ых. Светлыя фігуры ў шахматах і шашках; 5. які мае белы колер скуры (пра расу); 6. як састаўная частка некаторых заалагічных, батанічных, хімічных і інш. назваў.* [225, с. 365]. У словнику чеської

літературної мови (чес. *Slovník spisovného jazyka českého*) *bílý* має таке визначення: 1. *zbarvený jako čistý sníh n. vůbec jasně zbarvený* 2. *bělošský* 3. *bělogvardějský, kontrarevoluční* [293]. У обох словникових дефініціях білий колір асоціюється зі снігом, ясністю та має значення контрреволюційності. Натомість у білоруській мові він вживається як найменування відтінку шахових фігур, як частина хімічних, біологічних назв, а також співвідноситься з кольором шкіри.

Щодо етимологічного аспекту, то слово *белы / bílý* виникло з праслов'янського *бѣль – “білий, світлий”. Натомість праслов'янська лексема походить від індоєвропейського *bha-/*bhe- зі значенням “зять, свящій, блішчаць”. Давньоіндоєвропейські субстантивні та дієслівні утворення від наведених коренів мали відповідно значення *bhalam* “зьянне” і *bhati* “зять, блішчаць” [260, с. 344], [311, с. 54].

Білий у традиційній культурі білорусів та чехів – один з найбільш поширених кольорів. Нарівні з червоним і чорним він складає основний спектр кольорової символіки у міфопоетичній моделі світу. Білий колір надзвичайно широко використовувався в народних костюмах, у виробках ткацтва, у оздобленні чи прикрашанні зони відпочинку в селянській хаті, в ритуально маркованому одязі основних учасників обрядової дії, наприклад, нареченої або небіжчика.

У символіці конкретних речей: білий прапор – знак перемир'я, міжнародний знак капітуляції; біла сукня нареченої – ознака чистоти і невинності; білий голуб – символ миру і дружби, знак волі Бога, Святого Духа. Певне протиріччя колірної символіки засноване на об'єктивних фізичних властивостях білого кольору, оскільки цей колір є зоровою ілюзією, включає всі кольори спектру.

Для білорусів важливість білого кольору підкреслюється кількістю фразеологізмів, де використовується компонент-найменування цього кольору. З давніх часів білий колір сприймався як щось хороше; білий також є знаком

вищих, неземних сфер, оскільки асоціюється з хмарами, чистотою, духовністю, святістю, вірою, божественністю [].

Семантика життя, поряд із семантикою простору, міститься у фразеологізмі *белы свет* [129, с. 513] ‘навакольная рэчаіснасць – сусвет, зямля, з усім, што на ёй існуе, жыццё ва ўсіх яго праявах’, який також входить до складу виразів із різним значенням: *не бачыць белага свету* [129, с. 103], *выводзіць на белы свет* [128, с. 185], *у белы (божы) свет* [129, с. 519], *у белы свет як у капейку* [129, с. 520], *не жылец на белым свеце* [129, с. 426] і інш. Цікавим є те, що прикметник “божий” є синонімом до слова “білий” у окремих виразах: *белы свет / божы свет; у белы (божы) свет*, а синонімом фраземи *у белы свет як у капейку* в значенні “не цэлячыся, спадзеючыся на шчаслівы выпадак (страляць і пад.)” є словосполучення *богу ў вокны*.

Колоронім *белы* у поєднанні із зоонімами певним чином актуалізує сему відмінності як з позитивною, так і з негативною конотацією: фразеологізм *на белым кані* [128, с. 549] стосується особи, яка займає вигідне становище або є переможцем, а вислів *белая варона* [128, с. 174] вживається по відношенню до людини, яка своєю поведінкою або зовнішнім виглядом не схожа на інших людей. Ці відомості підтверджуються міфічними уявленнями про тварин з білим забарвленням, які вважалися священними: згідно з міфологічним словником білорусів, «*прыкмета белы далучае прадстаўнікоў жывёльнага свету да асаблівага міфалагічнага класа, дыстанцуе іх ад жывёл “звычайнай” афарбоўкі, указвае на адхіленне ад нормы, ператвараецца ў своеасаблівы ярлык жывёл – цароў над сваімі родзічамі*» [160, с. 45]. Існувало, наприклад, повір’я, що зустріти в дорозі білого коня – до успіху. А якщо сниться білий кінь – піде сніг. «*Чэхі лічылі, што сустрэча вясельнай дружыны з белаі кабылай (каровай) – да дзетанараджэння, а з чорнай – да бясплоддзя*» [210, с. 352].

Цікавим є інший фразеологізм, який має також у своєму складі поєднання колороніма *белы* та зооніму *бычок*: *казка пра белага бычка* – “бясконцае паўтарэнне аднаго і таго з самага пачатку; вяртанне да таго самага” [128, с. 538],

який має негативну конотацію. Значення виразу склалося на основі короткої, але нав'язливої народної казки для дітей, коли малеча знову і знову просила розповісти її ще один раз, знову і знову: «– *Расказаць табе казку пра беллага бычка? – Раскажы! – Ты раскажы, ды я раскажы, да чаго ў нас будзе і дакуль гэта будзе! Расказаць табе казку пра беллага бычка?»* [130, с. 177]. Негативну конотацію має також фразема *да белых мядзеведяў*, що означає *відправити або загнати* “у канцэнтрацыйныя лагеры на поўначы ці ўсходзе Расіі” [129, с. 77].

Прикметник *белы* наділяє особливим статусом і людину: наприклад, фразеологізм *белая костка* [128, с. 593] вказує на “чалавека знатнага (часцей дваранскага) паходжання” на відміну від простої людини незнатного походження, що позначається фразеологізмом *чорная костка*.

Так, у фразеологічному контексті колоронім *белы* найчастіше реалізує позитивні конотації, за винятком поодиноких виразів, наприклад: (*даводзіць, распякаць*) *да беллага калення* [128, с. 541] означає “сітуацыю давядзення чалавека да поўнага адчаю, да поўнай страты самавалодання” (сін. да вар’яцтва), *белая пляма* “1. Недаследаваны ці маладаследаваны раён, край. 2. Нявырашанае пытанне, нераспрацаваная праблема.” [129, с. 313], *рабіць з беллага чорнае (белае чорным)* “падаваць што-н. у іншым выглядзе, беспадстаўна перайначваць” [129, с. 401], *шыта белымі ніткамі* “няўмела, няўдала схавана, скрыта што-н.” [129, с. 937].

Білий колір як асоціація з чистотою, з відсутністю плям простежується у фразеологізмі *у белых пальчатках* (далікатна і бяскроўна) [129, с. 232]. Спільними для усіх східнослов'янських мов є, наприклад, фразеологізми *белыя мухі* “снег, сніжинкі” [129, с. 70] та *да белыя мух* “да першага снегу, да халадоў (рабіць што-н.)” [129, с. 68], у яких сніжинки, які падають, співвідносяться з мухам.

Амбівалентне розуміння білого можна знайти, однак, у народних порівняннях. Цікавими з цього погляду є вислови *белая як сонца* [212, с. 418] і

белы як смерць [213, с. 399], які водночас асоціююць білий колір як з верхнім, так і з нижнім локусом світобудови. Таким чином, сонце в народній культурі трактується як обличчя або око Бога, яке дивиться на світ згори, а також як життя, добро, досконалість тощо. Другий вислів актуалізує міфічні уявлення про зв'язок білого кольору з потойбічним світом і відхід.

Народними еталонами білого кольору в стійких порівняннях є відповідні предмети побуту (*белы як засланка* [212, с. 160], *белы як сцяна* [212, с. 418], *белы як палатно* [212, с. 298], *белы як папера* [212, с. 305], *белы як крэйда* [212, с. 224], *белы як з крыжа зняты* [212, с. 224]), рослини (*белы (гэтан) свет як макаў (макавы) цвет* [212, с. 445], *бела як ліпіначка* [212, с. 241], *як на белай бярозі пілой* [212, с. 67]), тварини і птахи (*бела як свіное цела* [212, с. 446], *белы як лебедзь* [212, с. 237]), продукти харчування (*белы як малако* [212, с. 254], *белы як сыр* [212, с. 419], *белы як яйцо* [212, с. 480], *белы як смятана* [212, с. 401], *белы як мука* [212, с. 269], *як часнок белыя* [212, с. 457]), природні явища, час (*белы як снег* [212, с. 401], *белы як снег на кузні* [212, с. 401], *белая як сонца* [212, с. 404], *відна як у белы дзень* [212, с. 128]).

Цікавим є вислів *белы (гэтан) свет як макаў (макавы) цвет* [212, с. 445], де білий порівнюється з червоним кольором. Відповідну одиницю білоруси використовують у своєму мовленні для того, щоб описати красу цього світу.

Як у білоруській, так і в чеській міфологічній картині світу білий колір – це символ світла, чистоти, ясності, шляхетності, невинності, непорочності, спокою та свободи, простору, в якому ми живемо. Він об'єднує всі кольори, тому є ознакою злагодженості та гармонії, а також уособлює мир і добро.

Повними еквівалентами, які є спільними і для білоруської фразеологічної скарбниці, є стійкі одиниці: *bilá místa* (белая пляма) [302], *bilá vrána* / *být bilá vrána* (белая варона) [286, с. 389], *bilá ekonomika* (белая еканоміка) [302], *bilá smrt* (белая смерць) “1. tragické zahynutí ve sněhu (pod lavinou, při zabloudění v zimní krajině v horách ap.) 2. úmrtí způsobené užíváním omamných drog; tyto drogy” [286,

c. 324], *bílé maso* (белое мяса) “svalovina někt. mladých, nedospělých zvířat (telecí, kůzlečí) n. drůbeže a ryb jako potrava” [286, c. 173], *dělat z bílého černé* (рабиць з белага чорнае) [302], *na bílém koni* (на белым кані) [302], *bílý prapor/mocť vyvěsit bílý prapor/vztyčit bílou vlajku* (белы сцяг; узняць белы сцяг) “vojensky kapitulovat, uznat porážku vůbec” [287, c. 603].

Щодо народних порівнянь, то повними еквівалентами є одиниці *být (bílý / bledý) j. křída n. zblednout j. křída/křídově bílý* (белы як крэйда) [285, c. 181], *(být) bílý j. mléko* (белы як малако) [285, c. 210], *(být) bledý / bílý j. papír / zblednout j. papír* (белы як папера) [285, c. 258], *být (bledý / bílý) j. smrt n. zblednout j. smrt* (белы як смерць) [285, c. 330], *být (bílý) j. (padlý) sníh* (белы як снег) [285, c. 331], *být (bílý) j. sejra* (белы як сыр) [285, c. 318], *je tu světlo / jasno j. za bílého dne* (відна як у белы дзень) [285, c. 82].

Серед інших фразеологічних одиниць з колоронімом *bílý* слід перелічити ті, які мають у своєму складі часовий компонент (день тижня, частину доби, або назву свята):

- *bílý den* “1. doba po východu slunce, po rozednění, za rozbřesku; ráno, den 2. doba od východu do západu slunce, za denního svitu, od rozednění do soumraku; den” (1. час після сходу сонця, після світанку, на світанку; ранок, день 2. час від сходу до заходу сонця, вдень, від світанку до смеркання; день) [286, c. 66];

- *bílé noci* “světlé noci ve vysokých zeměpisných šířkách v období kolem letního slunovratu, kdy slunce po západu zůstává nízko pod obzorem a nesetmí se” (світлі ночі у високих широтах навколо літнього сонцестояння, коли сонце після заходу залишається низько під горизонтом і не темніє) [286, c. 212];

- *(až) do bílého rána / dne* “do doby, kdy se rozednívá” (до світанку) [286, c. 294];

- *Bílá sobota* “sobota před Velikonoční nedělí, sedmý den předvelikonočního, pašijového týdne” (субота перед Великоднем, сьомий день передпасхальної, Страсної седмиці) [286, c. 327];

- *bílý týden* “akce obchodu s textilem zaměřená speciálně na prodej lůžkovin a obdobného zboží (popl. zlevněný) po urč., zprav. týdenní dobu, spojená s propagací, inzercí ap.” (акція текстильної торгівлі, орієнтована саме на продаж постільної білизни та подібних товарів (за наявності знижок) [286, с. 366];

- *bílé Vánoce* “vánoční svátky spojené s (předpokládaným n. spíše žádoucím) koloritem vytvářeným chladným zimním počasím, kdy leží všude sněh” (різдвяні свята, пов’язані з кольором, створеним холодною зимовою погодою, коли всюди лежить сніг) [286, с. 377].

Серед стійких словосполучень з прикметником *bílý* та компонентом їжа/напій можна виділити такі: *bílá káva* [286, с. 134] та *obchod s bílým masem* [286, с. 215]. Якщо перша одиниця означає кавовий напій з молоком, то друга має зовсім немотивовану дефініцію, а саме – заборонені міжнародним правом продаж і купівля людей, особливо жінок (як рабинь, повій у борделях тощо). Цікавими є стійкі вирази *bílý jed* [286, с. 126] – наркотичні речовини та *bílé zlato* – цукор [286, с. 413].

Негативну конотацію має одиниця *bílý kůň* [286, с. 160] – прикриття фінансового та юридично закритого шахрайства. Натомість нейтральну конотацію має стійке словосполучення *bílý límeček* – люди, які працюють за професіями, які не пов’язані з фізичною працею, державні службовці, банківські службовці, податкові консультанти, юристи тощо [286, с. 169]. Одиниця *bílá paní* у чеській фразеології – замковий дух, замкова дама, яка вважається традиційною захисницею родини, з’являється в білому одязі в певних випадках [286, с. 237].

Нейтральну конотацію має фразема *nebýt ani bílý, ani černý n. nebejt ani bílej, ani černej* – ні те, ні се, не бути а ні добрим, а ні поганим [287, с. 49]. Фразеологізм *mít (už) bílou / šedivou hlavu* співвідноситься з кольором пігменту волосся у старих людей, тому і означає бути старим, постаріти [287, с. 186].

Цікавим, на наш погляд, є одиниця *vidět / mít (bílé / bílý) myšku*, яка означає марити, бути божевільним і бачити неіснуюче [287, с. 405]. Архаїчним є

фразеологізм *obléct vojenský / bílý kabát* [287, с. 269], тобто стати солдатом, вступити на військову службу.

Білоруським відповідником до чеської одиниці *být bílý/ bledý j. slonová kost / ze slonové kosti* [285, с. 168] може бути фразема *белы як палатно* [каліта]. Серед інших порівняльних одиниць чеської фразеології з колоронімом *bílý* слід виділити: *být bílý jako lilie* [285, с. 193], *(být) bílý jako mramor n. (mít) tvář / čelo / ruce jako (vytesané) z mramoru* [285, с. 216], *být (bílý / bledý) jako tvaroh n. být jako. z tvarohu* [285, с. 371]. Ці одиниці, окрім останньої, мають позитивну конотацію.

Щодо морфологічної класифікації, то серед фразеологізмів з колоронімом *белы/ bílý* виділяються:

- іменні: *белая варона* [128, с. 174], *белая костка* [128, с. 593], *белы свет* [129, с. 513], *казка пра беллага бычка* [128, с. 538], *белыя мухі* [129, с. 70], *белая пляма* [129, с. 313], *bílá místa* [302], *bílá vrána* [286, с. 389], *bílá ekonomika* [302], *bílá smrt* [286, с. 324], *bílé maso* [286, с. 173], *bílý prapor* [287, с. 603], *bílý den* [286, с. 66], *bílé noci* [286, с. 212], *Bílá sobota* [286, с. 327], *bílý týden* [286, с. 366], *bílé Vánoce* [286, с. 377], *bílá káva* [286, с. 134], *obchod s bílým masem* [286, с. 215], *bílý jed* [286, с. 126], *bílé zlato* [286, с. 413], *bílý kůň* [286, с. 160], *bílý límeček* [286, с. 169], *bílá paní* [286, с. 237];

- дієслівні: *выводзіць на белы свет* [128, с. 185], *не бачыць беллага свету* [129, с. 103], *рабіць з беллага чорнае (белае чорным)* [129, с. 401], *nebýt ani bílý, ani černý n. nebejt ani bílejš, ani černěj* [287, с. 49], *mít (už) bílou / šedivou hlavu* [287, с. 186], *vidět / mít (bílé / bílý) myšky* [287, с. 405], *obléct vojenský / bílý kabát* [287, с. 269];

- прислівникові: *(даводзіць, распякаць) да беллага калення* [128, с. 541], *на белым кані* [128, с. 549], *не жылец на белым свеце* [128, с. 426], *у белы (божы) свет* [129, с. 519], *у белы свет як у капейку* [129, с. 520], *да белых мух* [129, с. 68], *да белых мядзеведяў* [129, с. 77], *у белых пальчатках* [129, с. 232], *шыта (сшыта)*

белымі ніткамі [129, с. 937], *dělat z bílého černé* (рабіць з белага чорнае) [302], *na bílém koni* (на белым кані) [302], *(až) do bílého rána / dne* [286, с. 294].

За синтаксичною класифікацією фразеологічні одиниці з колоронімом *белы/ bílý* можна поділити на:

- словосполучення: *(даводзіць, распякаць) да белага калення* [6, с. 541], *белая костка* [128, с. 593], *белы свет* [129, с. 513], *выводзіць на белы свет* [128, с. 185], *на белым кані* [128, с. 549], *не бачыць белага свету* [129, с. 103], *у белы (божы) свет* [129, с. 519], *у белы свет як у капеўку* [129, с. 520], *казка пра белага бычка* [128, с. 538], *да белых мух* [129, с. 68], *белыя мухі* [129, с. 70], *да белых мядзеведяў* [129, с. 77], *у белых пальчатках* [129, с. 232], *белая пляма* [129, с. 313], *рабіць з белага чорнае (белае чорным)* [129, с. 401], *шыта (сшыта) белымі ніткамі* [129, с. 937], *bílá místa* [302], *bílá vrána* [286, с. 389], *bílá ekonomika* [302], *bílá smrt* [286, с. 324], *bílé maso* [286, с. 173], *dělat z bílého černé* (рабіць з белага чорнае) [302], *na bílém koni* (на белым кані) [302], *bílý prapor* [287, с. 603], *bílý den* [286, с. 66], *bílé noci* [286, с. 212], *(až) do bílého rána / dne* [286, с. 294], *Bílá sobota* [286, с. 327], *bílý týden* [286, с. 366], *bílé Vánoce* [286, с. 377], *bílá káva* [286, с. 134], *obchod s bílým masem* [286, с. 215], *bílý jed* [286, с. 126], *bílé zlato* [286, с. 413], *bílý kůň* [286, с. 160], *bílý límeček* [286, с. 169], *bílá paní* [286, с. 237], *nebýt ani bílý, ani černý n. nebejt ani bílej, ani černej* [287, с. 49], *mít (už) bílou / šedivou hlavu* [287, с. 186], *vidět / mít (bílé / bílý) myšky* [287, с. 405], *obléct vojenský / bílý kabát* [287, с. 269];

- речення: *не жылец на белым свеце* [128, с. 426].

2.3. Колоронім чорний у складі білоруських та чеських фразеологізмів

Чорний є специфічним з погляду сприйняття кольору, оскільки він виникає, коли на сітківку ока не потрапляє світло. Крім того, його можна

створити субтрактивним змішуванням пігментів, які поглинають багато видимого світла.

Чорний і білий, як і сірий, займають особливе місце серед інших кольорів: з погляду фізики вони вважаються ахроматичними, тобто не входять до колірної спектру, а, отже, протистоять усім іншим – хроматичним – кольорам через свою “безбарвність”. Чорний, незважаючи на те, що є фізично безбарвним, проте насичений світлом і поглинає його більше, ніж будь-який інший колір. Він просто не відображає його, на відміну від інших. Це колір, який може бути теплим або холодним, а також мати широкий діапазон насиченості та відтінків.

Назви *чорны/černý* мають спільну етимологію і, ймовірно, походять від праслов'янської мови, точніше від слова *čъръ*. Й. Рейзек вказує на протоіндослов'янський корінь *ker- зі значенням “темний” як етимологічну основу для давньопрусського *kirspan*, давньоіндійського *kr̥ṣṇá-*, литовського *keršas* (“чорно-білий, плямистий”), старослов'янське *čr̥na* [334, с.123]. В. Махек, посилаючись на В. Георгієва, стверджує, що слов'янський корінь *kr̥sno- може походити від назви певного сорту вишні [311, с. 98].

У білоруській мові прикметник *чорны* чорний має 12 визначень, перше з яких – “які мае колер сажы, вугалю, самы цёмны з усіх колераў”. У цьому значенні він вступає у антонімічні відношення з шестизначним прикметником *белы* у першій його дефініції – “які мае колер снегу, малака” [229, с. 316]. У словнику чеської літературної мови цей колір також асоціюється з сажею та є найтемнішим: *mající barvu sazí (op. bílý); tmavý, temný (op. světlý); černošský (op. bělošský, bílý)* Окрім цього, чорний колір має ще 3 значення: 1. *smutný, chmurný, neblahý, nešťastný, např. černé myšlenky* 2. *špatný, zlý*, 3. *nedovolený, zakázaný, pokoutní, nelegální, tajný*. [293].

З чорним кольором білоруси традиційно пов'язують негативні явища. Згідно з міфічними уявленнями, він «симвалічна асацьюецца з зямлёй, адыходам у іншасвет, небыццём, хаосам, разбурэннем, небяспекай, чужым, нечалавечым,

няправедным, дэманічным» [160, с. 518]. Негативними конотаціями супроводжуються і переносні значення прикметника-колороніма, що зафіксовані у тлумачних словниках: *‘цяжкі, змрочны, беспрасветны’, ‘нізкі, каварны, подлы’, ‘дрэнны, адмоўны’, ‘вядзьмарскі, чарадзейскі, звязаны з нячыстай сілай’* (заст.) [224, с. 748]. Цікаво, що *«прыметнік чорны ў старажытнарускіх пісьмовых помніках XI–XII стагоддзяў, агульнай спадчыне ўсходніх славян, выкарыстоўваецца ў хрысціянскай сімволіцы, дзе азначае ‘які належыць цёмным сілам, мае дачыненне да зборышча чарцей’, у процівагу прыметніку белы ў значэнні ‘бязгрэшны’»* [2, с. 32]

Чорний колір у білорусів сімвалізуе зло, страждання, нешчасця, смуток, траур, похорон. *Чорны* спіўвідносіцца з нічцю (колі людина втрачае здатнасць орыентавацца в наваколішньому свеці), зі сном, з відсутнасцю свідомасці, попелом, розпадом, маковым насінням, землею, смолою, чортом та ін. [12].

Підтверджуе вызначены аксіологічны вектар осмыслення чорнаго і фразеалагічны матэрыял: *чорны дзень* [128, с. 375] – “цяжкі, змрочны час для каго-небудзь”, *як чорны вол* [128, с. 207] – “крайняе напружанне сіл”, *у чорным святле* [129, с. 529] – “уяўляць што-небудзь змрочна, непрыглядна, горш, чым на самай справе”, *маляваць (мазаць) чорнай фарбай (чорнымі фарбамі, у чорных фарбах)* [129, с. 503] – “падаваць, характарызаваць каго-ці што-небудзь у негатыўным плане”, *у чорным целе* [129, с. 864] – “надгаладзь, без дастатковага харчавання, ‘вельмі строга, сурова, абмяжоўваючы свабоду дзеянняў”, *глядзець праз чорныя акуляры* [128, с. 309] – “не заўважаючы нічога добрага ў кім небудзь, чым-небудзь, чарніць, ганьбаваць каго-небудзь, што-небудзь” і інш. Цікавым ёсць, што спачатку стійка адзінца *у чорным целе* [129, с. 864] застасовувалася самае до коней і азначала “у хударому тэлі, сярэдня (трымаці)”.

Фразема *чорны воран* [128, с. 210] мае значення “аўтамашына для перавозкі арыштаваных”. Шчо до етымалагіі цієї адзінці, то самае слово *воран* як в усній народній творчасці, так і в художніх текстах дуже часта вжываецца зі сталім епітэтам *чорны*. Самае ж словасполучення *чорны воран* мае негатыўні

експресивно-оцінні асоціації провісника біди, нещастя. Імовірно, таке сприйняття та розуміння одиниці й стало основою для її фразеологізації.

Фразеологізм *чорна ў роце* [129, с. 890] характеризує “каго-небудзь вельмі злога і лютага”. Згідно з “Етимологічним словником фразеологізмів” походження виразу – “народная прымета: калі ў шчанняці паднябенне і верхняя частка языка чорныя, то будзе, як падрасце, злы сабака” [130, с. 36]. Цю ж інформацію актуалізує народне порівняння *чорны рот як у ліхога сабакі* [212, с. 368].

Слід згадати широко вживані в мовленнєвій практиці білорусів фразеологізми *чорная кошка прабегла* [128, с. 595] і *чорны кот прабег* [128, с. 595] “пра сапсаванья адносіны або сварку паміж кім-небудзь”, що, вочевидь, стало вербальною проєкцією багатьох міфічних уявлень про цих тварин, які були наділені демонічною сутністю: могли перевтілюватися в диявола, відьму чи навіть смерть, тому зустріч з ними сприймалася як знак біди. Наприклад, вважалося, що “ведзьмары могуць ператварацца ў любых жывёл чорнай масці, часцей за ўсё чорных катоў, якія “вінаватыя” перад чортам; такім катам адсякалі хвасты, бо ў іх нібыта захоўваецца нячыстая сіла, а ў кожнай шарсцінцы сядзіць па хваробе» або «ў выглядзе чорных сабакі, кошки, парся ці курыцы нячыстая сіла пакідае цела паміраючага чараўніка” [160, с. 518] та ін.

У Фразеологічному словнику білоруської мови Івана Лепешева зафіксована одна стійка одиниця, де колоронім *чорны* має позитивну конотацію – *чорнае золата* [128, с. 509]. У білоруській мовній картині світу таку назву має нафта.

Народні еталони чорного в стійких порівняннях – це:

1. речовини і речі чорного кольору (*чорны як смала* [212, с. 398], *чорны як смоль* [212, с. 400], *чорны як дзёгаць* [212, с. 130], *чорны як сажка* [212, с. 372], *чорны як вугаль* [212, с. 95], *чорны як галавешка* [212, с. 106], *чорны як падмазка* [212, с. 296], *чорны як бізун* [212, с. 50], *чорны як комін* [212, с. 207], *чорны як*

засланка [212, с. 160], чорны як ганчарка [212, с. 108], чорны як адымка [212, с. 29], як тая каланіца чорная [212, с. 182], чорны як саган [212, с. 371], чорны як смаляк [212, с. 399], чорны як смугаль [212, с. 401], чорна як сопуха [212, с. 405], чорны як сукно [212, с. 415]);

2. звірі та птахи (чорны як вуж (вужака) [212, с. 97], чорны як жук [212, с. 153], чорны як крук [212, с. 223], чорны як галка [212, с. 106], чорны як грак [212, с. 120], чорны як варона [212, с. 74], гараваць як чорны вол [212, с. 86], рабіць як чорны вол [212, с. 86]);

3. темна пора доби (чорны як ноч [212, с. 291], чорны як асенняя ноч [212, с. 291]);

4. об'єкти та явища природи (чорная як зямля [212, с. 174], чорны як святая зямля [212, с. 174], наваліцца як чорная хмара [212, с. 442], сунуцца бы хмара чорная [212, с. 442], хадзіць як чорная хмара [212, с. 442], разышоўся як чорная хмара [212, с. 442]);

5. назви людей за професією та расовою приналежністю: чорны як арап [212, с. 33], чорны як камінарнік [212, с. 189], чорны як катляр [212, с. 197], чорны як мужык [212, с. 269], чорны як мурын [212, с. 270], чорны бы нігер [212, с. 289].

У чеській фразеологічній картині світу чорний колір також має негативні асоціації. Можна припустити, що це походить від сприйняття ночі як небезпечної, таємничої та невидимої частини дня. Спочатку на похованнях носили чорний одяг, щоб дух покійного “не помітив” одягненого в чорне і не забрав його з собою. Пізніше він став кольором похоронного одягу і взагалі барвою смутку, загибелі та смерті. Чорний виражає порожнечу, втрату, безнадійність, занепад, підкреслює незрозумілі, таємничі, темні і непроникні світлом розуму сфери людського життя.

Повними еквівалентами, тобто фраземами, які є як в чеській, так і в білоруській мовах, є стійкі одиниці: *mít černé/černý myšlenky* (мець чорныя думкі) [302], *černé na bílém* (чорным па белым) [302], *černá práce /černé řemeslo* (чорная

праца, чорнае ремесло) [302], *černý den / mít černý den* (чорны дзень, мець чорны дзень) [302], *černý humor* (чорны гумар) “veselost se smyslem pro komičnost a vtíp drastického až cynického rázu” (веселість із почуттям гумору та жарт різкого чи цинічного характеру) [286, с. 112], *černý trh* (чорны рынак) [286, с. 362], *černý pátek* (чорная п'ятніца) “den (pátý v týdnu, popř. i jiný), ve kt. došlo k něj. zvl. výraznému neúspěchu, neštěstí, pohromě” (нешчасливий день) [286, с. 240], *černá ekonomika* (чорная эканоміка) [302].

Чеські стійкі словосполучення, які мають у своєму складі чорний колір, можна поділити на такі групи:

- абстрактні явища та поняття: *černá díra* (біл. відп. *вялікі прабел*) [286, с. 70], *černý fond* (біл. відп. *нячыстыя грошы*) [286, с. 87], *černý humor* (чорны гумар) [286, с. 112], *černá kronika* “novinová rubrika se zprávami o nehodách, úrazech, krádežích” (газетна колонка з повідомленнями про аварії, травми, крадіжки) [286, с. 157], *černý myšlenky* (чорныя думкі) [286, с. 195], *černý nevděk* “naprostý nedostatek (žádoucí, očekávané) vděčnosti za prokázané dobrodiní jako projev zloby” (біл. відп. *чорная няўдачнасць*) [286, с. 209], *černé / temné plány* “úmysl, záměr provést, uskutečnit něco zlého, špatného, nekalého” (біл. відп. *далекі прыцэл*) [286, с. 247], *černá práce* (чорная праца) [286, с. 269], *černé řemeslo* (чорнае ремесло) [286, с. 310], *zlá / neblahá / černá / temná předtucha* “tušení, že se stane něco velmi nepříznivého, očekávání nepříznivého průběhu, vývoje, konce” (біл. відп. *сэрца/душа не на месцы*) [286, с. 279], *špatné/ zlé / nečisté / černé svědomí* (біл. відп. *сумленне загаварыла*) [286, с. 341], *černá tabule / deska* (біл. відп. *чорны спіс, чорная дошка*) [286, с. 353], *černé umění* “tiskařské, knihtiskařské řemeslo” (друкування, книгодрукування) [286, с. 370], *černé vědy* “souhrnný název pro růz. nevědecké obory jako magie, okultismus” (біл. відп. *чорная магія*) [286, с. 379];

- релігійні терміни: *černá mše* “satanistický obřad” [286, с. 192], *černá smrt* “morová epidemie, mor” (чума) [286, с. 324];

- часові проміжки, дні тижня: *černá hodinka* (біл. відп. *шэрая гадзіна*) [286, с. 101], *černá noc* “*temná noc, kdy nesvítí měsíc ani hvězdy*” (біл. відп. *чорная ноч*) [286, с. 212], *černý rátek* (*чорная пятніца*) [286, с. 240],

- речи та речовини: *černá kniha* “1. ve středověku kniha se zápisy o výsleších na mučidlech 2. ve staré škole soupis záznamů o žákovských poklescích 3. sborník diplomatických dokumentů o urč. otázce obviňujících druhou stranu; sborník dokumentů obviňujících vládnoucí moc” (1. книга із записами допитів під тортурами; 2. список записів про неуспішність учнів; 3. збірник дипломатичних документів з конкретного питання, що звинувачує іншу сторону; збірник документів, що викривають правлячу владу) [286, с. 138], *černé košile* “*příslušníci fašistického hnutí v Itálii po r. 1919*” (учасники фашистського руху в Італії після 1919 року) [286, с. 147];

- будівлі, просторові об’єкти: *černý kontinent* “*Afrika*” (Африка) [286, с. 143], *černý / pokoutní obchod* (біл. відп. *чорны рынок*) [286, с. 215], *černý trh* (*чорны рынок*) [286, с. 362], *černá stavba* “*stavební akce podnikaná bez (zákonného) povolení, popř. její výsledek*” (будівельна діяльність, здійснювана без (законного) дозволу) [286, с. 333];

- тварини та птахи: *černá ovce* (біл. відп. *паршывая/шалудзівая/паганая авечка/ аўца*) [286, с. 230], *černý pták* “1. katol. kněz (v černém rouše); kněz jako výkonavatel duchovního útlaku, např. jezuita v období protireformace; klerikál 2. fašista n. esesák (v stejnokroji černé barvy)” (1. католицький. священник; 2. фашист) [286, с. 287].

Цікавим, на нашу думку, є стійке словосполучення *černý Petr* [286, с. 245]. Воно не має відповідника в білоруській мові. Це вид картярської гри та туз у цій грі. Якщо у гравця залишається лише одна така карта – він програє. На основі цього виник фразеологізм, який означає невезіння, небезпеку та невдачу.

Частковими еквівалентами можна вважати такі фразеологізми: *dívat se na to / na něco / na někoho černě / černými brýlemi* (*глядзець праз чорныя окуляры*)

[287, с. 128], *vidět to / něco / všechno černě / v černých barvách* (у чорным святле)
[287, с. 875], *malovat si to (moc) černě* (маляваць (мазаць) чорнай фарбай) [287, с. 358]

Цікавим стійким словосполученням є одиниця *černé zlato* [286, с. 413]. Аналогічний вираз можна знайти і в білоруській фразеології, проте значення його відрізняється (*чорнае золата – нафта*) [285, с. 509]. У чеській мовній картині світу це словосполучення використовують ще й для позначення вугілля як важливого джерела енергії та предмета торгівлі.

Більшість чеських фразеологізмів з колоронімом чорний реалізують негативні значення: *dělat z bílého černé* (біл. відп. *рабіць белае чорным*) [287, с. 48], *dělat z černého bílé* (біл. відп. *рабіць чорнае белым*) [287, с. 97], *dělat / udělat (něco) načerno* (біл. відп. *працаваць нелегальна*) [287, с. 121], *mít černou duši* (біл. відп. *чарнільная душа/чортава душа/ мець чорную душу*) [287, с. 151], *jet/jezdit (někam) načerno* (біл. відп. *ездиць зайцам*) [287, с. 258], *psát / zapsat to / něco černou křídou do komína* (біл. відп. *насіць ваду рэшатам*) [287, с. 325], *být na černé listině n. bejt na černý listině* (біл. відп. *быць у чорным сніце*) [287, с. 350], *dát někoho na černou listinu* (біл. відп. *запсаць у чорны сніс*) [287, с. 350], *být (mezi někým) černou / prašivou ovcí* (біл. відп. *паршывая/шалудзівая/паганая авечка/ аўца*) [287, с. 523], *být od černého řemesla n. bejt vod černýho řemesla* (біл. відп. *чорная праца*) [287, с. 709], *vidět všechno / to z (té) černé stránky n. vidět jen tu černou stránku* (біл. відп. *бачыць у чорным святле*) [287, с. 772], *mít černé/ černý svědomí* (біл. відп. *сумленне загаварыла*) [287, с. 782], *být na černé tabuli* (біл. відп. *быць на чорнай дошкі*) [287, с. 809], *mít černé / černý úmysly* (біл. відп. *чорныя думкі*) [287, с. 852]. Більш нейтральним є фразеологізм *dát někomu něco černé na bílém “potvrdit někomu něco písemně (zvl. v podobě formálního prohlášení n. dokladu, s podpisem”* (біл. відп. *чорным на белым*) [287, с. 97]. Проте у більшості випадків ця одиниця також уживається у негативному контексті.

Позитивне значення реалізують такі фразеологізми з колоронімом чорний: *mířit / zamířit do černého “být blízko n. přiblížit se vystižení podstaty něčeho, mifit*

správně” (біл. відп. *цэліцца, біць у цэль*) [287, с. 97], *trefit (se) do černého* “1. přesně vystihnout podstatu něčeho, vystihnout pravdu 2. dobře, šťastně zvolit, dosáhnout úspěchu” (біл. відп. *nanacuci/naцэліць/тpаніць у яблычак*) [287, с. 97], *držet / světít černou hodinku* (біл. відп. *пpаводзіць шэpую (шарую) гадзіну*) “*být potmě (nebo při svíčkách) z vlastního rozhodnutí nebo při výpadku elektrického proudu • nesvítit, sedět, posedět potmě a přátelsky si přitom povídat*” [287, с. 205]. Білоруським відповідником чеській фраземі є одиниця, яка у своєму складі має інший колоронім, а саме – сірий (шэры).

Серед народних порівнянь спільними для обох мов є такі одиниці: *vlasu černé jako uhel/smůla* (валасы чорныя як вугаль/смала) [285, с. 331], *být černý jako havran* (чорны як грак) [285, с. 111], *být černý jako kolomaz* (чорны як дзэгаць) [285, с. 165], *být černý jako noc* (чорны як ноч) [285, с. 233], *být černý jako saze* (чорны як сажка) [285, с. 318], *být černý jako kotlík* (чорны як камінарнік) [285, с. 166], *být černý jako ašant* (чорны як аран) [285, с. 36], *být černý jako mouřenín* (чорны як мурын) [285, с. 215].

Народні еталони чорного кольору в чеських стійких порівняннях є:

- речовини та речі чорного кольору: *být černý/ špinavý jako bota* (біл. відп. *чорны як аран/чорны як чорт*) [285, с. 52], *být černý jako eben*, де *eben* – дерево, яке має чорну деревину (біл. відп. *чорны як смоль/чорны як смала*) [285, с. 100], *být (černý) jako inkoust* (біл. відп. *чорны як аран/чорны як чорт*) [285, с. 136];

- релігійна тематика: *být černý jako dábel* (біл. відп. *чорны як аран/чорны як чорт*) [285, с. 78], *být černý jako hřích* (біл. відп. *мець чорныя думкі*) [285, с. 128]

- людина, її етнічна приналежність: *je tam lidí až černo* (біл. відп. *людзей там відзьма-нявідзьма*) [285, с. 69], *být (černý / snědý) / vypadat jako cikán / cikánka* (біл. відп. *чорны як аран/чорны як чорт*) [285, с. 63].

Народному чеському порівнянню *být jako prašivá / černá ovce* [285, с. 251] відповідає білоруська одиниця як *паршывая/шалудзівая/паганая авечка/ аўца* [302].

За морфологічною класифікацією, стійкі одиниці з колоронімом *чорны/černý* можна розподілити на:

- іменні: *чорны дзень* [128, с. 375], *чорны воран* [128, с. 210], *чорнае золата* [128, с. 509], *černá práce /černé řemeslo* [302], *černý den* [302], *černý humor* [286, с. 112], *černý trh* [286, с. 362], *černý pátek* [286, с. 240], *černá ekonomika* [302], *černá díra* [286, с. 70], *černý fond* [286, с. 87], *černá kronika* [286, с. 157], *černý nevděk* [286, с. 209], *černé / temné plány* [286, с. 247], *zlá / neblahá / černá / temná předtucha* [286, с. 279], *špatné/ zlé / nečisté / černé svědomí* [286, с. 341], *černá tabule / deska* [286, с. 353], *černé umění* [286, с. 370], *černé vědy* [286, с. 379], *černá mše* [286, с. 192], *černá smrt* [286, с. 324], *černá hodinka* [286, с. 101], *černá noc* [286, с. 212], *černý pátek* [286, с. 240], *černá kniha* [286, с. 138], *černé košile* [286, с. 147], *černý kontinent “Afrika”* [286, с. 143], *černý / pokoutní obchod* [286, с. 215], *černá stavba* [286, с. 333], *černá ovce* [286, с. 230], *černý pták* [286, с. 287], *černý Petr* [286, с. 245], *černé zlato* [286, с. 413];

- дієслівні: *глядзець праз чорныя окуляры* [128, с. 309], *маляваць (мазаць) чорнай фарбай (чорнымі фарбамі, у чорных фарбах)* [129, с. 503], *чорная кошка прабегла/чорны кот прабег* [128, с. 595], *mít černé/černý myšlenky* [302], *dívat se na to / na něco / na někoho černě / černými brýlemi (глядзець праз чорныя окуляры)* [287, с. 128], *malovat si to (moc) černě* [287, с. 358], *dělat z bílého černé* [287, с. 48], *dělat z černého bílé* [287, с. 97], *dělat / udělat (něco) načerno* [287, с. 121], *mít černou duši* [287, с. 151], *psát / zapsat to / něco černou křídou do komína* [287, с. 325], *být na černé listině n, být na černý listině* [287, с. 350], *dát někoho na černou listinu* [287, с. 350], *mít černé/ černý svědomí* [287, с. 782], *být na černé tabuli* [287, с. 809], *mít černé / černý úmysly* [287, с. 852], *dát někomu něco černé na bílém* [287, с. 97], *mířit / zamířit do černého* [287, с. 97], *trefit (se) do černého* [287, с. 97], *držet / světit černou hodinku* [287, с. 205];

- прислівникові: у чорным святле [129, с. 529], у чорным целе [129, с. 864], як чорны вол [128, с. 207], černé na bílém [каліта], vidět to / něco / všechno černě / v černých barvách [287, с. 875], jet/jezdit (někam) načerno [287, с. 258], vidět všechno / to z (té) černé stránky n. vidět jen tu černou stránku [287, с. 772];

- неспіввідносні з частинами мови: чорна ў роце [129, с. 890].

Відповідно до синтаксичної класифікації, фраземи з колоронімом чорны/černý можна поділити на:

- словосполучення: глядзець праз чорныя акулляры [127, с. 309], маляваць (мазаць) чорнай фарбай (чорными фарбамі, у чорных фарбах) [129, с. 503], у чорным святле [129, с. 529], у чорным целе [129, с. 864], чорна ў роце [129, с. 890], чорны дзень [128, с. 375], як чорны вол [128, с. 207], чорны воран [128, с. 210], чорнае золата [128, с. 509], mít černé/černý myšlenky [302], černé na bílém [302], černá práce / černé řemeslo [302], černý den [302], černý humor [286, с. 112], černý trh [286, с. 362], černý pátek [286, с. 240], černá ekonomika [302], černá díra [286, с. 70], černý fond [286, с. 87], černá kronika [286, с. 157], černý nevděk [286, с. 209], černé / temné plány [286, с. 247], zlá / neblahá / černá / temná předtucha [286, с. 279], špatné/ zlé / nečisté / černé svědomí [286, с. 341], černá tabule / deska [286, с. 353], černé umění [286, с. 370], černé vědy [286, с. 379], černá mše [286, с. 192], černá smrt [286, с. 324], černá hodinka [286, с. 101], černá noc [286, с. 212], černý pátek [286, с. 240], černá kniha [286, с. 138], černé košile [286, с. 147], černý kontinent “Afrika” [286, с. 143], černý / pokoutní obchod [286, с. 215], černá stavba [286, с. 333], černá ovce [286, с. 230], černý pták [286, с. 287], černý Petr [286, с. 245], dívat se na to / na něco / na někoho černě / černými brýlemi [287, с. 128], vidět to / něco / všechno černě / v černých barvách [287, с. 875], malovat si to (moc) černě [287, с. 358], černé zlato [286, с. 413], dělat z bílého černé [287, с. 48], dělat z černého bílé [287, с. 97], dělat / udělat (něco) načerno [287, с. 121], mít černou duši [287, с. 151], jet/jezdit (někam) načerno [287, с. 258], psát / zapsat to / něco černou křídou do komína [287, с. 325], být na černé listině n, bejt na černý listině [287, с. 350], dát někoho na černou listinu [287, с. 350], vidět všechno / to z (té) černé stránky n. vidět

jen tu černou stránku [287, с. 772], *mít černé/ černý svědomí* [287, с. 782], *být na černé tabuli* [287, с. 809], *mít černé / černý úmysly* [287, с. 852], *dát někomu něco černé na bílém* [287, с. 97], *mířit / zamířit do černého* [287, с. 97], *trefit (se) do černého* [287, с. 97], *držet / svítit černou hodinku* [287, с. 205];

- речення: *чорная кошка прабегла/чорны кот прабег* [128, с. 595].

2.4. Червоний та рожевий колір у білоруських та чеських фраземах

Червоний відноситься до основних кольорів і є частиною колірною трикутника: білий – червоний – чорний. Він стоїть на початку свідомого кольорового бачення світу. Це перший хроматичний колір, який етнічна спільнота починає розрізняти, лише потім у мові з'являється назва для всіх інших хроматичних барв. Емоційна значимість і психічний ефект червоного найсильніші з усіх кольорів. Він підвищує реакційні здібності та артеріальний тиск, викликає викид адреналіну в кров тощо. Проте з погляду фізичних властивостей червоний, як це не парадоксально, має найнижчу енергію.

Червоний – колір крові та символ життя. Він надзвичайно багатий на відтінки. У білоруській мові *чырвоны* є кольоровим кодом, а його найчастіший елемент – *ружовы*.

У тлумачному словнику білоруської мови подані такі визначення червоного: 1) *колер, які мае афарбоўку аднаго з асноўных колераў спектра, што ідзе перад аранжавым, колер крыві (чырвоныя памідоры); 2) пачырванелы ад прыліву крыві да скуры (чырвоны твар); 3) у народнай мове і паэзіі для абазначэння чаго-небудзь прыгожага, яснага, светлага (чырвоная сонейка, чырвоная раница)* [229, с. 330]. У словнику чеської літературної мови (чес. *Slovník spisovného jazyka českého*) *červený* має таку дефініцію: 1. *mající barvu krve, květu vlčího máku; 2. socialistický, komunistický* [293]. Таким чином, як у білоруській, так

і у чеській мові червоний колір асоціюється з кров'ю. Окрім цього, у першій – це символ чогось красивого, а у другій – комуністичної епохи.

Назва *чырвоны/červený* виникла на основі барвника, який виготовляли зі спеціальних хробаків (червців). У старочеській мові була форма *črvený* і спочатку позначала тільки тканини, пофарбовані спеціальною фарбою, отриманою з певного виду хробаків. Він зустрічався на території сучасної України. Праслов'янське **čьrv(j)enь* походить від **čьrviti*, тобто фарбувати барвником червцем/červcem [311, с. 99]. Первісне значення “пофарбований в червоний колір” пізніше було перенесено на позначення предметів, що мають червоний колір. У білоруській мові слово “красны”, характерне для російської, вживається дуже рідко: *не радзіся красны, а радзіся шчасны*.

Червоний – це один із домінантних кольорів у традиційній культурі білоруського народу. Велика кількість ритуально-обрядових контекстів, атрибутів найважливіших календарних та сімейних обрядів, вироби ткацтва та твори декоративно-ужиткового мистецтва дають підстави стверджувати, що червоний символізував життя в найширшому розумінні цього слова: як народження, що супроводжувалося кров'ю, як перенародження нареченої в першу шлюбну ніч і, нарешті, як відродження чи воскресіння (символом “другого народження” Ісуса Христа стало червоне великоднє яєчко). Усі означені етапи життєвого шляху супроводжуються постфазовою, установчою атрибутикою, наповненою символікою червоного кольору. Так, після першого ритуального купання дитину туго сповивали і перев'язували спеціальною червоною стрічкою (поясам-спавівачом) [160].

Як було вже зазначено, червоний колір у білорусів завжди асоціювався з життєвою силою, здоров'ям, красою. Окрім цього, вони ототожнювали його ще й зі стихією вогню. Це яскраво виражено у фразеології: *чырвоны певень* [129, с. 277] означає “пажар”, *пускаць (надпускаць) чырвонага пеўня (певуна)* [129, с. 277] – “што-небудзь зламысна падпальваць”. Крім того, символом вогню у слов'ян

був сам півень (існував, наприклад, звичай приносити в жертву півня, щоб умилостивити бога вогню).

Святковий народний одяг був особливою моделлю світу, замкнутим простором, що створював комфорт і зберігав енергетику того, хто носить. Таким чином, усі важливі частини одягу були інтенсивно наповнені червоним кольором: рукави, прошва, пола, пояс і особливо життєдайна зона грудей. Фразеологізм *праходзіць чырвонай ніткай* [129, с. 135] “вельмі виразна, ярка (праходзіць)” кваліфікується як калька з німецької мови. В “Етимологічному словнику фразеологічних термінів” зазначено, що цей вислів у сучасному, переносному значенні вперше вжив І. Гете [292] в романі “Роднасныя натуры”, водночас показуючи його походження: *“Нам давлялося чуць, што ў англійскім марскім ведамстве існуе такое правіла: усе снасі каралеўскага флоту, ад самага тоўстага каната да найтанчэйшай вяроўкі, сукаюцца так, каб праз іх, на ўсю даўжыню, праходзіла чырвоная нітка, якую нельга выцягнуць іначай, як распусціўшы ўсё астатняе; так што нават на самым маленькім абрыўку вяроўкі можна пазнаць, што яна належыць англійскай кароне. Якраз гэтак жа і праз увесь дзённік Атыліі цягнецца чырвоная нітка сімпатыі і прыхільнасці, якая ўсё спалучае ў адно і знамянальна для цэлага”* [224, с. 412].

Таким чином, червоний у поєднанні з іменником нитка трактується позитивно як щось важливе, обов’язкове і чітке, відмінне. Хоча може бути й навпаки: так, вислів *абкласці чырвонымі сцяжкамi* [128, с. 43] означає “стварыць крайне неспрыяльныя ўмовы для чыёй-небудзь жыццядзейнасці” і утворився в результаті переосмислення вільного словосполучення, пов’язаного з полюванням на вовків. Фразеологізм *чырвоны памешчык* [129, с. 233] зі значенням “старшыня калгаса як гаспадар з неабмежаванай уладай” має міцний зв’язок з одним із значень прикметника червоний – “зв’язаны з савецкай дзяржавай, сацыялістычным ладам”.

Червоний колір у народних порівняннях – це передусім колір крові та вогню: *чырвоны як агонь* [212, с. 27], *чырвоны як жар* [212, с. 150], *чырвоны як*

іскра [212, с. 176], *чырвоны як кроў* [212, с. 222], *чырвона як юшка*, де юшка – це кров [212, с. 477], що цілком відповідає значенню символіки згаданого кольору в міфологічних традиціях.

Іншими еталонами червоного кольору є рослини, їх частини та вироби з них, ягоди, гриби відповідного кольору (*чырвона як каліна* [212, с. 184], *чырвона як ягада* [212, с. 478], *чырвоны як ружа* [212, с. 352], *чырвоны (красен) як мак* [212, с. 252], *чырвоны як памідор* [212, с. 301], *чырвоны (красны) як буряк* [212, с. 61], *чырвоны як пень (коўш) альховы* [212, с. 220], *чырвоны як рыжок* [212, с. 356]), тварини і птахи та червоні частини їхнього тіла (*глядзець як індык на чырвоно* [212, с. 175], *чырвоны як індык* [212, с. 176], *чырвоны (счырванеў) як рак (вараны, печаны)* [212, с. 348], *чырвоныя (рукі) як гусіныя лапы* [212, с. 234], *глядзець як бык на чырвоно* [212, с. 63]), реалії природи (*чырвоненькі як месяц* [212, с. 263]), емоційно-забарвлені назви людей (*чырвоны як брысь* [212, с. 59], (*здаровы*) *чырвоны як бурлак* [212, с. 62], *глядзець як дурань на чырвоно* [212, с. 140]).

У чеській культурі немає яскраво виражених червоних домінант. Цей колір не переважає ні у традиційному одязі, ні у вишивці, ні в національному фольклорі.

Червоний для чеської мовної картини – символ життєлюбства, вираження емоцій і любові до чуттєвого життя, переживань, подолання труднощів і перемог. Це колір вогняного світанку, що має здатність проникати, запалювати, активізувати, підбадьорювати, це символ динамічності, напористості та агресивності. Синонімом до слова *červený* може бути прикметник *rudý*, який часто уживається у фразеологічних одиницях паралельно з першим.

Серед чеських стійких одиниць є ті, які спільні і для білоруської фразеологічної картини світу. Це, наприклад фразеологізм *červený/ rudý / ohnivý kohout* (*чырвоны певень*) також уживається в значенні “пожежі, вогню” [286, с. 139], *jít / jet na červenou* “(čl. přes červený světelný signál „stůj“, přes křižovatku ap.:)

jít, jet n. projet riskantně a bez ohledu na nebezpečí” (біл. відп. *ісці/пераходзіць/ехаць на чырвонае святло*) [302]. Слід зазначити, що чеській фраземі *posadit někomu červeného kohouta na střechu* [287, с. 287] відповідає білоруська одиниця *пускаць (падпускаць) чырвонага пеўня (певуна)* [129, с. 277]. Обидві вони мають негативну конотацію.

Цікавими, на наш погляд, є чеський фразеологізм *červená nit* [286, с. 211] та білоруський стійкий вираз *праходзіць чырвонай ніткай* [129, с. 135]. У зазначених одиницях простежується різниця опису дефініції: перша фразема є іменна, звідси значення “*hlavní, ústřední myšlenka, jednotící faktor naznačující vnitřní souvislost (děje, jevů, série události ap.)*” (головна, центральна думка, об’єднуючий фактор, що вказує на внутрішній зв’язок), а друга – дієслівна – “*вельмі выразна, ярка (праходзіць)*”.

Негативне значення реалізують такі стійкі одиниці, які властиві чеській фразеологічній картині світу: *červená knihovna* “*pořádná, neumělecká četba, povrchně líbivá, často sentimentální*” (неповноцінне, нехудожнє читання) [286, с. 138], *vidět rudě / červeně* “*mít krajní, nekontrolovatelnou zlost a chuť se divoce, krutě pomstít; krajně (často:) a tiše zuřit, běsnit*” (біл. відп. *чорна ў роце*) [287, с. 876], *dostat se do červených čísel* “(zvl. podnik, obchodní organizace ap. v důsledku špatného hospodaření, neúspěchu ap.:) mít pasivní bilanci, být ztrátový n. prodělavat” (біл. відп. *цярпець страту*) [287, с. 104].

Народними порівняннями, які властиві обом фразеологічним картинам, є такі: *být (červený)/zčervenat/zrudnout jako krev n. být (červený) / zčervenat/zrudnout/zustat jako by ho (krví) polil* (чырвоны як кроў) [285, с. 177], *být (červený / rudý) / zrudnout/zčervenat jako krocán* (чырвоны як індык) [285, с. 178], *být rudý/ být červený/zčervenat/zrudnout jako vlčí mák* (чырвоны (красен) як мак) [285, с. 198], *být (červený) / zčervenat se/ zrudnout jako rak* (чырвоны (счырванеў) як рак) [285, с. 305], *(být) červený / začervenat se jako růže / růžička* (чырвоны як ружа) [285, с. 312], *působí jako červený hadr na býka* (як чырвоная ануча для/на быка) [302].

Інші народні порівняння можна умовно поділити на такі групи:

- речі та матеріали: *(být) červený jako cihla* (біл. відп. [быць] чырвоны як буряк/буряк) [285, с. 63], *červenat se/být červený jako panenka* (біл. відп. [быць] чырвоны як рак) [285, с. 256],

- рослини, їх плоди, ягоди: *být červený / (mít) tváře jako (panenské / míšeňské) jablíčko* (біл. відп. чырвоненькі як місяц) [285, с. 137], *být (červený) / začervenat se/ zapálit se/ zrudnout jako pivoňka* (біл. відп. чырвоны як ружа) [285, с. 276]

- тварини та птахи: *být červený jako kohout* (біл. відп. [быць] чырвоны як рак) [285, с. 164], *mít oči (červené) jako králík* “mít zarudlé bělmo očí” (почервонілі очі) [285, с. 175], *být červený jako malina* (біл. відп. чырвона як ягадка) [285, с. 199], *být červený jako prase n. být jako opražené prase* (біл. відп. [быць] чырвоны як рак) [285, с. 288].

За співвідносністю з певними частинами мови фразеологізми з компонентом чыровны/červený можна поділити на

- іменні: *чырвоны памешчык* [129, с. 233], *чырвоны певень* [129, с. 277], *červený/ rudý / ohnivý kohout* (чырвоны певень) [286, с. 139], *červená nit* [286, с. 211], *červená knihovna* [286, с. 138];

- дієслівні: *абкласці чырвонымі сцяжками* [128, с. 43], *vidět rudě / červeně* [287, с. 876], *dostat se do červených čísel* [287, с. 104];

- прислівникові: *праходзіць чырвонай ніткай* [129, с. 135], *jít / jet na červenou* [302];

- неспіввідносні з частинами: *пускаць (надпускаць) чырвонага пеўня (певуна)* [129, с. 277], *posadit někomu červeného kohouta na střechu* [287, с. 287].

Фразеологічні одиниці з колоронімом чыровны/červený за будовою є словосполученнями: *абкласці чырвонымі сцяжками* [128, с. 43], *праходзіць чырвонай ніткай* [129, с. 135], *чырвоны памешчык* [129, с. 233], *чырвоны певень* [129, с. 277], *červený/ rudý / ohnivý kohout* (чырвоны певень) [286, с. 139], *jít / jet*

na červenou [302], *posadit někomu červeného kohouta na střechu* [287, с. 287], *červená nit* [286, с. 211], *červená knihovna* [286, с. 138], *vidět rudě / červeně* [287, с. 876], *dostat se do červených čísel* [287, с. 104].

Рожевий колір не належить до основних кольорів з фізичного погляду. Він не має визначеної довжини хвилі, не використовується як головний колір ні в адитивному, ні в субтрактивному змішуванні. Рожевий створений шляхом поєднання червоного і білого кольорів. Однак з лінгвістичного погляду він вирізняється суттєвим лінгвокультурним навантаженням .

Ружовы у тлумачному словнику білоруської мови – це 1. які атрымліваецца ад змешвання чырвонай фарбы з белай (пра колер); светла-чырвоны; 2. з румяным, здаровым колерам твару (пра чалавека); 3. нічым не азмрочаны, радасны, светлы [228, с. 722]. Натомість у словнику чеської літературної мови *růžový* – це світло-червоний колір, що також асоціюється з трояндою: 1. *adj. k růže, např. růžový olej*; 2. *bledě červený, např. růžová stužka* [293].

У професійній літературі рожевому і його прототипам приділяється менше уваги в порівнянні з назвами інших основних кольорів. Як було зазначено вище, причина полягає, з одного боку, в маргінальному положенні цієї барви у системі основних кольорових позначень і меншому ступені вкоріненості в мові, що зумовлено пізнішим походженням; з іншого боку, у прозорості прототипної референції, яка зумовлена етимологією.

Колороніми *ружовы/ růžový*, мотивовані, тобто з'явилися в білоруській та чеській мовах як похідні від слова *ружа /růže*, тому мають спільну етимологію [261, с. 208]. В. Махек у своєму етимологічному словнику стверджує, що троянда – це похідне від латинського (*rosa*) [311, с. 526]. Він також додає, що троянда була типовою рослиною монастирських садів і також культивувалася як лікарський засіб у Середньовіччі. Я. Рейзек уточнює, що слово “троянда”

прийшло в чеську мову приблизно в 14 столітті через німецьку (давньонімецьку) [334].

Цей колір асоціюється з жіночністю, романтичністю, ніжністю, фліртом та легковажністю. До основних асоціативних конотатів “рожевого” можна віднести психологічні явища – мріяння (романтика, дитинство, наївність, віра в диво) та гендерну маркованість (співвіднесеність з жінкою/дівчиною). Це колір лагідного способу життя, стриманої елегантності, святкових настроїв, сентиментальних почуттів. Він також виражає подолання насильства, імпульсивності та загостреного егоїзму. Однак надмірна прихильність до рожевого кольору виражає порушені стосунки з реальністю і свідоме відвернення від серйозних речей життя.

У білоруській мовній картині як відтінок червоного (світло-червоний) розглядається номінативне значення колороніма *ружовы*. Фразеологізми *ружовыя акуллары* [128, с. 85], *глядзець праз ружовыя акуллары* [128, с. 308], *у ружовым колеры (святле)* [129, с. 529], *маляваць ружовымі фарбамі (у ружовых колерах)* [129, с. 21] позначають ідеалізоване (часом краще, ніж є насправді), незатьмарене бачення, сприйняття чогось або привабливу характеристику чогось чи когось. Такі фразеологізми певним чином підсилюють подане в тлумачному словнику переносне третє значення колороніма: “*нічым не азмрочаны, радасны, светлы*” [228, с. 722]. Стійка одиницю *ружовы туман* “стан ілюзорнага, таталітарна- савецкага ўспрымання рэчаіснасці” у етимологічному словнику І. Я. Лепешева кваліфікується як власне білоруська. Її виникнення пов’язують з однойменною повістю В. Бикова (1995) [130, с. 330]. За сюжетом, радянські партизани підробили німецькі продуктові картки і відправили з ними в магазин глухонімого селянина (при цьому дозволили забрати частину продуктів). Чоловік до глибокої старості відчував вдячність до вояків, хоча насправді на ньому просто перевіряли ті карти. Саме цей стан В. Биков і назвав “*ружовым туманам маны*”.

Фразеологічна семантика колороніма *ружовы* свідчить про його оцінну функцію. З одного боку, він викликає позитивні емоції, а самі фразеологізми несуть значення оптимізму, з іншого – ці ж одиниці позначають прагнення всупереч фактам бачити в чомусь чи комусь лише позитивне, фальшиве сприйняття дійсності, забарвлення сприймається відтінками ідеалізації, наївності та іронії.

Фраземи з колоронімом *ружовы* вступають у “неприродний” антонімічний зв’язок – рожевий колір протиставляється чорному. Опозиція, що історично склалася, чорний – білий, як пара протилежних за значенням кольорів, доповнюється іншою формою смислових антонімів: чорний – рожевий. Це представлено у таких одиницях: *глядзець праз ружовыя акуллары* [128, с. 308] – *глядзець праз чорныя акуллары* [128, с. 309], *маляваць ружовымі фарбамі (у ружовых колерах)* [129, с. 21] – *маляваць чорнай фарбай* [129, с. 503], *у ружовым святле* [129, с. 529] – *у чорным святле* [129, с. 529].

Щодо народних порівнянь з колоронімом *ружовы*, то у словнику Т. В. Володіної та Л. М. Соловій (біл. “Слоўнік беларускіх народных параўнаньняў”, 2011) їх не зафіксовано [212].

Колоронім *ruřovú* також вживається як компонент чеських фразеологічних одиниць. Повними еквівалентами є *ruřové brýle / brejle (ружовыя акуллары)* [286, с. 42], *líčit / malovat/ vylicít něco ruřovými barvami / v ruřových barvách / ruřově (маляваць ружовымі фарбамі (у ружовых колерах))* [287, с. 43], *dívat se na to ruřově / ruřovými brýlemi (глядзець праз ружовыя акуллары)* [287, с. 128], *vidět to / něco / všechno ruřově / v ruřových barvách (у ружовым колеры)* [287, с. 876]. Як і у білоруській, та і в чеській мовах *ruřovú* утворює у вищеперелічених одиницях антонімічні відносини з колоронімом *černý*: *černé brýle / brejle, líčit / malovat něco černými barvami, dívat se na něco černě / černými brýlemi, vidět všechno v černých barvách*.

Інші чеські фраземи, які мають у своєму складі колоронім *růžový*, реалізують такі значення:

- негативне: *malovat si to (moc) růžově* “představovat si něco a vyhlídky na to (příliš) optimisticky, snadně, popř. ideálně” (уявляти щось надто оптимістично) [287, с. 358], *nebýt (zrovna) růžový n. nebejt (zrovna) růžovej* “nebýt příliš dobrý, uspokojivý n. potěšitelný” (не бути дуже хорошим) [287, с. 704], *vidět něco růžovými skly / sklíčky* “hodnotit něco nerealisticky a příliš optimisticky; přehlížet problémy, záporu něčeho a idealizovat si to” (оцінювати щось нереально і надто оптимістично) [287, с. 722], *lakovat skutečnost / to na růžovo* “zakrývat skutečné nedostatky, špatný stav nepravdivým a líbivým výkladem, interpretací” (прикривати справжні недоліки, поганий стан фальшивим і приємним поясненням, тлумаченням) [287, с. 724];

- позитивне: *být/bejt vyspalý/vyspalej do růžova* “být příjemně odpočatý, svěží a chovat se vlídně, mile, popř. vesele” (відпочити, почуватися добре) [287, с. 704].

Фразеологізм *vidět svět růžově / růžový / růžovej* “být přehnaný, nekritický optimista a mít nereálně krásné iluze o společnosti a životě; mít velmi radostnou, příjemnou náladu a sklon vše hodnotit jen dobře” (бути перебільшеним, некритичним оптимістом і мати нереально красиві ілюзії щодо суспільства та життя) [287, с. 788] є амбівалентним, але все ж таки більше вживається у негативному контексті.

На відмну від білоруської мови, народне порівняння реалізується у чеському виразі *(být) růžový j. prasátko/selátky* “být nápadné a nezvykle, (casto i) mile růžový; mít příjemné růžové (a obv. i plné) tváře” (солодко-рожевий, мати рожеві щоки) [285, с. 288], де *prasátko/selátky* – свійська тварина, яка має рожевий колір. Білоруською мовою цю одиницю можна перекласти таким вільним словосполученням – *мець ружовыя шчочки*.

Відповідно до морфологічної класифікації, стійкі одиниці з колоронімом *ружовы/ružový* можна розподілити на:

- іменні: *ружовыя акуляры* [128, с. 85], *ружовы туман* [129, с. 744], *ružové brýle / brejle* [286, с. 42];
- дієслівні: *глядзец праз ружовыя акуляры* [128, с. 308], *маляваць ружовымі фарбамі (у ружовых колерах)* [129, с. 21], *líčit / malovat/ vylíčit něco ružovými barvami / v ružových barvách / ružově* [287, с. 43], *dívat se na to ružově / ružovými brýlemi* [287, с. 128], *malovat si to (moc) ružově* [287, с. 358], *nebýt (zrovna) ružový n. nebejt (zrovna) ružovej* [287, с. 704], *lakovat skutečnost / to na ružovo* [287, с. 724], *být/bejt vyspalý/vyspalej do ružova* [287, с. 704];
- прислівникові: *у ружовым святле (колеры); у ружовых колерах (фарбах)* [129, с. 529], *vidět to / něco / všechno ružově / v ružových barvách* [287, с. 876], *vidět něco ružovými skly / sklíčky* [287, с. 722], *vidět svět ružově / ružový / ružovej* [287, с. 788];

За синтаксичною класифікацією фразеологічні одиниці з колоронімом *ружовы/ružový* є словосполученнями: *ружовыя акуляры* [128, с. 85], *глядзец праз ружовыя акуляры* [128, с. 308], *маляваць ружовымі фарбамі (у ружовых колерах)* [129, с. 21], *у ружовым святле (колеры); у ружовых колерах (фарбах)* [129, с. 529], *ружовы туман* [129, с. 744], *ružové brýle / brejle* [286, с. 42], *líčit / malovat/ vylíčit něco ružovými barvami / v ružových barvách / ružově* [287, с. 43], *dívat se na to ružově / ružovými brýlemi* [287, с. 128], *vidět to / něco / všechno ružově / v ružových barvách* [287, с. 876], *malovat si to (moc) ružově* [287, с. 358], *nebýt (zrovna) ružový n. nebejt (zrovna) ružovej* [287, с. 704], *vidět něco ružovými skly / sklíčky* [287, с. 722], *lakovat skutečnost / to na ružovo* [287, с. 724], *být/bejt vyspalý/vyspalej do ružova* [287, с. 704], *vidět svět ružově / ružový / ružovej* [287, с. 788].

2.5. Фразеологічні одиниці з колоративними компонентами *синій* і *блакитний* у білоруській та чеській мовах

Синій відноситься до основних кольорів спектру, а також є одним з трьох основних в адитивному змішуванні.

Сіні у тлумачному словнику білоруської мови означає: 1. які має афарбоўку аднаго з асноўных колераў спектра – сярэдняга дамідж блакітным і фіялетавым; 2. які мае адценне гэтага колеру (пра твар і скуру чалавека) [227, с. 137]. У словнику чеської літературної мови *modrý* – це *mající barvu jako čistá obloha, květy pomněnek, chrp n. čekanek, například modré oči* [293]. Його дефініція є повністю відмінною від білоруського значення.

Етимологія колоронімів як у білоруській, так і в чеській мові неоднозначна. *Сіні* походить від праслов'янського *sinь, *sinьjь “сіять, сівы”, або від праслов'янського *сьjати “ззяць”, звідки перше значення слов'янського слова “колер ззяючага неба” [262, с. 85]. Чеське слово *modrý* походить від праслов'янського *modrь, яке, однак, не має певного тлумачення [311, с. 372].

Поряд з синім кольором у білоруській мові є *блакітны* – *светла-сіні*; *колеру яснага чыстага неба* [225, с. 383]. Запозичене воно з польської мови, а першопочатковим джерелом вважають старонімецьке *blancheit* “белы, сталёвабліскучы колер”. [260, с. 357] У чеській мові є колоронім *blankytný*, але він маловживаний і не зустрічається у фраземах.

Символізм синього кольору включає нескінченність, вічність і істину, відданість, віру, чистоту, незайманість, духовне та інтелектуальне життя. Ці асоціації виникли в багатьох древніх культурах і виражають загальну ідею, що блакитний колір є кольором неба і, отже, є найбільш мирний і найменш матеріальний з усіх.

Синій колір зазвичай вказує на чоловіка або хлопчика. Це барва надійності та спокою. Вона символізує нескінченний океан, райський порядок, а отже, консерватизм і обов'язок. Блакитний заспокоює, пом'якшує, охолоджує, розслабляє. Синій також символізує спокій, незалежність, виконання обов'язків і повагу до закону та порядку. Цей колір викликає відчуття гармонії, безпеки та задоволеності.

Фразеологізми з колоронімами *сіні* і *блакитні* представлені в словнику І. Я. Лепешева невеликою кількістю одиниць: відповідно п'ятьма і двома виразами.

Синій як один із елементів кольорового коду, який загалом представляє серію темних кольорів, вступає в еквівалентні відносини з чорним як у міфологічному контексті, стаючи атрибутом хтонічно-демонічного світу та знаком підземного вогню [160, с. 42], так і у фразеологічному. У мові є вислови *на сіні пазногаць* [129, с. 207] і *на чорны пазногаць* зі значенням “трошачкі, ледзь-ледзь”, первісне значення яких “на чорну палоску пад ногцем”. Давнє загальнослов'янське значення “чорны, цёмны” реалізується також колоронімом у фраземі *ні сінь-пораху* [129, с. 547] “зусім нічога (няма, не засталося і пад.)”. Компонент *порах* тут також зберігає загальнослов'янське значення “пыл, дробная сухая зямля”.

Негативним є тлумачення колороніма *сіні* у поєднанні з іменником *полум'я* в контексті вислову *гарэць сінім полымем* [128, с. 300] зі значенням “знаходзіцца пад пагрозай невыканання, зрыву” і “псавацца, станавіцца непрыгодным” приводить нас до походження фразеологізму. Справа в тому, що синій газовий вогонь, який сьогодні горить на багатьох кухнях, був відомий нашим предкам тільки в критичних ситуаціях, так як в природі метан утворюється при гнитті органічних залишків без доступу кисню. Зазвичай це явище можна спостерігати на болотах або біля свіжих могил. Вдень палаючий метан побачити практично неможливо, а ось вночі добре видно болотні та могильні вогні. Появу блакитних вогнів повір'я пов'язує зі стражданнями душ: грішників, які померли без

покаяння, самогубців і просто людей, які втопилися в болоті. Вважається, що це спалення душ, які почали страждати ще до страшного суду. Синім вогнем світяться і зачаровані скарби [160, с. 442].

Ще дві фрази є кальками з англійської та французької мов: *сіняя панчоха* [129, с. 240] і *сіняя птушка* [129, с. 372]. Непривабливу жінку, яка цікавиться книжками, академічними заняттями, називають синьою панчохою.

Фразеологізм *сіняя птушка* [129, с. 372] означає найвище щастя і походить з однойменної п'єси бельгійського поета і драматурга М. Метерлінка з пригодницько-казковим сюжетом, де діти лісоруба шукають синього птаха – таємницю щастя, але не знаходять його [130, с. 345].

Фразеологізм *блакітная кроў* [128, с. 604] зі значенням “чалавек дваранскага паходжання” кваліфікується як калька з іспанської мови. Вважається, що “*ўпершыню ён пачаў ужывацца ў іспанскай правінцыі Кастыліі, дзе гэтым выразам называлі сябе людзі знатнага паходжання. Яны ганарыліся тым, што ніхто з іх продкаў ніколі не браў шлюб з маўрамі ці іншымі цемнаскурымі людзьмі і што іх вены (як і ва ўсіх светласкурых людзей) маюць блакітны колер*” [130, с. 53]. В езотеричній філософії блакітний колір є справжнім і священним кольором сонця. На думку доктора філософії А. Петрова, “*менавіта з гэтых уяўленняў пайшло вызначэнне блакітнай крыві блакітных князёў. Гэта колер, які сведчыць пра боскае паходжанне чалавека*” [181, с. 342]. Фразеологізм *блакітныя берэты* [128, с. 105] у значенні “дэсантнікі, воіны мабільных сіл у савецкім і ў сучасным беларускім войску” виник внаслідок метонімізації.

Стійкі фольклорні порівняння з колоронімом синій представлені такими одиницями: *вочкі сінія як барвінчык* [212, с. 46], *вочкі [сінія] як васілёчкі* [212, с. 75], *сіні як неба* [212, с. 287], *сіні як пуп* [212, с. 337], *сіні як пуп гусіны* [212, с. 337], *вочы сіні як пралескі* [212, с. 329].

Колоронім *modrý* є частиною таких стійких одиниць, яких нема в білоруській мові: *modrý arch* “dekret o odchodu do penze” (постанова про вихід на пенсію) [286, с. 31], *modrá armáda* “pracovníci železniční dopravy (jako celek), železničáři, zaměstnanci” (працівники залізничного транспорту) [286, с. 31], *modravé dálky n. modravá dál* “vzdálené rozsáhlé prostory, daleké kraje, zvl. jako vytoužený vzdálený cíl našeho směřování, touhy po poznání ap.” (далекі величезні простори, далекі регіони, особливо як жадана далека мета нашого напружання, прагнення до знань і т. ін.) [286, с. 60], *modrá knížka* “dříve průkazka nevojáka (mívající namadralou barvu) potvrzující, že byl zbaven vojenské povinnosti (ze zdravotních důvodů)” (звільнення від військової служби) [286, с. 138], *modrá planeta* “naše Země (jevící se z kosmického prostoru modře)” (планета Земля) [286, с. 247], *modry pondělek n. modré pondělí* “den po neděli, po dni pracovního klidu stravený v nečinnosti, (kdysi) podle zvyku v někt. řemeslných oborech” (день після неділі, після дня відпочинку, проведеного в бездіяльності) [286, с. 261], *modrá punčocha* “žena zájímající se o vědu, literaturu, politiku ap, o obory do této doby vyhrazené mužům, (později) žena dárávající okazale, přepjatě najevo svou emancipovanost, zprav, bez ženského půvabu” (феміністка) [286, с. 289].

Повними еквівалентами є фразеологізми *modrá krev* [286, с. 153] та *mít modrou krev* [287, с. 314]. Позитивну конотацію мають фраземи *snést někomu modré/modrý z nebe* “milovat někoho silně a obětavě a být ochoten (pro jeho potěšení) mu splnit všechna jeho přání” (любити когось сильно й безкорисливо) [287, с. 423], *udělat / dělat něco pro krásné oči / krásný voči / modré oči / modrý voči* “udělat něco zcela nezištně pro někoho z lásky a obdivu k němu” (робити щось абсолютно безкорисливо для когось із любові та захоплення ним) [287, с. 509].

Негативне значення реалізують такі одиниці: *mít / držet / slavit / svítit modrý / modrej pondělek n. modřit pondělek* “v pondělí nepracovat, zahálet a nejít do práce” [287, с. 583], *zbít / zmalovat někoho do modra* “zmlátit někoho divoce, tvrdě a udělat mu modřiny, podlitiny” (сильно бити кого-небудь) [287, с. 939], *být celý modrý / promodralý zimou / od zimy n. bejt celej modrej* “být nápadně, viditelně prochladlý,

pobledlý a projevovat nedostatek tepla” (дуже холодний, блідий від холоду) [287, с. 945].

У чеській фразеології повний еквівалент – це порівняння (*být modrý jako nebe* [285, с. 226]. Окрім цього, у словнику зафіксовані ще дві одиниці: *nebe je modré jako chrpa* [285, с. 133] та *nebe/obloha (je) (modré/modrá) jako šmolka* [285, с. 355].

За співвідносністю з певними частинами мови фразеологізми з компонентом *сіні/modrý* можна поділити на

- іменні: *блакітная кроў* [128, с. 604], *блакітныя берэты* [128, с. 105], *сіняя панчоха* [129, с. 240], *сіняя птушка* [129, с. 372], *modrý arch* [286, с. 31], *modrá armáda* [286, с. 31], *modravé dálky n. modravá dál* [286, с. 60], *modrá knížka* [286, с. 138], *modrá planeta* [286, с. 247], *modry pondělek n. modré pondělí* [286, с. 261], *modrá punčocha* [286, с. 289], *modrá krev* [286, с. 153];

- дієслівні: *гарэць сінім полымем (ангём)* [128, с. 300], *snést někomu modré/modrý z nebe* [287, с. 423], *udělat / dělat něco pro krásné oči / krásný voči / modré oči / modrý voči* [287, с. 509], *zbit / zmalovat někoho do modra* [287, с. 939];

- прислівникові: *на сіні пазногаць (пазногцік)* [129, с. 207], *ні сінь-пораху* [129, с. 547].

За синтаксичною класифікацією фразеологічні одиниці з колоронімом *сіні/modrý* можна поділити на:

- словосполучення: *блакітная кроў* [128, с. 604], *блакітныя берэты* [128, с. 105], *гарэць сінім полымем (ангём)* [128, с. 300], *на сіні пазногаць (пазногцік)* [129, с. 207], *сіняя панчоха* [129, с. 240], *сіняя птушка* [129, с. 372], *modrý arch* [286, с. 31], *modrá armáda* [286, с. 31], *modravé dálky n. modravá dál* [286, с. 60], *modrá knížka* [286, с. 138], *modrá planeta* [286, с. 247], *modry pondělek n. modré pondělí* [286, с. 261], *modrá punčocha* [286, с. 289], *modrá krev* [286, с. 153], *snést někomu modré/modrý z nebe* [287, с. 423], *udělat / dělat něco pro krásné*

oči / krásný voči / modré oči / modrý voči [287, с. 509], *zbít / zmalovat někoho do modra* [287, с. 939];

- поєднання слів: *ні сінь-пораху* [129, с. 547].

2.6. Колороніми *зелений, жовтий, золотий* та особливості їхньої семантики у складі білоруських та чеських фразем

Зелений колір є основним кольором спектру, водночас він є головним в адитивному змішуванні. При субтрактивному змішуванні зелений можна отримати як комбінацію жовтого і синього.

Зелений колір оточує людину з давніх-давен. Ми зустрічаємо його всюди в природі: зелені дерева і кущі, трава і луки. Вважається, що назви зеленого та жовтого з'явилися в мові пізніше, ніж білого, чорного та червоного. Людина почала помічати зелень тоді, коли перестала бути мисливцем, який зосереджений тільки на червоному кольорі впольованих тварин, і зайнялася землеробством [281, с. 27].

У зв'язку з природою зелений колір символізує екологічні рухи, наприклад, Greenpeace. Різноманітні партії з екологічною програмою або їхніх членів також називають зеленими [356]. У політиці такі позначення, як “зелене ставлення/позиція” або “зелена політика”, означають врахування певних екологічних питань або принципів сталого розвитку.

Зелений, як колір родючості, традиційно приписується жінці, в якій зароджується життя. Це холодний і освіжаючий колір, який асоціюється з водою і є протилежним чоловічому червоному, що співвідноситься з вогнем [349, с. 206]. Таким чином, зелена барва символізує новий початок, ріст і розвиток.

У тлумачному словнику білоруської мови *зелёны* – це: *1. адзін з колераў сонечнага спектра, сярэдні паміж жоўтым і блакітным; колеру травы,*

зелені; 2. утвораны зеленню (у 1 знач.), зялёнай расліннасцю; зарослы дрэвамі, кустамі, травой; 3. які складаецца са свежай зелені, з'яўляецца зеленню (у 1 знач.); 4. недаспелы, няспелы; 5. вельмі юны, нясталы; нявопытны з прычыны маладосці; 6. назва асобных атрадаў нерэгулярных войск, якія ў час вайны хаваюцца ў лясах і рабуюць насельніцтва [226, с. 522]. У словніку чеськай літаратурнай мовы *zelený* такжэ ё кольором травы, дрэв: 1. *mající barvu jako čerstvá tráva, mladé osení, jehličí ap., např. zelené rostliny*; 2. *pokrytý trávou, keři, stromy*. Окрім гэтага, на відміну від білорускай дэфініцыі, він рэалізуе значення охорони наваколішняга сярэдовища: *vztahující se k ochraně životního prostředí, obnovitelným zdrojům energie*. [293]

Обидва прикметники *зелёны* і *zelený* етымалагічна паходзяць від стараслов'янскага слова *zelenъ* / *зелень* [263, с. 358], що утворене від індоеўрапейскага кореня **ghel-* (**g'hel-*). Колись він выкарыстоўваўся у значенні, пов'язаному з выпромінюваннем ("світити") та як пазначення кольорів "зелены, жовты" тощо [263, с. 358].

Серед спорідненых слів зеленого кольору ё жоўты/*žlutý* (золата/*zlato*). Вони маюць спільне паходжэння: і те, й інше стасуваліся раслін і іх плодів, зерна, колір яких протягом року змінюваўся від зеленого до жовтого.

Міфалагічний словнік білорусів свідчыць, що "*зялёны выступае амбівалентным сімвалам: з аднаго боку, галоўны тон лета, колер поўны жыццёвых сіл расліннасці, прыроды ў яе зменлівасці, няспеласці, маладосці, які выяўляе актыўнасць, стварэнне, жыццязстойкасць, сімвалічна звязваецца з пераходнасцю; з іншага боку, асацыюецца з пасіўнасцю, нерухомасцю, сімвалізуе безжыццёвасць, іншасвет і яго прадстаўнікоў*" [160, с. 197].

Семантика гэтага кольору у складі фразеалагічных адзінцаў ё неаднозначнаю. З аднаго боку, *зялёнае святло* [129, с. 530] і *зялёная вуліца* [128, с. 222] азначаюць "свабодны шлях, без перашкод і затрымак", що пов'язана зі світлофорнаю та семафорнаю сігналазацыяю, згідна з якімі зеленае світло ё знакам вільнага проїзду чи проходу.

У другому значенні спільний для усіх східних слов'ян фразеологізм *зялёная вуліца* [128, с. 222] став історизмом і вживається із семантикою “строй салдат са шпіцрутэнамі” лише в текстах та в розмовній мові, коли йдеться про явища минулого. У царській Росії було таке покарання: обвинуваченого проводили крізь ряд солдатів, кожен з яких мав шмагати засудженого по голій спині шпіцрутеню – двометровою гнучкою палицею. Прохід між двома казармами уявлявся як “вулиця”, а “зеленою” її називали тому, що в руках солдатів зазвичай були зелені пруті [130, с. 172]. У цьому контексті колір рослинності асоціюється з покаранням і має негативний відтінок.

Прикметник зелений отримує негативне забарвлення у сполученні з означуваним іменником у фраземі *зялёны змей* [129, с. 503] для номінації горілки. За словами Ю. О. Гвоздарьова, звертання виникло на основі народно-поетичного виразу *зелено вино*, де вино називають за кольором продукту (винограду), з якого воно виготовлене. Розуміючи шкідливість алкоголю, його почали називати зеленим змієм [130, с. 215].

Амбівалентну семантику має фразеологізм *ёлкі зялёныя* [128, с. 418], який вживається як вигук захоплення, здивування, досади тощо. Існує думка, що поява виразу пов'язана з тим, що в давнину на вивісках корчми малювали ялинові гілки. Символічне значення молодості, незрілості, недосвідченості передає фразеологізм *молада-зелена* [129, с. 62] із семантикою ‘*нявопытны, наіўны на маладосці гадоў*’. Ще однією стійкою одиницею зі словника І. Я. Лепешева є вислів *зялёнае поле* [129, с. 319], яким позначають стіл для гри в карти, а фразему *зяленыя бярэты* [128, с. 105] використовують для номінації десантників, воїнів мобільних сил у війську США.

Народні порівняння пов'язують зелений колір із рослинним і тваринним світом: *зялёны як мурава* [212, с. 269], *зялёны як рута* [212, с. 354], *зелянець як рунь увосень* [212, с. 353], *трэсці як зялёны мак* [212, с. 252], *зялёны як жаба* [212, с. 146], *зялёны як зеляпуха* [212, с. 173].

Серед чеських стійких одиниць з колоронімом *želený* нейтральне значення мають такі: *zelený anton* “uzavřený policejní vůz (n. kára) k převozu zatčených n. vězňených” (поліцейська машина для перевезення арештованих п) [286, с. 31], *zelená vlna* “synchronizované světelné signály umožňující při dodržování stanovené rychlosti plynulé přejíždění křižovatek bez zastavování” (синхронізовані світлові сигнали, що дозволяють плавно проїжджати перехрестя без зупинки з дотриманням заданої швидкості) [286, с. 387].

Позитивну конотацію мають фраземи: *zelené zlato* “chmel (jako surovina pro výrobu piva a výnosné vývozní)” (хміль) [286, с. 413], *Zelený čtvrtek* “čtvrtek ve velikonočním týdnu” [286, с. 59], *myslivecká/ zelená krev* “záliba, náruživost v myslivosti” (любов, захоплення полюванням) [286, с. 153], *věčně / vždy zelený* “takový, který si uchovává po dlouhá léta, popř. trvale obecnou oblibu, který (na rozdíl od módních, často efemérních novinek) nezastarává” (вічно зелений) [286, с. 410], *zasednou za zeleným stolem/ u zeleného stolu* “začít jednat o mír, smír n. kompromisní řešení” (починати переговори про мир) [287, с. 778], *mít zelenou* “mít všechny možnosti n. prostředky k dispozici a mít vše zvýhodněno, usnadněno; mít volnou možnost a nebýt nikým, ničím omezován” (біл. відп. *зялёнае святло/зялёная вуліца*) [287, с. 943], *jít / jet na zelenou* “přejít, přejet, jít, jet řádně a podle pravidel, předpisů” (перейти дорогу на зелене світло) [287, с. 943].

Натомість негативне значення реалізують такі одиниці: *(být) (celý) zelený vzteky / vztekem / zlostí n. vzteky zelený* “takový, který je zachvácen prudkým hněvem, nepřičeinou zlosti, rozhořčením, že se to až projevuje v jeho obličejí zsináloú bledostí” (дуже злий) [286, с. 390], *mladý / zelený / neostřílený zajíc* “člověk, kt. má pro své mládí dosud nedostatek zkušeností, znalostí pro to, co dělá, zamýšlí ap., je dosud nezralým začátečníkem (v oboru ap.)” (недосвідчений) [286, с. 402], *bledá/zelená závist* “sžíravý pocit nelibosti až zloby někoúo nad úspěchy, prospěchem, ziskem, popř. majetkem druhého, druhých” (їдке почуття невдоволення або навіть гніву через чийсь успіхи, користь, прибуток) [286, с. 407], *začít na zelené / zelený louce* “muset budovat, stavět to obtížnějším způsobem bez opory, výhody a možnosti využití už

dřívějších konstrukcí, infrastruktury a zázemí” (будувати це більш складним шляхом без підтримки, переваг і можливості використання попередніх структур, інфраструктури та засобів) [287, с. 353], *rozhodovat od zeleného stolu* “řídít rozhodovat něco mocensky a bez skutečné znalosti situace, průzkumu a tedy neefektivně, nerealisticky a nesmyslně; rozhodovat bez zájmu a znalosti, jen úředně” (управляти і вирішувати щось силоміць і без реального знання ситуації) [287, с. 777], *řídít něco od zeleného stolu* “řídít něco jen byrokraticky, schematicky a direktivně, popř. povýšeně a nekvalifikovaně a bez situačních podkladů a réálných znalostí” (керувати чимось лише бюрократично, схематично і директивно, або поблажливо, некваліфіковано, без ситуативного фону та реальних знань) [287, с. 777], *být (ještě) zelený n. bejt (ještě) zelenej* “být (ještě) zcela nezkušený a nevyznat se v ničem” (бути недосвідченим) [287, с. 943], *bejt (z něčeho) zelenej* “být nápadně n. nepřijemně bledý a mít velký strach, zlost n. bolest” (бути блідим та мати великий страх, хворобу) [287, с. 943].

Чеська фразема *mladý / zelený / neostřílený zajíc, být (ještě) zelený* [286, с. 402] може мати білоруський відповідник *молада-зелёна* [129, с. 62], а *Zelený čtvrtek – Чысты чацвер*.

Народні порівняння пов’язують зелений колір із рослиною, а саме із барвінком (*být zelený jako brčál*, біл. відп. *зялёны як марава/зялёны як рута* [285, с. 55]), а також із цифрою (*zelený jako sedma n. být jako zelená sedma*, біл. відп. *белы як смерць* [285, с. 318]).

Відповідно до морфологічної класифікації, стійкі одиниці з колоронімом *зялёны/želený* можна розподілити на:

- іменні: *ёлкі зялёныя* [128, с. 418], *зялёнае поле* [129, с. 319], *зялёнае святло* [129, с. 530], *зялёная вуліца* [128, с. 222], *зялёны змей* [128, с. 503], *зялёныя берэты* [128, с. 105], *zelený anton* [286, с. 31], *zelená vlna* [286, с. 387], *zelené zlato* [286, с. 413], *Zelený čtvrtek* [286, с. 59], *myslivecká/ zelená krev* [286, с. 153], *mladý / zelený / neostřílený zajíc* [286, с. 402], *bledá/zelená závist* [286, с. 407];

- прикметникові: *молада-зелена* [129, с. 62], *věčně / vždy zelený* [286, с. 410], *(být) (celý) zelený vzteky / vztekem / zlostí n. vzteky zelený* [286, с. 390];

- дієслівні: *zasednou za zeleným stolem/ u zeleného stolu* [287, с. 778], *mít zelenou* [287, с. 943], *začít na zelené / zelený louce* [287, с. 353], *rozhodovat od zeleného stolu* [287, с. 777], *řídít něco od zeleného stolu* [287, с. 777], *být (ještě) zelený n. bejt (ještě) zelenej* [287, с. 943], *bejt (z něčeho) zelenej* [287, с. 943];

- прислівникові: *jít / jet na zelenou* [287, с. 943].

За синтаксичною класифікацією фразеологічні одиниці з колоронімом *зялёны/želený* можна поділити на:

- словосполучення: *ёлкі зялёныя* [128, с. 418], *зялёнае поле* [129, с. 319], *зялёнае святло* [129, с. 530], *зялёная вуліца* [128, с. 222], *зялёны змей* [128, с. 503], *зялёныя берэты* [129, с. 105], *zelený anton* [286, с. 31], *zelená vlna* [286, с. 387], *zelené zlato* [286, с. 413], *Zelený čtvrtek* [286, с. 59], *myslivecká/ zelená krev* [286, с. 153], *věčně / vždy zelený* [286, с. 410], *zasednou za zeleným stolem/ u zeleného stolu* [287, с. 778], *mít zelenou* [287, с. 943], *jít / jet na zelenou* [287, с. 943], *(být) (celý) zelený vzteky / vztekem / zlostí n. vzteky zelený* [286, с. 390], *mladý / zelený / neostřílený zajíc* [286, с. 402], *bledá/zelená závist* [286, с. 407], *začít na zelené / zelený louce* [287, с. 353], *rozhodovat od zeleného stolu* [287, с. 777], *řídít něco od zeleného stolu* [287, с. 777], *být (ještě) zelený n. bejt (ještě) zelenej* [287, с. 943], *bejt (z něčeho) zelenej* [287, с. 943];

- поєднання слів: *молада-зелена* [129, с. 62].

Жовтий – сигнальний колір. Він досягає найвищого ефекту у контрасті з чорним і є одним з основних кольорів у субтрактивному змішуванні.

Жовтий у мистецтві часто представлений золотом і як такий є символом вічності. У традиційному західному мистецтві він є кольором багатства, батьківства, а також заздрості. По відношенню до людини жовтий – також колір

старіння і хвороб (більш виражена блідість, або деякі негативні емоції, під час яких обличчя блідне і набуває жовтуватого відтінку) [357].

У спорті жовтий колір служить попередженням (жовта картка). З міркувань видимості та безпеки шкільні автобуси фарбують у цю барву в Канаді та США. Жовтий – колір лібералів серед політичних організацій. Він також є символом мудрості, розуму та мислення та означає радість, бадьорість і життєлюбство.

У тлумачному словнику білоруської мови *жоўты* характеризується як один із семи основних кольорів спектру (середнього між оранжевим та зеленим), колір яєчного жовтка, золота [226, с. 258]. Натомість у словнику чеської літературної мови *žlutý* має дефініцію, відмінну від білоруської: *1. mající barvu jako síra, květy pampelišky, blatouchu ap., např. žlutý písek; 2. protisocialistický, konzervativní, zpátečnický (v politice a v odborářství o někdejších podnikatelských odborových organizacích), např. žluté organizace číšníků zlatý, zlaťák* [293].

Колороніми *жоўты* та *žlutý* мають спільнослов'янську етимологію, яка походить від індоєвропейського *ghel- або *g'hel- , що означає “світити” [263, с. 238].

Як було зазначено вище, семантика жовтого кольору, як і інших, амбівалентна і має протилежні, чи ситуативні, відтінкові значення. З одного боку – це позитивний колір (сонячний, радісний, легкий, енергетичний, оптимістичний, теплий), пов'язаний із хорошою енергією та приємними емоціями; з іншого боку, його надлишок означає порушення кордонів, норм, і значення жовтого в цьому контексті – “хвороба”, “ризик”, “обман”, “ревність”, “розлучення”.

Зі стійких одиниць із компонентом жовтий у словнику І. Я. Лепешева подано лише фразеологізм *жаўтаротае птушаня* [129, с. 371], де колоративний компонент є частиною складеного слова. Цю одиницю використовують для характеристики дуже молоді, недосвіченої, наївної людини.

Народні порівняння з компонентом жовтий представлені такими одиницями: *жоўты як бурытын* [212, с. 59], *жоўты як воск* [212, с. 88], *жоўты як свечка перад Вялікаднем* [212, с. 378], *жоўты як жаўток* [212, с. 152], *жоўты як латацэ* [212, с. 237], *жоўты як рамонак* [212, с. 349], *жоўты як масла* [212, с. 259]. Яєчний жовток, масло, віск (вироби з воску) і бурштин є основними еталонами жовтого кольору у свідомості білорусів. Цікавою є стійке порівняння “*Мой хвор мужычок, да красён як бурачок; а я здорова, да жоўта як маркова*”, яке означає “не ўсе здаровыя, якія такімі выглядаюць” [212, с. 61].

Серед чеських фразеологізмів, які мають у своєму складі колоронім *žlutý*, слід виділити такі: *žlutý anděl* “osobní automobil vybavený a sloužící jako pojízdná autodílna k první pomoci motoristům” (легковий автомобіль, слугує для надання першої допомоги автомобілістам) [286, с. 30], *Davidova / židovská / žlutá hvězda* “(za nacismu) šesticípá hvězda ze žluté látky s nápisem Jude, kterou museli Židé nosit viditelně našitou na oděvu jako své označení” (біл. відп. *Давідава зорка*) [286, с. 113], *žlutá zimnice* “malárie (projevující se též žloutenkou)” (малярія) [286, с. 411], *žlutá karta* “varování, napomenutí za porušení pravidel hry někoho a veřejné její ukázání, obv. jen při sportu (kde např. ve fotbale je hráč po druhém takovém porušení už vyloučený)” (біл. відп. *жоўтая картачка*) [286, с. 133].

Усі перелічені одиниці, окрім першої, мають негативну конотацію, а остання є спільною як для білоруської, так і для чеської мов (*жоўтая картачка*). Окрім цього, фразеологізму *tá ještě žluté u zobáčku* [302] відповідає фразема *жаўтаротае птушаня* [129, с. 371].

Серед народних порівнянь спільним, за словником І. В. Калити, для обох картин світу є *žlutý jako citron* (біл. відп. *жоўты як лимон*) [302]. Окрім цього, у чеській мові є такі одиниці, які мають жовтий колір: *žlutý/ být žlutý jako kanárek* (біл. відп. *жоўты як лимон*) [302], *být žlutý jako šafrán* (біл. відп. *жоўты як лимон*) [каліта], *vlasý žluté jako sláma* (біл. відп. *валасы як салома*) [302].

Щодо морфологічної класифікації, то серед фразеологізмів з колоронімом жоўты/žlutý можна виділити

- іменні: *žlutý anděl* [286, с. 30], *Davidova / židovská / žlutá hvězda* [286, с. 113], *žlutá zimnice* [286, с. 411], *žlutá karta* [286, с. 133];
- прикметникові: *má ještě žluté u zobáčku* [302], *жаўтаромае птушаня* [129, с. 371].

За будовою такі фраземи є словосполученнями: *žlutý anděl* [286, с. 30], *Davidova / židovská / žlutá hvězda* [286, с. 113], *žlutá zimnice* [286, с. 411], *žlutá karta* [286, с. 133], *má ještě žluté u zobáčku* [302] [7, с. 371].

Золотий колір символізує велич, багатство і владу. В Єгипті люди його здавна асоціювали з Богом Сонця та зерном, від якого залежали їхні засоби для існування. Для стародавніх греків він був символом розуму і безсмертя. Блиск золотого металу дарує відчуття достатку і сили [296]. Це колір істинної середини, колір загальної любові і найвищих цінностей. Він уособлює ідеалізм, щедрість, шляхетність і божественність.

Відповідно до тлумачного словника білоруської мови *залаты* – це 1. які складаецца з золата, з'яўляецца золатам; 2. у значэнне назоўнік *залаты, -ога*, мужчынскі род *устарэлае слова, устарэлы выраз*; 3. *бліскуча-жоўты, падобны колерам да золата*; 4. *надта добры па сваіх якасцях; цудоўны, выдатны*; 5. *шчаслівы, радасны*; 6. *дарагі, любімы*; 7. як *састаўная частка некаторых батанічных і заалагічных назваў* [226, с. 336]. *Zlatý* у словнику чеської літературної мови має схожі характеристики: 1) *щось вироблене, створене переважно із золата*; 2) *що містить золото*; 3) *має (яскраво-жовтий) колір золата, сяючий, як золото*; 4) *нагадує золото з чудовими властивостями (цінність, рідкість, досконалість тощо); виражаючи ці характеристики*; 5) *взагалі стосуються золата* [293]. Проте він не є частиною біологічних та зоологічних назв та не реалізує значення “надто добрий, чудовий”.

Колороніми *залаты/zlatý* утворилися від праслов'янського слова *zolto*, яке пішло від індоєвропейського кореня *ghel- (*g'hel-), який колись використовувався у значенні, пов'язаному з випромінюванням (“світити”) та, як позначення кольорів “зелений, жовтий” тощо [263; 311].

Як було зазначено вище, золотий колір символізує велич, повагу багатство. Це реалізується, наприклад, у таких фраземах: *златое дно* “вельмі багата криница даходу” [128, с. 383], *залаты дождж* “вялікія грашовыя сумы, прыбыткі” [128, с. 385], *залатая жыла* “вельмі багата, невычэрпная криница даходаў, прыбытку” [128, с. 426], *залаты мяшок* “вельмі багаты чалавек ці капіталісты, буржуазія як клас” [129 с. 83], *залаты фонд* “самае лепшае, самае каштоўнае, самае значнае” [129, с. 814]. Окрім цього, колоронім *залаты* як компонент фразеологізмів має номінативне значення найвищої цінності, якості, довголіття: *златое вяселле* “пяцідзясяцігадовы юбілей сямейнага жыцця” [128, с. 273], *залатыя рукі* “хто-н. вельмі ўмелы і здольны ў сваёй справе чалавек” [129, с. 463], *унісана (-ы) залатымі літарамі* “захаваецца ў памяці людзей як выдатная з’ява чаго-н” [129, с. 790].

Цікавим є фразеологізм *залаты дождж* [128, с. 385], витоком якого є грецька міфологія. Жрець-пророк передрік аргоському цареві Акрисію, що його дочка Даная народить хлопчика, який згодом погубить свого діда-царя. Акрисій наказав тримати доньку в підземному будинку під охороною служниць. Зачарований красою Данаї, верховний бог Зевс проник у підземелля у вигляді золотого дощу і запліднив її. Утворенню фразеологізму сприяло те, що багато відомих художників (Тиціан, Ван Дейк, Рембрандт та ін.) на своїх картинах зображували Данаю під дощем золотих монет.

Народні порівняння з колоронімом *залаты* не зафіксовані у словнику Т. В. Володіної та Л. М. Соловій [212].

Чеських фразеологізмів з колоронімом *zlatý* більше. Повними еквівалентами, відповідно до словника Інни Калити, є фраземи: *Zlatá éra* “období

největšího rozkvětu, rozmachu (v určité oblasti, oboru ap.)” (*Залаты век*) [302], *zlatá horečka* “1. zlatokopecká vášeň, masové rozšíření zlatokopectví 2. velká touha po zlatě jako symbolu bohatství, po velkém bohatství” (*залатая гарэчка*) [286, c. 104], *zlatá klec* (*залатая клетка*) [302], *zlatá mládež* (*залатая моладзь*) [302], *zlatá rybka* “vzácný, náhodný a mimořádný zdroj pomoci; možnost dosáhnout splnění těžko splnitelných přání (pův. chycená ryba v pohádce kouzelně plní tři rybářova přání)” (*залатая рыбка*) [286, c. 305], *zlatá střední cesta* “vyhýbání se krajnostem, umírněný, opatrný postup, volba kompromisu při řešení problému” (*залатая сярэдзіна*) [286, c. 48], *zlatá žíla* “městkovitě rozšíření žil v konečnicku, hemoroidy” (*залатая жыла*) [286, c. 424], *zlaté časy* “někdejší, bývalá léta jevící se (pamětníkům n. při jejich ironizování) jako šťastné, šťastnější, spokojené, spokojenější období” (*залатыя часы*) [286, c. 53], *zlaté pravidlo* “osvědčená a obecnými zkušenostmi ověřená zásada, obyčej (zprav. jako návod k jednání)” (*залатое правіла*) [286, c. 273], *zlaté ruce* (*залатыя рукі*) [302], *zlaté srdce* “1. lidská vlastnost projevující se konáním dobra a mimořádně laskavým vztahem k jiným, vzácným porozuměním pro jiné 2. nositel takové vlastnosti” (*залатое сэрца*) [286, c. 331], *zlatý důl* “zdroj velkého, zprav. dlouhodobého zisku, něco, co hodně (finančně) vynáší” (*залатое дно*) [286, c. 78], *Zlatý věk* “období největšího rozkvětu, rozmachu (zvl. něj. oblasti společenské povahy)” (*Залаты век*) [286, c. 381], *zapnět se zlatým písmem do dějin historie* (*унісана (-ы) залатымі літарамі*) [302].

Інші стійкі словосполучення з колоронімом *zlatý* можна умовно поділити на такі семантичні групи:

- одиниці, які характеризують людей: *zlatý člověk* “osobu vynikající ušlechtilostí, konáním dobra a mimořádně laskavým vztahem k jiným a vzácným porozuměním pro jiné” (дуже хороша людина) [286, c. 59], *naši (zlatí) hoši n. (naši) zlatí hoši* “1. sportovní reprezentanti (v urč. odvětví sportu), kteří jsou pro své mezinárodní úspěchy předmětem obdivu sportovních fanoušků 2. příslušníci armády (zvl. ve vypjaté situaci možného nasazení ap.)” (1. спортсмени; 2. військовослужбовці) [286, c. 102], *holka zlatá* “žena (bez rozdílu věku) mluvčím

chválena pro urč mimořádně kladné vlastnosti n. pro zvlášť, chvályhodné jednání ap.; též v oslovení důvěrně blízké ženské osoby” (біл. відп. *мая ты залатая!*) [286, с. 103], *zlatý pták / ptáček* “velmi bohatý člověk, velký boháč” (багатій) [286, с. 287];

- единиці, які характеризують чеську культуру: *zlatá kaplička* (nad Vltavou) “tradiční označení pro Národní divadlo v Praze (vyjadřující důvěrně blízký vztah k tomuto stánku národního umění)” (Народний театр у Празі) [286, с. 133], *král železný a zlatý* “historická přezdívka českého krále Přemysla Otakara II. (pro jeho válečné úspěchy, moc a sílu, jakož i bohatství)” (чеський король Пржемысл Отакар II) [286, с. 151], *zlatý mok* “pivo, zvl. pochvalně n. obdivně a s důrazem na jeho sytý odstín” (пиво) [286, с. 188], *Zlatý prut (země české)* “pruh úrodné roviny podél části toku Labe v Čechách” (родюча рівнина в Чехії) [286, с. 278], *zlatý český ručičky* “tradičně šikovný a vynalézavý domácí zloděj v pejorativním a ironizujícím hodnocení” (злодій) [286, с. 302].

Фразеологізми, які мають у своєму складі колоронім *zlatý*, можуть реалізувати позитивне значення:

- соматизми: *mít ruce ze zlata / zlaté ruce / zlatý ruce* “být neobvykle, vzácně šikovný, dovedný a umět své řemeslo, obor jistě a skvěle” (біл. відп. *залатыя рукі*) [287, с. 697], *mít zlaté / zlatý srdce / srdce ze zlata* “mít nesmírně dobrou, laskavou a nezištnou povahu a dobrosrdečně, nesobecky, popř. vřele (vždy) pomáhat (dary i jinak)” (біл. відп. *залатое сэрца*) [287, с. 757];

- тварини: *vidět/uvidět zlaté / zlatý prasatko* “být příjemně odměněný” (бути приємно винагородженим) [287, с. 603];

- абстрактні поняття: *držet se zlaté střední cesty n. jít zlatou střední cestou* “postupovat, jednat kompromisně a umírněně, popř. opatrně a vyhýbat se přitom krajnostem, jednostrannostem” (біл. відп. *залатая сярэдзіна*) [287, с. 79], *mít zlaté / zlatý / dobré / dobrý časy* “mít se velmi dobře, popř. bezstarostně a příjemně, být velmi úspěšný; velmi prosperovat, rozvíjet se ap.” (дуже добре провести час, або бути дуже успішним; процвітати, розвиватися тощо) [287, с. 93], *udělat si z něčeho zlatý / zlatej důl* “vhodně využít něčeho a udělat si z toho trvalý zdroj velkého a snadného zisku, prospěchu” (біл. відп. *залатое дно*) [287, с. 153], *být / stát se zlatým hřebem*

programu “být n. stát se vyvrcholením, vrcholem n. nejlepším v něčem; konkurovat n. dovršit něco překvapivě” (стати кульмінацією, піком чи найкращим у чомусь) [287, с. 221].

Жодне народне порівняння, яке має компонент-колоронім, не зафіксовано у словнику за редакцією Ф. Чермака, Ї. Гронька, Я. Махача [285].

Щодо морфологічної класифікації, то серед фразеологізмів з колоронімом залаты/zlatý виділяються:

- іменні: *залатое вяселле* [128, с. 273], *залатое дно* [128, с. 383], *залаты дождж* [128, с. 385], *залатая жыла* [128, с. 426], *залаты мяшок* [129, с. 83], *залаты фонд* [129, с. 814], *Zlatá éra* [302], *zlatá horečka* [286, с. 104], *zlatá klec* [302], *zlatá mládež* [302], *zlata rybka* [286, с. 305], *zlatá střední cesta* [286, с. 48], *zlatá žila* [286, с. 424], *zlaté časy* [286, с. 53], *zlaté pravidlo* [286, с. 273], *zlaté srdce* [286, с. 331], *zlatý důl* [286, с. 78], *Zlatý věk* [286, с. 381], *zlatý člověk* [286, с. 59], *naši (zlatí) hoši n. (naši) zlatí hoši* [286, с. 102], *holka zlatá* [286, с. 103], *zlatý pták / ptáček* [286, с. 287], *zlatá kaplička* [286, с. 133], *král železný a zlatý* [286, с. 151], *zlatý mok* [286, с. 188], *Zlatý prut (země české)* [286, с. 278], *zlatý český ručičky* [286, с. 302];

- дієслівні: *унісана (-ы) залатымі літарамі* [129, с. 790], *zapnět se zlatým písmem do dějin historie* (унісана (-ы) залатымі літарамі) [302], *vidět/uvidět zlaté / zlatý prasatko* [287, с. 603], *držet se zlaté střední cesty n. jít zlatou střední cestou* [287, с. 79], *mít zlaté / zlatý / dobré / dobrý časy* [287, с. 93], *udělat si z něčeho zlatý / zlatej důl* [287, с. 153], *být / stát se zlatým hřebem programu* [287, с. 221];

- неспіввідносні з певними частинами мови: *залатыя руки* [129, с. 463], *zlaté ruce* [302].

За будовою такі фраземи є словосполученнями: *залатое вяселле* [128, с. 273], *залатое дно* [128, с. 383], *залаты дождж* [128, с. 385], *залатая жыла* [128, с. 426], *залаты мяшок* [129, с. 83], *залаты фонд* [129, с. 814], *залатыя руки* [129, с. 463], *унісана (-ы) залатымі літарамі* [129, с. 790], *Zlatá éra* [302], *zlatá horečka* [286, с. 104], *zlatá klec* [302], *zlatá mládež* [302], *zlata rybka* [286, с. 305], *zlatá střední cesta* [286, с. 48], *zlatá žila* [286, с. 424], *zlaté časy* [286, с. 53], *zlaté pravidlo*

[286, с. 273], *zlaté srdce* [286, с. 331], *zlatý důl* [286, с. 78], *Zlatý věk* [286, с. 381], *zlaté ruce* [302], *zapnět se zlatým písmem do dějin historie* (unicana (-ы) залатыми літарами) [302], *zlatý člověk* [286, с. 59], *naši (zlatí) hoši n. (naši) zlatí hoši* [286, с. 102], *holka zlatá* [286, с. 103], *zlatý pták / ptáček* [286, с. 287], *zlatá kaplička* [286, с. 133], *král železný a zlatý* [286, с. 151], *zlatý mok* [286, с. 188], *Zlatý prut (země české)* [286, с. 278], *zlatý český ručičky* [286, с. 302], *vidět/uvidět zlaté / zlatý prasatko* [287, с. 603], *držet se zlaté střední cesty n. jít zlatou střední cestou* [287, с. 79], *mít zlaté / zlatý / dobré / dobrý časy* [287, с. 93], *udělat si z něčeho zlatý / zlatej důl* [287, с. 153], *být / stát se zlatým hřebem programu* [287, с. 221].

Висновки до Розділу II

Людина з самого народження перебуває серед кольорів природи. Усе, що ми бачимо навколо, має своє забарвлення. Колір викликає у людини фізіологічні та естетичні реакції. Слова зі значенням барв мають значний символічний потенціал, відіграють важливу роль у розкритті авторського задуму та забезпеченні своєрідного естетичного діалогу між письменником і читачем. Для людини певне забарвлення стає носієм конкретної інформації.

Проблема значення кольору (кольоропозначення) в мовознавстві в останні десятиліття стала досить актуальною. Зарубіжні та вітчизняні мовознавці активно досліджують комунікативний, семантичний, синтагматичний потенціал такої лексики, відзначаючи її велику роль у відображенні певних фрагментів мовної картини світу. Колір розглядається як своєрідний феномен осмислення, розуміння людиною загальної картини навколишнього світу, а також – як важливий елемент традиційних етнічних культур.

З колоронімом *білий* ми проаналізували 18 фразеологізмів, 22 народні порівняння білоруської мови та 45 чеських фразем. Повними еквівалентами є 23 одиниці.

Чорний колір у своєму складі мають 46 народних порівнянь та 10 білоруських фразеологізмів, серед яких позитивне значення реалізують 9 одиниць, а негативне – 1. У чеській мові ми виявили 84 такі фраземи. Повними еквівалентами є 16 одиниць, а частковими – 3. Негативне значення мають 15 фразеологізмів, а позитивне – 4.

Ми проаналізували 23 народні порівняння, 4 білоруські одиниці та 21 чеську фразему з колоронімом *червоний*. Повними еквівалентами є 3 фразеологізми і 3 – реалізують негативне значення. З компонентом *рожевий* ми дослідили 5 білоруських фразеологізмів та 12 чеських. Повними еквівалентами є 4 фраземи. Серед чеських фразеологізмів негативне значення реалізують 4 одиниці, позитивне – 1, амбівалентне – 1.

Синій у своєму складі мають 14 білоруських фразем з яких 6 – народні порівняння. Щодо чеської мови, то цей колір є компонентом 18 фразеологізмів, серед яких негативну конотацію реалізують 2 одиниці, а 3 – негативні.

Ми також проаналізували 13 білоруських фразем з колоронімом *зелений*, з яких – 6 народні порівняння. Позитивне значення мають 4 фразеологізми, негативне – 3, а амбівалентне – 1. Серед чеських стійких одиниць з компонентом *зелений* ми дослідили 22: негативне значення реалізують 8 фразем, позитивне – 7, амбівалентне – 2.

Жовтий колір у своєму складі мають 9 білоруських стійких одиниць, з яких 8 – народні порівняння. У чеській мові ми проаналізували 10 таких фразем – 3 з негативним значенням та 2 з позитивним. Колоронім *золотий* є частиною 8 білоруських фразеологізмів. Серед чеських фразем ми проаналізували 35 одиниць. Повними еквівалентами є 14 фразеологізмів.

Із вищевикладеного матеріалу можна зробити висновок про те, що у складі білоруської та чеської фразеології колороніми реалізують як позитивні, так і негативні значення та конотації, набуваючи при цьому амбівалентної семантики. Народними еталонами кольорів у стійких порівняннях стають різноманітні речі

й речовини, продукти харчування, представники тваринного й рослинного світу, предмети й явища природи, темні й світлі проміжки доби, міфічні істоти й навіть люди певних професій.

Проаналізувавши білоруські та чеські стійкі одиниці, нами було виявлено як збіги в семантиці, так і певні розходження значень фразеологізмів. Ми припускаємо, що причинами перших може бути наявність схожих реалій, близькість контактів, запозичення інтернаціональних фразеологізмів: *чырвоны певень/červený kohout*, *златые руки/zlaté ruce*, *белая варона/bílá vrána*, *чырвоная нітка/červená nit*. Натомість розходження в семантиці аналізованих стійких одиниць пов'язане з уласне білоруськими чи чеськими фраземами, які виникли у відповідній мові, або характеризують національні елементи: *ружовы туман*, *král železný a zlatý zlatá kaplička*, *zlatý český ručičký*, *černý Petr*.

РОЗДІЛ III. ДИНАМІКА ФРАЗЕОЛОГІЇ З КОЛІРНИМ КОМПОНЕНТОМ У СУЧАСНОМУ МАС-МЕДІЙНОМУ БІЛОРУСЬКОМУ Й ЧЕСЬКОМУ ДИСКУРСАХ

Медіалінгвістика – одна з найактуальніших тем сучасних лінгвістичних досліджень. Сьогодні без засобів масової інформації важко уявити своє існування, адже вони проникли у всі сфери нашого життя. Головна мета як друківаних, так і цифрових ресурсів – привернути увагу реципієнтів, зацікавити, вразити та вплинути на їх свідомість. Для реалізації цієї цілі мова ЗМІ має різні засоби виразності: лексичні, фонетичні, синтаксичні. Серед них чи не найбільш затребуваними є фразеологізми з колірним компонентом – мовні одиниці, які вже генетично наділені певною експресивністю. Окрім цього, подільнооформленість таких фразем та співзвучність компонентів зі словами вільного вживання дозволяє обіграти їхню форму та зміст, що створює ще більший стилістичний ефект.

Основними і найбільш популярними білоруськомовними друківаними та електронними мас-медійними джерелами є газети “Звязда”, “Наша Ніва”, “Полымя”, “Хартыя 97” та інформаційна платформа “Радыё Свабода”, мова яких насичена фразеологізмами з колірним компонентом. Щодо чеських ресурсів, то тут необхідно назвати “Reflex”, “Blesk”, “Lidové noviny” та інші.

Проте слід відзначити, що фразеологічні одиниці з компонентом-колоронімом у своєму складі мають різну частотність використання в медійних текстах. Це зумовлено, з одного боку, застарілістю та неактуальністю тих речей та понять, які позначають ці фраземи, а з іншого – синтаксичною характеристикою та особливостями певних фразеологізмів, які не використовуються в повідомленнях такого змісту.

3.1. Найчастотніші та загальноживані фразеологічні одиниці з колоронімами у білоруських та чеських мас-медійних текстах

Проаналізувавши вищезазначені та додаткові джерела, ми дійшли до висновку, що найчастотнішими фразеологічними одиницями з колоративним компонентом в білоруських мас-медіа *белы* є такі: *белая варона* [128, с. 174], *белая костка* [128, с. 593], *белыя мухі* [129, с. 70], у *белых пальчатках* [129, с. 232], *белая пляма* [129, с. 313], *шыта (сшыта) белымі ніткамі* [129, с. 937].

Фразеологізм *белая варона* [128, с. 174] найчастіше вживатися як заголовок до статей різної тематики:

- “*Белая варона*” насамрэч можа быць... “коршакам” (“Звязда”, від 26.03.2015) [17];
- Страх быць *белай варонай* і ціск навакольных: важныя падказкі аб выжыванні ў грамадстве (інтернет-ресурс, від 07.10.2021) [217];
- “Чалавек з кнігай цяпер не *белая варона*, а інтэлектуал.” Чытанне зноў становіцца модным (“Народная газета”, від 17.11. 2017) [247].

Однак цей фразеологізм може бути частиною основного тексту статті чи інформаційного повідомлення:

- Адзін супраць усіх, “*белая варона*”, не пабаяўся пайсці насуперак «агрэсіўна-паслухмянай», па выразе Юрыя Афанасьева, большасці (“*Андрэй Сахараў – чалавек на ўсе часы*”, газета “Хартыя 97”, від 15.12.2014) [8].
- У нас нават калі ты *белая варона*, цябе не задзяўбуць (“*Стваральнік «Сталкера» прагуляўся на Майдане з георгіеўскай стужкай*”, газета “Наша Ніва”, від 26.06.2014) [216].
- На фоне іншых спартоўцаў вы выглядаеце як *белая варона*. У многіх адрозны пункт гледжання (“*Нават плакаў, калі чытаў Каліноўскага*”. *Найлепшы пляжны футбаліст краіны – пра беларускую мову, палітыку і пандэмію*, газета “Наша Ніва”, від 05.07.2020) [165].

Широка вживаність такої фразеологічної одиниці пов'язана з тим, що вона структурно є простим словосполученням, має велику експресивну оцінність та використовується для характеристики людини.

Фразеологізм *белая костка* [128, с. 593] є також частовживаним у медійних текстах, але поступається в цьому фраземі *белая варона*. У заголовках він рідко використовується, тому у більшості випадків – це основна частина контекстів, інформаційних повідомлень про життя історичних осіб, які зробили вагомий внесок у розвиток своєї країни:

- Ян Караль па паходжанні быў ніяк не з дынастыі менеджараў сярэдняга звяна – “*белая костка*” і “*блакітная кроў*” у адным флаконе (“Стары салдат Ян Караль Хадкевіч”, газета “Новы час”, від 28.09.2015). Як бачимо, у цитаті використано ще й іншу фразему з колоронімом, яка позначає людину знатного походження – *блакітная кроў* [215].

- Іх, *белую костку* нацыі, што ня здрадзілі ані ідэнтычнасьці сваёй, ані радзіме, ані веры, усіх да аднаго расстралялі, выслалі, пазбавілі правоў (“Як ідэнтыфікуюцца”, Радые Свабода, від 25.05.2009) [272].

- У ім ёсць “*белая костка*” – гэта ўнутраная высакароднасць, якая павінна быць у кожнага, хто лічыць сябе інтэлектуалам. Нейкі нязменны стрыжань... (“Памёр драматург Аляксей Дудараў”, газета “Звязда”, від 28.02.2023) [173].

Для опису неочікуваної метеорологічної ситуації у мас-медійних текстах дуже часто використовують фразеологізм *белыя мухі* [129, с. 70]. Ця фразема входить до основної частини повідомлення. Так, у газеті “Наша Ніва” ми знайшли такі цитати:

- Парадокс у тым, што, паводле карт надвор'я, зараз у Шаркаўшчыне +7, і вось-вось залётаюць *белыя мухі* (“Парадоксы беларускага надвор'я: на захадзе Віцебскай вобласці – навальніца”, від 27.10.2018) [174].

- Бо новую прыладжваць няма часу – людзі ж мерзнуць! Ну а потым ужо, як пачнуцца *белыя мухі* – тады можна будзе зліць вадку з “сістэмы”,

ненадоўга, можа, на тыдзень які, на два, і паставіць нам новую сучасную “сістэму” (“Ацяпленне. Вы не пайшлі на “Дажынкi”? Тады яны ідуць да вас”, від 04.10.2013) [10].

Актыўною адзінцаю, яка мае у сваёму складі колоронім *белы*, ё фразеологізм *белы свет* [129, с. 513]. Фразема вживаецца у сучасных текстах рiзноi тематики задля надання певноi метафоризацii павiдомленню. Наведэмо прыклад iз газеты “Наша Нiва”:

- Толькi вось пашчасцiла Ісаву першаму выскачыць у *белы свет* (“Сёння. Каiн i яго нашчадкi”, від 03.03.2014) [206].

- Ён быў адным з тых маральна-этычных волатаў, на якiх трымаецца *белы свет* (“Януш Корбель, якi быў волатам”, від 09.08.2015) [278].

- *Белы свет* не мiлы, настрой на нулi, спаць хочацца, а глядзець у люстэрка – наадварот (“Як супрацьстаяць вясноваму авiтамінозу: карысныя парады”, від 15.02.2017) [274].

- На ўвесь *белы свет* аб’явлi такое – гэта ж паклёп (“Гладкая напiсала ў «СБ», што выкладчыца БДУiР – судзiмая за парушэнне выбарчага заканадаўства. Але ўсё iначай”, від 22.12.2022) [39].

У бiльшостi выпадкiв фразеологізм у *белых пальчатках* [129, с. 232] выкарыстоўваўся у текстах 2009-2017 рокiв, протэ зараз ця адзiнця знову стала частотною, особливо у наш непростый военны час. Фразема може бути частiною заголовка. Напрыклад, у статтi “Служба ў “*белых пальчатках*”, цi Школа жыцця мастаўчанiна Уладзiслава Бунакова” (газета “Зара над Нёманам, від 13.02.2023) [213], або у павiдомленнi “Служба ў “*белых пальчатках*” (газета “Гўеўскi край”, від. 22.02.2017) [214].

Фразеологізм у *белых пальчатках* у мас-медыйному дыскурсі выкарыстоўваецца задля характэрыстыкi дiяльностi людзей з наданням эмоцыйностi. Переважна бiльшiсть – це палiтычныя тэксты:

- Але ж і бізнесмены, відаць, не ўсе працуюць “у белых пальчатках” ... (“Калі бізнесмен нікога не зарэзаў, ніякіх пасадак не павінна быць”, “Новы час”, від 14.04.2017) [104].

- Апазіцыйныя лідэры заклікалі прэзідэнтаў байкатаваць саміт на Ісык-Кулі. Але заклік, канечне, у пустату. Некаторыя высокія госці і самі кавалі электаральныя перамогі *не ў белых пальчатках* (“Лукашэнка выпраўляецца на бешбармак”, газета “Наша Ніва”, від. 29.07.2009) [132].

- Палітыка ня робіцца ў *белых пальчатках*. І нашчадкі часта даруць сваім аўтарытарным правіцелям мінулага іхныя грахі і слабасьці. Даруюць многае, хоць і ня ўсё (“Што стала з кіраўнікамі дзяржаў, якія здалі свае краіны Крамлю?”, газета “Новы час”, від. 19.03.2023) [257].

Актуальную та дуже популярную у будь-який перыяд ё адзінца *белая пляма* [129, с. 313]. Це, імовірна, пов’язана з больш-менш нейтральнаю семантикаю цьго стійкаго словосполучення, яке не характэрызуе явішце певноў эпохі ці добі, а тому не мае прыв’язаності до конкретнаго історычнаго часу. Фразеологізм *белая пляма* вжываецца як заголовак у статтях рiзноў тематыкі: Мапа, якая радуе тым, што Беларусь на ёй “*белая пляма*” (газета “Наша Ніва”, від 28.07.2015) [143], “*Белыя плямы*” працэсу Канавалава-Кавалёва (газета “Наша Ніва”, від 06.10.2011) [18].

Ця адзінца також актывно выкарыстоуецца в асновнўй тканіні тэксту:

- Вельмі ж скупыя звесткі пра Багушэвіча-чалавека. Пэўныя перыяды яго нага жыцця – *белыя плямы* (“Паўстанцкі шлях Францішка Багушэвіча”, газета “ЛіМ”) [69].

- “*Белыя плямы*” сустракаюцца падчас вывучэння многіх этапаў беларускага руху (“Сымон Якавіук: адраджэнец, спекулянт, манархіст і савецкі дыверсант”, часопіс “ARCHE”, від 2005) [220].

- Беларусь застаецца “*белай плямай*” на многіх мапах. Напрыклад, на мапе турыстаў, мапе Twitter-актыўнасці ці на мапе аматараў пакатацца на карэтах. Часам гэта само сабой выпраўляецца –мы больш не “*белая пляма*” на

мапе Балонскага працэсу ці мапах Nokia (“Мапа, якая радуе тым, што Беларусь на ёй *“белая пляма”*”, газета “Наша Ніва”, від 28.07.2015) [143].

- *Белая пляма* на месцы Беларусі на любой спартовай мапе сёння – матывацыя і для настаўнікаў-прафесіяналаў абыходзіць краіну за кіламетры (“Санкцыі, што не працуюць. Як паскорылася дэградацыя беларускага спорту пасля пачатку вайны”, газета “Наша Ніва”, від 02.06.2022) [203].

- У гісторыі пасляваеннага антысавецкага супраціву ва Усходняй Еўропе на месцы Беларусі – *белая пляма*. Добра вядома пра дзейнасць “лясных братоў” у балтыйскіх краінах, польскую Армію Краёвую і УПА ва Украіне (“КГБ СССР пра пасляваенны антысавецкі супраціў у Беларусі: з першых рук” газета “Наша Ніва”, від 19.01.2013) [112].

- А цяпер Беларусь нібы *белая пляма* у Эўропе – вось у чым бяда (“Вацлаў Станкевіч: Каму Беларусь дарагая, той ня будзе супраць дэмакратыі”, газета “Наша Ніва”, від 06.01.2006) [31].

- З аўстрыйскага пункту гледжання, Беларусь – гэта край Еўропы, *белая пляма*, кажа Бартан. Аднак мала хто ведае, што ў 1941–1942 гады нідзе не было забіта столькі аўстрыйскіх яўрэяў, як на Беларусі (“Благаўшчына, дзе забілі 150 тысяч чалавек: невядомае месца памяці”, газета “Наша Ніва”, від 09.08.2015) [20].

Частотным ёсць і яшчэ адзін фразеологізм з колоранімом белы – *шыта (сшыта) белымі ніткамі* [129, с. 937]. Він выкарыстоўваецца як у пізнішых текстах, так і ў сучасных мас-медыйных джерелах. Што да першых, то тут слід подати урывки із журналу “Полымя” (“Светлыя галовы сярод прагрэсіўнай польскай інтэлігенцыі ўжо ў тыя часы адкінулі прэч гэтыя *белымі ніткамі шытыя* донкіхоцкія шляхецкія легенды”) [205] та “Звязда” (“І пачынаюць награвашчвацца гісторыі, адна неверагодней за другую, і ўсе яны *сшыты белымі ніткамі*”) [86]. У больш сучасных джерелах фразеологізм *шыта (сшыта) белымі ніткамі* вживаецца як заголовок: “Усё *шыта белымі ніткамі*”. Што ўдзельнікі прэзыдэнцкай гонкі кажуць пра «справу Ціханоўскага»” (“Радые Свабода”, від 09.06.2020) [243].

Окрім цього, відповідна одиниця може використовуватися як частина основного тексту, переважно політичної тематики:

- “Але ў мяне ёсць знаёмыя праваабаронцы, таму мы цяпер спрабуем звяртацца ў суд і даказаць, што ўсё гэта, канешне, было незаконна, *шыта белымі ніткамі*” (“Віцебскаму ўрачу Ігару Пастнову змянілі ўтрыманне ў псіхбальніцы на дзённы стацыянар”, “Новы час”, від 21.09.2013) [32].

- “Справу зняволенага Кузьмы Чорнага ўзяў пад асабісты кантроль першы сакратар ЦК КП(б)Б П.К. Панамарэнка, які прыйшоў да высновы аб тым, што гэта справа *шыта белымі ніткамі*” (“Творчы шлях Кузьмы Чорнага”, газета “Слава працы”, від 23.08.2021) [222].

- Аднак займаючыся ёю, ён толькі пераканаўся, што справа была *шыта белымі ніткамі* (стаття “Следчы раскажаў, як фабрыкавалі справу апазіцыянера”, газета “Наша Ніва”, від 16.12.2010) [211].

- А ў пятніцу быў суд па скайпе. Настолькі *белымі ніткамі* было ўсё *шыта*, што нават суддзя адправіла справу на дапрацоўку», – распавядае мужчына (“Мінчук трымаў на Акрэсціна сухую галадоўку: схуднеў на 5 кілаграмаў, ледзь мог гаварыць”, “Наша Ніва”, від 10.02.2021) [158].

- Усё гэта сфабрыкавана, думаю, *шыта белымі ніткамі*. Відавочна, што ён перайшоў дарогу нейкім людзям, бо ён капаў рэчы, якія закраналі ценявыя інтарэсы шэрагу высокіх персон (“Калі не спыніцца, прышыем яму артыкул за абразу прэзідэнта”. Аляксандр Класкоўскі – пра журналістыку, разводы і чатырох дзяцей з рознымі лёсамі”, “Наша Ніва”, від 15.04.2020) [105].

Серед чеських фразеологізмів, які маюць у сваёму складі колоронім *bílý*, найчастотнішими є одиниці *bílý den/do bíleho dne/ za bílého dne* [2, с. 66] та *bílá místa* [2, с. 294]. Наприклад, яскравими зразками вживання першої фраземи є:

- A strach z noci se sebevědomě přelil i *do bílého dne* (Reflex, č. 30/2019) [280].

- Dvojice lupičů si na fotbalisty počíhala minulý měsíc rovnou *za bílého dne* (Blesk, 14. 8. 2019) [291].

- Zloděj okradl seniora *za bílého dne* (Týdeník Domažlicko, č. 50/2019) [359]

- Nebyl to sice první teroristický čin tohoto druhu v Evropě , ale tím , že se odehrál v policejně hlídané budově uprostřed Paříže *za bílého dne* , ukázal , jak nedostatečný je boj proti islámskému radikalismu (Evropské noviny, č. 1/2015) [318].

- Čech Vít Opekar si téměř přesně před rokem v rozhovoru pro HN stěžoval na krádež *za bílého dne* (Hospodářské noviny, 30. 5. 2016) [284].

- Zatímco někteří levicoví politici a komentátoři tak mluví o „ nestoudné legalizaci loupeže *za bílého dne* “, zástupci několika lidskoprávních organizací už zákon napadli u izraelského vrchního soudu (Lidové noviny, 11. 2. 2017) [358]

Проаналізувавши чеські мас-медійні джерела 2014-2019 років, ми виявили такі приклади вживання фразеологізма *bílá místa*:

- Vyznačuje se novými pohledy na vybraná dějinná období a vyplňuje mnohá *bílá místa* českých a středoevropských dějin o novou faktografii (Lidové noviny, 10. 4. 2015) [355].

- Mnohé oblasti jsou dosud absolutním rájem , který připomíná *bílá místa* na mapě , kde doslova zívají lvi (Lidé a země, č. 5/2016) [312]

- Možná ale skutečně nemělo smysl odhalovat *bílá místa* dějin takřkajíc na dřev zrovna v době oslav 100 . výročí republiky (Týden, č. 39/2018) [313]

Найчастотнішими у сучасному мас-медійному дискурсі є такі фразеологізми з компонентом *чорны: у чорным целе* [129, с. 864], *чорны дзень* [128, с. 375], *чорнае золата* [128, с. 509], *чорны кот прабег/чорная кошка прабегла* [128, с. 595].

Стійка одиниця у *чорным целе* найяскравіше представлена у текстах 2006-2019 років газети “Наша Ніва”. Фразеологізм вживається у статтях історичної, літературознавчої, суспільної та побутової тематики для надання більшої експресивності, емоційності та яскравості:

- Калі яна такая прыгожая, чаго трымаеце ў *чорным целе*? Забясьпечце, паразіты, ёй нармальныя ўмовы існаваньня, якія створаны для акупацыйнай... (“Родная мова – непітная крыніца?”, від 06.03.2008) [185].

- Дый “жэняцца яны амаль што як габрэі” (будзем літасьцівыя за некарэктнасьць, усё ж сын свайго часу) – наўрад ці нэўтральна заўважае аўтар. У Маскве жанок трымаюць пад замком і ў *чорным целе*, усё жыцьцё не даючы выходзіць з двара (“Авантура беларускай шляхты”, від 02.11.2006) [3].

- Жасэм рашуча абвяргае стэрэатыпы пра тое, што ўсе ўсходнія мужчыны трымаюць сваіх жанчын у *чорным целе* (“«Вучу беларускую мову, каб казаць пацыентам «калі ласка». Як у Беларусі працуецца доктару-сірыйцу”, від 07.03.2019) [13].

- Макаёнак смяяўся: «Цябе ўсё жыцьцё ў *чорным целе* трымаюць, а ты сябе шчаслівым лічыш»... Усякае, канешне, было – не выпускалі мяне ніколі за мяжу, скажам, першы раз не выпусцілі ў Варшаву з Уладзіславай Францаўнай, удавой Купалы... (“Мікола Аўрамчык: «Коласу спадабаўся мой верш – і ён перадаў яго Купалу...»”, від 08.05.2017) [155].

Окрім цьога, цей фразеологізм, які мае у сваёму складзі колоронім *чорны*, може вживатися як частіна заголовак у політычных статях: “Лукашэнка: Мы не можам трымаць у *чорным целе* народ” (“Наша Ніва”, від 03.05.2018) [135]. Варто відзначыці, што самае у мас-медійных джэрелах 2020-2023 рокаў зазначана адзінца намі не була выявлена.

Натомісьць фразеологізм *чорны дзень* сустрачаецца в текстах газеті “Наша Ніва” як 2008-2009 рокаў, так і 2022 року. Тематіка такіх статей переважна эканамічна, суспільна ці побутова:

- Відаць, гаспадары хаты схавалі грошы на *чорны дзень* у ліхія рэвалюцыйныя гады, але скарыстацца імі не даваляся (“Скарб на гародзе”, від 23.07.2008) [209].

- Іншае пытанне, якой будзе рэакцыя. Вельмі імаверна, што беларусы не пабягуць на плошчу, а толькі глыбей урастуць у свае соткі, каб назапасіць бульбы *на чорны дзень* (“Br-r!”, 01.01.2009) [23].

- Зноў *чорны дзень* у Гродзенскім універсітэце: звольненая гісторык Іна Соркіна (“Наша Ніва”, від 12.01.2014) [79].

- Міністр фінансаў Юрый Селіверстаў заявіў у інтэрв’ю радыё «Мір», што ў даляравым ціску на эканоміку Беларусі вінаватыя грамадзяне, якія купляюць валюту *на чорны дзень* (“Міністр фінансаў: У ціску даляраў на эканоміку вінаватыя беларусы, якія іх купляюць”, від 15.04.2022) [157].

Доволі популярным у мас-медійных текстах ёсць фразеологізм *чорная кошка прабегла/чорны кот прабег* [128, с. 595]. Ён выкарыстоўваецца для стварэння образнасці, надання пэўнай эмоцыйнасці. Серед даследжаных намі джерел гэтай фразеологіі выкарыстоўваецца ў інфармацыйных паведамленнях палітычнай тэматыкі:

- Узнікла неспадзяванка. Падаецца, паміж саюзнікамі чарговым разам *прабегла чорная кошка* (“Ліхаманкавыя захады”, “Радыё Свабода”, від 30.01.2013) [131].

- Бакі афіцыйна не тлумачаць, што раптам здарылася, які *чорны кот прабег* паміж Масквой і Менскам у апошні момант (“Як украінскае пытанне сапсавала беларускую дыпламатыю”, “Радыё Свабода”, від 30.11.2016) [275].

- Калі мы правільна разумеем, зараз там пэўная *чорная кошка прабегла*, але гэта не наша пытанне, мы не хацелі б умешвацца (“Крэмль пра планы ЗША на Грэнландыю: Мы такім шопінгам не займаемся”, “Наша Ніва”, від 22.08.2019) [122].

- Крыніца, блізкая да Крамля, у гутарцы з “Коммерсант” пацвердзіла, што перамовы адбудуцца “да канца месяца”, патлумачыўшы, што іх дакладную дату не апублікуюць, “каб, калі ўсё зрушыцца, ніхто не спекуляваў з нагоды таго, што паміж прэзідэнтамі *прабегла чорная кошка*” (“Лукашэнка зноў збіраецца ў Маскву пад канец траўня”, “Радыё Свабода”, від 15.05.2021) [133].

- Усё гэта азначае, што паміж дзвюма сталіцамі зноў *прабегла чорная кошка*, Лукашэнка і Пуцін пасварыліся (“Чаму зноў пасварыліся Лукашэнка з Пуціным?”, “Радыё Свабода”, від 27.10.2021) [248].

Найактывнішою адзінцаю, якая мае ў сваёму складзе колоронім *чорны*, ё фразема *чорнае золата*. Вона выкарыстоўваецца ў мас-медійных текстах як 2006 року, так і 2020. Це пов’язана з семантику цього стійкого словосполучення, яке позначае нафту. У білоруськомовній газеті “Наша Ніва” відповідна одиниця виявлена у економічних та політичних текстах:

- Такого не было з лістапада мінулага года. І асобныя аналітыкі зноў пачалі прагназаваць, што ўжо літаральна днямі кошт “*чорнага золата*” перасягне знакавую мяжу ў паўсотні “зялёных” (“Што чакае “чорнае золата”?”, від 03.05.2016) [258].

- Сапраўднае чорнае золата Палесся – гэта не нафта. Сапраўднае чорнае золата Палесся з’яўляецца штогод у сярэдзіне лета ў лесе і расце на маленькіх кусціках (“Чорнае золата Палесся. Як на Тураўшчыне людзі з лесу грошыносяць”, від 11.07.2018) [249].

- Выставіла рахунак ня толькі за “блакітнае паліва”, але й за “*чорнае золата*”. Патрабуе дзяліцца мытамі на экспарт нафтапрадуктаў. Як тое прадугледжвае адна са шматлікіх інтэграцыйных дамоваў (“Паталёгія ці лёгкія пату?”, від 13.04.2006) [178].

- Пасол Сурыкаў пацвердзіў: звыш ліміту для ўнутранага спажывання “*чорнае золата*” будзе ісці нам “па біржавых цэнах”. Гэта ён такі эўфемізм прапанаваў, каб не палохаць выразам “стопрацэнтная пошліна” (“Масква стымулюе беларускае начальства да гульняў з Еўропай”, від 24.12.2009) [144].

- Асабліва радуе аднаўленне коштаў на *чорнае золата*, якое па выніках траўня засталася па-за канкурэнцыяй, што кажа аб магчымым хуткім уздыме вытворчых прадпрыемстваў (“Нафта вяртаецца на рынкі. Глядзіце, якія актывы выраслі ў маі”, від 12.06.2022) [168].

- Відаць, перамоўшчыкам было загадана да апошняга – кроў з носу! – змагацца за цалкам бязмытнае *чорнае золата* (“Нелюбімы час Лукашэнкі”, від 01.01.2010) [171].

- Гэтая мера, як спадзяюцца краіны, якія здабываюць нафту, дапаможа стабілізаваць цэны на “*чорнае золата*” на міжнародных рынках. (“Краіны ОПЕК дамовіліся скараціць аб’ёмы здабычы нафты. Цэны на яе вырастуць”, від 30.11.2016) [121].

У чеському мас-медійному прасторы доволі частотным ё вживання фразеологізму *černý Petr* [286, с. 245]. Ми выявили цю одиницю у таких джерелах:

- “Mladá fronta DNES”: Oba chceme chytat , ale jeden dostane *černého Petra* a bude to muset přečkat v pohodě (8. 6. 2015) [321];

- “Respekt”: Obávám se že se Spojené státy pořád do konfliktu zapojují příliš a že Washingtonu nakonec *černý Petr* v ruce zůstane , chápu nicméně , o co se vláda pokouší (č. 20/2016) [322];

- “Lidové noviny”: Nevyhraněnost, pro finálový souboj eso v rukávu , může být totiž v prvním kole *černým Petrem* (29. 12. 2017) [320].

Найчастотнішими одиницями у мас-медійному середовищі, які мають у своєму складі колоронім *чырвоны*, ё фразеологізми *праходзіць чырвонай ніткай* [129, с. 135] та *абкласці чырвонымі сцяжкамі* [128, с. 43].

Найяскравіше прадставлена самае фразема *праходзіць чырвонай ніткай*, яка актыўна выкарыстоўваецца в текстах 2001-2002 років:

- Натуральна, гаворыцца і пра зьніклых палітыкаў, і пра выбары прэзыдэнта, і пра ўсё тыя ж чарнобыльскія наступствы. Але *чырвонай ніткай* у кожнай тэме – хаваньне праўды (“Цэнзура”, “Радыё Свабода”, від 03.09.2001) [246].

- І такім чынам, мы проста замілаваліся гэтай тэмай, і яна *чырвонай ніткай* ўвесь час *праходзіць*. У нас нават песьня ёсьць “Цмачыны блюз” – гэта

амаль што гімн Вольных мастакоў зараз (“Беларускі хакер атрымаў паўгода турмы”, “Радыё Свабода”, від 01.10.2002) [14].

У перыяд 2003-2007 років ця адзінца фактычна не вжывалася, протэ з 2008 вона часта є частыною інфармацыйных павідомлень та статей рiзної тематыкі:

- Справа ў тым, што праз усе тэксты, інтэрв’ю і выказванні Севярынца «чырвонай ніткай» праходзіць адна ідэя – выратаванне Беларусі ва ўсеагульным звароце да хрысціянскіх ідэалаў (“Жыцьцё – не пракрустава ахвяра”, “Наша Ніва”, від 01.07.2008) [70].

- *Чырвонай ніткай* праз усе п’есы – тэма свабода, вонкавай і знешняй, а таксама спробы наладзіць людскія стасункі ва ўмовах таталітарнага грамадства (“Свабода, джынс і рок’н’рол”, “Наша Ніва”, від 07.04.2009) [204].

- Разгляд абодвух пытанняў *праходзіць чырвонай ніткай*, па сутнасці, праз усе раздзелы кнігі... (“За кардонам Бацькаўшчыны”, “Наша Ніва”, від 11.01.2011) [71].

- Лёс беларускай мовы за савецкім часам і яе стан сёньня *чырвонай ніткай праходзіць* праз аповесць, і для многіх швэдзкіх рэцэнзэнтаў у гэтым ёсьць найцікавейшы кампанэнт твору (“Лана Вілебранд –пра беларускія кнігі пашвэдзку”, “Радыё Свабода”, від 29.09.2012) [127].

- Патрэба захаваць беларускамоўны канал *чырвонай ніткай праходзіла* праз выступы прадстаўнікоў незалежнага грамадства Беларусі з маршалкам Сената Польшчы Станіславам Карчэўскім (“Беларускія ўдзельнікі сустрэчы з маршалам Сената Польшчы ў адзін голас гаварылі пра «Белсат»”, “Наша Ніва”, від 06.12.2016) [16].

- На канферэнцыі, натуральна, абмяркоўваліся розныя прафесійныя філалагічныя праблемы, але *чырвонай ніткай праходзіла* галоўная тэма – захаванне і развіццё ўкраінскай мовы (“Гарачая, а не цёплая філалогія. Некалькі зацемак з навуковай канферэнцыі”, “Наша Ніва”, від 11.09.2017) [35].

- *Чырвонай ніткай* у Фэстывалі *праходзіць* ідэя непадзельнай узаемасувязі яўрэйскай і беларускай культуры, таго значэння, якое нясе ў сабе

гэтая шматвяковая гісторыя (“У першы вечар Ханукі адкрыўся Беларуска-яўрэйскі фэстываль”, “Радыё Свабода”, від 28.11.2021) [238].

Частотным є цей фразеологізм і у чеських ЗМІ. У джерелах 2014-2019 років фразема *červená nit* [2, с. 211] представлена так:

- Podpora podnikání se jako *červená nit* vine samozřejmě i dalšími operačními programy (Evropské noviny, č. 3/2016) [330].

- Jako *červená nit* se tím vine problém s katedrou dokumentaristiky . (Týdeník Echo, č. 4/2017) [298].

- „Pochybení OSPOD a Dobré rodiny se vine celým tímto případem jako *červená nit* , “ shrnula p p j v závěrečné řeči žalobkyně nula Iva Brücklerová . (Blesk, 14. 8. 2019) [328].

Використання фразеологічної одиниці *абкласці чырвонымі сцяжкамі* у мас-медійних текстах є нестабільним та неоднозначним. Цей фразеологізм вживався у 2002 році у газеті “Народная воля”: *Атрымліваецца, што рэдактара газеты абклалі чырвонымі сцяжкамі* (від 7. 05. 2002) [9]. Потім вживання відповідної одиниці було неактивним. Тільки з 2009 року фразеологізм знову з’явився на сторінках газети “Наша Ніва”:

- Але і тут імаверныя пасткі. Напрыклад, могуць *абкласці* незарэгістраваныя рэсурсы *чырвонымі сцяжкамі* (кшталту: нельга займацца рэкламнай дзейнасцю). (“Ідэалогія ў руках жалезнай лэдзі”, від 10.01.2009) [88].

- *Абкладваюць* апазіцыю *чырвонымі сцяжкамі* на мясцовых выбарах (вось тут, тут і тут – карацей, амаль усюды, акрамя сабачых выганаў – збіраць подпісы ніз-зя!) (“Б’юць не за польскасць, а за дзёрзкасць”, від 16.02.2010) [24].

- А што наконт прымаўкі, то яна тычыцца якраз тых, хто, разбіваючы лоб, *абклаў* кіяскёраў, як ваўкоў, *чырвонымі сцяжкамі* з рознымі абсурднымі інструкцыямі (“Скажы дурню Богу маліцца... Роздум ля газетнага кіёска”, від 04.01.2013) [208].

Після 2013 року ми не выявили використання фразеологізму *абкласці чырвонымі сцяжкамі* у мас-медійному просторі.

Серед фразеологічних одиниць з колоронімом *зялёны* найчастотнішою та найуживанішою є фразема *зялёнае святло* [129, с. 530]. Ми виявили використання цієї одиниці ще у газеті “Звязда”, від 18.01.1986: “Новае ж былымі легендамі не адолееш. Каб даць ідэям *зялёнае святло*, неабходна было распачынаць рэканструкцыю вытворчасці”[90]. Фразема була зафіксавана у мас-медійних текстах, створених після 2014 року:

- У панядзелак, 8 верасня, камітэт Эўрапейскага парламента па замежных справах даў “*зялёнае святло*” на ратыфікацыю на наступным тыдні пагаднення аб асацыяцыі і зоне свабоднага гандлю паміж Украінай і ЭЗ (“Эўрапарлямэнт і Ўкраіна павінны ратыфікаваць пагадненне аб асацыяцыі з ЭЗ 16 верасня”, “Радые Свабода”, від 09.09.2014) [264].

- Рада нацыянальнай бяспекі ЗША вырашыла падчас сустрэчы ў мінулы аўторак даць *зялёнае святло* пакету грантаў у памеры \$47 мільёнаў украінскаму ўраду для куплі амерыканскіх ўзбраенняў (“ЗША маюць выдзеліць Украіне \$47 мільёнаў на набыццё «забойцы танкаў»”, “Наша Ніва”, від 19.11.2017) [80].

Часто фразеологізм *зялёнае святло* выкарыстоўваецца як частіна заголовка у статтях, інфармацыйных паведамленнях з метою прывернення увагі та зацікаўлення рэцыпіентаў:

- Лукашэнка патрабуе даваць *зялёнае святло* толькі даследаванням з вялікай навуковай каштоўнасцю (“Наша Ніва”, від 24.03.2015) [135].

- Ізраіль атрымаў “*зялёнае святло*” для здабычы прыроднага газу (“Наша Ніва”, від 01.11.2015) [89].

- *Зялёнае святло* для ініцыятывы (“Звязда”, від 17.10.2020) [81].

- *Зялёнае святло* ідэям і пачынанням! (“Звязда”, від 11.11.2020) [82].

- Беларускім чыгуначнікам далі “*зялёнае святло*” на забастоўку (“Хартыя 97”, від 2.11.2021) [15].

Серед чеських фразеологізмів з колоронімом *zelený* ми не виявили активних одиниць у мас-медійному просторі.

Фразеологізм *гарэць сінім полымем (ангём)* [128, с. 300] часто використовується у сучасних текстах політичної та суспільної тематики. Наприклад, у статтях інформаційної платформи “Радыё Свабода” ця одиниця вживалася у різні періоди:

- І калі Газпрам, што *гарыць сінім полымем*, абвясчае Ўкраіне газават – газавую вайну, – ён таксама ваяўніча трасе над галавой асьлінай сківіцай. (“Каінава братэрства”, від 11.03.2014) [94].

- Але ў рэальнасьці нечаканасьцяў у жыцьці поўна, і пераважная большасьць вытанчаных шматхадовых камбінацый “*гараць сінім полымем*” ужо на другім ходзе (“Нелагоднае цяля Эўразьвязу”, від 28.12.2015) [170].

- “Няхай увесь сьвет *гарыць сінім полымем*, – таксама заявіў ён. – Мы не пакінем у спакоі тых, хто закранае гонар” (“Кадыраў заклікаў помсьціць нават калі для гэтага будуць парушаныя ўсе законы”, від 18.11.2019) [92].

- Разыгрываньне складаных камбінацыяў (а камбінацыя са спойлерам – складаная) утрымлівае ў сабе рызыку, што ўся прыгажосьць шматхадойкі *згарыць сінім полымем* ужо на другім ходзе (“Першая сэнсацыя выбарчай кампаніі”, від 09.05.2020) [180].

Доволі актыўною ё фразеалогічна адзінца *блакітныя берэты* [128, с. 105]. Ми выявили выкарыстання гэтага фразеалогізму у газеті “Звязда”, 04. 08.2015: “*Блакітныя берэты* як сімвал мірнага неба” [21]. Тут фразема ё частіною заголівку. Потім ми зафіксавалі выкарыстання адпаведнай адзінцы у сучаснішых джэрелах (2020-2022 роках):

- “*Блакітныя берэты* чакаюць у гасці ўсіх, але рады будуць толькі тым, хто за свае словы адказвае”, – адзначылі ў Мінабароны (“Мінабароны абвергла інфармацыю пра перавод ў Мінск 1500 дэсантнікаў перад выбарамі”, “Наша Ніва”, від 28.07.2020) [156].

- “Гасцей прымалі *блакітныя берэты*. У Брэсце на базе 38-й асобнай гвардзейскай дэсантна-штурмавой брыгады прайшоў семінар з удзелам

прадстаўнікоў рэгіянальных СМІ вобласці” (“Ляхавіцкі веснік”, від 10.05.2021) [37].

- “Не ганьбіце *блакітныя берэты!*” (“Хартыя 97”, від 02.08.2022) [169].

Серед чеських фразем з колоронімом *modrý* частотною є одиниця *modrá planeta* [286, с. 247]:

- Valaši oslaví Den Země Je impozantní , krásná , ale také velmi křehká a zranitelná . Taková je naše *modrá planeta* (Valašský deník, 16. 4. 2018) [342].

- V tom gigantickém vesmíru se nachází *modrá planeta* a s ní láska , co nikdo neví , odkud pochází (Svět ženy, č. 6/2018) [345].

Широковживаними фразеологізмами, які мають у своєму складі колоронім *ружовы*, є такі: *ружовыя акуляры* [128, с. 85] та у *ружовым святле* [129, с. 529].

Перший з них – доволі частотний у текстах 2021-2022 років політичної та суспільної тематики:

- Міністр адзначыў, што той жа Расіі спатрэбілася больш за 20 гадоў, каб зняць *ружовыя акуляры* і адназначна зразумець, што англасаксы не збіраюцца прыняць гэтую вялікую дзяржаву ў элітны клуб сусветных дзяржаў на сваім узроўні, з раўнацэнным правам голасу (“Макей даў інтэрв’ю тэлеканалу RT.”, “Наша Ніва”, від 23.07.2021) [141].

- Чалавек, журналіст, на мой погляд, можа быць карысным сваёй бацькаўшчыне толькі тады, калі здымае *ружовыя акуляры*, ясна бачыць радзіму, ясна бачыць яе праблемы і адкрыта гаворыць і піша пра гэта (“«Ён робіць мільён карысных спраў непублічна». Хто такі Павел Мажэйка, які згуртаваў людзей у Гродне”, “Наша Ніва”, від 30.03.2021) [68].

- Прызнаюся, у мяне да ўцёкаў былі *ружовыя акуляры*, і я думала, што ў новай краіне, калі што, будзе спакойна спацца і сыдзе трывога. (“Страх не сышоў. Міжнародны дзень мігранта як чорная дата”, “Радыё Свабода ”, від 18.01.2021) [218].

- І вась *ружовыя акуляры* разьбіліся, вітаю ў жорсткай рэальнасці (“Як Польшча вымушае ўкраінак нараджаць ад акупантаў”, “Радыё Свабода”, від 22.04.2022) [273].

У чеському мас-медійному дыскурсі актывнімі є фразеологічні адзінцы *růžové brýle* [286, с. 42] та *dívat se na to růžovými brýlemi* [287, с. 128]:

- Nemá smysl si nasazovat *růžové brýle*, v příštím školním roce může chybět až 6000 učitelů (Právo, 22. 6. 2019) [319].

- Věřím, že fandové Sigmy pochopí, že nemám *růžové brýle*, ale vidím v sobotním výkonu potenciál do budoucnosti (Deníky Moravia, 12. 12. 2018) [354].

- Dobrá, život už je takový, že *se* na sebe skrz *růžové brýle* zkrátka nemůžeme *dívat* pořád, problém nastane, když vzájemnou toleranci vystřídá konkurenční boj, soupeření nebo dokonce závist (Vlasta, č. 14/2018) [289].

- Zním tolik lidí, kteří jsou veselí a *koukají se* na svět skrz ty nejvíc *růžové brýle* a léčí se s těžkými nemocemi (Blesk pro ženy, č. 46/2019) [360].

Натомісь фразема *глядзець праз ружовыя акуляры* [128, с. 308] – рідковживана.

Білоруські фразеологізмы, які маюць у сваёму складзі колоронім *жоўты*, є нечастотнымі у мас-медійному дыскурсі. Натомісь серед чеськіх адзінцъ такога виду актывною є фразема *žlutá karta* [286, с. 133]:

- Když vstřelil gól, ihned svlékl dres a točil s ním nad hlavou, jako kdyby rozhodl finále mistrovství světa. Následovala samozřejmě *žlutá karta* (Deníky Moravia, 29. 6. 2015) [317].

- Stejně rozpaký vzbudila i *žlutá karta* Admiru Ljevakovičovi za běžný faul (Sport, 4. 8. 2015) [337].

- Stoper Michal Kadlec prý netušil, že mu hrozí 4 . *žlutá karta* a distanc (Nedělní Blesk, č. 11/2017) [341].

- V 57 . minutě při jednom brejku zatáhl za záchrannou brzdu hostující Vozár, následovala *žlutá karta* a penalta, kterou s přehledem proměnil Zlámal (Dobrý den s kurýrem, č. 13/2018) [344].

Найчастішими фраземами, які використовуються у мас-медійному дискурсі і мають у своєму складі колоронім залаты, є *залатое вяселле* [128, с. 273], *залатая жыла* [128, с. 426], *залатыя рукі* [129, с. 463], *залаты фонд* [129, с. 814], *залаты дождж* [128, с. 385], *унісана (ы) залатымі літарамі* [129, с. 790].

Активною у сучасних текстах є одиниця *залатое вяселле*. Ми зафіксували використання цього фразеологізму з 2011 року на сторінках газети “Наша Ніва”: “У 2010 годзе зарэгістравана больш за 1000 залатых вяселляў” (від 06.03.2011) [234].

Одиниця *залатое вяселле* може бути:

- частиною заголовка: “Як адзначаць *залатое вяселле*?” (“Звезда”, від 04.12.2019) [270], “У 2010 годзе зарэгістравана больш за 1000 *залатых вяселляў*” (“Наша Ніва”, від 06.03.2011) [234];

- у основній тканіні тексту: Любоў – гэта калі ты будзеш святкаваць *залатое вяселле*, і ў цябе запытаюцца: «ЯК?» (“«Любоў – гэта калі я плачу, пакуль пішу гэты ліст» – маці напісала сыну ў будучыню”, “Наша Ніва”, від 20.11.2017) [138], 24 мая пара збіралася адзначыць *залатое вяселле* – 50 гадоў сумеснага жыцця (“Гісторыя кахання: Іржы і Лёкса”, “Наша Ніва”, від 11.08.2012) [38], Дадаткова замацаваная магчымасць загсаў праводзіць цырымоніі, прысвечаныя памятным датам шлюбнага жыцця – срэбнае, *залатое вяселле*... (“Цырымонію рэгістрацыі шлюбу дазволілі праводзіць па-за памяшканнем загсаў”, “Наша Ніва”, від 17.10.2016) [245], Бацькі Лаўрыновіча летась адзначылі *залатое вяселле* (“Пяць фактаў пра пяцярых чыноўнікаў, якіх сёння прызначыў Лукашэнка”, “Наша Ніва”, від 12.02.2019) [183].

Частотною у мас-медійных текстах є такж фразема *залатая жыла*. Вона жывалася на сторінках газети “Наша Ніва” уже з 09.02.1998 року: “Нават ня любячы ўсё гэта, ня ведаючы мэтафізічнае цаны ўсяго гэтага, прагматычны розум ня можа не заўважыць, што нацыянальная спадчына паўсюль у сьвеце – гэта *залатая даходная жыла*” [36]. Після цього фразеологізм все активніше з’являвся на мас-медійных платформах. Найчастіше він є частиною тих текстів

та інформацыйных паведамлень, тематика якіх прысвечана эканамічнай, палітычнай ці суспільнай сферам:

- Маўляў, калгас – банкрут яшчэ з траўня. І ўсё ніяк ня могуць расьцягнуць! Значыць, гэта *залатая жыла* (“Беспрацоўныя Дзягавічы – сем месяцаў пасья банкруцтва”, “Радыё Свабода, від 21.11.2002) [19].

- Калі праца Бэкермана, хутчэй, публіцыстыка, дык навуковы (прынамсі, па форме) аналіз Візнэра – сапраўдная *залатая жыла* для аўтараў тэлевізійных антыапазыцыйных страшылак для электарату. (“Залік па рэвалюцыі”, “Наша Ніва”, від 27.01.2006) [77].

- “*Залатая жыла ў японскай каналізацыі*” (“Наша Ніва”, від 06.02.2009) [74].

- Па словах заснавальніка канферэнцыі “Стартап года”, дырэктара цэнтра “Стартап Тэхналогіі”, інвестара Аляксея Шаблоўскага на стыку традыцыйнага прадпрыемальніцтва і сферы інфармацыйных тэхналогій крыецца *залатая жыла* (“Канферэнцыя «Стартап года» ўжо ў снежні – інвестары будуць шукаць каманды з патэнцыялам выбуховага росту”, “Наша Ніва”, від 21.11.2019) [110].

Фразема *залатыя рукі* також часта вживаецца у текстах мас-медійнага характэру, пачынаючы з 2002 року:

- У сярэдзіне 1990-х гадоў зь Беларусі натоўпамі зьяжджалі за мяжу мазгі, а цяпер сталі зьяжджаць *залатыя рукі* (“Нават пры савецкай уладзе я не адчуваў сябе такім безабаронным”, “Радыё Свабода”, від 17.05.2002) [166].

- Настаўнікі, якія працавалі разам з Уладзімерам Іванавічам, адзначаюць, што ў яго былі *залатыя рукі* (“Сын ардэнаносця” “Наша Ніва”, від 04.11.2005) [221].

- Добры, безадмоўны, працалюбівы. *Залатыя рукі!* (“Залатыя рукі”, газета “Край смалявіцкі”, від 01.03.2013) [76].

- “Майстар – *залатыя рукі*”, дапытлівы і творчы чалавек, які мае вялікае жаданне паспрабаваць зрабіць нешта сваімі рукамі і навучыць другіх (“Залатыя рукі майстра”, газета “Дзянніца”, від 19.02.2021) [75].

- Дзед Антось меў *залатыя рукі*, да гэтага часу захавалася зробленая ім драўляная канапа. (“Тут адзін да аднаго звярталіся на «вы», а жанчынам цалавалі руку. Нацыянальная геаграфія: надбярэзінская шляхта”, “Наша Ніва”, від 05.06.2021) [231].

На аднаковому рівні з вищезазначенымі адзінцамі такжэ выкарыстоўваецца фразеологізм *залаты фонд*. Ми зафіксувалі цю фразему у мас-медійных текстах ще з 2002 року. До сьгодні она не втратіла своёй пазіцыі актуальнасьці:

- Сёлетні год прынёс удалую нагоду выказаць добрыя словы ў адрас адметных асобаў беларускага замежжа, безь якіх беларушчына ня мела б шмат якіх важкіх набыткаў, што сёньня складаюць “*залаты фонд*” нацыянальнай культуры (“Да 75-годзьдзя Вітаўта і Зоры Кіпеляў”, “Радыё Свабода”, від 21.02.2002) [43].

- Усе сьлімакі, якія вольна праходзяць праз адтуліну, адбракоўваюцца. Астатнія складаюць “*залаты фонд*” (“Экзатычнае прадпрымальніцтва беларусаў”, “Радыё Свабода”, від 11.05.2004) [259].

- Кнігі такога рангу ўваходзяць у “*залаты фонд*” (“Як выглядае Статут, які хочучь выкупіць беларусы”, “Наша Ніва”, від 26.05.2012) [271].

- Леанід Пранчак мог трапіць са сваёй творчасцю ў *залаты фонд* нацыянальнай культуры – згадайце папулярныя “Даставай, Язэп, гармонік”, “Пад зоркаю Пагоні”. (“50 спраў Леаніда Пранчака: як адзін паэт паралізаваў працу Вярхоўнага суда”, “Наша Ніва”, від 10.06.2018) [184].

- Аляксандр Дзядзько без перабольшаньня – *залаты фонд* беларускай медыцыны. Прафесіянал сваёй справы, разумны і інтэлігентны чалавек... (“Галоўнага анестэзіёлага краіны трэція суткі няма на працы, але ў КДБ адмаўляюць, што доктара затрымлівалі”, “Наша Ніва”, від 17.05.2019) [34].

- У дзень з’езда Беларускага саюза мастакоў у Палацы мастацтва пачала працаваць выстаўка “*Залаты фонд*” (“У Палацы мастацтва пачала працаваць выстаўка «Залаты фонд»”, “Звязда”, від 28.12.2022) [237].

Доволі частотною у мові сучасних ЗМІ, а саме на платформі “Радыё Свабода”, є одиниця *залаты дождж*:

- Што тычыцца Кітаю, то ёсьць спадзяваньні, што ён будзе і далей расьці эканамічна, і гэты *залаты дождж* пральецца часткова і на Беларусь (“Ці стане Кітай для Менску супрацьвагай Расеі?”, від 17.05.2017) [244].

- А на дарагога “Леаніда Ільліча” пасыпаўся *залаты дождж* зорак, ордэнаў, мэдалёў, ляўрэацкіх значкоў, маршальскіх пагонаў і залатых шабляў. (“...І асабіста дарагому таварышу Лукашэнку”, від 01.11.2018) [84].

- Па словах Сяргея, найбольш пасьпяховымі для “Белшыны” былі пачатак і сярэдзіна 2000-х гадоў, калі “на Расею ліўся *залаты дождж* і пырскі перападалі беларускаму прадпрыемству” (“І Лукашэнку пастаў генэральным – нічога ня зьменіцца”, від 18.02.2020) [85].

- Людзі думаюць, на нас абрынуўся *залаты дождж*. Пытаюцца пра тых мільёны, але хто іх бачыў, ня ведаю (“Яшчэ сэкунды, і засталася б там назаўсёды”, від 10.04.2021) [279].

У чеському мас-медійному дыскурсі, на відміну від білоруського, частотным є фразеологізм *zlatý důl* [286, с. 78]. Цей фразеологізм вживається у текстах економічнаї та суспільної тематики:

- Podle informací HN by se ale namísto garantovaných cen , které z fotovoltaiky udělaly *zlatý důl* pro spekulanty , mělo jednat o formu investičních podpor – žadatel by dostal ze Zelené úsporám část investovaných nákladů (Hospodářské noviny, 10. 3. 2015) [329].

- „Je to hotový *zlatý důl!*“ (Lidové noviny, 11. 3. 2016) [300].

- Ty jsou pro zloděje doslova *zlatým dolem* – najdou v nich sezonní výbavu , jízdní kola , zahradní sekačky a samozřejmě také motorky (Metro, 17. 8. 2018) [343].

- „Ve světě streamování jsou *zlatým dolem*, “poznamenaly loni Los Angeles Times , (Respekt, č. 30/2019) [353].

3.2. Маловживані фразеологічні одиниці з колірною лексикою у мові сучасних ЗМІ

Серед фразеологізмів з колоронімами найменшу групу становлять ті, які не так часто використовуються у текстах сучасних ЗМІ. Серед фразем з компонентом *белы* маловживаними є такі: (*даводзіць, распякаць*) *да белага калення* [128, с. 541], *казка пра белага бычка* [128, с. 538] та *на белым кані* [128, с. 549].

Так, одиниця (*даводзіць, распякаць*) *да белага калення* була виявлена тільки у двох джерелах:

- часопис “Палітычная сфера”: “Несамавітыя” эксперыменты “так званых прасунутых рэжысёраў ... *даводзілі да белага калення* адекватна арыентаваную публіку” (“Тэатральнае мастацтва”: другі пласт руінаў?”, від 26.07.2013) [233].

- “Раённы веснік”: Гэта прыемная работа, якая прыносіць задавальненне, хоць і *даводзіцца паднапружыцца*, але не *да “белага калення”*, як у тэлешоу (“Су-шэф вяртаецца”, від 28.05.2018) [219].

Нечастотною у мас-медійних текстах є фразеологізм *казка пра белага бычка*. Вживається він у повідомленні чи публікації тоді, коли необхідно подати яскравий висновок з певної ситуації, підкреслити сказане чи написане, або як влучний заголовок:

- *Казка пра белага бычка* (“Хартыя 97”, від 31.03.2010) [93].

- Можна яго яшчэ раз аблаяць, раскрытыкаваць, але гэта нічога ня дасьць, бо, наколькі я разумею, Мядзьведзеў там ці не Мядзьведзеў, але гэтая *казка пра белага бычка* будзе вечнай (“Максім Сакалоў: Лукашэнка – найвялікшы ў Эўропе танцор на канаце”, “Радыё Свабода”, від 18.07.2019) [142].

- Жонка Вольга называе справу мужа “*казкай пра белага бычка*, якую прыдумалі ў гродзенскім КДБ” (“Вольга Івашына: Калі скончыцца *казка пра белага бычка?*”, “Новы час”, від 17.05.2022) [33].

Фразеологізм *на белым кані* є рідковжіваним у сучасних мас-медійних текстах. Ми выявили таку одиницю у двох джерела:

- газета “Наша Ніва”: Далей ідуць фантазіі пра тое, што Пазняк марыць вярнуцца *на белым кані* і адпомсціць Якубовічу (“Якубовіч і Гігін пагаджаюцца з Пазняком”, від 01.11.2011) [276];

- інфармацыйна платформа “Радыё Свабода”: Я мяркую, быў комплекс прычын, дзеля якіх беларускі афіцыйны лідэр чарговы раз не скарыстаў магчымасць “*на белым кані*” ўехаць у адну з дэмакратыяў Старога Сьвету. (“Лукашэнка паважае сілу і разумее, што калі наладзіць адносіны з ЗША, то тады будзе прасьцей і з Эўропай, – Класкоўскі”, від 30.09.2019) [134].

Нечастотність выкарыстання відповідного фразеологізму пов’язана з тим, що активнішою є одиниця *на кані*, яка має ту ж саму семантику, але втратила колоронім *белы*.

На відміну від білоруської мови, маловживаною у мас-медійних текстах є чеська фразема *bílá vrána* [286, с. 389]: Dost možná zde pramení moje nedůvěra k lidem. *Bílá vrána!* (Týdeník rozhlas, č. 22/2015) [283].

Серед фразеологічних одиниць, які мають у своєму складі компонент *чорны*, не так часто з’являється у сучасному мас-медійному просторі фразема *маляваць чорнай фарбай*. У газеті “Наша Ніва” ми виявили тільки одну статтю (“У Мінску на «Сабачае сэрца» не раскупілі квіткоў”, від 02.11.2010), де є такий фразеологізм. “Думаю, артыст сказаў гэта ў эмацыійным парыве, тым больш што цяпер афіцыйны Мінск прынята літаральна дэманізаваць, *маляваць у чорных фарбах*” [236].

Частіше выкарыстоўваецца його варіант – *мазаць чорнай фарбай*:

- Маім жа суразмоўцам хочацца стварыць уражаньне, што яны здольныя разважаць, аналізаваць, карыстацца толькі фактамі, а ня проста *мазаць чорнай фарбай* апазыцыянэраў (“У прэзыдэнты – праз турму?”, “Радыё Свабода”, від 09.11.2010) [239].

- Нельга *мазаць чорнай фарбай* усіх мусульманаў, большасць зь іх – мірныя людзі, яны самі злыя на экстрэмістаў (“Бойня ў рэдакцыі Charlie Hebdo – заняпад Эўропы?”, “Радыё Свабода”, від 11.01.2013) [22].

Серед чеських фразеологізмів з колоронімом *černý* нечастотним є стійке словосполучення *černá / prašivá ovce* [286, с. 230]:

- Je jako můj problematický bratr – taková *černá ovce* rodiny (Mladá fronta DNES, 19. 3. 2015) [299];

- Jsem *černá ovce* rodiny, oni ještě ve výkonu nikdy nebyli , nikdo z rodiny (Reflex, č. 50/2015) [301].

Маловживаною у сучасному мас-медійному просторі є фразема з колоративним компонентом *чырвоны*, а саме – *чырвоны певень* [129, с. 277]. Ця одиниця була частиною заголовків у статтях таких газет:

- “Звезда”: “*Чырвоны певень*” замест “птушкі шчасця” (від 19.07.2016) [251], “Чырвоны певень” ужо нагадаў пра сябе (від 11.03.2015) [252].

- “Навіны Палесся”: “*Чырвоны певень* на вёсках” (від 05.02.2021) [250].

- “Поставский край”: “Зноу пагуляў “*чырвоны певень*” (від 13.04.2022) [78].

Чеський фразеологізм *červený/ rudý / ohnivý kohout* [286, с. 139], як і білоруська одиниця, є маловживаним. У джерелах 2014-2019 років ми виявили два зразки, де є ця фразема:

- Pokud plamen vyšlehl vysoko , chytly saze v kouřovém odvodu a *červený kohout* vylétl na střechu (Jihlavské listy, 5. 6. 2015) [331].

- V tomto roce uplynulo již 140 let od doby , kdy se tovačovští obyvatelé semkli v boji proti *červenému kohoutovi* (Regionální týdeník, 23. 9. 2016) [346].

Окрім цього, нечастотною є також фразеологічна одиниця *dostat se do červených čísel* [287, с. 104]:

- Hospodaření se zároveň *dostalo do červených čísel* , když podnik po zisku 24 milionů korun v roce 2014 vykázal ztrátu bezmála 55 milionů .(E15, 25. 11. 2016) [294].

- Po celý rok držel Shell ceny na úrovni Tank Ono , což plzeňskou firmu v roce 2013 *dostalo do červených čísel* , byť měla tržby přes 13 miliard korun (Hospodářské noviny, 1. 8. 2019) [327].

Проаналізувавши чеські мас-медійні джерела 2014-2019 років, ми також виявили, що фразема *žlutá zimnice* [286, с. 411] є рідковживаною, що, безумовно, пов'язано з відсутністю явища:

- Pak také *žlutá zimnice* , horečka dengue , břišní tyfus , virová hepatitida typu A a E (Lidové noviny, 26. 2. 2016) [323].

- Patří k nim *žlutá zimnice* , která může být smrtelně nebezpečná (Rytmus života, č. 25/2019) [324].

- Stamiliony dolarů putují ročně na pomoc dětem postiženým AIDS , ale i jinými smrtícími chorobami , jako jsou černý kašel , dětská obrna či *žlutá zimnice* (Téma, č. 42/2015) [336].

Серед фразеологізмів, які мають у своєму складі колоронім *зялёны*, не так часто вживаються у мас-медійному дискурсі такі одиниці: *ёлкі зялёныя* [128, с. 418], *зялёная вуліца* [128, с. 222], *зялёны змей* [128, с. 503], *зялёныя берэты* [128, с. 105].

Вигукова фразема *ёлкі зялёныя* використовується у двох повідомленнях, розміщених у газеті “Наша Ніва”:

- Ён спужаўся: а *ёлкі зялёныя*, я ж цябе ледзь не забіў! Хадзі, кажа, сюды (“Янка Купала мяне ледзь не застрэліў!” – рэпартаж з Копысі, дзе памятаюць класіка”, від 02.09.2018) [277];

- “Бабёр – самаўпэўнены, як беларус: думае, “вось я ведаю, што прайшоў нядаўна. Я гэты ход сам капаў. А тут нейкая сетка стаіць, *ёлкі зялёныя*! Я гэтую сетку разьнясу – у мяне ж такія зубы!” (“Баброва сага”, від 16.09.2005) [11].

На відміну від одиниці *зялёнае святло*, яка є частотною у мас-медійних текстах, фразема *зялёная вуліца* у проаналізованих нами джерелах вживається дуже рідко. Наприклад, у газеті “Наша Ніва”, а саме у статті “Лукашэнка раскрытыкаваў работу ўрада па прыцягненні замежных інвестыцый”: “Калі чалавек едзе да нас працаваць і прапануе ўласныя грошы як інвестыцыі ў нашу эканоміку, яму павінна быць *зялёная вуліца*” (від 04.03.2010) [136]. Схожа ситуація із фразеологічнаю *зялёныя берэты*, які протиставляецца частотны фразеологізм *сінія берэты*: Убачыўшы панічны сыход захопнікаў, “*зялёныя берэты*” і байцы УСУ імкліва контратакавалі, і “на плячах” ворага занялі іх пазіцыі (“Украінскія байцы прасунуліся ў раёне Бахмута, адбіўшы штурм расейцаў”, “Хартыя 97”, від 04.01.2023) [241].

Фразему *зялёны змей*, яка выкарыстоўецца для позначення горілки та п’янства, не часта можна побачыць на інфармацыйных платформах сучасных ЗМІ. Наприклад, така адзінца є частыною газетной статті “У Гродне 45-гадовы мужчына кулаком разбіў вокны ў двух кватэрах”: “Вось і на гэты раз “*зялёны змей*” ускосна прывёў да таго, што 45-гадовы жыхар абласнога цэнтра “напрацаваў” на ўзбуджэнне крымінальнай справы па артыкуле “Хуліганства” (“Звязда”, від 31.01.2019) [235].

Нечастотным є такж чеське стійке словасполучення *zelená vlna* [286, с. 387]: Dřívější poruchovou signalizací nahradila takzvaná *zelená vlna* (Deníky Moravia, 13. 7. 2018) [290].

Фразеологізми, які маюць у сваёму складі колоронім *ружовы*, взагалі є рідковжыванымі. Наприклад, це такі адзінцы як: *ружовы туман* [129, с. 744], *маляваць ружовымі фарбамі* [129, с. 21]. Так, фразеологізм *ружовы туман* актыўна прадставлений у текстах ХХ століття: “Адразу знікае і “*ружовы туман*”, і ўсе развагі пра нібыта “несамадастатковасць” беларускай літаратуры ў ХХ стагоддзі” (“Полымя”, 1999. № 11) [5]. Натоміць у сучасных джерелах ця адзінца є поодинокою: “*Ружовы туман* расьсеяўся. Раптам сталі бачныя

проблемы, аб якіх я раней і не задумваўся, і ўсё часцей стала ўзьнікаць пытаньне «Чаму?»» (“Адкрыцьцё Магілёва”, “Наша Ніва”, від 29.04.2006) [4].

Фразеологізм *маляваць ружовымі фарбамі* вживаецца у публікацыях політычнай та суспільнай тэматыкі: “У савецкай гісторыі вобраз Калініна *малявалі пераважна ружовымі фарбамі*” (“За што ў Беларусі шануюць М. Калініна”, “Радыё Свабода”, від 16.11.2018) [72].

На відміну від фразеологізму *ружовыя акульяры* адзінца *глядзець праз ружовыя акульяры* [128, с. 308] ё маловжыванаю у сучасных тэкстах. Актыўна ця фразема выкарыстоўвалася у публікацыях 2014 року інфармацыйнага рэсурсу “Радыё Свабода”:

- Ня тое, што маю намер пісаць апалёгію Віктара Януковіча, проста, на мой погляд, на гэлага пэрсанажа варта *глядзець не праз чорныя* (як і не *праз ружовыя*) *акульяры*, і да таго ж улічваць як гістарычны, гэтак і рэгіянальны кантэкст (“Рознакаляровы Януковіч”, від 29.01.2014) [186].

- Той, востра зірнуўшы спадылба, сказаў, што не *глядзіць* на стан рэчаў *праз ружовыя акульяры* (“У Старадворскім маёнтку Цётка раіла, каб ня надта слухалі бацьку...”, від 04.08.2014) [240].

- Дзіўна, што гэтыя людзі працягваюць *глядзець* на сьвет *праз ружовыя акульяры* (“Нават самым зацятым абаронцам рэжыму надакучыла слухаць хлусьню пра тое, як добра мы жывем”, від 04.08.2014) [167].

У проаналізаваных джэрелах ми выявили лише одну статтю 2020 року, в основній частині якой ё фразеологізм *глядзець праз ружовыя акульяры*: Але шмат што можна прадугледзець, калі *глядзець* на шлюб *не праз ружовыя акульяры* (“Ты ж кахаеш мяне?” і іншыя маніпуляцыі”, “Радыё Свабода”, від 14.02.2020) [232].

Усе менше у тэкстах мас-медыйнага характэру вживаюцца фразеологічны адзінцы *сіняя птушка* [129, с. 372] та *блакітная кроў* [128, с. 604]:

- “Сіняя птушка” ў руках самых лепшых (“Настаўніцкая газета”, від 06.05.2014) [207];

- “О, якое хараство, гэта *блакітная кроў*, якое высакародства!”. Прызнаюся, што я з задавальненнем выбраў для паказу гэтыя два партрэты Карша (“Каралева Лізавета II і Одры Гэпбэрн”, “Радые Свабода”, від 21.05.2010) [111].

На нашу думку, це пов’язано з тим, що ці фразеологізми поступово виходять з ужитку, а їх семантику сучасні люди просто не розуміють.

Маловживаною у теперішньому мас-медійному просторі є фразема *залатое дно* [128, с. 383]. Вона представлена у повідомленні інформаційного ресурсу “Радые Свабода” та заголовку статті із газети “Наша Ніва”:

- У Беларусі столькі азёраў, столькі запаведнікаў – калі ласка, арганізуйце туры, рыбалку, паляваньне, гэта ж *залатое дно!* (“Нямецкі турыст: Беларусь толькі выйграе, скасаваўшы візы эўрапейцам”, “Радые Свабода”, від 29.09.2015) [172].

-“Патэнцыйнае *залатое дно*: здабыча канкрэцыі на дне акіяна (“Наша Ніва”, від 06.04. 2021) [179].

Ще одним фразеологізмом з компонентом *залаты*, які не дуже часто використовується у мас-медійних текстах, є одиниця *унісана (-ы) залатымі літарамі* [129, с. 790]. Ми виявили її у трьох повідомленнях ресурсу “Радые Свабода”:

- Дзень 8 кастрычніка 2015 году *залатымі літарамі ўнісаны ў* гісторыю незалежнай Беларусі (“15 імгненняў году № 2015”, від 28.01.2015) [182].

- Ня дайце гэтаму адбыцца, зрабіце так, каб ваша імя было *ўнісана залатымі літарамі ў* гісторыю (“Уратуйце Мурада Амрыева”, від 08.06.2017) [242].

- Памёр вялікі чалавек, гарачы патрыёт, геніяльны паэт і філэзаф, імя якога ўжо ўпісана залатымі літарамі ў нашу гісторыю (“На 74-м годзе памёр паэт Алесь Разанаў”, від 26.08.2021) [164].

У парівнянні з білоруською моваю, у мові сучасных чеськіх ЗМІ фразеологічна адзінца *zlatá žíla* [286, с. 424] є рідковжываною: *Jaká zlatá žíla vás přivedla k napsání románu Protější břehy?* (Týden, č. 39/2016) [297].

3.3. Колоронімі, які нами не выявлено у фразеологіі сучасных ЗМІ

Серед фразеологічных адзінац, які маюць у сваёму складі колоратывный кампанент, є ті, які ми не выявили в у мові сучасных білоруськіх та чеськіх ЗМІ. Це може бути пов’язано з певными прычынамі. Так, фразеологізмы, што маюць у сваёму складі колоратывный кампанент, могуць позначати ті паняття, які є неактуальными для теперішняёй эпохі. Серед такіх фразем – адзінца *да белых мядзведзяў* [129, с. 77] та *чырвоны памешчык* [129, с. 233]. Такі фразеологізмы актывно вжываліся в мінулому столітті. Так, адзінца *да белых мядзведзяў* з’являлася на сторінках видань:

- “Маладосць”: Было іх 20 асоб, здаецца, хацелі беларускай мовы ў школах. Загналі іх, нават шаснаццацілетніх, «*да белых мядзведзяў*» (1990, № 5) [73].

- “ЛіМ”: Каб не паехаць *да белых мядзведзяў*, выбірае палескі хлопец родныя лясныя абшары. Сорак два гады блукаў ён па балотах, начаваў у капе сена ў глухім непрыветным лесе (17.03.2000) [91].

Тількі фразема *чырвоны памешчык* була зафіксавана ще в сучасному тексті задля характэрыстыкі історычнай асобы, яка жила у відповідний час: “Яго называлі “*чырвоным памешчыкам*”, і ён вельмі любіў уладу. Быў перакананы, што эканоміку Беларусі трэба арыентаваць на Расію, а ўсе апазіцыйныя рухі, партыі, а таксама недзяржаўныя СМІ трымаць цвёрдай рукою” (“Куля для «*чырвонага памешчыка*»”, газета “Новы Час” від 29.09.2018) [126].

Фразеологізми *залаты мяшок* [129, с. 83] та *сіняя панчоха* [129, с. 240] взагалі не вживаються у мас-медійних текстах, але натомість є частиною розмовного чи художнього стилів. Це, імовірно, пов'язано із застарілим значенням стійких словосполучень, які теперішні реципієнти не розуміють. Такий самий характер мають фразеологізми *ні сінь-пораху* [129, с. 547] та *на сіні пазногаць (пазногцік)* [129, с. 207]. Сучасній людині семантика цих фразем є невідомою. Вона не використовує їх у своєму повсякденному житті. Ці одиниці з'являються в частині художнього стилю, тобто можуть вживатися у творах різних письменників. Застарілою є також фразема *зялёнае поле* [129, с. 319], яка не використовується у сучасних мас-медійних текстах.

Розмовний характер мають фразеологізми *жаўтаротае птушаня* [129, с. 371], *чорна ў роце* [129, с. 890] та *молада-зелена* [129, с. 62]. Часто такі одиниці є частиною художніх творів, чи використовуються в повсякденній мові. Відповідні фразеологізми або зовсім не вживаються у текстах ЗМІ (наприклад, *жаўтаротае птушаня, молада-зелена*), або дуже рідко, переважно у повідомленнях суспільної чи побутової тематики. Так, стійка одиниця *чорна ў роце* є у публікації “Язык” інформаційного ресурсу “Радые Свабода” від 15.01.2013 року: “Калі ў малога шчаняці пашча пад языком чорная, пра такога кажуць, што будзе злым сабакам. “Чорна ў роце” – гэта пра беларуса, які цураецца сваёй мовы” [269]. У інших сучасних мас-медійних джерелах ця фразема не вживалася.

На відміну від фразеологізму *белыя мухі* [129, с. 70], одиницю *да белых мух* [129, с. 68] ми не зафіксували у мові сучасних ЗМІ. Ця фразема характерна для художніх творів і використовується для надання більшої образності.

Із фразеологізмом *глядзець праз чорныя акульяры* [129, с. 309] ми виявили тільки одну статтю (“Рознакаляровы Януковіч”, від 29.01.2014) на інформаційній платформі “Радые Свабода”: “Ня тое, што маю намер пісаць апалёгію Віктара Януковіча, проста, на мой погляд, на гэтага пэрсанажа варта глядзець не *праз чорныя* (як і не *праз ружовыя*) *акульяры*, і да таго ж улічваць як гістарычны, гэтак

і рэгіянальны кантэкст” [186]. Як можна побачыць, у прадставлені цытаті выкарыстанае яшчэ адзін фразеалагізм – *глядзець праз ружовыя акуллары*.

У прааналізаваных намі мас-медыйных тэкстах, стійкі адзінкі *не жылец на белым свеце* [128, с. 426], *у белы свет як у капейку* [129, с. 520], *не бачыць белага свету* [129, с. 103], *рабіць з белага чорнае* [129, с. 401], *выводзіць на белы свет* [128, с. 185], *у белы (божы) свет* [129, с. 519] не зафіксаваны. На наш погляд, гэта зумовлена сінтаксичною характарыстыкаю, тобто яны ёсць складнымі за сваёю будоваю. Акрамя гэтага, такія фразеалагізмы маюць вялікую художніцтва і абразнасць, што робіць іх адпаведнымі для выкарыстання ў тэкстах розных пісьменнікаў і майстроў слова.

Сярод прааналізаваных намі чэшскіх мас-медыйных джерел, неактыўнымі ёсць такія адзінкі: *vidět svět růžově / růžový / růžovej* [287, с. 788], *mladý / zelený / neostřílený zajíc* [286, с. 402], *bledá/zelená závist* [286, с. 407], *myslivecká/ zelená krev* [286, с. 153], *modrá armáda* [286, с. 31], *modrá punčocha* [286, с. 289], *obléct vojenský / bílý kabát* [287, с. 269].

Выводы да Раздзелу III

Фразеалагізмы, якія маюць у сваёму складзе колоронім, у сучасным мас-медыйным білоруськім і чэшкім дыскурсах з мэтай змацнення ўплыву на рэцыпіента ўжываюцца ў незміннай, традыцыйнай формі або з трансфармацыямі рознага тыпу:

- субстытуцыя кампанентаў стійкай адзінкі: *koukají se na svět skrz ty nejvíc růžové brýle*;
- рэдукцыя кампанентаў фразы: *але чырвонай ніткай у кожнай тэме – хаваньне праўды; чырвонай ніткай праз усе п’есы – тэма свабоды, вонкавай і знешняй*;

- комунікативно-функційні трансформації: *Калі яна такая прыгожая, чаго трымаеце ў чорным целе? Зялёнае святло ідэям і пачынанням! Не ганьбіце блакітныя берэты! Як адзначаць залатое вяселле? Je to hotový zlatý důl! Bílá vrána! А тут нейкая сетка стаіць, ёлкі зялёныя! Гэта ж залатое дно!*

- розширення складу стійкої одиниці за рахунок уведення додаткових компонентів: *выскачыць у белы свет, белымі ніткамі было ўсё шыта, чырвонай ніткай ўвесь час праходзіць, абкласці незарэгістраваныя рэсурсы чырвонымі сцяжкамі, абкладваюць апазіцыю чырвонымі сцяжкамі, že se na sebe skrz růžové brýle zkrátka nemůžete dívat, залатая даходная жыла, малявалі пераважна ружовымі фарбамі, глядзець на сьвет праз ружовыя акуляры.*

При цьому використання таких фразем у заголовках виконує специфічну функцію – в образній формі розкрити зміст статті, її головну думку або привернути увагу потенційного читача.

Проаналізувавши сучасні мас-медійні джерела, ми дійшли до висновку, що серед фразеологізмів з колірним компонентом найбільшу групу складають ті, які активно вживаються у ЗМІ (22 одиниці). Найчастотнішими є фразеологізми з колоронімами *белы* та *залаты*. Це пов'язано з їх семантикою, яка не стосується певної епохи чи історичного явища, лаконічною будовою та достатньою образністю.

16 фразеологізмів, що мають у своєму складі колоронім, є маловживаними. Це зумовлено їх значенням та невідповідністю стилю мас-медійних текстів. Неактивними фраземами з колоративним компонентом є 17 одиниць. Більшість таких фразеологізмів є застарілими (5 одиниць), тобто позначають ті явища, які неактуальні для сучасної епохи.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку лінгвістики об'єктом її вивчення стає зв'язок мови та особистості, що обумовлює звернення учених до мовознавчих проблем, пов'язаних з мовною картиною світу. Особливу роль у створенні останньої відіграють фразеологізми як одиниці, що концентрують у своєму складі практичний досвід народу, пов'язані з культурою, насичені багатьма національними кодами та відображають інформацію про світогляд, психологію, поведінку етносу тощо.

Фразеологічне багатство кожної мови є скарбницею її образних засобів. Стійкі одиниці об'єднують нас з минулим і майбутнім. Білоруси та чехи активно використовують фразеологізми, зокрема, з компонентом-найменуванням кольору (червоний, зелений, синій, чорний, білий, жовтий, рожевий, золотий), а кожне з них має свою символіку.

Розуміння та вживання фразем, які мають у своєму складі певну барву, збагачують мову людини, дозволяють відчувати приналежність до свого народу та поєднуватися з ним.

Ми проаналізували 425 білоруських та чеських фразеологічних одиниць, серед яких колоронім "білий" мають 85 фразем, "чорний" – 140, "червоний" – 54, "синій" – 32, "зелений" – 35, "жовтий" – 19, "рожевий" – 17, "золотий" – 43.

У результаті аналізу можемо зробити висновок про те, що найчастотнішим колоративним компонентом у складі фразеологізмів, як у білоруській, так і у чеській мовах, є *чорний*, який символізує смуток, печаль, смерть, темряву та реалізує негативні значення. Велику кількість становлять також фраземи з колоронімом *білий*, що асоціюється з чистотою, духовністю, святістю, вірою, божественністю. Частотним є червоний колір як компонент білоруських та чеських фразеологічних одиниць, що означає кров, життя, здоров'я, красу.

Натомість вживання колороніма золотий, символу величі, багатства та влади, є неоднозначним у відповідних мовах: у білоруській він рідко

використовується у складі фразеологізмів (8 одиниць), а у чеській є доволі поширеним (35 фразем).

За кількістю використання у фразеологічних одиницях на однаковому рівні є синій (нескінченність, вічність, істина, відданість, віра, духовне та інтелектуальне життя) та зелений, що означає новий початок, ріст і розвиток. Найменшу кількість як компоненти фразеологізмів складають рожевий (символ жіночності, романтичності, ніжності та легковажності) та жовтий (асоціюється з мудрістю, розумом, мисленням, радістю, бадьорістю та недосвідченістю) кольори.

Колороніми входять до складу фразеологічних одиниць у своєму первинному значенні, але інколи втрачають його, набуваючи натомість нових семантичних відтінків. Назви кольорів активно використовуються як компоненти фразеологізмів для позначення різних життєвих ситуацій та історичних подій, характеристики поведінки, моральних якостей та емоційного стану людини. Такі фразеологічні одиниці репрезентують спостереження відповідної спільноти за навколишньою дійсністю, а також культивують у своєму складі культурні та історичні традиції народу. Важливою особливістю фразеологізмів із колірним компонентом є те, що вони допомагають сучасній людині не втратити зв'язок зі своїм корінням.

Аналіз стійких одиниць показав, що символіка кольороназв у білоруській та чеській мовах є схожою, що свідчить про однаковий суспільний досвід та близькість світосприйняття. Ми дійшли до висновку, що у складі фразем колороніми виконують смислоутворювальну, смислорозрізнявальну, оцінну та характеризуючу функції.

На основі проведених досліджень було виявлено, що фразеологічних одиниць з колоративним компонентом є більше у чеській мові (253 одиниці), ніж у білоруській (172). Окрім цього, такі фраземи можуть бути:

- повними еквівалентами, що характеризуються тотожністю семантики, внутрішньої форми, збігаються оціночною, емоційно-експресивною

і функціонально-стильовою конотацією, структурно-граматичною організацією, компонентним складом та образністю;

- частковими еквівалентами, які подібні за денотативним та конотативним значенням, але мають незначні розходження в плані вираження;
- безеквівалентними одиницями, що характеризуються національною специфікою, відображають особливості психології, матеріального і духовного життя носіїв певної мови, їх способу мислення.

Проаналізувавши сучасні білоруські та чеські мас-медійні джерела, ми дійшли до висновку, що фразеологізми з колоративним компонентом є частотними у відповідних текстах, що пов'язано з їх семантикою, великою образністю, яскравістю та емоційністю. Такі одиниці можуть бути як елементом заголовка, так і використовуватися в основній частині інформаційного повідомлення.

Окрім цього, деякі фраземи, які мають у своєму складі колоронім, рідко вживаються чи зовсім не зустрічаються у мас-медійному дискурсі, що спричинене неактуальністю, або зникненням того явища, події або речі, що вони позначають.

Таким чином, аналіз фразеологічних одиниць з погляду мовної картини світу дає чітке уявлення про культурно-національне бачення світу, про формування і становлення типового для білорусів і чехів його осмислення, яке матеріалізується в конкретно-живій, соковито-образній, чуттєво-забарвленій мові.

Правильне трактування значення кольору у різних народів дає змогу чітко зрозуміти ту чи іншу фразему, безпосередньо дозволяє точно прочитати значення кожної такої одиниці як хранителя національної культури, як можливість не так багато називати, але оцінювати, виражати відносини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абабурка М. В. Лінгвакультуралогія: вучэбна-метадычныя матэрыялы: у 2 ч. Ч. 1. Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2017. 139 с.
2. Абрагімовіч М. Я. Чорны: з гісторыі слоў. *Роднае слова*. 2013. № 9. С. 32–33.
3. Авантура беларускай шляхты. *Наша Ніва*. 2006. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/4628/>.
4. Адкрыцьцё Магілёва. *Наша Ніва*. 2006. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/1646/>.
5. Адразузнікае і “ружовы туман”, і ўсе развагі пра нібыта “несамадастатковасць” беларускай літаратуры ў XX стагоддзі. *Полымя*. 1999. № 11. С. 33-35.
6. Акуленка А. А. Назвы колерау у беларускай літаратурнай мове. Мінск: Універсітэцкае, 2003. 34 с.
7. Аляхновіч Ю. М. Тэмпаральная лексіка ў беларускіх і англійскіх фразеалагізмах (лінгвакультуралагічны аспект): аўтарэферат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук: 10.02.01, 10.02.04. Мінск, 2006. 20 с.
8. Андрэй Сахараў – чалавек на ўсе часы. *Хартыя97*. 2014. URL: <https://charter97.org/be/news/>.
9. Атрымліваецца, што рэдактара газеты абклалі чырвонымі сцяжкамі. *Народная воля*. 2002. № 6. С. 10-11.
10. Ацяпленне. Вы не пайшлі на “Дажынкi”? Тады яны ідуць да вас. *Наша Ніва*. 2013. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=116105>.
11. Баброва сага. *Наша Ніва*. 2005. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/100570/>.
12. Беларуская міфалогія: Энцыклапед. слоўн./ С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч і інш. Мн.: Беларусь, 2004. 592 с.

13. Беларускі N-корпус URL: <http://bnkorporus.info/korporus.html>
14. Беларускі хакер атрымаў паўгода турмы. *Радыё Свабода*. 2002. URL: <https://www.svaboda.org/a/24845157.html>.
15. Беларускім чыгуначнікам далі “зялёнае святло” на забастоўку. *Хартыя 97*. 2021. URL: <https://charter97.org/be/news/2021/11/2/442758/comments/>.
16. Беларускія ўдзельнікі сустрэчы з маршалам Сената Польшчы ў адзін голас гаварылі пра “Белсат”. *Наша Ніва*. 2016. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=181694>.
17. “Белая варона” насамрэч можа быць... “коршакам”. *Звязда*. 2015. URL: <https://zviazda.by/be/news/20150326/1427320931-belaya-varona-nasamrech-mozha-byt-korshakam>.
18. “Белыя плямы” працэсу Канавалава-Кавалёва. *Наша Ніва*. 2011. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=61328>.
19. Беспрацоўныя Дзягавічы – сем месяцаў пасьля банкруцтва. *Радыё Свабода*. 2002. URL: <https://www.svaboda.org/a/24874753.html>.
20. Благаўшчына, дзе забілі 150 тысяч чалавек: невядомае месца памяці. *Наша Ніва*. 2015. URL: <https://nashaniva.com/?c=amp&i=154268>.
21. Блакітныя берэты як сімвал мірнага неба. *Звязда*. 2015. URL: <https://zviazda.by/be/news/20150804/1438638171-blakitnyya-berety-yak-simval-mirnaga-neba>.
22. Бойня ў рэдакцыі Charlie Hebdo – заняпад Эўропы? *Радыё Свабода*. 2013. URL: <https://www.svaboda.org/a/26787738.html>.
23. Вr-r! *Наша Ніва*. 2009. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=22684>.
24. Б’юць не за польскасць, а за дзёрзкасць. *Наша Ніва*. 2010. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=35133>.
25. Вайсгербер Й. Родной язык и формирование Духа/ пер. с нем., вступ. ст. и коммент. О. А. Радченко. Москва, 2004. 232 с.
26. Валодзіна Т. В. “Казала качарга гуляць да чацвярга”: Хатнія рэчы ў фразеалогіі і культуры беларусаў. *Роднае слова*. 1999. № 2. С. 35-44.

27. Валодзіна Т. В. Без прыказкі і з лашкі не зваліцца. Свет рэчаў сялянскага падворка ў фразеалогіі і культуры беларусаў. *Роднае слова*. 2001. №2. С. 100-107.
28. Валодзіна Т. В. Вобразы свойскіх жывёл у фразеалогіі і павер'ях беларусаў. *Роднае слова*. 2003. № 4. С. 82-85.
29. Валодзіна Т. В. Семантыка рэчаў у духоўнай спадчыне беларусаў. Мінск: Тэхналогія, 1999. 167 с.
30. Валодзіна Т. В. “Усё жыццё – дарога” URL: http://kryuja.org/artykuly/bielaruskaja_atliantyda/usjo_zhyccjo_daroha.html.
31. Вацлаў Станкевіч: Каму Беларусь дарагая, той ня будзе супраць дэмакратыі. *Наша Ніва*. 2006. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/246/>.
32. Віцебскаму ўрачу Ігару Пастнову змянілі ўтрыманне ў псіхбальніцы на дзённы стацыянар. *Новы час*. 2013. URL: https://novychas.online/hramadstva/viciebskamu_uracu_iharu_pastno.
33. Вольга Івашына: Калі скончыцца казка пра белага бычка? *Новы час*. 2022. URL: <https://novychas.online/hramadstva/volha-ivaszyna-kali-skonczycca-kazka-pra-belaha-b?ysclid=lg6l32cv9j792510359>.
34. Галоўнага анестэзіёлага краіны трэція суткі няма на працы, але ў КДБ адмаўляюць, што доктара затрымлівалі. *Наша Ніва*. 2019. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/230630/>.
35. Гарачая, а не цёплая філалогія. Некалькі зацемак з навуковай канферэнцы. *Наша Ніва*. 2017. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=197161>.
36. Гары Куманецкі. Залатая пятля. *Наша Ніва*. 1998. № 3. С. 23-24. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=92911&ysclid=lg8db5ge8i168314409>.
37. Гасцей прымалі блакітныя берэты. *Ляхавіцкі веснік*. 2021. URL: <https://www.lves.by/?p=118715&ysclid=lfk7v3rg8o915398065>.
38. Гісторыя кахання: Іржы і Лёкса. *Наша Ніва*. 2012. URL: <https://nashaniva.com/?c=amp&i=77972>.

39. Гладкая напісала ў “СБ”, што выкладчыца БДУІР – судзімая за парушэнне выбарчага заканадаўства. Але ўсё іначай. *Наша Ніва*. 2022. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=265659>.
40. Гумбольдт фон В. Избранные труды по языкознанию / пер. с нем. Г. М. Рамишвили]. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.
41. Гумбольдт фон В. Избранные труды по языкознанию /пер. с нем. общ. ред. Г. В. Рамишвили. 2-е изд. Москва: Прогресс, 2000. 400 с.
42. Гумбольдт фон В. Язык и философия культуры/ пер. с нем., вступ. ст. и коммент. М. И. Левина, О. А. Гулыга, А. В. Михайлов, С. А. Старостин, М. А. Журиная. Москва: Прогресс, 1985. 451 с.
43. Да 75-годзьдзя Вітаўта і Зоры Кіпеляў. *Радыё Свабода*. 2002. URL: <https://www.svaboda.org/a/24843624.html>.
44. Даниленко Л. І. Культурна семантика слов’янської архаїчної ідіоматики: золоте поросятко і сонячний зайчик (рос. мовою). *Slavica Slovaca*. R. 56. 2021. № 1. С. 69-78. (Scopus).
45. Даниленко Л. І. Національно-культурна семантика чеської фразеології. Київ: Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 2000. 176 с.
46. Даниленко Л. І. Чеська пареміологія в генетичному, лінгвокогнітивному і дискурсивному висвітленні. Київ: Видавн. дім Дмитра Бураго, 2019. 440 с.
47. Даниленко Л. І. Чеський фразеологізм *modré pondělí* ‘синій понеділок’ на іншомовному тлі: від архаїки до неології (рос. мовою). *Vohemistyka*. Poznań. 2021. № 1. С. 67-80. (Scopus).
48. Данич О. В. Лингвистический аспект культурно-национальной специфики поведения (на материале русской и белорусской фразеологии): автореф. ... дисс. канд. филол. наук: 10.01.02. Минск, 1998. 20 с.
49. Данич О. В. Менталитет белорусов и русских. Отражение в мифологии, фольклоре, фразеологии: учеб.-метод. пособие. Витебск: Изд-во УО “ВГУ им. П.М. Машерова”, 2004. 84 с.

50. Даніловіч М. А. Асноўныя кірункі супастаўляльна-тыпалагічнага вывучэння фразеалогіі. *Веснік ГрГУ. Серыя 3 Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія*. 2011. № 1 (108). С. 114-119.

51. Даніловіч М. А. Праблемы супастаўляльнай фразеалогіі: дапам. Гродна : ЮрСаПрынт, 2013. 133 с.

52. Даніловіч М. А. Тыпы міжмоўных фразеалагічных адпаведнасцей *Веснік Гродз. дзярж. ун-та. Сер. 3, Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія*. 2011. № 2 (113). С. 56-64.

53. Дзядова А. Канцэпт “злосць” у фразеалагічнай сістэме беларускай мовы. *Acta Albaruthenica, Rossica, Polonica: матэрыялы VIII міжнар. навук. канф.*, г. Віцебск, 22-24 кастр. 2009 г. : у 2 ч. Ч.1. Віцебск, 2009. С. 165-169.

54. Дзядова А. Назвы святаў і прысвяткаў у беларускіх прыказках і прымаўках як крыніца лінгвакраіназнаўчай інфармацыі. *Міжнародная навуковая канферэнцыя “VIII Міжнародныя навуковыя чытанні, прысвечаныя Сцяпану Некрашэвічу”*: зб- навук. артыкулаў, г. Гомель, 18 мая 2007 г.: у 2 ч. Гомель, 2007. Ч. 2. С. 179 -182.

55. Дзядова А. Паняцце “сяброўства” праз прызму прыказак і прымавак беларускай мовы: этнапедагагічны аспект. *Педагогічныя інновацыі: традыцыі, вопыт, перспектывы*: матэрыялы III Междунар. науч.-практ. конф., г. Витебск, 3 мая 2012 г. Витебск, 2012. С. 205-207.

56. Дзядова А. С. Канцэпт “слова” ў парэміялагічных адзінках беларускай мовы. *Учённыя запіскі УО “ВГУ им. П.М. Машерова”*: сб. науч. тр. Витебск : ВГУ им. П. М. Машерова, 2012. Т. 14. С. 147-155.

57. Дзядова А. С. Нацыянальна-культурная спецыфіка канцэпта “падман” у беларускай фразеалогіі. *Каб жыло наша Слова* : зб. нав. арт. да 90-годдзя з дня нараджэння Ф. Янкоўскага. Брэст: Альтернатыва, 2009. С. 90-93.

58. Дзядова А. С. Фразеалагізмы са значэннем псіхічнага стану чалавека ў беларускай мове: сінхранічны і дыяхранічны аспект. *Беларуская фразеалогія і еўрапейскі моўны кантэкст*: зб. навук. арт. : у 2 т. Брэст, 2009. Т. 1. С. 43-46.

59. Дзядова А. С. Чалавек у люстэрку беларускай фразеалогіі і парэміялогіі: манаграфія. Віцебск: ВДУ імя П.М. Машэрава, 2013. 162 с.

60. Дзядова А. Спецыфіка канцэпта “працавітасць” у прыказках і прымаўках пра лёс і характар чалавека. *Беларуская мова і літаратура ў славянскім этнакультурным кантэксце*: матэрыялы рэспуб. нав.-практ. канф., г. Віцебск, 21-22 кастр. 2010 г. Віцебск, 2010. С. 39-42.

61. Дзядова А. Характар чалавека праз прызму фразеалогіі беларускай мовы: лінгвакультуралагічны аспект. Міжнародная навуковая канферэнцыя “Скарына і наш час”, г. Гомель, 14-15 кастр. 2011 г. Гомель, 2011. С. 126-128.

62. Дзядова А. Хрысціянскі светапогляд беларусаў праз прызму фразеалогіі: лінгвакультуралагічны аспект. *Формирование языковой компетенции в процессе профессиональной подготовки специалистов: традиции, новации, опыт внедрения современных технологий обучения*: матер. междунар. науч.-метод. конф., г. Мінск, 24-25 марта 2011 г. Мінск, 2011. С. 145-147.

63. Дзядова А. Этнакультурны кантэкст фразем і парэмій са значэннем моўных паводзін. *Наука – образованию, производству, экономике*: материалы XV (62) Регион. науч.-практ. конф. преподавателей, научных сотрудников и аспирантов, посвященной 100-летию со дня основания УО “ВГУ им. П.М. Машерова”, г. Витебск, 3-5 марта 2010 г. Витебск, 2010. С. 156-157.

64. Дзядова А. Этнакультурныя нормы моўных паводзін у парэміялагічных адзінках беларускай і рускай моў. *Актуальные проблемы современного гуманитарного познания*: материалы междунар. науч. конф., г. Витебск, 29-30 окт. 2009 г. Витебск, 2009. С. 233-234.

65. Дзядова А. Этнакультурныя нормы моўных паводзін у фразеалагічных адзінках беларускай і рускай моў. *Беларуская мова ў культурнай і моўнай прасторы Славіі*: матэр. міжнар.нав. канф., г. Мінск, 24-25 лістап. 2009 г. Мінск, 2009. С. 164-168.

66. Дзядова А.С. Этнакультурная семантыка назваў побыту ў парэміялагічных адзінках беларускай мовы. *Весн. МДПУ імя І.П. Шамякіна*. 2011. № 1(30). С. 85-89.

67. Дзядова. А. Спецыфіка канцэпта “п’янства” ў парэміялагічных адзінках беларускай мовы. *Наука – образованию, производству, экономике: материалы XVII (64) Регион. науч.-практ. конф. преподавателей, научных сотрудников и аспирантов, г. Витебск, 14-15 марта 2012 г. Витебск, 2012. Т. 1. С. 152-157.*

68. “Ён робіць мільён карысных спраў непублічна”. Хто такі Павел Мажэйка, які згуртаваў людзей у Гродне. *Наша Ніва*. 2021. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=270612&ysclid=lg6ey562an370023118>.

69. Жамойцін А. Паўстанцкі шлях Францішка Багушэвіча. *ЛіМ*. 1983. № 7. С. 16-17.

70. Жыцьцё – не пракрустава ахвяра. *Наша Ніва*. 2008. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/18092/>.

71. За кардонам Бацькаўшчыны. *Наша Ніва*. 2011. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=48779>.

72. За што ў Беларусі шануюць М. Калініна. *Радыё Свабода*. 2018. URL: <https://www.svaboda.org/a/29603927.html>.

73. Загналі іх, нават шаснаццацілетніх, “да белых мядзвездзяў”. *Маладосць*. 1990. № 5. С. 20-21.

74. Залатая жыла ў японскай каналізацыі. *Наша Ніва*. 2009. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=23553&ysclid=lg6h4ilxp4748804726>.

75. Залатыя рукі майстра. *Дзянніца*. 2021. URL: <https://dzyannica.by/content/zalatyua-ruki-maystra>.

76. Залатыя рукі. *Край смалявіцкі*. 2013. URL: <http://kraism.by/obshhestvo/4672-zalatyua-ruk.html>.

77. Залік па рэвалюцыі. *Наша Ніва*. 2006. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=413>.

78. Зноў пагуляу “чырвоны певень”. *Поставский край*. 2022. URL: <https://vitebsk.mchs.gov.by/novosti/386312/>.
79. Зноў чорны дзень у Гродзенскім універсі: звольненая гісторык Іна Соркіна. *Наша Ніва*. 2014. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=120577>.
80. ЗША маюць выдзеліць Украіне \$47 мільёнаў на набыццё “забойцы танкаў”. *Наша Ніва*. 2017. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=200686>.
81. Зялёнае святло для ініцыятывы. *Звязда*. 2020. URL: <https://zviazda.by/be/news/20201017/1602952450-zyalyonaе-svyatlo-dlya-inicyyatyvy>.
82. Зялёнае святло ідэям і пачынанням! *Звязда*. 2020. URL: <https://zviazda.by/be/news/20201111/1605102801-zyalyonaе-svyatlo-ideyam-i-pachynannyam>.
83. Иванов Е. Е. Парадоксальные пословицы в русском и белорусском языках. *Вестник Новгородского гос. университета. Серия Филологические науки*. 2014. № 77. С. 21-24.
84. ...І асабіста дарагому таварышу Лукашэнку. *Радыё Свабода*. 2018. URL: <https://www.svaboda.org/a/29574972.html>.
85. І Лукашэнку пастаў генэральным – нічога ня зменіцца. *Радыё Свабода*. 2020. URL: <https://www.svaboda.org/a/30440982.html>.
86. І пачынаюць нагрувашчацца гісторыі, адна неверагодней за другую, і ўсе яны сшыты белымі ніткамі. *Звязда*. 2000. № 8. С. 16-17.
87. Іваноў, Я. Я. Прынцыпы супастаўляльнага апісання афарыстычнай парэміялогіі беларускай і рускай моў. *Studia Slawistyczne 4: Welojezyczosc i wielokulturowosc pogranicza w kontekscie nauczania jezykow obcych: materialy z miedzynarodowej konferencji naukowej m. Bialystok-Suprals, 27-29 maja 2002 r.* Bialystok, 2003. С. 49–55.
88. Ідэалогія ў руках жалезнай лэдзі. *Наша Ніва*. 2009. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=22854>.
89. Ізраіль атрымаў “зялёнае святло” для здабычы прыроднага газу. *Наша Ніва*. 2015. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/159147/>.

90. Каб даць ідэям зялёнае святло, неабходна было распачынаць рэканструкцыю вытворчасці. *Звязда*. 1986. № 1. С. 31-32.
91. Каб не паехаць да белых мядзвездзяў, выбірае палескі хлопец родныя лясныя абшары. *ЛіМ*. 2000. № 14. С. 15-16.
92. Кадыраў заклікаў помсьціць нават калі для гэтага будуць парушаныя ўсе законы. *Радыё Свабода*. 2019. URL: <https://www.svaboda.org/a/30278933.html>.
93. Казка пра белага бычка. *Хартыя 97*. 2010. URL: <https://charter97.org/be/news/2010/3/31/27749/>.
94. Каінава братэрства. *Радыё Свабода*. 2014. URL: <https://www.svaboda.org/a/25292773.html>.
95. Калита И. 'Свой'- 'чужой' в координатах фразеологических стереотипов. *Международный журнал исследований культуры*. 2017. № 2. С. 85-96.
96. Калита И. 'Черт' в семиосфере фразеологии (компаративный ракурс: чешский vs. белорусский языки). *IDIL*. 2016. № 5 (22). С. 749-774. URL: [\(1\) 'Черт' в семиосфере фразеологии \(компаративный ракурс: чешский vs. белорусский языки\) | Inna Kalita - Academia.edu](#)
97. Калита И. В. Актуальные вопросы современной славянской фразеологии. Чебоксары: ИД «Среда», 2020. 136 с.
98. Калита И. В. Очерки по компаративной фразеологии II. Цветная палитра в национальных картинах мира русских, белорусов, украинцев и чехов. *Ústí nad Labem: PF UJEP*, 2017. 255 с.
99. Калита И. В. Очерки по компаративной фразеологии. Серая палитра в национальных картинах мира русских, белорусов и чехов. Москва: Дикси Пресс, 2016. 171 с.
100. Калита И. 'Левый' в зеркале славянской лексики и фразеологии. *IDIL*. 2017. № 6 (35). С. 1931-1953. URL: [1497906627.pdf \(idildergisi.com\)](#)
101. Калита И. Характеристика человека посредством фразеологизмов с лексемой голова (компаративный ракурс: чешский vs. белорусский). *Rossica*

Olomucensia LV: Sborník příspěvků z mezinárodní konference XXIII. Olomoucké dny rusistů 10.–11. 09. 2015, 2016. С. 185-192. URL: http://www.odr.upol.cz/wp-content/uploads/2014/10/Sbornik_ODR2015.pdf

102. Калита И., Михалова П. 'Душа' в семиосфере фразеологии (компаративный ракурс: чешский и белорусский языки). *IDIL*. 2016. № 5 (20). С. 1-18.

URL:file:///C:/Users/%D0%9C%D1%96%D0%B9%20%D0%A6%D0%B0%D1%80/Downloads/Inna_KALITA_Patricie_MICHALOVA.pdf

103. Калита И., Начева-Марванова М. Перцепция зеленого спектра в болгарской, русской, белорусской и чешской фразеологии – лингвокультурные и структурные аспекты колоронимов. *Bulgarica*. 2021. № 4. С. 185-221.

104. Калі бізнесмен нікога не зарэзаў, ніякіх пасадак не павінна быць. *Новы час*. 2017. URL: <https://novychas.online/ekonomika/kali-biznesmen-nikooha-ne-zarezau-nijakih-pasadak>.

105. “Калі не спыніцца, прышыем яму артыкул за абразу прэзідэнта”. Аляксандр Класкоўскі – пра журналістыку, разводы і чатырох дзяцей з рознымі лёсамі. *Наша Ніва*. 2020. URL: <https://baj.by/be/analytics/kali-ne-spynicca-pryshyem-yamu-artykul-za-abrazu-prezidenta-alyaksandr-klaskouski-pra>.

106. Каліта І. У. Вобраз бабы ў кампаратыўным ракурсе чэшскай і беларускай фразеалогіі. *Славянские языки: системно-описательный и социокультурный аспекты исследования*. Под ред. О. Б. Переход. Брест: Брестский государственный университет имени А. С.Пушкина, 2018. Ч. 1. с. 24–28.

107. Каліта І. У. Лічэбнік “адзін” у чэшскай і беларускай ідыяматыцы. // *Актуальныя праблемы мовазнаўства і лінгвадыдактыкі (да 80-годдзя з дня нараджэння прафесара Г. М. Малажэй)*: зб. навук. арт.: у 2 ч. Брэст: Брэсц. дзярж. ун-т імя А. С. Пушкіна, 2018. Ч. 1. С. 90–94.

108. Каліта І. У. Сіні колер у моўнай карціне свету беларусаў і чэхаў/ *Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў* : зб. навук. арт. Вып. 3, Мінск

: Права і эканоміка, 2022. С. 71. URL: (1) [Каліта І. У. Сіні колер у моўнай карціне свету беларусаў і рускіх | Inna Kalita - Academia.edu](#)

109. Каліта І., Сівіцкая Н., Ляшчынская В. Беларуская мова ў лютэрку традыцый і інавацый. (Пад аг. рэд. І. Каліты, Л. Яўдошынай). *Ústí nad Labem: PF UJEP*, 2019. 118 с.

110. Канферэнцыя “Стартап года” ўжо ў снежні – інвестары будуць шукаць каманды з патэнцыялам выбуховага росту. *Наша Ніва*. 2019. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=241493&ysclid=lg6h72q6j8868620479>.

111. Каралева Лізавета II і Одры Гэпбэрн. *Радыё Свабода*. 2010. URL: <https://www.svaboda.org/a/2048370.html>.

112. КГБ СССР пра пасляваенны антысавецкі супраціў у Беларусі: з першых рук. *Наша Ніва*. 2013. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=103405>.

113. Кедрон Е. М. Гендер в белорусской, чешской и польской фразеологии: общее и специфичное. *Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка*. 2014. № 2. С. 53–58.

114. Коваль В. И. Восточнославянская этнофразеология: деривация, семантика, происхождение. Гомель : ИММС НАНБ, 1998. 213 с.

115. Коваль В. И. Славянские фразеологизмы в гендерном аспекте. Санкт-Петербург: Грани слова. 2005. С. 82 - 88.

116. Коваль У. І. Народныя ўяўленні, павер’і і прыкметы : даведнік па ўсходнеславянскай міфалогіі. Гомель: Беларускае агенцтва навукова-тэхнічнай-і-дзёлавой інфармацыі, 1995. 177 с.

117. Коваль У. І. Славянская этнафразеалогія ў дэрывацыйна-дыяхранічным аспекце. Гомель: Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт, 1998. 42 с.

118. Коваль У. І. Чым адгукаецца слова: Фразеалогія ў павер’ях, абрадах і звычаях. Мінск: Народная асвета, 1994. 48 с.

119. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. 2-е изд. М.: ЧеРо, 2003. 349 с.

120. Коруна Н. Б. Спецыфіка ўстойлівых параўнанняў у міжмоўным супастаўленні. *Slavica Nitriensia*. 2015. Роў. 4. S. 21-36.
121. Краіны АПЕК дамовіліся скараціць аб'ёмы здабычы нафты. Цэны на яе вырастуць. *Наша Ніва*. 2016. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=181320>.
122. Крэмль пра планы ЗША на Грэнландыю: Мы такім шопінгам не займаемся. *Наша Ніва*. 2019. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/235977/?mo=09a241a33a8451c85cb5303fe4acb2bae0393139>.
123. Кулік Л. У. Беларускія і англійскія фразеалагізмы з кампанентамі кроў / blood, сляза / tear, пот / sweat (лінгвакультуралагічны аспект). *Славянская фразеология в синхронии и диахронии*: сб. науч. статей. Вып. 3. Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2016. С. 61-63.
124. Кулік Л. У. Беларускія саматычныя фразеалагічныя адзінкі на фоне англійскіх: структурна-семантычныя і лінгвакультуралагічныя аспекты: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01. Мінск, 2012. 25 с.
125. Кулік Л. У. Саматычныя фразеалагізмы беларускай і англійскай моў: структурна-семантычныя і лінгвакультуралагічныя аспекты : аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.20. Мінск, 2016. 28 с.
126. Куля для “чырвонага памешчыка”. *Новы Час*. 2018. URL: <https://novychas.online/asoba/kulja-dlja-czyrvonaha-pameszczyka>.
127. Лана Вілебранд –пра беларускія кнігі па-швэдзку. *Радыё Свабода*. 2012. URL: <https://www.svaboda.org/a/24723911.html>.
128. Лепешаў І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў: у 2 т. Т. 1. Мінск: Беларус. энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. 672 с.
129. Лепешаў І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў: у 2 т. Т. 2. Мінск: Беларус. энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. 704 с.
130. Лепешаў І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў. Мінск: Беларус. энцыкл., 2004. 448 с.
131. Ліхаманкавыя захады. *Радыё Свабода*. 2013. URL: <https://www.svaboda.org/a/24888540.html>.

132. Лукашэнка выпраўляецца на бешбармак. *Наша Ніва*. 2009. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/28136/>.
133. Лукашэнка зноў зьбіраецца ў Маскву пад канец траўня. *Радыё Свабода*. 2021. URL: <https://www.svaboda.org/a/31256654.html>.
134. Лукашэнка паважае сілу і разумее, што калі наладзіць адносіны з ЗША, то тады будзе прасьцей і з Эўропай, – Класкоўскі. *Радыё Свабода*. 2019. URL: <https://www.svaboda.org/a/30138135.html>.
135. Лукашэнка патрабуе даваць зялёнае святло толькі даследаванням з вялікай навуковай каштоўнасцю. *Наша Ніва*. 2015. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/146478/>.
136. Лукашэнка раскрытыкаваў работу ўрада па прыцягненні замежных інвестыцый. *Наша Ніва*. 2010. URL: <https://nashaniva.com/?c=amp&i=35845>.
137. Лукашэнка: Мы не можам трымаць у чорным целе народ. *Наша Ніва*. 2018. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/208992/>.
138. “Любоў – гэта калі я плачу, пакуль пішу гэты ліст” – маці напісала сыну ў будучыню. *Наша Ніва*. 2017. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=200753>.
139. Ляшчынская В. А. Кагнітыўны і лінгвакультуралагічны аспекты вывучэння фразеалагічных адзінак беларускай мовы. *Беларуская мова ў люстэрку традыцый і інавацый*/Іна Каліта, Наталля Сівіцкая, Вольга Ляшчынская. *Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně*, 2019. С. 61–108.
140. Ляшчынская В. А. Сучасная беларуская мова: фразеалогія: вучэб. дапам. Мінск: РІВШ, 2010. 230 с.
141. Макей даў інтэрв'ю тэлеканалу RT. *Наша Ніва*. 2021. URL: https://www.facebook.com/322733085540/posts/10165538433045541/?locale=de_DE.
142. Максім Сакалоў: Лукашэнка – найвялікшы ў Эўропе танцор на канаце. *Радыё Свабода*. 2019. URL: <https://www.svaboda.org/a/30062902.html>.
143. Мапа, якая радуе тым, што Беларусь на ёй “белая пляма”. *Наша Ніва*. 2015. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=153630>.

144. Масква стымулюе беларускае начальства да гульняў з Еўропай. *Наша Ніва*. 2009. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/33206/>.
145. Маслава В. А. Адбіткі міфаў у беларускіх фразеалагізмах. *Наша слова*. 1995. №20. С. 6-7.
146. Маслова В. А. Homo linghualis в культуре: монографія. Витебск: Изд-во УО “ВГУ им. П.М. Машерова”, 2004. 215 с.
147. Маслова В. А. Введение в лингвокультурологию: Учебное пособие. М.: Наследие, 1997. 208 с.
148. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие. Мінск: Тетра-Системс, 2004. 256 с.
149. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие. 3-е изд. Минск: ТетраСи - стемс, 2008. 272 с.
150. Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. пособие. М.: Академия, 2001. 208 с.
151. Маслова В. А. Міф і яго адлюстраванне ў семантыцы фразеалагічных адзінак. *Весн. БДУ. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка*. 1996. № 2. С. 65-68.
152. Маслова В. А. Национальный характер сквозь призму языка: монографія. Витебск: УО “ВГУ им. П.М. Машерова”, 2011. 76 с.
153. Маслова В. А. Преданья старины глубокой в зеркале языка. Минск: Пейто, 1997. 128 с.
154. Маслова В. Языковая картина мира и культура. *Когнитивная лингвистика конца XX века: материалы междунар. науч. конф., г. Минск, 7-9 окт. 1997 г.: в.3 ч. Минск, 1997. Ч. 1. С. 59-64.*
155. Мікола Аўрамчык: “Коласу спадабаўся мой верш – і ён перадаў яго Купалу...” *Наша Ніва*. 2017. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/190345/>.
156. Мінабароны абвергла інфармацыю пра перавод ў Мінск 1500 дэсантнікаў перад выбарамі. *Наша Ніва*. 2020. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/256085/>.

157. Міністр фінансаў: У ціску даляраў на эканоміку вінаватыя беларусы, якія іх купляюць. *Наша Ніва*. 2022. URL: <https://nashaniva.com/288392>.
158. Мінчук трымаў на Акрэсціна сухую галадоўку: схуднеў на 5 кілаграмаў, ледзь мог гаварыць. *Наша Ніва*. 2021. URL: <https://d2lur0sisdcrej.cloudfront.net/?c=ar&i=268111>.
159. Міронава Л. М. Сістэматыка і класіфікацыя колераў. *Роднае слова*. 2007. № 1. С. 74-75.
160. Міфалогія беларусаў: Энцыкл. слоўнік / склад. І. Клімовіч, В. Аўтушка; навук. рэд. Т. Валодзіна, С. Санько. Мінск: Беларусь, 2011. 607 с.
161. Міхайлаў С. І. Супастаўляльная фразеалогія славянскіх моў. Вучэбна-метадычны комплекс. Віцебск: Выдавецтва УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2010. 54 с.
162. Мокиенко В. М. Образы русской речи: Ист.-этимолог. и этнолингвист. очерки фразеологии. М.: Изд-во ЛГУ, 1986. 277 с.
163. Мокиенко В. М., Степанова Л. и кол. Исследования русской и славянской фразеологии в диахронии и синхронии: монография. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. 201 с.
164. На 74-м годзе памёр паэт Алесь Разанаў. *Радыё Свабода*. 2015. URL: <https://www.svaboda.org/a/31429024.html>.
165. “Нават плакаў, калі чытаў Каліноўскага”. Найлепшы пляжны футбаліст краіны – пра беларускую мову, палітыку і пандэмію. *Наша Ніва*. 2020. URL: <https://nashaniva.com/?c=ca&i=566&p=37>.
166. Нават пры савецкай уладзе я не адчуваў сябе такім безабаронным. *Радыё Свабода*. 2002. URL: <https://www.svaboda.org/a/24872345.html>.
167. Нават самым зацятым абаронцам рэжыму надакучыла слухаць хлусьню пра тое, як добра мы жывем. *Радыё Свабода*. 2014. URL: <https://www.svaboda.org/a/24278403.html>.
168. Нафта вяртаецца на рынкі. Глядзіце, якія актывы выраслі ў маі. *Наша Ніва*. 2022. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=252906>.

169. Не ганьбіце блакітныя берэты! *Хартыя 97*. 2022. URL: <https://charter97.org/be/news/2022/8/2/509580/>.
170. Нелагоднае цяля Эўразьвязу. *Радыё Свабода*. 2015. URL: <https://www.svaboda.org/a/26818600.html>.
171. Нелюбімы час Лукашэнкі. *Наша Ніва*. 2010. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=33436>.
172. Нямецкі турыст: Беларусь толькі выйграе, скасаваўшы візы эўрапейцам. *Радыё Свабода*. 2015. URL: <https://www.svaboda.org/a/belarus-tourism/27215377.html>.
173. Памёр драматург Аляксей Дудараў. *Звязда*. 2023. URL: <https://zviazda.by/ru/news/20230228/1677581955-umer-dramaturg-aleksey-dudarev>.
174. Парадоксы беларускага надвор'я: на захадзе Віцебскай вобласці – навальніца. *Наша Ніва*. 2018. URL: <https://nashaniva.com/controller.php/?c=ar&i=218324>.
175. Пархомик В. В. Эквивалентность ФЕ со значением 'смотреть' в русском, белорусском и немецком языках. *Молодой ученый*. 2014. №3. С. 848–850.
176. Пархомик В. В. Эквивалентность фразеологических единиц невербального поведения человека с компонентом "глаза" в русском, белорусском и немецком языках. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота. 2015. № 4 (46): в 2-х ч. Ч. I. С. 148–152.
177. Пархомик В. В. Языковые особенности фразеологических единиц русского, белорусского и немецкого языков с компонентом «Лоб». *Приволжский научный вестник*. 2014. №6 (34). С. 112-114.
178. Паталёгія ці лёгіка пату? *Наша Ніва*. 2006. URL: <https://nashaniva.com/?c=amp&i=1459>.
179. Патэнцыйнае залатое дно: здабыча канкрэцыі на дне акіяна. *Наша Ніва*. 2021. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=271019>.
180. Першая сэнсацыя выбарчай кампаніі. *Радыё Свабода*. 2020. URL: <https://www.svaboda.org/a/30602657.html>.

181. Петров А. Н. Древо жизни. Постигание гармонии. Сфера луны. М.: Культура, 2011. 384 с.
182. 15 імгненняў году № 2015. *Радыё Свабода*. 2015. URL: <https://www.svaboda.org/a/27451576.html>.
183. Пяць фактаў пра пяцярых чыноўнікаў, якіх сёння прызначыў Лукашэнка. *Наша Ніва*. 2019. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=223668>.
184. 50 спраў Леаніда Пранчака: як адзін паэт паралізаваў працу Вярхоўнага суда. *Наша Ніва*. 2018. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=210356>.
185. Родная мова – непітная крыніца? *Наша Ніва*. 2008. URL: <https://nashaniva.com/?c=amp&i=15564>.
186. Рознакаляровы Януковіч. *Радыё Свабода*. 2014. URL: <https://www.svaboda.org/a/25246519.html>.
187. Рыбакова А. С. Концепт душа в русской и белорусской фразеологии. *Двести лет со дня рождения академика И. И. Срезневского: сборник докладов международной интернет-конференции, г. Ярославль, 1- 31 марта 2012 г.* Ярославль, 2012. С. 53–57.
188. Садоўская А. Кагнітыўны патэнцыял беларускіх фразеалагізмаў з кампанентамі бацька, маці. *Мова і літаратура ў XXI стагоддзі: актуальныя праблемы даследавання: матэрыялы рэсп. навук-практ. канф. маладых вучоных*, г. Мінск, 26 сак. 2010 г. Мінск, 2010. С. 323-329.
189. Садоўская А. Л. Адлюстраванне гендарных адносін у беларускай, рускай і сербскай парэміялогіі. *Працы кафедры сучаснай беларускай мовы. Вып. 6.* / пад рэд. А.Я. Міхневіча. Мінск: РІВШ, 2007. С. 116-121.
190. Садоўская А. Л. Каларонімы ў фразеалагічным кантэксте. *Беларускае слова: тэрмін і вобраз: зб. артык. па матэр. навук. чыт., прысв. памяці праф. В. П. Краснея*, г. Мінск, 27 снежня 2017 г. Мінск, 2018. – С.150–159. URL: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/194855?ysclid=lfi3rbyvvd867064338>
191. Садоўская А. Л. Каханне ў моўнай карціне свету беларусаў. *Роднае слова*. 2011. № 5. С. 53-56.

192. Садоўская А. Л. Лексіка-семантычная характарыстыка беларускіх фразеалагізмаў тэматычнага кола “разумовая дзейнасць чалавека”. *Працы кафедры сучаснай беларускай мовы (да 70-годдзя з дня нараджэння д-ра філал. навук, праф. А.Я. Міхневіча). Вып. 5.:* зб. навук. прац / рэдкал.: А.Я. Міхневіч (адк. рэд.) [і інш.]. Мінск: РІВШ, 2006. С. 165-170.
193. Садоўская А. Л. Лінгвакультуралагічны падыход да аналізу фразеалагізаваных рэсурсаў мовы. *Роднае слова*. 2008. №6. С. 44-46.
194. Садоўская А. Л. Нацыянальна-культурная спецыфіка фразеалагізмаў. *Працы кафедры сучаснай беларускай мовы. Вып. 4 /* пад рэд. А.Я. Міхневіча. Мінск: РІВШ, 2005. С. 90-103.
195. Садоўская А. Л. Нацыянальна-культурны кампанент беларускай фразеалогіі. *Роднае слова*. 2008. №2. С. 42-45.
196. Садоўская А. Л. Паняцце канатацыі ў сучаснай лінгвістыцы і яго роля ў плане вывучэння культурна-нацыянальнай спецыфікі фразеалагізмаў. *Роднае слова*. 2009. №1. С. 45-48.
197. Садоўская А. Л. Паняцце моўнай карціны свету ў сучаснай лінгвістыцы і яе роля ў плане вывучэння нацыянальна-культурнай спецыфікі моўных адзінак. *Працы кафедры сучаснай беларускай мовы. Вып.6 /* Пад рэд. А.Я. Міхневіча. Мн.: РІВШ 2007. С.171-179.
198. Садоўская А. Л. Парэміі лексіка-семантычнага поля “працоўная дзейнасць чалавека” ў беларускай і англійскай мовах: супастаўляльны аспект. *Працы кафедры сучаснай беларускай мовы. Вып. 10 /* пад рэд. А.Я. Міхневіча. Мінск: РІВШ, 2011. С. 80-85.
199. Садоўская А. Л. Птушка ў фразеалогіі і народнай культуры беларусаў. *Роднае слова*. 2002. №12. С. 70-72.
200. Садоўская А. Л. Рэалізацыя апазіцыі “белы / чорны” ў беларускіх фразеалагізмах (да 80-годдзя з Дня нараджэння прафесара Г.М.Малажай): зб. навук. арт. : у 2 ч. Брэст : БрДУ, 2018. Ч. 1. С.109–112.
201. Садоўская А. Л. Фразеалагізмы з кампанентам-арнітонімам у беларускай мове: этналінгвістычны аспект. Мінск: БДУ, 2011. 271 с.

202. Садоўская А. Л. Фразеалогія ў кантэксце культуры: этналінгвістычны падыход да вывучэння. Роднае слова. 2008. № 4. С. 35-39.
203. Санкцыі, што не працуюць. Як паскорылася дэградацыя беларускага спорту пасля пачатку вайны. *Наша Ніва*. 2022. URL: <https://nashaniva.com/292609>.
204. Свабода, джынс і рок'н'рол. *Наша Ніва*. 2009. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=25274>.
205. Светлыя галовы сярод прагрэсіўнай польскай інтэлігенцыі ўжо ў тыя часы адкінулі прэч гэтыя белымі ніткамі шытыя донкіхоцкія шляхецкія легенды. *Польмя*. 1999. № 5. С. 11-12.
206. Сёння. Каін і яго нашчадкі. *Наша Ніва*. 2014. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=123940>.
207. “Сіняя птушка” ў руках самых лепшых. *Настаўніцкая газета*. 2014. URL: <https://nastgaz.by/sinyaya-ptushka-u-rukah-samyh-lepshyh/>.
208. Скажы дурню Богу маліцца... Роздум ля газетнага кіёска. *Наша Ніва*. 2013. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=102773>.
209. Скарб на гародзе. *Наша Ніва*. 2008. URL: https://nashaniva.com/?c=ar&i=18540&p=1&c2=&combo_calmonth=1&combo_calyear=2006.
210. Славянские древности: Этнолингвистический словарь: в 5-ти томах / Под ред. Н. И. Толстого. М.: Международные отношения, 1995 – 2012. Т. 2. 1999. 697 с.
211. Следчы расказаў, як фабрыкавалі справу апазіцыянера. *Наша Ніва*. 2010. URL: <https://gazetaby.com/post/sledchy-raskazau-yak-fabrykavali-spravu-apazicyyanera-videa/32769/>.
212. Слоўнік беларускіх народных параўнанняў / НАН Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Т. В. Валодзіна, Л. М. Салавей; навук. рэд. В. М. Макіенка. Мінск: Беларус. навука, 2011. 482 с.
213. Служба ў “белых пальчатках”, ці Школа жыцця мастаўчаніна Уладзіслава Бунакова. *Зара над Нёманам*. 2023. URL: <http://www.mosty->

zara.by/ru/news/sluzhba--belyh-palchatkah-c-shkola-zhyccya-mastachanna-uladzslava-bunakova.html.

214. Служба ў “белых пальчатках”. *Гўеўскі край*. 2017. URL: <https://ivyenews.by/novosti/obshchestvo/656-sluzhba-belykh-palchatkakh.html>.

215. Стары салдат Ян Караль Хадкевіч. *Новы час*. 2015. URL: https://novychas.online/poviaz/stary_saldat_jan_karolj_chadki.

216. Стваральнік “Сталкера” прагуляўся па Майдане з георгіеўскай стужкай. *Наша Ніва*. 2014. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=130893>.

217. Страх быць белай варонай і ціск навакольных: важныя падказкі аб выжыванні ў грамадстве. URL: <https://be2.cmcollections.com.ng/6c46c64-366c2>.

218. Страх не сышоў. Міжнародны дзень мігранта як чорная дата. *Радые Свабода*. 2021. URL: <https://www.svaboda.org/a/31614223.html>.

219. Су-шэф вяртаецца. *Раённы веснік*. 2018. URL: <http://www.cherven.by/2016/05/su-shjef-vjartaessa/>.

220. Сымон Якавюк: адраджэнец, спекулянт, манархіст і савецкі дыверсант”. *ARCHE*. 2005. URL: <https://xn--d1ag.xn--e1a4c/pub/arche/html/2005-5/vaskievic505.htm>.

221. Сын ардэнаносця. *Наша Ніва*. 2005. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=100912>.

222. Творчы шлях Кузьмы Чорнага. *Слава працы*. 2021. URL: <http://www.kopyl.by/?p=104798>.

223. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В.Г. Телия. *Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира*. М.: Наука, 1998. С.173-189.

224. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / Пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. 4-е выд. Мінск: БелЭн, 2005. 784 с.

225. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. Мінск : БелСЭ, 1977–1984. Т. 1: А–В; пад агульнай рэд. акадэміка АН БССР К.К. Атраховіча (Кандрата Крапівы). 608 с. URL: https://knihi.com/none/Tlumacalny_slounik_bielaruskaj_movy_zip.html

226. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. Мінск : БелСЭ, 1977–1984. Т. 2: Г–К; пад агульнай рэд. акадэміка АН БССР К.К. Атраховіча (Кандрата Крапівы). 768 с. URL:

https://knihi.com/none/Тлумачальны_слоўнік_беларускай_мовы_zip.html

227. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. Мінск : БелСЭ, 1977–1984. Т. 5. Кніга 1.: С–У; пад агульнай рэд. акадэміка АН БССР К.К. Атраховіча (Кандрата Крапівы). 663 с. URL:

https://knihi.com/none/Тлумачальны_слоўнік_беларускай_мовы_zip.html

228. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. Мінск: БелСЭ, 1977–1984. Т. 4.: П–Р; пад агульнай рэд. акадэміка АН БССР К.К. Атраховіча (Кандрата Крапівы). 768 с. URL:

https://knihi.com/none/Тлумачальны_слоўнік_беларускай_мовы_zip.html

229. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. Мінск: БелСЭ, 1977–1984. Т. 5. Кніга 2.: У–Я; пад агульнай рэд. акадэміка АН БССР К.К. Атраховіча (Кандрата Крапівы). 608 с. URL:

https://knihi.com/none/Тлумачальны_слоўнік_беларускай_мовы_zip.html

230. Трубка Т. В. Сімволіка кампанентаў сіні, блакітны ў фразеалагізмах беларускай мовы. *Славянская фразеология в синхронии и диахронии*: сб. науч. статей. Вып. 1. Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2011. С. 286

231. Тут адзін да аднаго звярталіся на “вы”, а жанчынам цалавалі руку. Нацыянальная геаграфія: надбярэзінская шляхта. *Наша Ніва*. 2021. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/272438/>.

232. “Ты ж кахаеш мяне?” і іншыя маніпуляцыі. *Радыё Свабода*. 2020. URL: <https://www.svaboda.org/a/30433082.html>.

233. Тэатральнае мастацтва: другі пласт руінаў? *Палітычная сфера*. 2013. URL: <http://palityka.org/2013/07/teatralnae-mastactva-drugi-plast-ruinau/>.

234. У 2010 годзе зарэгістравана больш за 1000 залатых вяселляў. *Наша Ніва*. 2011. URL: https://nashaniva.com/?c=ar&i=51365&p=1&c2=calmonprev&combo_calmonth=10&combo_calyear=2008.

235. У Гродне 45-гадовы мужчына кулаком разбіў вокны ў двух кватэрах. *Звязда*. 2019. URL: <https://zviazda.by/be/news/20190131/1548935130-u-grodne-45-gadovy-muzhchyna-kulakom-razbiu-vokny-u-dvuh-kvaterah>.
236. У Мінску на “Сабачае сэрца” не раскупілі квіткоў. *Наша Ніва*. 2010. URL: https://m.nashaniva.com/articles/45409/?p=1&c2=calmonprev&combo_calmonth=5&combo_calyear=2007.
237. У Палацы мастацтва пачала працаваць выстаўка “Залаты фонд”. *Звязда*. 2022. URL: <https://zviazda.by/be/news/20221223/1671780332-u-palacy-mastactva-pachala-pracavac-vystauka-zalaty-fond>.
238. У першы вечар Ханукі адкрыўся Беларуска-яўрэйскі фестываль. *Радыё Свабода*. 2021. URL: <https://www.svaboda.org/a/31583813.html>.
239. У прэзідэнты – праз турму? *Радыё Свабода*. 2010. URL: <https://www.svaboda.org/a/2215254.html>.
240. У Старадворскім маёнтку Цётка раіла, каб ня надта слухалі бацьку... *Радыё Свабода*. 2014. URL: <https://www.svaboda.org/a/24287019.html>.
241. Украінскія байцы прасунуліся ў раёне Бахмута, адбіўшы штурм расейцаў. *Хартыя 97*. 2023. URL: <https://charter97.org/be/news/2023/1/4/530907/>.
242. Уратуйце Мурада Амрыева. *Радыё Свабода*. 2015. URL: <https://www.svaboda.org/a/28536536.html>.
243. Усё шыта белымі ніткамі. Што ўдзельнікі прэзідэнцкай гонкі кажуць пра “справу Ціханоўскага”. *Радыё Свабода*. 2020. URL: <https://www.svaboda.org/a/30660890.html>.
244. Ці стане Кітай для Менску супрацьвагай Расеі? *Радыё Свабода*. 2017. URL: <https://www.svaboda.org/a/28493808.html/>.
245. Цырымонію рэгістрацыі шлюбу дазволілі праводзіць па-за памяшканнем загсаў. *Наша Ніва*. 2016. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/179031/>.
246. Цэнзура. *Радыё Свабода*. 2001. URL: <https://www.svaboda.org/a/24838080.html>.

247. “Чалавек з кнігай цяпер не белая варона, а інтэлектуал.” Чытанне зноў становіцца модным. *Народная газета*. 2017. URL: <https://www.sb.by/articles/yak-praystsi-bibliyateku-171117.html>.
248. Чаму зноў пасварыліся Лукашэнка з Пуціным. *Радыё Свабода*. 2021. URL: <https://www.svaboda.org/a/31531679.html>.
249. Чорнае золата Палесся. Як на Тураўшчыне людзі з лесу грошы носяць. *Наша Ніва*. 2018. URL: <https://m.nashaniva.com/articles/212397/>.
250. Чырвоны певень на вёсках. *Навіны Палесся*. 2021. URL: <https://brest.mchs.gov.by/novosti/338876/>.
251. “Чырвоны певень” замест “птушкі шчасця”. *Звязда*. 2016. URL: <https://zviazda.by/be/news/20160719/1468916439-chyrvony-peven-zamest-ptushki-shchascya>.
252. “Чырвоны певень” ужо нагадаў пра сябе. *Звязда*. 2015. URL: <https://zviazda.by/be/news/20150311/1426021631-chyrvony-peven-uzho-nagadau-pra-syabe>.
253. Швед І. А. Белы колер у вераваннях і абрадавай практыцы беларусаў. *Роднае слова*. 2007. № 3. С. 92-94.
254. Швед І. А. Гарыць агнём золата: Чырвоны колер у беларускай міфапаэтычнай карціне свету. *Роднае слова*. 2007. № 9. С. 88-91.
255. Швед І. А. Жоўты колер у вераваннях і абрадавых практыках беларусаў. *Роднае слова*. 2007. № 12. С. 82-84.
256. Швед І. А. Зялёны колер у традыцыйнай карціне свету беларусаў. *Роднае слова*. 2008. № 1. С. 99-100.
257. Што стала з кіраўнікамі дзяржаў, якія здалі свае краіны Крамлю? *Новы час*. 2023. URL: <https://novychas.online/palityka/szto-stala-z-kiraunikami-dzjarzau-szto-zdali-svae>.
258. Што чакае “чорнае золата”? *Наша Ніва*. 2016. URL: <https://zviazda.by/be/news/20160502/1462195265-shto-chakaе-chornaе-zolata>.
259. Экзатычнае прадпрымальніцтва беларусаў. *Радыё Свабода*. 2004. URL: <https://www.svaboda.org/a/24853492.html>.

260. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Т. 1. А-Б/ [В.У.Мартынаў, А.Я. Супрун, Г.А. Цыхун і інш.; Рэд. В.У. Мартынаў]. Мн.: Навука і тэхніка, 1978. 440 с.

261. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Т. 11. Р-С/ НАН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа; уклад. В.Л. Авілава [і інш.]; рэд. Г.А. Цыхун. Мінск: Беларус. навука, 2006. 333 с.

262. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Т. 12. С/ уклад. Р.М. Малько, Г.А. Цыхун; гал. рэд. Г.А. Цыхун. Мінск: Беларус. навука, 2008. 366 с.

263. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Т. 3. Г-І/[В.У.Мартынаў, А.Я. Супрун, Г.А. Цыхун і інш.; Рэд. В.У. Мартынаў]. Мн.: Навука і тэхніка, 1985. 408 с.

264. Эўрапарлямэнт і Ўкраіна павінны ратыфікаваць пагадненне аб асацыяцыі з ЭЗ 16 верасня. *Радыё Свабода*. 2014. URL: <https://www.svaboda.org/a/26573899.html>.

265. Юрченко И. А. Образность и экспрессивность адъективных устойчивых сравнений: (на материале русского и белорусского языков). / Беларуска-руско-польскае супастаўляльнае мовазнаўства, літаратуразнаўства, культуралогія. Віцебск, 2006. С. 177–179.

266. Юрченко И. А. Общее и национально-специфическое в адъективных устойчивых сравнениях славянских, балтийских, германских языков: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.20. Гродно, 2009. 23 с.

267. Юрченко И. А. Общее и национально-специфическое в образах-эталонах устойчивых сравнений. *Веснік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта*. 2009. № 4 (54). С. 88–93.

268. Юрченко И. А. Синтаксические структуры устойчивых сравнений русского и белорусского, болгарского и сербскохорватского языков. / Беларуска-руско-польскае супастаўляльнае мовазнаўства, літаратуразнаўства, культуралогія. У 2 ч. Віцебск. 2003. Ч. I. С. 112–113.

269. Язык. *Радыё Свабода*. 2013. URL: <https://www.svaboda.org/a/24825967.html>.

270. Як адзначаць залатое вяселле? *Звязда*. 2019. URL: <https://zviazda.by/be/news/20191203/1575382315-yak-adznachac-zalatoe-vyaselle>.
271. Як выглядае Статут, які хочуць выкупіць беларусы. *Наша Ніва*. 2012. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=74177>.
272. Як ідэнтыфікуюцца. *Радыё Свабода*. 2009. URL: <https://www.svaboda.org/a/1739055.html>.
273. Як Польшча вымушае ўкраінак нараджаць ад акупантаў. *Радыё Свабода*. 2022. URL: <https://www.svaboda.org/a/31816216.html>.
274. Як супрацьстаяць вясноваму авітамінозу: карысныя парады. *Наша Ніва*. 2017. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=185439>.
275. Як украінскае пытаньне сапсавала беларускую дыпляматыю. *Радыё Свабода*. 2016. URL: <https://www.svaboda.org/a/28148128.html>.
276. Якубовіч і Гігін пагаджаюцца з Пазняком. *Наша Ніва*. 2011. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=82929&ysclid=lg6l6fug8b660558439>.
277. “Янка Купала мяне ледзь не застрэліў!” – рэпартаж з Копысі, дзе памятаюць класіка. *Наша Ніва*. 2018. URL: <https://nashaniva.com/?c=lr&i=214635>.
278. Януш Корбель, які быў волатам. *Наша Ніва*. 2015. URL: <https://nashaniva.com/?c=ar&i=154242>.
279. Яшчэ сэкунды, і засталася б там назаўсёды. *Радыё Свабода*. 2021. URL: <https://www.svaboda.org/a/31193664.html>.
280. A strach z noci se sebevědomě přelil i do bílého dne. *Reflex*. č. 30. 2019. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~G4mmeaAYWG2U&cutoff=0.
281. Baleka J. Modř – barva mezi barvami. Praha: Academia, 1999. 208 s.
282. Beran O. Když je řeč o barvách. Barvy jako předmět filosofického a empirického studia jazyka. 2. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart. (Hermés; svazek 7), 2015. 176 s.

283. Bílá vrána! *Týdeník rozhlas.* č. 22/2015. URL: [https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~3IGC4MWwW8iM&cutoff=0)

[kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~3IGC4MWwW8iM&cutoff=0.](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~3IGC4MWwW8iM&cutoff=0)

284. Čech Vít Opekar si téměř přesně před rokem v rozhovoru pro HN stěžoval na krádež za bílého dne. *Hospodářské noviny.* 2016. URL: [https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~RoC02GmMwiIw&cutoff=0)

[kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~RoC02GmMwiIw&cutoff=0.](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~RoC02GmMwiIw&cutoff=0)

285. Čermák F. Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přírovnání. Praha: Nakladatelství Leda, 2009. 512 s.

286. Čermák F. Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné. Praha: Nakladatelství Leda, 2009. 552 s.

287. Čermák F. Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné. Praha: Nakladatelství Leda, 2009. 1248 s.

288. Český národní korpus – SYN2005, SYN2010. Ústav Českého Národního Korpusu FF UK, Praha. URL: <https://www.korpus.cz>

289. Dobrá , život už je takový, že se na sebe skrz růžové brýle zkrátka nemůžeme dívat pořád. *Vlasta.* č. 14/2018. URL: [https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~GYm68MkUUK6c&cutoff=0)

[kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~GYm68MkUUK6c&cutoff=0.](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~GYm68MkUUK6c&cutoff=0)

290. Dřívější poruchovou signalizaci nahradila takzvaná zelená vlna. *Deníky Moravia.* 2018. URL: [https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~NEMYSUKsiIE0&cutoff=0)

[kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~NEMYSUKsiIE0&cutoff=0.](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~NEMYSUKsiIE0&cutoff=0)

291. Dvojice lupičů si na fotbalisty počíhala minulý měsíc rovnou za bílého dne. *Blesk.* 2019. URL: [https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~NEMYSUKsiIE0&cutoff=0)

r_vmode=visible-

kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~8OaEGmY8eiQy&cutoff=0.

292. Goethe J. W. Smyslově-morální účinek barev / Johann Wolfgang von Goethe. Přeložil, předmluvou a poznámkami opatřil J. Dostal. Hranice: Fabula, 2004, 111 s.

293. Havránek B., Bělič J., Helcl M., Jedlička A., Křístka V., Trávníček F. Slovník spisovného jazyka českého. 2. nezměněné vydání. Praha: Academia, 1989. URL: <https://ssjc.ujc.cas.cz>

294. Hospodaření se zároveň dostalo do červených čísel. *E15*. 2016. URL: <https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&att>

r_vmode=visible-
kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~XOMs2iYcQKIG&cutoff=0.

295. Hradilová D. Lidské versus animální: zoologická pojmenování v současných žurnalistických textech/ *Svět v obrazech a ve frazeologii = World in pictures and in phraseology* / ed. L. Janovec. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2017. S. 371–380.

296. Hulke W. M. Magie barev. Praha: Pragma, 1996. 158 s.

297. Jaká zlatá žíla vás přivedla k napsání románu Protějšší břehy? Týden. č. 39/2016. URL: <https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&att>

r_vmode=visible-
kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~vYQUoK0kiW4s&cutoff=0.

298. Jako červená nit se tím vine problém s katedrou dokumentaristiky. *Týdeník Echo*. č. 4/2017. URL: <https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&att>

r_vmode=visible-
kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~ImOqugcoIuY0&cutoff=0.

299. Je jako můj problematický bratr – taková černá ovce rodiny. *Mladá fronta DNES*. 2015. URL: <https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&att>

r_vmode=visible-

kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~Sa4Qui4qoCgm&cutoff=0.

300. Je to hotový zlatý důl. *Lidové noviny*. 2016. URL:
<https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&att>

r_vmode=visible-

kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~1GmSwQ0QEUGO&cutoff=0.

301. Jsem černá ovce rodiny. *Reflex*. č. 50/2015. URL:
<https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&att>

r_vmode=visible-

kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~c2e8gagE2CW4&cutoff=0.

302. Kalita I. Česko-běloruský frazeologický slovník. Ústí nad Labem : PF UJEP, 2017. 258 s.

303. Kalita I., Tulus T. Feminine and Masculine Aspects of Belarusian Lexis and Phraseology in the Slavic Context / Kalita I., Tulus T., Hapeyeva V., Sivickaja N. *Gender in Language, Speech and Dialects. Belarusian Experience* / ed. I. Kalita. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2017. P. 11-60. URL:
[https://www.researchgate.net/profile/Taciana-](https://www.researchgate.net/profile/Taciana-Tulus/publication/322728544_Gender_in_language_speech_and_dialects_Belarusian_experience/links/5a8b3aeba6fdcc6b1a43cef9/Gender-in-language-speech-and-dialects-Belarusian-experience.pdf)

Tulus/publication/322728544_Gender_in_language_speech_and_dialects_Belarusian_experience/links/5a8b3aeba6fdcc6b1a43cef9/Gender-in-language-speech-and-dialects-Belarusian-experience.pdf

304. Kedron K. Genderové aspekty ve slovanské frazeologii: (na materiálu běloruštiny, polštiny a češtiny). Praha: Karolinum, 2014. 164 s.

305. Kedron K. Specyfika semantyki frazeologizmów genderowych (na materiale języków wschodnio- i zachodniosłowiańskich). *Studia Rossica Posnaniensia*. 2017. № 42. P. 165-175.

306. Komorowska E. Barwa w języku polskim i rosyjskim. Rozważania semantyczne. Szczecin: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2010, 299 s.

307. Krejčí P. Bulharská a česká publicistická frazeologie ve vzájemném srovnání. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 100 s.

308. Krejčí P. Srbská frazeologie v českém a bulharském překladu: kontrastivní analýza. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2015. 195 s.
309. Krejčí P., Krejčová E. Jihoslovanská frazeologie kontrastivně. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016. 142 s.
310. Křivancová M. Obraz světa ve frazeologii: K metodice analýzy a klasifikace frazeologických jednotek. *Naše řeč*. 2019. № 102(3). S. 175-192
311. Machek V. Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, 866 s.
312. Mnohé oblasti jsou dosud absolutním rájem, který připomíná bílá místa na mapě. *Lidé a země*. č. 5/2016. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&fromp=2&q=~NGgsSGEQ4c0G&cutoff=0.
313. Možná ale skutečně nemělo smysl odhalovat bílá místa dějin takříkajíc na dřevě zrovna v době oslav 100 . výročí republiky. *Týden*. č. 39/2018. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&fromp=2&q=~NGgsSGEQ4c0G&cutoff=0.
314. Mrhačová E. Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice: tematický frazeologický slovník II. Ostrava: Ostravská univerzita, 2000. 202 s.
315. Mrhačová E., Balowska G., Zura A. Příroda : země - vesmír - život - smrt - barvy - prostor - čas v české a polské frazeologii a idiomatice. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2011. 236 s.
316. Mrhačová E., Ponczová R. Zvířata v české a polské frazeologii a idiomatice : česko-polský a polsko-český slovník. Ostrava : Tilia, 2003. 268 s.
317. Následovala samozřejmě žlutá karta. *Deníky Moravia*. 2015. URL: <https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&att>

r_vmode=visible-

kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~f2GAM6MGMQsM&cutoff=0.

318. Nebyl to sice první teroristický čin tohoto druhu v Evropě , ale tím , že se odehrál v policejně hlídané budově uprostřed Paříže za bílého dne , ukázal , jak nedostatečný je boj proti islámskému radikalismu. *Evropské noviny*. č. 1/2015. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-

kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~RoC02GmMwiIw&cutoff=0.

319. Nemá smysl si nasazovat růžové brýle , v příštím školním roce může chybět až 6000 učitelů. *Právo*. 2019. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-

kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~T4AkMUKAiWuC&cutoff=0.

320. Nevyhraněnost , pro finálový souboj eso v rukávu , může být totiž v prvním kole černým Petrem. *Lidové noviny*. 2017. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-

kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&fromp=1&q=~oOKCkuCEIWUg&cutoff=0.

321. Oba chceme chytat , ale jeden dostane černého Petra a bude to muset přečkat v pohodě. *Mladá fronta DNES*. 2015. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-

kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&fromp=1&q=~oOKCkuCEIWUg&cutoff=0.

322. Obávám se že se Spojené státy pořád do konfliktu zapojují příliš a že Washingtonu nakonec černý Petr v ruce zůstane. *Respekt*. č. 20/2016. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-

[kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&fromp=1&q=~oOKCkuCEIWUg&cutoff=0](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&fromp=1&q=~oOKCkuCEIWUg&cutoff=0).

323. Pak také žlutá zimnice , horečka dengue , břišní tyfus , virová hepatitida typu A a E. *Lidové noviny*. 2016. URL: [https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~ECa2MAameWY0&cutoff=0)

[kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~ECa2MAameWY0&cutoff=0](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~ECa2MAameWY0&cutoff=0).

324. Patří k nim žlutá zimnice, která může být smrtelně nebezpečná. *Rytmus života*. č. 25/2019. URL: [https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~dSy6wg2OOuCU&cutoff=0)

[kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~dSy6wg2OOuCU&cutoff=0](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~dSy6wg2OOuCU&cutoff=0).

325. Petráková B. Motiv hada v lidové tradici na Zálesí. Zoomorfní tematika v lidové tradici / ed. Petr Číhal; [autorský kolektiv Taťána Bártová Pavelková ... et al.]. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2013. S. 167-173.

326. Pleskotová P. Svět barev. Praha: Albatros, 1987. 202 s.

327. Po celý rok držel Shell ceny na úrovni Tank Ono , což plzeňskou firmu v roce 2013 dostalo do červených čísel. *Hospodářské noviny*. 2019. URL: [https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~MYUqsEcQWisO&cutoff=0)

[kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~MYUqsEcQWisO&cutoff=0](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~MYUqsEcQWisO&cutoff=0).

328. Pochybení OSPOD a Dobré rodiny se vine celým tímto případem jako červená nit , shrnula p p j v závěrečné řeči žalobkyně nula Iva Brücklerová . *Blesk*. 2019. URL:

[https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~ImOqugcoIuY0&cutoff=0)

[kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~ImOqugcoIuY0&cutoff=0](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~ImOqugcoIuY0&cutoff=0).

329. Podle informací HN by se ale namísto garantovaných cen , které z fotovoltaiky udělaly zlatý důl pro spekulanty, mělo jednat o formu investičních podpor. *Hospodářské noviny*. 2015. URL:

https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~1GmSwQ0QEUGO&cutoff=0.

330. Podpora podnikání se jako červená nit vine samozřejmě i dalšími operačními programy. *Evropské noviny*. č. 3/2016. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~ImOqugcoIuY0&cutoff=0.

331. Pokud plamen vyšlehl vysoko, chytly saze v kouřovém odvodu a červený kohout vylétl na střechu. *Jihlavské listy*. 2015. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~h6ga82wqois2&cutoff=0.

332. Popovičová S. Česká a srbská frazeologie: na cestě k dvojjazyčnému frazeologickému slovníku. Praha: Karolinum, 2020. 208 s.

333. Raclavská J. Pes v jazyce a myšlení: sonda do slovanské frazeologie a idiomatiky. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2015. 245 s.

334. Rejzek J. Český etymologický slovník. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda, 2015. 824 s.

335. Sawicki P., Smičková J. Srovnávací frazeologie a paremiografie: vybrané studie ze slovanských a románských jazyků *Frazeologia i paremiografia porównawcza: wybrane studia z zakresu języków słowiańskich i romańskich*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2010. 196 s.

336. Stamiliony dolarů putují ročně na pomoc dětem postiženým AIDS, ale i jinými smrtícími chorobami, jako jsou černý kašel, dětská obrna či žlutá zimnice. *Téma*. č. 42/2015. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~1CMIu0kO6M2u&cutoff=0.

337. Stejné rozpaky vzbudila i žlutá karta Admiru Ljevakovičovi za běžný faul. *Sport*. 2015. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~uA6YcmaGgY4O&cutoff=0.
338. Štěpán J. Frazém než bys řekl švec a jazykový obraz světa. *Naše řeč*. 2007. № 90 (4). S. 221-223.
339. Štěpán P. Označení barev a jejich užití v toponymii Čech. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2004, 158 s.
340. Stěpanová L. Česká a ruská frazeologie: diachronní aspekty: monografie. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 297 s.
341. Stoper Michal Kadlec prý netušil , že mu hrozí 4. žlutá karta a distanc. *Nedělní Blesk*. č. 11/2017. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~5CSmasumOUSi&cutoff=0.
342. Taková je naše modrá planeta. *Valašský deník*. 2018. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~V8wEqii6Qu40&cutoff=0.
343. Ty jsou pro zloděje doslova zlatým dolem. *Metro*. 2018. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~F4O8UoEcC0ue&cutoff=0.
344. V 57. minutě při jednom brejku zatáhl za záchrannou brzdu hostující Vozár , následovala žlutá karta a penalta. *Dobrý den s kurýrem*. č. 13/2018. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~taY4gEuUkOk8&cutoff=0.

345. V tom gigantickém vesmíru se nachází modrá planeta a s ní láska , co nikdo neví , odkud pochází. *Svět ženy*. č. 6/2018. URL: [https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~V8wEqii6Qu40&cutoff=0)

[kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~V8wEqii6Qu40&cutoff=0](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~V8wEqii6Qu40&cutoff=0).

346. V tomto roce uplynulo již 140 let od doby , kdy se tovačovští obyvatelé semkli v boji proti červenému kohoutovi. *Regionální týdeník*. 2016. URL: [https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~wy4Si8I6SUy8&cutoff=0)

[kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~wy4Si8I6SUy8&cutoff=0](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~wy4Si8I6SUy8&cutoff=0).

347. Vaňková I. a kol. Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky. Praha: Karolinum, 2005. 343 s.

348. Vaňková I. Językowe i kulturowe odniesienia czeskiej nazwy barwy zelený. *Studia z semantyki porównawczej. Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne. Część II*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2003. S. 9–22.

349. Vaňková I. Kapitoly o barvách / Vaňková I., Nebeská I., Saicová Římalová L., Šlédrová J.: *Co na srdci, to na jazyku*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. S. 195–246.

350. Vaňková I. Kolory w czeskim obrazie świata: barwa żlutá. *Studia z semantyki porównawczej. Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne. Część II*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2003. S. 69–98.

351. Vaňková I. Nádoba plná řeči: (člověk, řeč a přirozený svět). Praha: Karolinum, 2007. 312 s.

352. Vaňková I. Vidět barvy. *Souvislosti*. 47 (č. 1), 2001. S. 131–143.

353. Ve světě streamování jsou zlatým dolem. *Respekt*. č. 30/2019. URL: [https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~uwE44iqMsqCI&cutoff=0)

[kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~uwE44iqMsqCI&cutoff=0](https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~uwE44iqMsqCI&cutoff=0).

354. Věřím , že fandové Sigmy pochopí , že nemám růžové brýle , ale vidím v sobotním výkonu potenciál do budoucnosti. *Deníky Moravia*. 2018. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~T4AkMUKAiWuC&cutoff=0.

355. Vyznačuje se novými pohledy na vybraná dějinná období a vyplňuje mnohá bílá místa českých a středoevropských dějin o novou faktografii. *Lidové noviny*. 2015. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&fromp=2&q=~NGgsSGEQ4c0G&cutoff=0.

356. Waszakowa K. Opis porównawczy znaczeń podstawowej nazwy barwy zielonej w języku polskim, czeskim, rosyjskim, ukraińskim, szwedzkim i wietnamskim. *Studia z semantyki porównawczej. Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne. Część II*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2003. S. 49–68.

357. Waszakowa K. Žlutá barva v polském a českém jazykovém obrazu světa – hledání prototypového vzoru. *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2004, s. 75-87.

358. Zatímco někteří levicoví politici a komentátoři tak mluví o „ nestoudné legalizaci loupeže za bílého dne “, zástupci několika lidskoprávních organizací už zákon napadli u izraelského vrchního soudu. *Lidové noviny*. 2017. URL: https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&attr_vmode=visible-kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~RoC02GmMwiIw&cutoff=0.

359. Zloděj okradl seniora za bílého dne. *Týdeník Domažlicko*. č. 50/2019. URL: <https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&att>

r_vmode=visible-

kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~8OaEGmY8eiQy&cutoff=0.

360. Zním tolik lidí, kteří jsou veselí a koukají se na svět skrz ty nejvíc růžové brýle. *Blesk pro ženy.* č. 46/2019. URL:

<https://www.korpus.cz/kontext/view?viewmode=kwic&pagesize=40&attrs=word&att>

r_vmode=visible-

kwic&base_viewattr=word&refs=%3Ddoc.title&q=~2Y4OIoCkoKcY&cutoff=0.

ДОДАТКИ

Додаток А

Перелік білоруських фразеологізмів з колоронімами

БЕЛЫ

1. **(Даводзіць, распякаць) да белага калення** *Акал. Разм.* Да поўнага адчаю, да поўнай страты самавалодання. **Сін.:** да вар'яцтва (у 2 знач.) *Першая загаварыла Люба. Старая маралістка! Зімою, калі даведлася пра нашу сувязь, давяла мяне да белага калення сваім бабскім асуджэннем, напрокамі. Шамякін.* [6, с. 541]
2. **Бéла як ліпіна.** *Стол. Спачув.* Пра моцнае збяленне ад страху, хваробы, перажыванняў. *ТС 1, 177* [3, с. 241]
3. **Бéла як свінбе цéла.** *Ваўк. п., Карэл., Ушацк. Іран.* Пра нешта не зусім белае. *Federowski, 30; Высл., 286; Барадулін, 103.* [3, с. 446]
4. **Бéлая як слонца.** *Стаўб. Ухв.* Відаць, пра прывабную дзяўчыну. *МК, 66* [3, с. 404]
5. **Бéлы як з крыжа зняты.** *Ваўк. Спачув.* Пра збялелага чалавека, падобнага да нябожчыка [3, с. 224]
6. **Бéлы як за́сланка.** *Ваўк. п. Іран.* Пра нешта чорнае, закапцелае. *Federowski, 31.* [3, с. 160]
7. **Бéлы як крэ́та.** *Гродз.* Пра бледнага чалавека. *Сцяшковіч, 578.* < Крэ́та – крэ́йда. [3, с. 224]
8. **Бéлы як ле́бедзь.** *Ваўк. Ухв.* Пра некага ці нешта вельмі белых. *Federowski, 30.* [3, с. 237]
9. **Бéлы як малако́.** *Ваўк. Ухв.* Пра нешта белае, чыстае. *Federowski* [3, с. 254]
10. **Бéлы як мука́.** *Слон. Ухв.* Пра нешта вельмі белае. *Высл., 286.* [3, с. 269]

11. **Бéлы як палатно́.** *Ваўк. п., Краснап., Гродз., Ивац.* Пра вельмі збялелага чалавека (са страху, у хваробе і інш.). Federowski, 30; Бялькевіч, 256; СПЗБ 2, 335; ЗЗайкі. [3, с. 298]
12. **Бéлы як папéра.** *Ваўк. п., Зэльв.* Пра нешта вельмі белае. Federowski, 30; Сцяцко 1970, 117. [3, с. 305]
13. **Бéлы як смерць.** *Ваўк. п., Ивац., Чэрв.* Пра вельмі бледнага чалавека. Federowski, 30; ФА; ЗЗайкі. [3, с. 399]
14. **Бéлы як смята́на.** *Слон., Ивац.* Пра чалавека з сівой барадой ці проста вельмі бялявага. Высл., 286; ЗЗайкі. [3, с. 401]
15. **Бéлы як снег [за гра́дамі].** *Слон. п.* Пра нешта вельмі белае. Federowski, 30; Янкоўскі 1971, 12; МК, 34. [3, с. 401]
16. **Бéлы як снег на ку́зьні.** *Лаг. Іран.* Пра нешта чорнае, бруднае. Варлыга 1966, 18. [3, с. 401]
17. **Бéлы як сцяна́.** *Ваўк. п., Лоеў., Ивац.* Пра чалавека схварэлага, збялелага, бледнага. Federowski, 30; Янкова, 349; ЗЗайкі. [3, с. 418]
18. **Бéлы як сыр.** *Слон. Ухв.* Пра здаровага прыгожага (бялявага) хлопца. Янкоўскі 1971, 12; Высл., 286. [3, с. 419]
19. **Бéлы як яйцо́.** *Краснап. Ухв.* Пра нешта вельмі белае. Бялькевіч, 439. [3, с. 480]
20. **Бéлый (гэ́тат) сьвет як ма́кыў (ма́кавы) цьвет.** *Смал. п. Прык. Ухв.* Пра характэрнае гэтага свету. Добровольский III, 4. [3, с. 445]
21. **Белая варона** Мн. не ўжыв. Часцей у знач. вык. Разм. Чалавек, рэзка непадобны на іншых людзей сваімі паводзінамі ці знешнім выглядам, не такі, як усе. *Апынуўшыся ў войску, ён адчуваў сябе белай варонай, няўмекам, самым няўдалым з усіх...В. Быкаў.*[6, с. 174]
22. **Белая костка** Мн. не ўжыв. Устар. У ролі розных чл. ск. Разм. Чалавек знатнага (часцей дварянскага) паходжання. **Сін.:** блакітная кроў. **Ант.:** чорная костка. Белая костка не вытрымлівала нашага мужыцкага націску. Сяргейчык. [6, с. 593]

23. **Белая пляма** Адз. і мн. У ролі розных чл. ск. Функц. не зам. 1. . Недаследаваны ці маладаследаваны раён, край. *Пазнаёмцеся. Генадзь Залужны, майстар скараснога бурэння і скарасной плаўкі, ён жа першаадкрывальнік белых плям на крутых адгор'ях Гіндукуша... Радкевіч. 2.* Нявырашанае пытанне, нераспрацаваная праблема. *Мы, пісьменнікі, не асвятлілі гісторыю мастацкай літаратуры. Гэта белая пляма. Скрыган. Вельмі ж скупыя звесткі пра Багушэвічачалавека. Пэўныя перыяды ягонага жыцця — белыя плямы. «ЛіМ». [2, с. 313]*

24. **Белы свет** Мн. не ўжыв. У ролі розных чл. ск. Разм. Навакольная рэчаіснасць – сусвет, зямля, з усім, што на ёй існуе; жыццё ва ўсіх яго праявах. **Сін.:** божы свет. *Усё пакінуць след павінна, бо, як пачаўся белы свет, прамень, пясчынка і расінка нязменна пакідаюць след. Броўка. Шчаслівы то быў куточак белага свету. Колас. Каторы год гляджу на белы свет, а ўсё ніяк не нагляджуся. Брыль. Шмат навін у белым свеце... Крапіва. [7, с. 513]*

25. **Белыя мухі** Адз. не ўжыв. Часцей дзейн. Разм. Снег, сняжынкi. Пра снег, што падае. *У бляску вакон відаць, як лётаюць, мітусяцца, нібы скачуць нейкі невядомы танец, белыя мухі — кволя і пяшчотныя. Крапіва. Закруціліся ў змрочным наветры белыя мухі, густа пайшоў снег. Самуйлёнак. [Васіль прыпыніўся] на гары, гледзячы на дарогу перад сабой, над якой віліся першыя белыя мухі. Мележ. [2, с. 70]*

26. **Відна як у [белы] дзень.** Ваўк. п., Мсцісл., Драг. Ухв. Пра добрую асветленасць (месяцам, электрычнасцю) у цёмную пару сутак. Federowski, 330; Бялькевіч, 108; СПЗБ 1, 250 [3, с. 128]

27. **Выводзіць на белы свет** Незак. Разм. Ужыв. пры дзейн. са знач. асобы ці няпэнай колькасці асоб. Даводзіць што-н. да ведама публікі; выкрываць. *А мы вас – на белы свет, да рабочай масы тварам, і ўжо ўдарым дык ударым, па-ўдарнаму, як след. Крапіва. [6, с. 185]*

28. **Да белых мух** Акал. Разм. Да першага снегу, да халадоў (рабіць што-н.). *Сюды мы прыехалі не на дзень-два і нават не на тыдзень, а пракантуемся, трэба думаць, хутчэй за ўсё да белых мух. Масарэнка. [Раман] заспяшаўся на*

гарышча, дзе з вясны і да белых мух спіць на тапчане пад ватнай коўдрай і старэнькім, з'едзеным моллю, кажухом. Калодзежны. [2, с. 68]

29. **Да белых мядзеведзяў** Акал. Разм. Іран. У канцэнтрацыйныя лагеры на поўначы ці ўсходзе Расіі (завезці, загнаць і пад.). Як кожны прадажны чалавек, ён падвёў яшчэ й саветы, і за тое, забыўшыся пра іх ранейшыя «заслугі», а можа, і дзеля іх, схапілі чэкісты і гэтую пару і, як усіх, паперлі да белых мядзеведзяў. Геніюш. Было іх 20 асоб, здаецца, хацелі беларускай мовы ў школах. Загналі іх, нават шаснаццацілетніх, «да белых мядзеведзяў». «Маладосць». Каб не паехаць да белых мядзеведзяў, выбірае палескі хлопец родныя лясныя абшары. Сорак два гады блукаў ён па балотах, начаваў у капе сена ў глухім непрыветным лесе. «ЛіМ». Даведаюцца саветы, што памагаў партызанам [несавецкім] – зараз прыедзе чорны воран і вывезе да белых мядзеведзяў. «Польмя». [2, с. 77]

30. **Казка пра белага бычка** Мн. не ўжыв. У ролі розных чл. ск. Разм. Неадабр. Бясконцае паўтарэнне аднаго і таго з самага пачатку; вяртанне да таго самага. У вас такая спрэчка адбылася з Вандай Адамаўнай... Гаворка гэта, ведаеце, - казка пра белага бычка. Грамовіч. Эх, узяў бы паважаны Іван Паўлавіч сваіх гадаванцаў за вушы – ды ў мяшок, ды паехаў бы не за край свету, а, скажам, у той жа Валожынскі раён... Стоп, гэта, здаецца, ужо казка пра белага бычка. Ці не так? «Звязда». [1, с. 538]

31. **На белым кані** Вык. і акал. Разм. Ужыв. пры дзейн. са знач. асобы. У выгадным становішчы, як пераможца. Сін.: на кані; са шчытом. Ант.: на шчыце; пад канём. А чаго мне сюды лезці – на голы аклад? Не, дудкі. Я сюды калі і буду перабірацца, дык на белым кані. Гігевіч. [6, с. 549]

32. **Не бачыць белага свету** Незак. Разм. Ужыв. пры дзейн. са знач. асобы. Не ведаць спакою, пакутваць (ад непасільнай працы, вялікага клопату і пад.). Я за гэтым вяселлем свету не бачыў. Мурашка. Бацька кінуў сям'ю, маці цёмная, зарабляла грашы, хоць рабіла свету не бачачы. Мележ. [7, с. 103]

33. **Не жылец на белым свеце** Вык. Разм. Ужыв. пры дзейн. са знач. асобы. Доўга не пражыве (з-за слабага здароўя, хваробы). Сін.: дні злічаны. Дый

што хаваць, калі простым вокам бачыш: не жылец Іван і не выбрацца яму з гэтай раптоўнай і бязлітаснай хваробы. Радкевіч. [6, с. 426]

34. **Рабіць з белага чорнае (белае чорным)** Незак. Функц. не зам. Неадабр. Ужыв. пры дзейн. са знач. асобы. Падаваць што-н. у іншым выглядзе, беспадстаўна перайначваць. **Зрабіць з белага чорнае (белае чорным)** Зак. Мала што выдумуюць бабы. Чаго толькі не зложачь. З белага могуць зрабіць чорнае. Баранавых. [У архітэктуры] сам чорт нагу зломіць, гэта галіна, дзе лягчэй за ўсё белае зрабіць чорным і наадварот. Шамякін. Наваш тут, у штабе арміі, некаторыя хочуць перакруціць падзеі на свой лад, белае зрабіць чорным. Алешка. [2, с. 401]

35. **У белы (божы) свет ісці (пайсці), ехаць (з'ехаць) і пад.** Акал. Разм.

1. У невядомым напрамку, не выбіраючы дарогі, абыв-куды, невядома куды. Сін.: за вачыма бегчы; куды вочы вядуць; куды вочы глядзяць (у 1 знач.); куды ногі вядуць; куды ногі нясуць (у 1 знач.); у свет як у капейку (у 1 знач.); у свет вочы. Хмараю насунулася войска... Патапталі нашы палі і наплавы, наадбіралі статак і хлеб і прагналі ў белы свет. Гартны. —Едзем... у божы свет... А раптам н-немцы?.. — Панок пачаў заікацца. Пташнікаў. Бывай жа, хата, добры час! І ў свет пайшоў бабыль рухавы. Колас. Калі ўся сям'я яго сядзела ўжо на возе і кленчыла-ўпрошвала дзеда сесці з імі і «ехаць у свет», ён упёрся і ні за што не хацеў ехаць. Бядуля. Эх, другі б кінуў даўно ды пайшоў у свет — куды вочы глядзяць, а я не магу, а я ўсё маўчу, хоць і натраўляюць блізкія людзі, як ваўка. Каваль. 2. Адпаведна жаданням, куды захочацца, уздумаецца. Сін.: куды вочы глядзяць (у 2 знач.); куды вочы нясуць; куды ногі нясуць (у 2 знач.). Падарожны з дубу тога дудку жыва змайстраваў і пайшоў у свет ён божы з тою дудкай жабраваць. Колас. Кідай Аніса... Пойдзем у белы свет з табой. Там шчасце сваё знойдем, прытулак знойдем свой. Куляшоў. Оля ўжо выгадала чацвёра дзяцей, якія пайшлі ў свет. Пестрак. —Дык нельга ж казаць, што развітваемся зусім. Ты ж на тое і вучылася, каб у свет ісці, — узбадзёрыў Ігнась... Мурашка. [7, с. 519]

36. **У белы свет як у капейку** *Акал. Разм. 1.* У невядомым напрамку, не выбіраючы дарогі, абы-куды, невядома куды (ісці, пайсці, ехаць і пад.). **Сін.:** за вачыма бегчы; куды вочы вядуць; куды вочы глядзяць (у 1 знач.); куды ногі вядуць; куды ногі нясуць (у 1 знач.); у свет (у 1 знач.); у свет вочы. —*Куды гэта вы сабраліся? — У белы свет як у капейку. —Што гэта значыць?.. Куды вы ідзяце? Скажыце праўду. —Куды вочы глядзяць, я ўжо сказаў вам. Мурашка. У белы свет як у капейку нас выгнаў злыдзень з родных хат. Вітка. [Мацвей] паехаў у белы свет як у капейку: пакляўся вярнуцца сюды, калі забудзе Алену. Казько. Пачалося развітанне — адны ішлі далей, у невядомасць, у свет як у капейку, другія аставаліся дома, у сваёй вёсцы. Сачанка. Піў [сын], распуснічаў, а потым з'ехаў у свет як у капейку — каторы год не піша і не прыязджае. Радкевіч. 2.* Не цэлячыся, спадзеючыся на шчаслівы выпадак (страляць і пад.). **Сін.:** богу ў вокны. *Стралялі на ўсім фронце. Напэўна на нямецкую трывогу адгукнуліся рускія акопы. Усе дальнія стралялі, безумоўна, у белы свет як у капейку. Шамякін. Месяц зацягнуўся аблокамі, цені расплыліся, таму і тыя і другія стралялі ў белы свет як у капейку. Грахоўскі. Немцы.. страляюць у лес з мінамётаў, пускаючы міны ў той бок, дзе былі пцртызаны, — у белы свет як у капейку. Пташнікаў [7, с. 520]*

37. **У белых пальчатках** *Акал. Функц. не зам. Іран.* Далікатна і бяскроўна (ваяваць, біцца і пад.). —*Вы збіраецеся рабіць паўстанне ў белых пальчатках! — гнеўна ўсклікнуў ён [Малахоўскі]. Якімовіч. Дзе гэта хоць раз было ў гісторыі, каб вайну рабілі ў белых пальчатках? Місько. [2, с. 232]*

38. **Шыта (сшыта) белымі ніткамі** *Функц. не зам. 1.* *Вык. Ужыв. пры дзейн. са знач. абстр. прадмета.* Няўмела, няўдала схавана, скрыта што-н. *Відаць, следчы зразумеў, што ў гэтай справе ўсё шыта белымі ніткамі, і пастараўся хутчэй збыць Сяргея з рук. Машара. Хітруе ваш Міхалёў, толькі хітрасць яго шыта белымі ніткамі. Масарэнка. І пачынаюць нагрувашчвацца гісторыі, адна неверагодней за другую, і ўсе яны сшыты белымі ніткамі. «Звязда». 2. Азн. Няўмела, няўдала схаваны, скрыты. Часам.. [Зоська] пачынала яго [Антон] ненавідзець за яўны, шыты белымі ніткамі, разлік. Быкаў.*

Светлыя галовы сярод прагрэсіўнай польскай інтэлігенцыі ўжо ў тых часы адкінулі прэч гэтыя белымі ніткамі шытыя донкіхоўскія шляхецкія легенды. «Польмя». Як на мой розум, дык і добра, што не відаць гэтых самых звенняў і ніцей, бо не выклікае захаплення сшыты белымі ніткамі твор. Леўка. [2, с. 937]

39. **Як па бэлай бірбізі пілбій.** *Ветк. Няўхв.* Пра безвыніковасць угавораў каго-н., папрокаў да каго-н. ЗЛапаціна. ляжаць як бяро́зава кара́. [3, с. 67]

40. **Як часно́к бэлыя [баравікі].** *Лаг. Ухв.* Пра моцныя прыгожыя баравікі. Мін.-Мал., 1977, 20. [3, с. 457]

ЖОЎТЫ

1. **Жоўты як бруштын.** *Беш.* Пра нешта жоўтае, яркае. Каспяровіч, 42. < Бруштын – бурштын, янтар [3, с. 59]

2. **Жоўты як воск.** *Ваўк. п. Ухв.* Пра нешта жоўтае. Federowski, 366; ТС 2, 65. < Воск – шанаваны матэрыял, параўнанне з ім харакарызуе прадмет станоўча. ма́сла [3, с. 88]

3. **Жоўты як жаўто́к.** *Ваўк. п. Ухв.* Пра эталонна жоўты колер чаго-н. Federowski, 366. [3, с. 152]

4. **Жоўты як латаце́.** *Слон.* Пра нешта яскрава жоўтае. Высл., 319. < Латаце́ – лотаць [3, с. 237]

5. **Жоўты як ма́сла.** *Навагр. Ухв.* Пра нейкі якасны прадукт прыемнага жаўтаватага колеру. СПЗБ 5, 98 [3, с. 259]

6. **Жоўты як рамо́нак.** Пра нешта жоўтае. Янк., Пар., 60. [3, с. 349]

7. **Жоўты як свэчка пе́рад Вялікаднем.** *Няўхв.* Пра чалавека, скура якога пры хваробе набыла жоўтае адценне. Янкоўскі 1971, 110. [3, с. 378]

8. **Жаўтаротае птушаня** *Мн. не ўжыв.* *Часцей у знач. зваротка. Разм. Неадабр.* Вельмі малады, нявопытны, наіўны чалавек. **Ант.:** біты воўк; стары верабей; стары воўк; стрэляная птушка; стрэляны верабей; стрэляны воўк. — *Нічога вы не ведаеце, жаўтаротае птушаня, — Станкевіч сумысле скіраваў размову на жарт. Гурскі. — Эх ты, а яшчэ сябар... — Вось і сябар, птушаня жаўтаротае. Асіпенка [7, с. 371]*

9. **Мой хвор мужычóк, да красён як бурачóк; а я здарóва, да жбóта як маркóва.** *Памяни.-ласк. Прык.* Не ўсе здаровыя, якія такімі выглядаюць. Нос., 78. [3, с. 61]

ЗАЛАТЫ

1. **Залатая жыла** *Мн. не ўжыв.* У ролі розных чл. ск. Разм. Вельмі багатая, невычэрпная крыніца даходаў, прыбытку і пад. **Сін.:** залатое дно. *Ляснік, які лепш за каго іншага ведаў свой абход, адкрыў «залатую жылу» за балотам, у маладым дубняку, дзе раней грыбоў не знаходзілі. Шамякін. Добрая ніва цяпер там. Залатую жылаю стала тое балота. Бялевіч. – Раней у вас быў «ЗІС»? - А цяпер «ЗІЛ», новенькі... - Што ж... Гэтакім цяглом не адну хату можна і паставіць, і прадаць, паставіць новую. Залатая жыла разваротліваму чалавеку. Ці не так? Карамазаў. [1, с. 426]*

2. **Залатое вяселле** *Мн. не ўжыв.* У ролі розных чл. ск. Разм. Пяцідзесяцігадовы юбілей сямейнага жыцця. *Дзе ж гэта мая гаспадыня? Загаварылася недзе... Мы з ёй летась справілі залатое вяселле. Радкевіч. Я помню, як ён спраўляў залатое вяселле. Воранаў. [1, с. 273]*

3. **Залатое дно** *Мн. не ўжые.* Часцей дап. Функц. не зам. Вельмі багатая крыніца даходу. **Сін.:** залатая жыла. *Трэба было ахапіць ўсё Палессе. Пошукі залатога дна разгортваліся ў шырокіх маштабах. Дуброўскі. Марта лічылася багатай нявестай. Пасля смерці бацькоў, па спадчыне, да яе пераходзіла ферма. А гэта лічылася ў Германіі залатым дном. Машара. [1, с. 383]*

4. **Залаты дождж** *Часцей адз.* У ролі розных чл. ск. Функц. не зам. Вялікія грашовыя сумы, прыбыткі. *Я гавару аб Амерыцы прадпрыемцаў, бізнесменаў, пражорлівых і ненасытных манапалістаў, для якіх вайна была не чым іншым, як залатым дажджом, невычэрпнай крыніцай шалёных прыбыткаў і звышпрыбыткаў. Лынькоў. Будзем будаваць гідрастанцыю. Справа сур'ёзная, гонар для ўсяго раёна, але на залаты дождж не спадзявайся. Шамякін. Напрыклад, вось вы..., для якога ў маленстве калыску абсыпалі ўсю залатымі*

дажджамі, - вы бачылі хоць бы калі-небудзь зблізку, як плача няволя буйнымі слязамі? Глебка. [1, с. 385]

5. **Залаты мяшок** *Мн. не ўжыв. У ролі розных чл. ск. Разм.* Вельмі багаты чалавек ці капіталісты, буржуазія як клас. Яго [Л.Талстога] ненавідзелі і пабойваліся не толькі чыноўнікі, не толькі прадстаўнікі залатога мяшка, але і самі вярхі самаўладнага дзяржаўнага апарату. Лынькоў. [2, с. 83]

6. **Залаты фонд чаго, чый.** *Мн. не ўжыв. У ролі розных чл. ск. Функц. не зам.* Самае лепшае, самае каштоўнае, самае значнае. Вершы Пімена Панчанкі ваеннага часу, самыя пранізлівыя, самыя адкрытыя, увайшлі ў залаты фонд усесаюзнай паэзіі. Барадулін. Казкі гэтыя шырока друкуюцца і ў нас у рэспубліцы, і перакладаюцца на іншыя мовы. Яны — залаты фонд нашай народнай класікі. Якімовіч. Такія, як Інфанцьеў, наш залаты фонд. На такіх раён трымаецца. Асіпенка. Мы часта, гаворачы пра свае кадры, кажам: «Залаты фонд». Дык вось, першым у спісе «залатога фонду» нашага калгаса стаіць прозвішча Паўла Канопліча. «Польмя». [2, с. 814]

7. **Залатыя рукі ў каго.** *Адз. не ўжыв. У безас. ужыв. Функц. не зам.* Адабр. Хто-н. вельмі ўмелы і здольны ў сваёй справе чалавек. Залатыя рукі былі ў Ягора. На любую работу. Карамазаў. — Залатыя ў цябе рукі, сыноч! — ледзь не расцалаваў мяне Луцэвіч, параўноўваючы маю сякеру з той, якая ляжала ў экспазіцыі. Карпюк. Каса не косіць — каса брые і шчытнякі бярэ сухія, бо ў дзядзькі рукі залатыя. Колас. — Хлеб вельмі смачны, — сказаў.. [Павел Андрэевіч]. — У гаспадыні рукі, відаць, залатыя. Галавач [2, с. 463]

8. **Упісана (-ы) залатымі літарамі ў што.** *Зак. Кніжн. Узнёсл. Ужыв. пры дзейн. са знач. абстр. прадмета.* Захаваецца ў памяці людзей як выдатная з’ява чаго-н. Імя Льва Міхайлавіча Даватара залатымі літарамі ўпісана ў гісторыю Вялікай Айчыннай вайны. Чорны. Подзвігі гэтага бястрашнага чалавека залатымі літарамі ўпісаны ў гістарычную эпоху партызанскай барацьбы на Беларусі. Вітка. Той дзень — 12 красавіка 1961 года — залатымі літарамі ўпісаны ў гісторыю чалавецтва. Гіль. [2, с. 790]

ЗЯЛЁНЫ

1. **Ёлкі зялёныя** *Адз. не ўжыв. Выкл. Праст.* Вокліч захаплення, здзіўлення, прыкрасці і пад. **Сін.:** авохці мне; бляха-муха; ёлкі-маталкі; ё-маё; фу ты; халера ясная; цьфу ты, нячыстая сіла; чорты бы яго ўзяў; чорт вазьмі; чорт ведае што такое. – *Я вунь быз у Раўках, у калгасе, - гаварыў далей Змітра. – Дык там, брат, ёлкі зялёныя!* [6, с. 418]

2. **Зелянёць як рунь увосень.** *Ухв. Пра нейчую роўную прыгожую зеляніну.* Бялькевіч, 37 [3, с. 353]

3. **Зялёнае поле** *Мн. не ўжыв. Устар. У ролі розных чл. ск. Разм.* Стол для гульні ў карты. *Маладыя настаўнікі выходзілі з Панямоні. Змрок закрываў змучаныя, бледныя твары: дарога, бяссонныя ночы, згрызоты і няўдачы на «зялёным полі» адбілі на іх свае пячаці. Колас.* [7, с. 319]

4. **Зялёнае святло** *Мн. не ўжыв. Часцей у ролі дап. пры дзеясл. даваць (даць).* Функц. не зам. Свабодны шлях, без перашкод і затрымак. **Сін.:** зялёная вуліца. *Новае ж былымі легендамі не адолееш. Каб даць ідэям зялёнае святло, неабходна было распачынаць рэканструкцыю вытворчасці. «Звязда». Нельга не зрабіць асаблівы закід рэдакцыям газет і часопісаў, што яны даюць «зялёнае святло» слабым творам. «ЛіМ».* [7, с. 530]

5. **Зялёная вуліца 1.** *Мн. не ўжыв. Устар. У ролі розных чл. ск. Разм.* Строй салдат са шпіцрутэнамі' толькі ў тэкстах і вуснай мове, калі гаворка ідзе пра з'явы мінулага. *Сын бітага, хвастанага бацькі, чалавек, дзіцячым светам якога была казарма, а разважаю — дні, калі збеглых праганялі праз зялёную вуліцу, ён прагнуў кар'еры як адзінага сродку пазбавіцца ад навакольных жахаў, ад зубатычын, ад стаяння з цагельнай выкладкай пад ружжом Караткевіч. 2.* *Мн. не ўжыв. Часцей у ролі дап. пры дзеясл. Даваць (даць).* Функц. Не зам. Свабодны шлях, без перашкод і затрымак **Сін.:** зялёнае святло. — *Добра вам: вашым рукапісам зялёная вуліца! — Аякую, скажыце, вуліцу даваць «зялёным» рукапісам? Ф. Янкоўскі.* [6, с. 222]

6. **Зялёны змей** *Мн. не ўжыв. У ролі розных чл. ск. Праст. Іран. 1.* Гарэлка. **Сін:** божая сляза; зладзейка з наклейкай; малако ад шалёнай каровы; царскія слёзы; чортава зелле; шкляны бог. *Сотні пажараў адбываюцца уожны*

год у нашай рэспубліцы па віне людзей, якія нераўнадушныя до “зялёнага змея”. “Звязда”. 2. П’янства. Як вядома, у барацьбе з зялёным змеем нельга ўвесць цяжар барацьбы перекладваць на міліцыю. “Вожык”. [6, с. 503]

7. **Зялёны як жаба.** Ваўк. п. Няўхв. Пра колер нейкага прадмета, без захаплення. Federowski, 354. [3, с. 146]

8. **Зялёны як зяляпўха.** Ваўк. п. 1. Пра хваравіты выгляд худога чалавека. 2. Пра афарбоўку якога-н. матэрыялу. Federowski, 354. < Зяляпуха – зялёны, недаспелы плод. [3, с. 173]

9. **Зялёны як мурава.** Ваўк. п. Ухв. Пра прыемны зялёны колер чаго-н. Federowski, 354; Носович, 294 [3, с. 269]

10. **Зялёны як рўта.** Ваўк. п., Рэч. Пра яскрава-зялёны колер чаго-н. Federowski, 354; ЛЦ, 107. < Рута – эталон зялёнага колеру. [3, с. 354]

11. **Зялёныя берэты** Звычайна мн. Разм. У ролі розных чл. ск. Дэсантнікі, воіны мабільных сіл у войску ЗША. *Высаджваюцца з караблёў вядомыя сваёй жорсткасцю і варварствам у В'етнаме «зялёныя берэты», марскія пехацінцы і парашутысты... Кірэенка. Акуратна выцерышы акрываўлены цясак, Стывен пакінуў паміраючага брата і пабег у лес крокам «зялёных берэтаў». «Настаўн. газ.» На востраве Акінава размешчаны часці жандарскіх «сіл хуткага разгортвання» і дыверсійныя падраздзяленні «зялёных берэтаў». «Звязда». [1, с. 105]*

12. **Молада-зелена** Часцей вык. Разм. Іран. Ужыв. пры дзейн. са знач. асобы. Нявопытны, наіўны па маладосці гадоў. **Сін.:** мала кашыеў. — *Не падабаецца ён мне... — Молада-зелена, Бацька! Памыліўся ён там, на камандзе. Брыль. Маладосць, што ты хочаш. Молада-зелена. Дурны быў, паміж намі кажучы. Яно, каб на цяперашні розум, асцеражнейшы быў бы. Гігевіч. [7, с. 62]*

13. **Трэсці каго як зялёны мак.** Мін. Няўхв. Пра калатнечу, здзекі з некага. Гілевіч, 166 [3, с. 252]

РУЖОВЫ

1. **Глядзець праз ружовыя акулёры** на каго, на што. Незак. Функц. не зам. Неадабр. Ужыв. пры дзейн. са знач. асобы. Не заўважаючы недахопаў у кім-, чым-н., ідэалізаваць каго-, што-н. **Ант.:** глядзець праз чорныя акулёры на каго, на што. [Касцюшка] проста начытаўся кніг і глядзеў на жыццё, на свет праз ружовыя акулёры. Навуменка. Ты глядзіш праз ружовыя акулёры, Гэля. У яго шчырасці – самалюбаванне. Карпаў. [1, с. 308]

2. **Маляваць ружовымі фарбамі (у ружовых колерах)** каго, што. Незак. Функц. не зам. Ужыв. пра дзейн. са знач. асобы. Падаваць, характарызаваць каго- ці што-н. ідэалізавана, прывабліва, лепш, чым ёсць на самай справе. **Ант.:** маляваць чорнай фарбай каго, што. Было б не зусім праўдзiва маляваць жыццё нашых землякоў у Літве толькі ружовымі фарбамі. Крызіс у эканоміцы, беспрацоўе бацькоў, нездаровы клімат у сем'ях – усё тое, што ёсць і ў нас. «Настаўн. газ.» Браты ж Ліскоўскія гаварылі многа, з вялікай перакананасцю, гаварылі так, як бы толькі ў іх адчынены вочы на ўсе праявы жыцця. І ўсё малявалі яны ў ружовых колерах. Колас [2, с. 21]

3. **Ружовы туман** Мн. не ўжыв. У ролі розных чл. ск. Функц. не зам. Стан таталітарна-савецкага ўспрымання рэчаіснасці. Можна, хай жыве [Барсук] у сваім ружовым тумане, дажывае век і носіць вазончыкі да падножжжа помніка. Быкаў. Магчыма, Быкаў стаў тым пісьменнікам, які першы выйшаў з ружовага туману. Дубянец. У ружовым тумане мы былі і ёсць і будзем для з натоўпам паяднання ці для ўлад каранавання пры жыцця чарговым цудзе. Тармола-Мірскі. Гісторыя літаратуры 20–50 і пазнейшых гадоў яшчэ чакае ўдумлівага асэнсавання. У ёй быў не толькі ружовы туман, узведзеная ў закон фальсіфікацыя. Казбярук. Адразу знікае і «ружовы туман», і ўсе развагі пра нібыта «несамадастатковасць» беларускай літаратуры ў ХХ стагоддзі. «Польмя». Аўтар прапанаваў размежаванне літаратуры «ружовага туману» – ідэалізаванай савецкай – ад нацыянальнай беларускай літаратуры... Рублеўская. Ружовы туман спакойнага жыцця прыемней за чорную праўду незагойных ранаў. «ЛіМ». Не веру! Няўжо моладзь тады была настолькі прагрэсіўна-

«прасунутая», каб успрымаць акаляючую рэчаіснасць без «ружовага туману» (паводле В.Быкава) перад вачыма? Грышкевіч. [2, с. 744]

4. **Ружовыя акулёры** *Адз. не ўжыв. У ролі розных чл. ск. Функц. не зам.* Ідэалізаванае бачанне, успрыманне чаго-н. *Часта [Пятро] смяяўся сам са сваіх ружовых акулёраў, бо жыццё штодня разбівала іх і прымушала весці змаганне супраць зла. Шамякін. Слухай, я ўсё думаю пра тое, якія мы былі тады. Ідэалізм, рамантызм, наіўнасць... Ружовыя акулёры... М.Стральцоў. [1, с. 85]*

5. **У ружовым святле (колеры); у ружовых колерах (фарбах).** *Акал. Функц. не зам.* Ідэалізавана, лепш, чым на самай справе (бачыць, паказваць, уяўляць і пад.). **Ант.:** у чорным святле. *У Японіі выпушчаны ў свет і новыя падручнікі гісторыі, дзе японская інтэрвенцыя і ўсе звязаныя з ёю жахі паказаны ў ружовым святле. «ЛіМ». Я думаю, што ўсе, хто ваяваў, сваё будучае сямейнае жыццё ўяўлялі ў ружовым святле. Федасеенка. Не, я не імкнуся бачыць усё і ўсіх у ружовым колеры. Сустракаюцца ў нас і злачынцы, і дармаеды, і раскрадальнікі дзяржаўнай маёмасці. «Звязда». Браты ж Ліскоўскія гаварылі многа, з вялікай перакананасцю, гаварылі так, як бы толькі ў іх адчынены вочы на ўсе праявы жыцця. І ўсё малявалі яны ў ружовых колерах. Колас. Маню не навучылі разумець, какое складанае жыццё. Яго дзяўчына ўяўляла ў ружовых фарбах, і, калі ўзнік у Мані першы канфлікт з жыццём, яна да гэтага не была падрыхтавана. Карпюк. [2, с. 529]*

СІНІ/БЛАКІТНЫ

1. **Блакiтная кроў** *Мн. не ўжыв. Устар. У ролі розных чл. ск. Разм.* Чалавек дварянскага паходжання. **Сін.:** белая костка. **Ант.:** чорная костка. *Па мордзе відаць, што блакiтнай крыві. Якая-небудзь Ляхвіцкая ці Ляхавіцкая. Лобан. Я – галяк. Яна таксама бедная, але яна з ліку старэйшых родаў, блакiтная кроў, гордая слава бясконцых пакаленняў за плячамі. Караткевіч. [6, с. 604]*

2. **Блакiтныя берэты** *Звычайна мн. Разм. У ролі розных чл.ск.* Дэсантнікі, воіны мабільных сіл у савецкім і ў сучасным беларускім войску. *Хіба я ўпатай не згаджаўся з Галяй, што перадыслакацыя палка ў Ташкент – тактычная паўза для скачка блакiтных берэтаў у Кабул, Гарат, Кандагар. Шамякін. [б, с. 105]*

3. **Вбчкі [сiнiя] як васiлечкi.** *Памянш.-ласк. Докш. Ухв. Пра нейчыя прыгожыя сiнiя вочы. Высл., 294; Янк., 426 [3, с. 75]*

4. **Вбчкі сiнiя як барвiнчык.** *Памянш.-ласк. Слон. Ухв. Фальк. Пра чые-н. сiнiя вочы. Высл., 294 [3, с. 46]*

5. **Вбчы сiнi як пралескi.** *Ваўк. п. Ухв. Пра прыгожыя сiнiя вочы кагосьці. Federowski, 336 [3, с. 329]*

6. **Гарэць сiнiм полымем (ангём).** *Незак. Разм. 1. Ужыв. пры дзейн. са знач. абстр. прадмета. Знаходзiцца пад пагрозай невыканання, зрыву. Спяшалiся і тое-сёе недарабiлi. А тут якраз трэба заказчыку адпраўляць партыю новых вырабаў. А як пашлеш, калi недаробкi? Гарыць сiнiм полымем план рэалiзацыi. Мязэвiч. 2. Ужыв пры дзейн. са знач. канкр. прадмета. Псавацца, станавiцца непрыгодным. Сiн.: выбываць саа строю (у 2 знач.). Ант.: уступаць у строй. У горадзе асфальт, абутак на iм сiнiм агнём гарыць. Дзiўна, як ногi вытрымліваюць. Супрунчук [б, с. 300]*

7. **На сiнi пазногаць (пазногцiк)** *Акал. Разм. 1. Трошачкi, ледзь-ледзь. Сiн.: на волас (у 1 знач.); на макулiнку (у 1 знач.). Цiток., не ўбачыўшы нi аднаго чалавека, хто б яму хоць на пазногаць душу меў, скарэй пакульгаў ад гэтых людзей наперад. Лобан. [Жыглицкая:] Брыгадзiр, рука старшыні, а чым ён памог нам калi хоць на чорны пазногцiк? Козел. 2. Ужыв. у адмоўн. ск. Нiкoлi, зусiм (не даваць, не дараваць, не рабiць і пад.). Сiн.: на волас (у 2 знач.); на грош; на макулiнку (у 2 знач.); на мезены палец; на панюх табакi (у 2 знач.); на шэлег (у 2 знач.); нi божа мой; нi грама; нi калiва; нi кроплi; нi на шэлег (у 1 знач.); нi на волас; нi на грам (у 1 знач.); нi на гран; нi на грош; нi на ёту; нi на калiва; нi на кроплю; нi на макава зерне; нi на макулiнку. [Мiшка Бацян] крыўды нават на*

пазногаць нікому не даруе. Шальманаў. Я ж для вас на сіні пазногаць нічога добрага не зрабіў. Дубоўка [7, с. 207]

8. **Ні сінь-пораху** Устар. Акал. Разм. Зусім нічога (няма, не засталася і пад.). **Сін.:** голаму за пазуху; дзірка ад абаранка; ні грана; ні фіга; ні халеры; ні храна; ні чорта; ні шыша. *А там, глядзіш, солі – ні сінь-пораху. Цётка Пёкла памуляеццапамуляецца і скажа:– Вазьмі вось шчопаць, пасалі. Сяркоў. [7, с. 547]*

9. **Сіні як нёба.** Ухв. Пра нешта прыемнага сіняга, блакітнага колеру. Янк., Пар., 14 [3, с. 287]

10. **Сіні як пуп гусіны.** Насмешл. Пра чалавека, ссінелага ад холаду. Санько, 182. [3, с. 337]

11. **Сіні як пуп.** Слуцк. Сержпудоўскі 1998, 289. [3, с. 337]

12. **Сўнуцца бы хма́ра чо́рная.** Жытк. Няўхв. Пра панурага чалавека. ТС 5, 337. [3, с. 442]

13. **Сіняя панчоха** Часцей у адз. У ролі розных чл. ск. Функц. не зам. Неадабр. Непрывабная жанчына, якую больш за ўсё цікавяць дзелавыя, навуковыя заняткі. *Адзін на адзін ён [Максім] пераканаў бы любую сухастоіну, любую «сінюю панчошу». Але перашкаджала Даша. Шамякін. Рыта належала да таго шчаслівага ліку разумных жанчын, якіх розум не высушвае, не пазбаўляе той няўлоўнай жаночай прывабнасці (з усімі яе недарэчнасцямі), без якой жанчына як бы перастае быць жанчынай, а робіцца той нуднаватай «сіняй панчохай», якой так цураюцца мужчыны... Васілевіч. [7, с. 240]*

14. **Сіняя птушка** Мн. не ўжыв. У ролі розных чл. ск. Кніжн. Сімвал шчасця; тое, што ўвасабляе для каго-н. найвышэйшае шчасце. *Няхай кожны ў меру сваіх сіл і здольнасцей сумленна робіць сваю справу, абрабляе свой агарод, не надта дбаючы пра сінюю птушку славы. Быкаў. Рупныя, увішныя дзяўчаты. З'ехалі б адсюль [з вёскі], хто ведае, ці знайшлі б тую «сінюю птушку». «Звязда». Не згодзен з вамі, што выхад настаўніка на пенсію не трагедыя. Трагедыя! Ды і якая!.. Настаўніцкая работа была маёй сінняй птушкай. Ермаловіч. Не блукай па няродных прасторах, птушку сінюю там не шукай, зразумей, нават змучаны горам, што яна – гэта родны наш край. «ЛіМ». [7, с. 372]*

ЧОРНЫ

1. **Гаравáць як чóрны вол.** *Рэч. Спачув. Пра цяжкое жыццё беднага, хаця і працавітага чалавека. Pietkiewicz, 369 [3, с. 86]*

2. **Глядзець праз чорныя акулёры** *Незак. Функц. не зам. Неадабр. Ужыв. пры дзейн. са знач. асобы. Не заўважаючы нічога добрага ў кім-чым-н., чарніць, ганьбаваць каго-, што-н. Ант.: глядзець праз ружовыя акулёры. Адкуль у цябе гэтая хвароба? На ўсё глядзіш цераз чорныя акулёры. Шамякін. Проста ў ранішні мой “савіны” настрой сёння ўплялося шмат непрыемнага, і я зноў, як тое часам бывае, пачынаю глядзець на свет праз чорныя акулёры. Кадзетава. [6, с. 309]*

3. **Маляваць (мазаць) чорнай фарбай (чорнымі фарбамі, у чорных фарбах)** *Незак. Функц. не зам. Неадабр. Ужыв. пры дзейн. са знач. асобы. Падаваць, характарызаваць каго- ці што-н. у негатыўным плане. Ант.: маляваць ружовымі фарбамі каго, што. Зараз усё часцей гучыць трывога наконт таго, што мы адназначна трактуем 30-я гады, малюем іх толькі чорнай фарбай. Лукашук. І тут – пайшло-паехала: ужо назаўтра ж яго выклікалі на «працяробку» і не без абурэння дакаралі: – Безумоўна, мы, партыйныя кіраўнікі, варты ўвагі як пісьменнікаў, так і мастакоў. Але ж – не чорнымі фарбамі мазаць... Масарэнка. Усё ж з адлегласці пражытых гадоў Нафрановіч не засяроджваецца толькі на адмоўным, не малюе ўсё, што было тады, у чорных фарбах. Кенька [7, с. 503]*

4. **Наваліцца як чóрная хма́ра.** *Ваўк. п. 1. Пра нападзенне кагосьці вялікага і непрыемнага. 2. Пра моцны цяжкі сон. Federowski, 199. [3, с. 442]*

5. **Паднябённе ў ро́це чóрнае як у саба́кі.** *Івац. Асудж. Пра злога чалавека. ЗЗайкі. < «Кажуць, у злога чалавека паднябенне чорнае» (тлумачэнне інфарманта). [3, с. 368]*

6. **Рабіць як чóрны вол.** *Лельч., Навагр., Карэл. Сцяшковіч, 621; АВНЛ; Кучук, Малюк, 94. Тое, што вярнуць як вол [3, с. 86]*

7. **Разышбўся як чёрная хма́ра.** Няўхв. Пра раз'юшанага, раззлаванага чалавека. Янк., Пар., 137. [3, с. 442]

8. **У чорным святле** Акал. Функц. не зам. Змрочна, непрыглядна, горш, чым на самай справе (бачыць, паказваць, выглядаць і пад.). **Ант.:** у ружовым святле. *Што ж, разумная крытыка на карысць ідзе, і баяцца яе няма чаго. Аднак не думаю, каб у вас тут усё блага было, выглядала ў чорным святле. Хадкевіч. У раёне столькі добрага, столькі станоўчага, чаму вам на гэта не скіраваць свае здольнасці? Навошта ж паказваць свой раён у чорным святле? «Звязда». Многія ў школе.. ставяцца да Ласуна рэзка адмоўна: усё, маўляў, ён бачыць у чорным святле, любіць, калі іншым дрэнна. «Настаўн. газ.» У адным мы былі салідарныя: людзей, якія рабілі нам непрыемнасці, не паказваць у чорных фарбах, нікога не ганіць. Шамякін [7, с. 529]*

9. **У чорным целе** Акал. Разм. 1. Надгаладзь, без дастатковага харчавання. [Падрадчык] кідаў ім капейкі, сабе клаў у кішэню сотні рублёў. Рабочага трымаў у чорным целе, сам пышэў тлусцеў. Шынклер. [Змітро:] Што ж вас у чорным целе трымаюць, не кормяць? Выкінулі сюды, як непрыкаяных, і забыліся, што есці хочаце. Марчук. 2. Вельмі строга, сурова, абмяжоўваючы свабоду дзеянняў. **Сін.:** у абцугах; у пуглях. Баба сваю дачку песціла, даглядала, а дзедаву ў чорным целе трымала. Якімовіч. Іх, гэтых гусяроў, трэба ў чорным целе трымаць. А мы ім патураем. Волю далі. Асіпенка. Мяне, браце, новы камандзір тут у чорным целе трымае. Федасеенка. [Жур:] Труба! Капцы на месцы! Нядоўга ён будзе мяне ў чорным целе трымаць. Васілеўскі. [7, с. 864]

10. **Хадзіць як [чёрная] хма́ра.** Мсцісл. Пра чалавека ў благім гуморы, расстроенага, прыгнечанага. Янк., 438; Юрчанка 1969, 189 [3, с. 442]

11. **Хадзіць як чёрная хма́ра.** Івац. Пра насупленага, прыгнечанага чалавека. ЗЗайкі. [3, с. 442]

12. **Чёрна як со́пуха.** Смал. п., Ваўк. п., Слуцк., Саліг., Зэльв., Слон., Жытк. Няўхв. Пра нешта (тканіну, вопратку), моцна забруджанае – да чарнаты. Добр., Смол., 69; Federowski, 66; Сержпутоўскі 1999, 13; Высл., 419; Жыв. сл., 159; СПЗБ 4, 522; Сцяцко 1970, 149; ТС 5, 75. < Сопуха – сажа. [3, с. 405]

13. **Чёрная як зямля.** *Зэльв., Кам. Няўхв.* 1. Пра брудную вопратку. 2. Пра жанчыну, што моцна перажывае, бядуе. Сцяцко 1970, 64; ЖНС, 78. [3, с. 174]
14. **Чёрны (счарнёць) як вугаль.** *Клецк., Слон., Краснап.* Пра нешта альбо некага вельмі чорных. Высл., 418; Бялькевіч, 91. [3, с. 95]
15. **Чёрны (счарнёць, учарнёць) як галавёшка.** *Ваўк., Слон. п., Жытк., Ивац., Стаўб., Мсцісл., Сміл. Federowski, 66; Янк., 431; Юрчанка 1977, 224; Шатэрнік, 291; ЖНС, 194; ЗЗайкі. Тое, што абгарыць як галавёшка [3, с. 106]*
16. **Чёрны бы нігер.** *Драг., Слуцк.* Пра некага цёмнага, смуглага, загарэлага. Нар. лекс., 222; Сержпутоўскі 1999, 12, 13. [3, с. 289]
17. **Чёрны рот як у ліхόга сабáкі.** *Насмешл.* Пра злоснага чалавека. Янк., Пар., 193. [3, с. 368]
18. **Чёрны як [тая] вужáка.** Пра чорную жывёліну (ката, каня). Ром., Бел., 314; Ляцкі, 58. [3, с. 97]
19. **Чёрны як арап.** *Краснап.* Пра смуглага, загарэлага чалавека. Бялькевіч, 57 [3, с. 33]
20. **Чёрны як асённяя ноч.** *Няўхв.* Пра нешта вельмі цёмнае, да чарнаты. Янк., Пар., 192. [3, с. 291]
21. **Чёрны як ашмётка.** *Няўхв.* Пра штось бруднае, нехайнае. Станкевіч, 68 [3, с. 38]
22. **Чёрны як бізун.** *Ваўк. п. Рэдка.* Пра нешта чорнае. Federowski, 66. рабіць як з-пад бізунá. *Слон.* Пра цяжкую працу пад прымусам. Высл., 379. [3, с. 50]
23. **Чёрны як варóна.** *Лаг.* Пра некага чорнага. Мін.-Мал., 1974, 47. [3, с. 74]
24. **Чёрны як вугóлле.** Лоеў. Пра нешта насычана чорнае. БД, 98. [3, с. 96]
25. **Чёрны як вугалёк.** Памянш. Мсцісл. Пра некага вельмі чорнага і невялічкага. Юрчанка, 180. [3, с. 95]
26. **Чёрны як вуж.** Пра чорную жывёлу (ката, каня). Ром., Бел., 314; Ляцкі, 58. [3, с. 97]

27. **Чёрны як галка.** *Ваўк. п., Браг., Ивац.* Пра каго-н. вельмі чорнага. Federowski, 66; Мат. Гом., IV, 57; ЗЗайкі. < Галка – узор чарнаты, смуглявасці. [3, с. 106]
28. **Чёрны як ганчарка.** *Няўхв.* Пра чорную, брудную рэч. Станкевіч, 192. < Ганчарка – ануча, якой вымаюць гаршкі з печы. [3, с. 108]
29. **Чёрны як грак.** *Ваўк. п.* Пра некага вельмі чорнага. Federowski, 55; Янкоўскі 1971, 42. < Традыцыйнае параўнанне, дзе грак мае эталонныя характарыстыкі чарнаты. [3, с. 120]
30. **Чёрны як дзёгаць.** *Ваўк. п., Слон. Няўхв.* Пра нешта чорнае, бруднае, ліпкае. Federowski, 66; Высл., 418. [3, с. 130]
31. **Чёрны як жук.** *Слон. п.* Пра некага эталонна чорнага. Federowski, 66. [3, с. 153]
32. **Чёрны як засланка.** *Ваўк. п., Жытк.* Пра нешта вельмі чорнае. Federowski, 66; ТС 2, 101 [3, с. 160]
33. **Чёрны як кóмін.** *Слуцк. Няўхв.* Пра некага, нешта вельмі брудных, чорных. Сержпутоўскі 1999, [3, с. 207]
34. **Чёрны як катляр.** *Смал. Няўхв.* Пра вельмі чорнага, нямытага чалавека. Высл., , 419. [3, с. 197]
35. **Чёрны як крук.** *Ваўк. п. Няўхв.* Пра чорнага, змрочнага чалавека. Federowski, 66. < Крук – тут: крумкач, воран. [3, с. 223]
36. **Чёрны як мўжын.** *Шальч.* СПЗБ 5, 426. < Мужын – негр. [3, с. 269]
37. **Чёрны як мўрын.** *Драг., Слуцк.* Насмешл. Пра вельмі смуглага ці замурзанага чалавека. Нар. лекс., 222; Сержпутоўскі 1999, 12, 13. [3, с. 270]
38. **Чёрны як ноч.** *Ваўк. п. Няўхв.* Federowski, 66. [3, с. 291]
39. **Чёрны як пóдмазка.** *Насмешл.* Пра чалавека вельмі замурзанага, закапцелага ці смуглявага, загарэлага. Янк., Пар., 192. [3, с. 296]
40. **Чёрны як сáжа (сóпуха).** *Ваўк. п., Саліг., Слон., Жытк., Зэльв., Слуцк., Ивац.* Пра нешта (некага) вельмі чорнае, закапчонае. Federowski, 66; Высл., 419; Жыв. сл., 159; ТС 5, 9; Сержпутоўскі 1999, 95; Сцяцко 2005, 114; ЗЗайкі [3, с. 372]

41. **Чёрны як саган.** *Івац.* Пра нешта чорнае. ЗЗайкі. < Саган – жалезны чугун. [3, с. 371]
42. **Чёрны як святая зямля.** *Ваўк., Слон., Мсцісл.* Пра нешта чорнае. Federowski, 66; Сцяшковіч, 12; Юрчанка 1977, 228 [3, с. 174]
43. **Чёрны як смугаль.** *Маладз.* Пра мужчыну са смуглявым тварам. Гілевіч, 11 [3, с. 401]
44. **Чёрны як смалá.** *Ваўк. п. Няўхв.* Пра нешта вельмі чорнае, бруднае. Federowski, 66. [3, с. 398]
45. **Чёрны як смаляк.** *Ашм. Няўхв.* Пра некага, нешта вельмі чорных. СПЗБ 4 [3, с. 399]
46. **Чёрны як смоль.** Пра некага вельмі чорнага. Янк., 440. [3, с. 400]
47. **Чёрны як сукно́.** *Ваўк. п.* Пра цёмную ноч. Federowski, 66. [3, с. 415]
48. **Чорна ў роце ў каго.** *У безас. ужыв. Праст. Неадабр.* Хто-н. вельмі злы, люты. [Гарбачэўскі] падумаў: «У гэтага гада чорна ў роце. Лепей не чапаць». Гурскі. Як бывае часам ліслівы ябеднік, каб лепш, падкусіць, пад'едзе, быццам з сэрцам на далоні: «Я ўвесь з табой, на, бяры мяне», а пасля бачыш, — гадзіна чорная, у роце чорна. Мурашка. — А нашто тваёй Тацяняцы злая сучка? У яе ж і ў самой у роце чорна, — адказала Ядоха. Сіпакоў. [7, с. 890]
49. **Чорнае золата** *Мн. не ўжыв. У ролі розных чл. ск. Функц. не зам.* Нафта. Палеская зямля, галоўным багаццем якой яшчэ нядаўна лічыўся торф, дае цяпер «чорнае золата». Мележ. Неўзабаве я і сустрэўся з сапраўднымі шукальнікамі залатых скарбаў... Нават неяк і не верыцца, што менавіта яны зазірнулі ў глыбіню зямных нетраў і знайшлі на Палессі найбагацейшы скарб - чорнае золата. Кірэйчык. [1, с. 509]
50. **Чорная кошка прабегла/чорны кот прабег** *У безас. ужыв. Разм.* Сапсаваліся адносіны паміж кім-н., хто-н., пасварыўся з кім-н. Некалькі дзён таму назад паміж Шэметам і Марозам зноў прабегла чорная кошка М. Лобан. Федзя бачыў, што абедзве нейкія не ў гуморы, нібы прабег паміж імі чорны кот. Місько. [6, с. 595]

51. **Чорны (мурзаты) як камінарнік.** Ваўк. п., Стаўб. Няўхв. Federowski, 66; Жыв. сл., 107; Янк., Пар., 105 [3, с. 189]

52. **Чорны воран** Адз. і мн. У ролі розных чл. ск. Разм. Неадабр. Аўтамашына для перавозкі арыштаваных. Амаль да самых дзвярэй пад ехаў «чорны воран». Звязанага падпольшчыка сунулі ў ненажэрнае нутро гэтай страшнай машыны. Другі «чорны воран» з гестапаўцамі стаяў побач. Новікаў. Допытаў не было, нікога не прывозілі, не арыштоўвалі, машыны – іх у народзе чорнымі воранамі называлі - стаялі ў гаражы, а шафёры былі адпушчаны на свята дамоў. Хомчанка. А на трэці дзень... Не, «чорны воран» уначы не прыехаў. Мяне ветліва выклікаў незнаёмец у цывільным з тае чытальнай залы. А ў калідоры стаяла два вайскоўцы і таксама ветліва прапанавалі: «Прайдзіце з намі». Шамякін. [1, с. 210]

53. **Чорны дзень** Мн. не ўжыв. У ролі розных чл. ск. Функц. не зам. Цяжкі, змрочны час для каго-н. Запасы Сымон Чарнюка на “чорны дзень”, на “канец свету” запошнілі хатку дзе-нідзе да самай столі. Бядуля. [6, с. 375]

54. **Чорны як адымка.** Няўхв. Пра бруднае, неахайнае адзенне, рэч. Станкевіч, 40. < Адымка – ануча для вымання чыгуноў з печы. [3, с. 29]

55. **Як [тая] каланіца чорная.** Маладз. Пра нешта або некага чорных, брудных. Мат., 99. < Каланіца – мазь для калёс. [3, с. 182]

56. **Як чорны вол** Акал. Разм. Часцей ужыв. пры дзеясл.-вык. Незак. тр. З крайнім напружаннем сіл. Сін.: як заклёты; як папа карла. Займеўшы сваю гспадарку, трэба ж галавою вварушыць. А так – рабі сабе як вол ды еш, што дадуць. Лобан. [6, с. 207]

ЧЫРВОНЫ

1. **Абкласці чырвонымі сцяжкамі** Зак. Разм. Ужыв. пры дзейн. са знач. Сукупнасці асоб ці абстр. прадмета. Стварыць крайне неспрыяльныя ўмовы для чыён-н. жыццядзейнасці. Я стратэг, мілая Ірына. Мяне тут спрабавалі абкласці чырвонымі сцяжкамі, ды я воўк біты. Таму рашыў абхітрыць усіх, і вас у тым ліку. Бязлепкіна [6, с. 43]

2. **Глядзэць як бык на чырвóно.** *Слон., Брэсц. Насмешл.* Пра чыйсьці злосны пагляд. Высл., 305; ЛЦ, 70. [3, с. 63]
3. **Глядзэць як дўрань на чырвóно.** *Слон. Няўхв. Высл., 305.* [3, с. 140]
4. **Глядзэць як індык на чырвóно.** *Слон. Жарт.* Пра злосны, раздражнёны, абуральны пагляд. Высл., 30 [3, с. 175]
5. **Здарóвы, чырвóны як бурлáк.** *Мядз. Ухв.* Пра здоровага чырванатварага мужчыну. Высл., 327. [3, с. 62]
6. **Праходзіць чырвонай ніткай** *Акал. Функц. не зам.* Вельмі выразна, ярка. *Тая ж раскіданасць і бессістэмнасць, што пануе ў прадмове, чырвонаю ніткаю праходзіць праз увесь зборнік, праз усе яго артыкулы. Палуян. Чырвонай ніткай прайшла праз даклад думка, што Мікола Гусоўскі — вялікі гуманіст-патрыёт, выдатны славянскі паэт-наватар. «Весці». Забастоўка пралагала чырвонаю ніткаю праз гарадское жыццё, клопаты, думкі, чаканні... Гартны* [7, с. 135]
7. **Чырвóна як агóнь.** *Ваўк. п.* Пра што-н. яркае, насычана-чыр вонае. Federowski, 70 [3, с. 27]
8. **Чырвóна як каліна.** *Ваўк. п. Захпл. Federowski, 70.* [3, с. 184]
9. **Чырвóна як юшка.** *Навагр.* Пра нешта вельмі чырвонае (зара, матэрыял і інш.). СПЗБ 5, 543. < Юшка – кроў [3, с. 477]
10. **Чырвóна як ягада.** *Ваўк. п. Ухв.* Відаць, пра маладзіцу, дзяўчыну. Federowski, 70. [3, с. 478]
11. **Чырвóненькі як мэсяц.** *Стаўб. Ухв.* 1. Пра нешта прыемна чырванаватага блішчастага адцення. 2. Пра некага, нешта прыгожых. Мін.-Мал., 1970, 42; СЦБ, [3, с. 263]
12. **Чырвóны (красен) як мак.** *Мядз., Смал. п. Ухв.* Пра яркі чырвоны колер чаго-н. Добр., Смол., 395; Высл., 419; Янк., 440. [3, с. 252]
13. **Чырвóны (красны, счырванэць) як рак (вáраны, пéчаны).** *Смал. п., Ваўк. п., Ивац., Слон., Лаг. Насмешл.* Пра чалавека з пачырванелым (ад сораму, гарачыні) тварам. Добр., Смол., 772; Federowski, 70, 299; Высл., 420; Ройзензон, 79; ТС 4, 282; ЗЗайкі. [3, с. 348]

14. **Чырвóны як і́скра.** *Ваўк. п. Ухв.* Пра вельмі яскравы чырвоны колер. Federowski, 70. [3, с. 176]
15. **Чырвóны як брысь.** *Слон. Ухв.* Пра чырванашчокага, паўнатварага чалавека. Нар. слов., 32. < Брысь – ужываецца выключна ў параўнанні. [3, с. 59]
16. **Чырвóны як бурáк.** *Ваўк. п., Слуцк., Сміл. Насмешл.* Звычайна пра чалавека з чырвоным тварам (у тым ліку ад сораму). Federowski, 70; Ром., Бел., 299; Сержпутоўскі 1999, 79; Шатэрнік, 37; Янкоўскі, 95. [3, с. 61]
17. **Чырвóны як жар.** *Ваўк. п., Чэрык. Ухв.* Пра колер тканіны ці якой-н. іншай рэчы. Federowski, 71; Бялькевіч, 493. [3, с. 150]
18. **Чырвóны як і́ндык.** *Ваўк. п. Няўхв.* Пра чалавека ў злосці, раздражнёнага і чырвонага. Federowski, 70. [3, с. 176]
19. **Чырвóны як коўш альхóвы.** *Ельск., Сміл. Высл., 420; Шатэрнік, 18.* [3, с. 220]
20. **Чырвóны як кроў.** *Ваўк. п.* Пра чырвоны колер нечага. Federowski, 70. [3, с. 222]
21. **Чырвóны як памідóр.** *Глыб. Ухв.* 1. Пра нешта вельмі яркае. 2. Пра румянага чалавека. Высл., 420. [3, с. 301]
22. **Чырвóны як пень альхóвы.** *Ельск., Сміл. Ухв.* Пра здаровага румянага чалавека. Высл., 420; Шатэрнік, 18. [3, с. 315]
23. **Чырвóны як рúжа.** *Ваўк. п. Ухв.* Пра нешта прыемна чырвонае. Federowski, 71 [3, с. 352]
24. **Чырвóны як рыжóк.** *Ваўк. п. Ухв.* Пра здаровага, вясёлага чалавека. Federowski, 71. [3, с. 356]
25. **Чырвóныя [рúкі] як гусі́ныя ла́пы.** *Слон. Жарт.* Пра азяблыя пачырванелыя рукі. Высл., 420. [3, с. 234]
26. **Чырвоны памешчык** *Адз. і мн. У ролі розных чл. ск. Разм.* Старшыня калгаса як гаспадар з неабмежаванай уладай. *Партыя і ўрад рабілі героямі чэкіста Арлоўскага.. ці якога іншага чырвонага памешчыка. Барадулін. «Чырвоныя памешчыкі» паўсюды рабілі, што хацелі, ператвараючы падначаленых у паслухмяных балванчыкаў. Дзелянкоўскі. — Бачыў я Кузьму*

Іванавіча... — Яго можна назваць чырвоным памешчыкам? — Як вам хочацца, так і называйце — хоць белым генералісімусам... Шашлыка для людзей жыў, гэта і сёння відаць... Масарэнка [7, с. 233]

27. **Чырвоны певень** *Мн. не ўжыв. У ролі розных чл. ск. Разм. Пажар. Мы хацелі сёння ж, у такі ўрачысты час, аддаць твой двор чырвонаму пеўню. Баранавых. [Курт] падышоў да хаты, запаліў аб карабок запалку і паднёс аж да застрэшша... Чырвоны певень узмахнуў крылом, запеў, аж дым узняўся над сялом, аж зруб сялібы борам зазвінеў. Танк. І з падстрэшша брывоў вуголлем вочы яго [прадзеда] гарэлі. І ад іх аганьку, напэўна, пад санлівы і стомлены ранак крыллем узвіўся чырвоны певень над сядзібаю пана. Блатун [7, с. 277]*

BÍLÝ

1. **(Až) do bílého rána / dne** (V) (kol – neutr; expr, důraz) *do doby, kdy se rozednívá, zprav. s trváním lou noc* Vydržel sedět nad učením (až) do bílého r-a. **A** od božího rána **Cf** v časných ranních hodinách n. hodinách ranních [2, c. 294]

2. **(Být) bílý j. mramor n. (mít) tvář / čelo / ruce j. (vytesané) z mramoru** (neutr; důraz, říd) 0 ot, neg, pas, imp, neg, kond, fut, 1. sg a pl (*Člověk, zvl. žena pletí:*) *být neobvykle, nápadně, (obv. i:) krásné bledý n. bílý.* Byla to dokonale krásná žena s tmavými vlasy a s pletí j. m. **S** bílý, být j. alabastr / z alabastru, být bílý j. lilie **A** černý, červený, být černý j. cikán **Cf** bledý, být bledý j. smrt / zed' [1, c. 216]

3. **(Být) bílý n. mít vlasy / vousy (bílě) / hlavu (bílou) | j. mléko** (neutr; důraz) 0 ot, neg, imp, imp neg, 1. a 2. sg a pl **Nom** něco (bílě) j. m. (*Obv. starý muž, žena, často s odstínem vážnosti, úcty:*) *být docela šedivý; mít vlasy, popř. vousy zcela (už) šedivé. Těž var. mít bradu j. m.* **A** černý, mít vlasy j. havran / cikán **Cf** bílý, mít vlasy / hlavu j. stříbro, vlasy mu prokvétají stříbrem [1, c. 210]

4. **(Být) bledý / bílý j. papír / zblednout j. papír** (kol; důraz) 0 ot, neg, imp, imp neg, kond, fut, 1. sg, pl (*Člověk v tváři ze strachu, leknutí, při prozrazení své viny ap.:*) *být nápadně, nepřirozeně bledý, zblednout a (obv. i:) strnout.* **S** bledý, být j. smrt **A** červený, být rudý / zrudnout j. krocán, být krev a mlíko **Cf** krve by se v něm nadořezal, mít zdravou lesní barvu [1, c. 258]

5. **[Být] bílý jako mléko | mít vlasy/vousy [bílě]/hlavu [bílou] jako mléko** – як/што лунь сівы/ белы, S.: сівы як голуб; галава сівая [5, c. 135]

6. **[Být] bílý jako mramor | [mít] tvář/čelo/ ruce jako [vytesaná] z mramoru**, S.: být jako alabastr/ z alabastru; být bílý jako lilie – [быць [белы] як з мармуру] [5, c. 138]

7. **Ani bílé ani černé | ani černé ani bílé** – ні тое, ні сёе [5, c. 30]

8. **Bílá ekonomika** – белая эканоміка [5, c. 29]

9. **Bílá káva** (neutr) *nápoj z kávy nebo kávoviny a mléka (obvykle k snídani)* [2, c. 134]
10. **Bílá místa** – белая пляма [5, c. 29]
11. **Bílá paní** (neutr) **0** vok (v pověstech) *duch hradní, zámecké paní, považované za tradiční ochránkyní rodu, zjevující se v bílých šatech při urč. příležitostech* [2, c. 237]
12. **Bílá smrt** (kniž, též publ; 2. řidč) **0** pl **1.** *tragické zahynutí ve sněhu (pod lavinou, při zabloudění v zimní krajině v horách ap.)* **2.** *úmrtí způsobené užíváním omamných drog; tyto drogy* **1.** Mezi oběťmi bílé s-i V Tatrách bylo i několik zahraničních turistů. **2.** Je třeba vyhlásit boj proti bílé s-i. **S2** bílý jed [2, c. 324]
13. **Bílá sobota** (též círck) *den před Božím hodem ve velikonočním týdnu* [2, c. 327]
14. **Bílá vrána** (neutr) **0** pl; vok *člověk, věc vyskytující se (zprav. jako kladný, žádoucí jev) jen ojediněle, výjimečně, vzácně* Dobrý střelec a úspěšná střelba je v naší lize stále bílá v. n. bílou vránou / vranou. Lat. *rara vis* „vzácný pták“. **S** výjimka; zvláštnost; rarita; vzácná bylina; vzácné koření [2, c. 389]
15. **Bílé maso** (1 neutr; 2. publ; expr) **1.** *svalovina někt. mladých, nedospělých zvířat (telecí, kůzlečí) n. drůbeže a ryb jako potrava* **2.** viz obchod s bílým masem [2, c. 173]
16. **Bílé noci** (kniž) *ve vyšších zeměpisných šířkách období kolem letního slunovratu, kdy slunce v noční době neklesá pod obzor; (jednotlivé) noční doby s tímto jevem* Přijeli jsme do Petrohradu v červnu, právě když nastaly bílé n-í. Za bílé noci neklesne Slunce pod obzor víc než 6°. [2, c. 212]
17. **Bílé Vánoce** (neutr, expr) *vánoční svátky spojené s (předpokládaným n. spíše žádoucím) koloritem vytvářeným chladným zimním počasím, kdy leží všude sníh* Loni jsme měli bílé V., letos jsou zas na blátě. **Cf** vánoční svátky [2, c. 377]
18. **Bílé zlato** (kniž, též publ) **0** pl; stupň *cukr (jako hodnotná a důležitá složka lidské výživy a zvl. jako důležité a výnosné vývozní zboží)* **S** cukr [2, c. 413]
19. **Bílý den** (neutr; expr, důraz) **0** pl; stupň **1.** *doba po východu slunce, po rozednění, za rozbřesku; ráno, den* **2.** *doba od východu do západu slunce, za denního*

svitu, od rozednění do soumraku; den 1. Nastal bílý d. – Pracoval na dokončení referátu od večera až do bílého dne. **2.** Je podivné, že pachatele nikdo nezahlédl, vždyť k činu nepochybně došlo za bílého dne. Časté v předl. spoj. (*za, do*) **A** černá noc **Cf** v časných ranních hodinách n. hodinách ranních; od božího rána [2, c. 66]

20. **Bílý jed** (kníž, též publ; nepřízn) **0** pl omamná látka, látky s nebezpečným účinkem pro *možnost vzniku toxikomanie (zvl. opium, v podobě bílého prášku)* Mezinárodní obchod s bílým j-em se stále nedaří vyhladit. **S** bílá smrt [2, c. 126]

21. **Bílý kůň** *zástěrka pro finanční a právně krytý podvod, sestávající obv. z fiktivního a bezúhonného, ctihodného majitele majetku, účtu ap. zaštiťujícího vědomě n. nevědomě zákulisní manipulace s ním* [2, c. 160]

22. **Bílý límeček/ límec** (kol; nepřízn, hanl, pohrd; zast) **0** vok; stupn (zvl. z hlediska lidí živicích se prací rukou) člověk, zprav. muž, pracující duševně, nejč. úředník ap. **S** člověk od pera 1. **Cf** kancelářská myš/myška [2, c. 169]

23. **Bílý prapor** (neutr) **1.** symbol kapitulace (též v obraz. kontextech) **2.** symbol označující parlamentáře [2, c. 272]

24. **Bílý týden** (též ofic) (zvl. dř.) akce obchodu s textilem zaměřená speciálně na prodej lůžkovin a obdobného zboží (popl. zlevněný) po urč., zprav. týdenní dobu, spojená s propagací, inzercí ap. [2, c. 366]

25. **Být (bílý / bledý) j. křída n. zblednout j. křída** (neutr, nepřízn, důraz) **0** ot, neg, imp, imp neg **Nom** (někdo) b.j. k. (*Člověk při leknutí, zlé zprávě, strachu:)* zcela v obličejí zblednout a zarazit se, strnout, být nepřirozeně bledý. **S** bledý, zůstal j. by do něho nůž vrazil, krve by se v něm nedořezal **A** ani okem nemrk, níc ho nerozhází **Cf** dech se v něm tajil, být j. zelená sedma [1, c. 181]

26. **Být (bílý / bledý) j. tvaroh n. být j. z tvarohu** (kol - neutr; nepřízn) **0** ot, neg, imp, imp neg, kond, fut, 1. sg a pl **Verb** mít obličejj.t. /j.z t. (*Člověk vzhledem, obv. v důsledku nedostatku pobytu venku n. nemocí:)* být nehezky a nezdravě bledý neopálený. **S** bledý, být j. zelinka / bledule, je (bílej) j. sejra **A** červený, černý, mít tvářičky j. růžičky, být krev a mlíko **Cf** je j. vyblítej, mít zdravou lesní (barvu) [1, c. 371]

27. **Být (bílý) j. (padlý) sníh** (neutr; přízn, pochv) 0 ot, neg, imp, imp neg, 1. a 2. sga pl **Verb** mít vlasy / hlavu j. p. s. **Nom** něco j. p. s. **1.** (Věc, látka:) být nápadně a příjemně bílý a popř. čistý; mít čistě, neposkvrněně bílou barvu. **2.** (Vlasy, obv. starého člověka:) mít nápadně světlešedou barvu. **S1** bílý, být (bílý) j. alabastr **S2** bílý, mít hlavu /vlasy j, mléko **A1** černý, špinavý, být černý j. smůla, být úpínavý j. čuně / prase **A2** černý, mít vlasy j. havran **Cf1** čistý, být čistý j. křišťál **CF2** mít stříbro na hlavě [1, c. 331]

28. **Být (bílý) j. sejra** (kol; expr, nepřizn, posm, říd) 0 ot, neg, imp, imp neg (*Člověk v tváři a po těle, obv. v kontrastu k druhým, v důsledku života uvnitř n. přirozené dispozice:*) být nechtěně bledý a opálený jen málo n. vůbec ne. **S** bílý, být j. tvaroh **A** opálený, snědý, být j. ašant, opálit se do bronzova **Cf** bledý, být j. křída / mrtvola [1, c. 318]

29. **Být (bledý / bílý) j. smrt n. zblednout j. smrt** (neutr; důraz) 0 ot, neg, pas, imp, imp neg, kond, fut; zblednout: též přez (*Člověk v obličejí v důsledku hrůzy, velkého leknutí:*) být zcela a nápadně n. nepřirozeně bledý; velmi nápadně n. nepřirozeně zblednout. Symbolická barva smrti je vedle černé i bílá, zvl. v umění. **S** bledý, být bledý j. stěna, krve by se v něm nedořezal **A** červený, mít tvářičky j. růžičky, být krev a mlíko **Cf** mít zdravou lesní (barvu), být j. vyblitý, voskově / mrtvolně bledý [1, c. 330]

30. **Být (mezi někým / někde) bílá vrána Nom** b.v. (mezi někým) (čl. svým dobrým, výborným. jednáním, projevem, výkonem, povahou ap., v kontrastu ke špatnému jednání ap. ostatních) vzácně se (od někoho) lišit a být (mezi nimi) výjimečný, jediný potěšitelný ap. [3, c. 897]

31. **Být bílý j. lilie** (*žena pletí aj.*) být krásně, skvostně bílý, popř. bledý [1, c. 193]

32. **Být bílý/ bledý j. slonová kost / ze slonové kosti** (*čelo, ruce ap.*) být nápadně bledý [1, c. 168]

33. **Dělat z bílého černé** (kol; nepřizn, hanl) **0** ot, pas, imp, 1.sga pl (*Čl. obv. zjištěně, takticky ap. ve vztahu k hodnotě, faktu, situaci oby. hodnocené druhými pozitivně*) zcela a neoprávněně něco převracet, překrucovat n. to vykládat špatně;

očerňovat něco. A mluvit čistou pravdu; jak jsem koupil, tak prodávám **Cf** převracet něco, překrucovat něco – úplně, stavět něco na hlavu / do špatného světla, dělat z černého bílé, vykládat něco po svém [3, c. 48]

34. **Hlava/vlasy bílá jako sníh** – сiвби як лунь [5, c. 30]

35. **Je tu světlo / jasno j. za bílého dne** (neutr; přízn, důraz) 0 ot, neg, imp, imp neg (*V krajině, venku v době ky jindy bývá už tma*) *je tu (přece) zcela postačitelé světlo, je tu neobvykle, popř příjemně jasno.* Oblohu prot'al dlouhý blesk a na zlomek vteřiny bylo v údolí jasno j za b. d. **S** světlo, jasno, světlo / jasno j. ve dne **A** tma, tma j. v pytli, není vidět na krok **Cf** svítit, měsíc svítí j. ve dne / rybí oko [1, c. 82]

36. **Křídově bílý/bledý** (neutr;nepřízn, důraz) **Komp** bílý/bledý jako křída *takový (člověk, lidská tvář), kt. velmi nápadně jeví ztrátu přirozené barvy v obličejí, zprav. jako důsledek nemoci, strachu, leknuti* **S** křídově b-ou tváří vyslechl rozsudek soudu. **S** na smrt/ smrtelně/mrtvolně bledý; voskové bledý **A** krev a mléko / mlíko **Cf** lesní barva n. zdravá lesní barva [2, c. 36]

37. **Mít (už) bílou / šedivou hlavu** (čl. barvou vlasů, zvl. v kontrastu *kjiným n. k vlastní minulosti*) *být (už spíše) starý n. zestárlý a příznačně šedovlasý* [3, c. 186]

38. **Na bílém koni** – на белым коні [5, c. 30]

39. **Nebýt ani bílý, ani černý n. nebejt ani bílej, ani černej** **Adj** ani bílý, ani černý (čl. *názory, kvalitami, situace vyzněním ap.*) *být nevyhraněný, popř. nevýrazný; nebýt hodnocením ani dobrý, ani špatný* [3, c. 49]

40. **Obchod s bílým masem** (publ; expr) **0** pl *prodávání a kupování lidí, zvl. žen (jako otroků, prostitutek do bordelů aj.), mezinárodním právem zakázané* **V** této části světa o. s bílým masem, zvláště s děvčaty, kvetl dlouho. [2, c. 215]

41. **Obléct vojenský / bílý kabát** (*muž, zvl. v minulosti, z povinnosti, popř. z donucení:*) *stát se vojákem, nastoupit vojenskou službu.* [3, c. 269]

42. **Stalo se to za bílého dne** – здарылася гэта сярод/пасярод белага дня [5, c. 59]

43. **Vidět / mít (bílé / bílý) myšky** (kol; nepřízn) **0** ot, neg, pas, kond, imp, imp neg, fut, 1. sg a pl **Nom** bílé myšky (*Čl. zvl. při duševní poruše, opilství projevující se obv. zrakovým přeludem, nejasným viděním ap.:*) *blouznit, třeštit; být blázen,*

pomatený a vidět neexistující. Cf být – blázen, mít vidění / přeludy, trpět střídavým pomínutím smyslů, být chorý na duchu [3, c. 405]

44. **Vztyčit bílou vlajku** – узняць белы сцяг [5, c. 30]

45. **Za bílého dne** – сярод белага дня [5, c. 30]

ČERNÝ

1. **(Lidí) až černo** (neutr; expr) *velmi mnoho shromážděno, na určité (větší) ploše stísněno* V ochozech stadionu bylo lidí až č., ale zástupy stály ještě před pokladnami. **S** až dost; dost a dost **A** hrstka (lidí) **CF** až běda; až hrůza; až strach; hlava na hlavě [2, c. 54]

2. **(Mít) vlasy černé j. smůla / smola** (neutr; expr, důraz) 0 ot, neg, pas, imp, imp neg, kond, fut, 1. sg a pl **Verb** (vlasy) jsou j. s. (*Člověk, obv. jihoevropského typu:*) *mít lesklé a nápadně černé vlasy. Var. smola je řídká. S. = původně černý extrakt při pálení dřeva v milíři. S* černý, mít vlasy j. havran **A** světlý, bílý, mít vlasy j. slámu, mít hlavu / vlasy j. mléko **Cf** černý, být j. cíkán [1, c. 331]

3. **[Být] černý jako čert** – чорны/брудны як чорт [з коміна [вылезшы]], S.: замураны як [смаляны] чорт; чысты як чорт [5, c. 49]

4. **Ani bílé ani černé | ani černé ani bílé** – ні тое, ні сёе, S.: ні два ні паўтара; ні Богу свечка, ні чорту качарга [5, c. 48]

5. **Být (černý / snědý) / vypadat j. cikán / cikánka** (kol; expr, důraz) 0 ot, neg, pas, imp, 1. sg a pl **Nom** černý j. c. **Verb** mít něco j. c. (*Člověk vnějškem, zvl. vlasy, pleť, očima:*) **1.** *mít sytě tmavé, černé vlasy a oči* **2.** *mít snědou n. opálenou pleť, kůži, zvl. v obličeji. Častější o mužích. I se slovesy vrátit se, přijet ap. Též v pl. S* černý, snědý, být j. ašant **A** bílý, bledý, být j. sejra, mít zdravou lesní barvu **Cf** černý, být černý j. uhel, mít vlasy j. havran [1, c. 63]

6. **Být (černý / špinavý) / vypadat j. mouřenín** (kol; důraz) 0 ot, neg, pas, imp, imp neg **Verb** mít obličej / ruce j. m. **1.** (*Člověk, dítě pleť, zvl. obličejem:*) *být silně opálený, osmahlý, snědý, obv. příjemně. 2.* (*Dítě, člověk zvl. obličejem:*) *být nápadně hodně špinavý, umazaný, vypadat směšně. Mouřenín= černocho. Řídce též v pl. Var. bez adj. ve význ. S1* černý, být (černý) j. ašant **S2** špinavý, být (špinavý) j.

prase, být j. špek **A1** bílý, bledý, je j. sejra / křída, je j. vyblitej **A2** čistý, být (čistý) j. sklo, být j. ze škatulky / z bavlnky **Cf1** být j. cikán, být j. naviksovaný **Cf2** je j. by proletěl komínem, být černý j. kominík, mít smutek za nehtama[1, c. 215]"

7. **Být (černý / špinavý/ umazaný) j. kominík / uhlíř** (kol – neutr; nepřizn, důraz) 0 ot, neg, imp. Adj černý j. k., u [1, c. 166]

8. **Být (černý) j. havran n. mít vlasy černé j. havran** (kol, důraz, říd) 0 ot, neg, imp, imp,neg, kond, 1.sg a pl **Nom** někdo černý j. h., havraní vlasy (*Člověk:)* mít sytě a nápadně černě vlasy, obv. delší a elegantní, hezké. Častější je o muži. **S** černý, být černý j. uhel **A** mít vlasy j. pochcanou slámu/len **Cf** černý, mít oči (černé) j. trnky [1, c. 111]

9. **Být (černý) j. inkoust** (neutr; přizn i nepřizn, důraz, říd) 0 ot, neg, imp, imp neg, 1. a 2. sg a pl **Adj** inkoustové černý, něco černé j. i. **1.** (*Voda a jiná tekutina, obloha ve tmě, popř. oči, vlasy ap.:)* být sytě, hluboce (často: příjemně) černý. **2.** (*Voda znečištěná, špinavá:)* mít velmi tmavou barvu. **A1** bílý, světlo, být bílý j. křída, je světlo j. ve dne **A2** čistý, voda j. křišťál **Cf1** černý, tma, být černý j. noc, je tma j. v pytli, je tma tmoucí **Cf2** špinavý, je to j. holinka, špína z toto jen kape [1, c. 136]

10. **Být (černý) j. uhel** (neutr přizn i nepřizn, důraz) 0, 1 a 2: ot, neg, imp, imp neg, 1. sg a pl; **1 též:** kond,fut; **2 též:** 2. sg a pl **Nom** vlasy / oči (černé) j. u. **Verb** mít vlasy / oči (černé) j. u. **Adj** černý j. u.**1.** (*Vlasy, oči, pleť člověka:)* být nápadně a často i krásně černý. **2.** (*Pečené maso, popř. pečivo a jiné jídlo:)* je to zcela spálené, černé a není to k jídlu. Srov. výraz *být na uhel (spálený)* **S1** černý, mít vlasy j. havran, mít oči j. trnky **A1** světlý, modrý, mít vlasy j. len, mít oči j. pomněnky **A2** je to pečené na sluničku **Cf1** černý, být j. kominík **Cf2** je to (spálené) na uhel, to je na vyhození [1, c. 373]

11. **Být (mezi někým) černou / prašivou ovcí Nom** černá / prašivá ovce (čl. pro svůj nedostatek, chybu, prostý původ z hlediska prezíravých druhých n. darebák, podvodník, špatný čl. mezi čestnými a slušným lidmi:)) lišit se od někoho, druhých n. vynikat mezi nimi nápadně a negativně, ostudně; kazit někomu pověst [3, c. 523]

12. **Být (opálený/černý) jako ašant** (kol; přzn, důraz) 0 ot, neg, imp, neg Adj opálený j.a. (*Člověk účinkem slunce:)* být příjemně a hodně, velmi nápadně opálený,

osmahlý. Ašantí = početný černošský národ Ghany; též v pl. S. opálený, snědý, být j. černoch A. Bledý, bílý, být j. tvaroh, mrtolně bledý [1, c. 36]

13. **Být černý j. dábel** (kol expr, důraz) 0 ot, neg, imp, imp neg, kond, fut, pl, 1.sg (*Muž, obv.jen vzhledem, tváří*) mít tmavší n. opálenou pleť a tmavé vlasy a (někdy) vzbuzovat divoký, energický dojem a neurčitý pocit strachu; mít špinavý obličej, popř. i ruce a šaty. **S** černý, být černý j. kominík / noc **A** bílý, bledý, být bledý j. stěna / zed', být bílý j. křída, být j. zelinka, je j. vyblítej **Cf** černý, opálený, špinavý, být. ašant, je j.by ho komínem protáhl, špinavý j. čuně / prase / špek [1, c. 78]

14. **Být černý j. eben** (neutr, důraz, říd) 0 ot, neg, imp, imp neg, kond, fut, 1. sg a pl **Adj** ebenově č. (*Vlasy, popř. pleť člověka, smrt koně, n. jejích nositel sám, někdy předmět*) být sytě černý **S** černý, být černý j. noc **A** bílý, být j. z alabastu, být j. padlý sníh **Cf** černý, být j. navíksovaný [1, c. 100]

15. **Být černý j. hřích** (*myšlenky, činy*) být zlý, zlověstný, zločinný [1, c. 128]

16. **Být černý j. kolomaz/ od kolomazi** (*část těla, věc, apod.:*) být silně zašpiněný, často i mastný [1, c. 165]

17. **Být černý j. saze** (oči, vlasy, pleť, popř. srst zvířete) být nápadně, sytě šerný [1, c. 318]

18. **Být černý j.noc** (neutr – kol, důraz) 0 ot, neg, imp, imp neg, kond, 1. sg a pl. **1.** (*Člověk vzhledem, zvl. tváří n. jen vlasy, očima:*) mít intenzivní tmavou, někdy okouzující, oslnivou barvu **2.** (*Řídce zločin, zlá myšlenka ap.:*) být (morálně) krajně odpudivý, odporný. **S1** černý, být černý j. cikán / kominík **A1** bílý, bledý, být j. sejra, být j. vyblitý, mít zdravou lesní (barvu) **Cf1** být j. ašant, mít oči j. trnky, mít vlasy j. havran [1, c. 233]

19. **Být černý/ špinavý jako bota** (kol; nepřízn – hanl) 0 ot, neg, imp, 1. sg a pl, Verb mít něco černě/ špinavé j. bota / botu. Nom něco černé / špinavé j. b. (*Část těla člověka, zvl. krk, papír, textilie, popř. spálené pečivo ap.:*) být silně zašpiněný, nemytý, nepraný n. dlouho nečištěný; popř. být odporně tmavý a černý. **S** Špinavý, černý, být špinavý j. prase, být černý j. kominik **A** čistý, bílý, být čistý j. sklo, vonět / svítit čistotou **Cf** špinavý, černý, je j. by ho komínem protáhl, mít krk j. holínku, špína z něho / z toho jen kape, být spálený na uhel [1, c. 52]

20. **Být j. prašivá / černá ovce** (kol; nepřízn) 0 ot, neg, imp, imp neg, kond, fut **Nom** prašivá / černá o. (*Člověk špatný, zrádný, n. člověk domněle poctivý, který z hlediska ostatních porušil některé závažné pravidlo společenské morálky;*) *být všestranně a plně odsuzován, zavrhován druhými, být izolován, bojkotován; setkávat se v životě i v práci s pohrdáním, odporem, odmítavým chováním.* Proslýchalo se o něm, že je policejní špicl, a tak byl j. p. o. Nikdo s ním nechtěl mít nic společného a každý se mu raději zdálky vyhnul. *Prašivina* = svrab (scabies) je nakažlivá kožní choroba. **S** vyhýbat se někomu j. prašivé ovci, pes by od něho kůrku nevzal, mít cejch někoho, být poznamenaný **A** být s někým jedna ruka, mít všude otevřené dveře, být něčí pravá ruka **Cf** vyhýbat se, přezírat, ani pes po něm neštěkne, vyloučit někoho ze svého středu, koukat se na někoho skrz prsty, ohrnovat nad někým nos, vyhýbat se někomu obloukem [1, c. 251]

21. **Být na černé listině n, bejt na černý listině** (neutr; nepřízn) 0 ot, neg, imp, imp neg **Nom** černá listina (*Čl., firma ap. pro svůj nepříznivý čin, postoj n. nespolehlivost ap. z hlediska přízně mocného druhého, popř. instituce, vlády ap.:*) *být negativně označený, poznamenaný n. mít špatnou pověst (a být proto opomíjen, vynecháván, znevýhodňován, popř. pronásledován)* **S** mít - špatnou pověst, být – poznamenaný, mít (na čele vypálené) Kainovo znamení, být j. černá / prašivá ovce **A** být dobře zapsán, těšit se všeobecné úctě **Cf** mít cejch někoho, zacházet s někým j. s prašivým psem [3, c. 350]

22. **Být na černé tabuli Nom** černá tabule (*čl, jeho špatný výkony, čin ap. zvl. v rámci podniku, pracoviště ap.; pův. oznámením.*) *být veřejně kritizován* [3, c. 809]

23. **Být od černého řemesla n. bejt vod černýho řemesla Nom** černé řemeslo (muž svou kvalifikací, zvl. kovář, zámečnick:) pracovat jako řemeslník s kovy, železem [3, c. 709]

24. **Černá / prašivá ovce** (kol – neutr; nepřízn – hanl) 0 vok *člověk, zprav. člen rodiny, jiného kolektivu n. společenství, který má (právem n. neprávem) v rámci tohoto kolektivu i mimo něj pověst nezdárného, špatného člověka a kterým ostatní opovrhují, odsuzují ho, popř. ho i izolují a bojkotují* Ať se snažil sebevíc, zůstal už vždycky černou o-í v rodině. **S** vyvrhel; koukol mezi pšenici; výlupek všech špatností

/ nectností; hříšná nádoby n. nádoba hříchů **Cf** červivé jablko / jablíčko; zbloudila ovce / ovečka 1; hotový / učiněný d'ábel; zralý pro kriminál; zralý pro šibenici; známá/firma; odstrašující příklad / případ [2, c. 230]

25. **Černá díra** nezaplnitelná a velká mezera, popř. neuspokojitelná potřeba, zvl. finanční, ve veřejném sektoru hospodářství, podniku ap., daná obv. nefungujícím systémem, kde se jakákoliv investice bez účinku ztrácí; pův. v astronomii kosmický objekt velké hutnosti a hustoty zakřivující časoprostor a pohlcující vše kolem sebe [2, c. 70]

26. **Černá ekonomika S.:** stínová/neoficiální ekonomika – чорная экономика [5, c. 71]

27. **Černá hodinka** (kol – neutr; přízn) **0** stupň **Verb** držet / světit černou h-u *večerní kolektivní (přátelská n. rodinná) beseda potmě před rozsvícením s vyprávěním a přátelskou atmosférou* Byly to vždycky hezké chvíle rodinné pohody, když se všichni sešli při černé h-ce. – Rád vzpomínám na černé h-y strávené s přáteli na chatě. [2, c. 101]

28. **Černá kniha** (1., 2. zast; 3. též ofic, publ) **1.** *ve středověku kniha se zápisy o výsleších na mučidlech* **2.** *ve staré škole soupis záznamů o žákovských poklescích* **3.** *sborník diplomatických dokumentů o urč. otázce obvinujících druhou stranu; sborník dokumentů obvinujících vládnoucí moc* Černá k. o událostech roku 1968. V 1. význ. též hist, var, *smolná k.* **Cf** bílá kniha [2, c. 138]

29. **Černá kronika** (kol, publ) **0** pl *novinová rubrika se zprávami o nehodách, úrazech, krádežích ap.* O té havárii jste se mohl včera dočíst v černé k-ce. **Cf** ze soudní síně [2, c. 157]

30. **Černá mše** (též zast) **1.** *totéž co zádušní mše* **2.** *rouhačský obřad (jakoby na počest dábla), spojený s orgiemi (připisovaný pův. inkvizicí čarodějnicím ap., dnes prováděný různými sektami)* [2, c. 192]

31. **Černá noc** (kniž) **0** pl *temná noc, kdy nesvítí měsíc ani hvězdy* Pašeráky skryla černá n. – Vyskočil oknem do černé n-i. **Cf** hluboká tma; tma tmoucí; egyptská tma [2, c. 212]

32. **Černá práce** (kol; 3. expr) **0** pl **1.** *manuální činnost, zaměstnání v oborech zabývajících se zpracováním kovů* **2.** *manuální činnost, při níž se člověk, pracovník obyčejně umaže, ušpiní* **3.** *činnost řadového pracovníka, prostá, obyčejná, i když třeba náročná, skrytá před veřejností a zprav. zvlášt' neoceňovaná* **1.** Zůstal celý život věrný černé p-i v lisovně. **2.** Potřebuju vyměnit olej v motoru, ale nechce se mi do té černé p. **3.** Černou prací se nezdržoval, tu za něj dělali jiní. **S1** černé řemeslo **S2** špinavá práce 1 [2, c. 269]

33. **Černá smrt** (zast) **0** pl *morová epidemie, mor* **S** morová rána **Cf** morová panna [2, c. 324]

34. **Černá stavba** n. **stavba na černo** (kol; nepřízn) *stavební akce podnikaná bez (zákonného) povolení, popř. její výsledek* Všechny černé s-y v chráněné oblasti musely být zlikvidovány. [2, c. 333]

35. **Černá tabule / deska** n. **tabule hanby** (neutr) *vývěska pro zápisy n. vyvěšování jmen provinilců (kdysi ve staré škole), popř. s údajem o provinění, a to na znamení potupy a jako trest; (dnes) taková vývěska n. část, (v obraz. kontextech) pranýřování osobních i věcných nešvarů ap.* Nechtěl bych se octnout na černé t-i. **S** černá deska **A** tabule/ deska cti **Cf** černá listina [2, c. 353]

36. **Černé / temné plány** (kniž, též publ; nepřízn, hanl) **0** sg; stupň *úmysl, záměr provést, uskutečnit něco zlého, špatného, nekalého* Černé p-y nepřítelé byly včas odhaleny. **S** pekelný / ďábelský plán; nekalý úmysl n. nekalé / černé úmysly **Cf** ve zlém úmyslu n. se zlým úmyslem [2, c. 247]

37. **Černé košile** (zast publ; u nás hanl) **0** vok *příslušníci fašistického hnutí v Itálii po r. 1919* V říjnu 1922 táhly černé k-e k pochodu na Řím. Sg. expr. možný. Černá košile byla typickou součástí uniforem ozbrojených bojůvek fašistického hnutí a členů Mussoliniho milice (v it. *camicie nere*) **Cf** hnědé košile; černý pták 2 [2, c. 147]

38. **Černé myšlenky** (neutr; expr) **0** sg; stupů **Verb** mít černé m-y *chmurné, pesimistické představy, úvahy, jimiž se člověk obírá v mysli, spojené zprav. s pochmurnou náladou, depresivním stavem ap.* Stále na ni doléhají černé m-y. **Cf** černé brýle / brejle; zlá / neblahá / černá / temná předtucha; neblahé /divné tušení [2, c. 195]

39. **Černé na bílém** (kol; expr) **0** pl **Verb** dostat něco č-é na bílém (*něco překvapivého n. vzbuzujícího pochybnosti, co je však zachyceno*) v písemné n. tištěné podobě, a proto potvrzené, zaručené, nepochybné n. závazné Tady to máš v novinách č-é na bílém, tak už mi snad budeš věřit. Odvozuje se z Goethova Fausta. Zprav. ve jm. přís. **Cf** důkaz pravdy; hmatatelný důkaz [2, c. 54]
40. **Černé peníze** – заробки у канвертах [5, c. 48]
41. **Černé řemeslo** (kol) **0** pl *zaměstnání spojené činnosti v oborech zabývajících se zpracováním kovů* Vybral si podle rodinné tradice černé ř. **S** černá práce [2, c. 310]
42. **Černé umění** (kniž; expr) **0** pl *tiskařské, knihtiskařské řemeslo* [2, c. 370]
43. **Černé vědy** (kniž, zast) *souhrnný název pro růz. nevědecké obory jako magie, okultismus ap.* Sg. potenciální. [2, c. 379]
44. **Černé zlato** (kniž., též publ) **0** pl; *stupň uhlí (jako důležitý energetický zdroj i předmět obchodu)* Zásoby černého z-a nejsou nevyčerpatelné. **S** uhlí [2, c. 413]
45. **Černý / nešťastný / smolný den** (kol – neutr; expr) **Verb** mít černý/nešťastný/ smolný d. **1. den**, *kt. je podle pověry nepříznivý pro úspěch konání a je spojen s nezdary, neštěstím, smůlou (zvl. např. pátek n. třináctého v měsíci)* **2. den**, *kdy někoho postihl zvlášt'výrazný neúspěch, nezdar, neštěstí n. jejich řada* **S** špatný den **A** dobrý den **Cf** černý pátek [2, c. 66]
46. **Černý / pokoutní obchod** (neutr; nepřízn) **0** pl; *stupň nedovolený, zakázaný prodej nebo koupě (zvl. nedostatkových) výrobků nebo jiných hodnot za vyšší, vysoké ceny* Za války zbohatl na černém o-u s cigaretami, - Na tržištích kvetl pokoutní o. s cigaretami. **S** černý trh **Cf** špinavý kšeft; řetězový obchod [2, c. 215]
47. **Černý anděl** (říd, zast) **0** vok (*podle nábož. a pověrečných představ*) d'abel, satan **S** padlý anděl 1 **Cf** zlý duch; zlá moc; zlé síly/mocnosti [2, c. 30]
48. **Černý fond** (kol – neutr) (*v soukromém prostředí n. i v instituci*) *částka peněz utajeně, popř. nelegálně opatřená, shromážděná a určená na tajné, popř. nelegální výdaje* Založil si černý f., aby manželka nevěděla. – Klub platil hráčům prémie z černého f-u. **Cf** na černo; černý / pokoutní obchod; černý trh [2, c. 87]

49. **Černý humor** (neutr) **0** pl *veselost se smyslem pro komičnost a vtíp drastického až cynického rázu (často se inspirující tragickými skutečnostmi)* Až nám zatrnulo při jeho černém h-u. – Černý h. je pro tuhle část dnešní mládeže příznačný. **Cf** šibeniční / kriminální humor; kanadský žert / žertík [2, c. 112]

50. **Černý kontinent** (kniž, publ) **0** pl *Afrika (obývaná převážně lidmi černého plemene)* Národněosvobozecký boj za nezávislost zemi černého k-u vstoupil do nové etapy. [2, c. 143]

51. **Černý nevděk** (kniž; nepřizn, důraz) **0** pl *naprostý nedostatek (žádoucí, očekávané) vděčnosti za prokázané dobrodiní jako projev zloby* Za všechnu péči a pomoc sklidil jen černý n. **Cf** holý nevděk [2, c. 209]

52. **Černý obchod** – чорны рынак [5, c. 48]

53. **Černý pasažér** – заяц| ухаць зайцам [5, c. 48]

54. **Černý pátek** (kol – neutr; nepřizn) *den (pátý v týdnu, popř. i jiný), ve kt. došlo k něj. zvl. výraznému neúspěchu, neštěstí, pohromě ap.* Proslulý černý p. na newyorské burze. Sám pátek je podle pověry nešťastný den. **S** černý nešťastný / smolný den; špatný den **Cf** smůlu na smůlu; vyložená smůla; průser na brigádě: totální krach; nešťastná náhoda; nepřízeň osudu [2, c. 240]

55. **Černý Petr** (neutr) **0** pl *druh karetní hry a žaludské eso v této hře, které přnáší prohru, zbude-li hráči jako poslední jediná karta; (v obraz, kontextech) symbol smůly, prahry, nezdaru* Vytáhl si zrovna černého P-f. – Na něho zbyl černý P. V přen. užití kol. a expr. [2, c. 245]

56. **Černý pták** (kniž; hanl; 1- zast) **0** vok; stupň **1.** *katol. kněz (v černém rouše); kněz jako výkonavatel duchovního útlaku, např. jezuita v období protireformace; klerikál* **2.** *fašista n. esesák (v stejnokroji černé barvy)* **1.** Přijeli černí p-ci hledat zapovězené knihy. – Pobuřoval svými volnomyšlenkářskými projevy černé p-y. **2.** Černí p-ci s umrlčí hlavou na čepicích rozsévali zkázu. **S1** kněz; klerikál **S2** fašista; esesák **Cf** černé košile [2, c. 287]

57. **Černý trh** (též odb) **0** pl *sféra oběhu zboží, ve kterém se pokoutně, nezákonně uskutečňuje koupě a prodej nedostatkového zboží za vysoké ceny úředně*

nekontrolované Za války kvetl černý t. – Na černém t-u bylo všechno za přemrštěné ceny. **S** černý/pokoutni obchod **Cf** šponavý kšeft; řetězový obchod [2, c. 362]

58. **Dát někoho na černou listinu (neutr; nepřízn) 0** ot, neg, pas, kond, imp, imp neg, préz, 1. sg a pl **Verb** octnout se na černé listině, dostat se na černou listinu **Nom** černá listina (*Čl. n. orgán s mocí, vláda ap. vůči druhému pro jeho nepříznivý, nepřátelský čin, postoj n. nespolehlivost ap.:*) označit, poznamenat někoho negativně, (*sledovat ho a*) *chovat se k němu nepříznivě, přehlíživě n. ho diskriminovat, pronásledovat.* **Cf** poznamenat někoho – negativně, označit někoho za nežádoucího, vypálit někomu cejch, nedat někomu svobodně vydechnout [3, c. 350]

59. **Dát někomu něco Černé na bílém (kol; důraz) 0** imp neg, préz **Nom** č. na b. **Verb** dostat něco č. na b. (od někoho), mít něco č. na b. (*Čl., zvl. s pravomocí vůči druhému, který žádá souhlas, informaci ap.:*) *potvrdit někomu něco písemně (zvl. v podobě formálního prohlášení n. dokladu, s podpisem ap.).* Mám ti to dát č. na b., že ty peníze do týdne vrátím? Hojně v literatuře, srov. např. J. W. Goethe, Faust (1808, 1832), scéna s žákem (v překladu O. Fischera): „Neb co je černé na bílém, to vesele se domů nese“ **A** slíbit někomu něco per hubam / rukoudáním **Cf** potvrdit něco – písemně, co je psáno, to je dáno; dát někomu papír na něco / něco na papíře, littera scripta manet [3, c. 97]

60. **Dělat se/udělano se mu černo před očima** – стала/зработалася цёмна ўваччу [5, c. 47]

61. **Dělat / udělat (něco) načerno** (čl. zakázaný, ale výhodný zákrok, opravu, využití možnosti n. zařízení, odchod z místa aj.:(u)dělat, provést, provádět něco bez dovolení (nadřízeného, úřadů aj.) [3, c. 121]

62. **Dělat z černého bílé** (kol; nepřízn, hanl) **0** ot, pas, imp, 1. sg (*Čl. oby, zjištěně, takticky ap. ve vztahu k hodnotě, faktu, situaci, hodnocené obv. druhými negativně:*) *zastírat, anulovat n. přikrášlovat něco a zcela a neoprávněně tak něco převracet, překrucovat.* Srov. už stejný lat. výraz *facere candida de nigris.* **S** překrucovat něco – úplně, stavět něco na hlavu, dělat z bílého černé **A** vidět věci v pravém světle, mluvit čistou pravdu **Cf** dělat z nouze ctnost, vykládat si něco po svém [3, c. 97]

63. **Dívat se na to / na něco / na někoho černě / černými brýlemi** (neutr; nepřizn) **0** ot, pas, kond, imp, fut, 1.sg apl (*Čl. v postoji n. reakci vůči špatné zprávě, problémům, i zdravotním, zvl v rámci celkového stavu, vůči situaci ap.) hodnotit, vykládat si, posuzovat něco m. vyhlídky něčeho (příliš) pesimisticky, skepticky (a předpokládat další n, celkový neúspěch ap).* Var. brýlemi a někoho jsou řidší **A** dívat se na něco růžově / růžovými brýlemi, vidět to v růžových barvách **Cf** posuzovat něco – příliš pesimisticky, vidět to v černých barvách, malovat všechno na černo / čerta na zed' [3, c. 128]

64. **Držet / svítit černou hodinku** (kol; přízn) **0** neg, pas, imp, imp neg **Nom** černá hodinka (*Čl. sám n. v družné a důvěrné společnosti a náladě doma ap.:*) *sedět n. být potmě; nesvítit, sedět potmě a příjemně si přítom povídat, besedovat.* **Cf** besedovat – potmě, nesvítit, navodit příjemnou / důvěrnou atmosféru, vést řeči, svítit si očima [3, c. 205]

65. **Je tam lidí až černo** (kol; expr, důraz) **0** ot, ney, imp, imp neg, kond (*Ve volném prostoru, někdy při pohledu shora, při manifestaci, demonstraci, čekání apod) je, stojí tam ohromné množství lidí tak těsné u sebe, že splývají v jediný (někdy tmavý) celek.* Subst. lidí lze řídce zaměnit jiným. **S** mnoho, je tam lidí j. mraků **A** prázdno, je tam j. vymeteno, není tam ani noha / ani živáčka, není tam živé duše **Cf** mnoho, lidí, že by jablko nepropadlo; je tam lidí j. psů, je tam hlava na hlavě, roztrh se s nímí pytel, lidí až strach [1, c. 69]

66. **Jet/jezdit (někam) načerno** (*čl. ve vlaku, tramvaji, lodi aj.) jet, jezdit tajně, bez povolení n. (zakoupené) jízdenky* [3, c. 258]

67. **Líčit/malovat/vylíčit černými barvami/v černých barvách/černě** – маляваць чорнай фарбай, S.: маляваць у чорным святле [5, c. 27]

68. **Malovat si to (moc) černě** (*čl. v hodnocení nepříznivé situace, svého stavu, práce aj.:*) *představovat si něco a vyhlídky na to (příliš) pesimisticky, skepticky, beznadějně* [3, c. 358]

69. **Mířit / zamířit do černého** (*čl. v úvahách o řešení problému, záhady n. o příčině něčeho ap.:*) *být blízko n, přiblížit se vystižení podstaty něčeho, mířit správně* [3, c. 97]

70. **Mít (svůj) černý / smolný den** (kol; nepřízn) **0** ot, neg, pas, kond, imp, imp neg, fut **Nom** č. / s. den (*Čl., popř. podnik ap., z hlediska toho, co se tam přihodilo ap. s odstínem fatalistického přijímání;*) *mít (nezaviněnou, náhodnou) smůlu, neúspěch.* **Cf** mít pech / smůlu, nic se mu nedaří, co čert nechtěl.. [3, c. 118]

71. **Mít černé / černý myšlenky** (kol; nepřízn) **0** ot, neg, pas, kond, imp, imp neg, fut, 1. sg a pl **Nom** černé myšlenky (*Čl. momentálně, v reakci na velký neúspěch osobní krizi, ztrátu perspektivy ap.:*) *být pesimista a podléhat úplnému, popř. zoufalému pesimismu, skepsi.* **S** být – pesimista, vidět všechno černé / v černých barvách, ztratit víru / všechnou naději **A** vidět všechno růžově, celý svět mu kvete **Cf** mít pohřební řeči, dívat se na svět černými brýlemi [3, c. 405]

72. **Mít černé / černý úmysly** (kol; nepřízn) **0** ot, neg, pas, imp, imp neg, fut, 1. sg a pl **Nom** č. ú. **1.** (*Čl. zvl. v zoufalství, sklíčenosti po nezdaru, katastrofě, ztrátě aj., obv. se zřetelem kč své další činnosti, popř. životu, a ve smyslu jejího ukončení, vzdání se, popř. sebevraždy aj.:*) *mít pesimistické poráženecké, sobě škodlivé úmysly.* **2.** (*Čl. z pocitu porážky, urážky ap. vůči druhému aj.:*) *chtít se pomstít; zamýšlet, plánovat (krutou, zločinnou) pomstu.* **Cf1** mít – pesimistické úmysly, chtít se vším praštit / skoncovat, ztrácet smysl života, myslet na to nejhorší **Cf2** chtít – pomstít se, vrátit to někomu i s úroky, ukázat to někomu [3, c. 852]

73. **Mít černé/ černý svědomí** **Nom.** č.š. (*v důsledku svého zločinu, darebáctví, nespravedlivého n. nespravedlivého chování, lajdáctví ap.*) *být (morálně) vinen* [3, c. 782]

74. **Mít černou duši** (kol; hanl) **0** ot, neg, pas, kond, imp, imp neg, fut, 1. sg a pl (*Čl. moralistickém pohledu druhého, v důsledku svých zločinů ap.*) *být zlý a svědomí mít zatížené špatnostmi.* **S** být- zlý, dobré žilky v něm není, mít nečisté / špatné / černé svědomí **A** být dobrý j. dítě, mít čisté svědomí, moct se každému podívat do očí **Cf** je ý pro šibenici, má široké svědomí / duši zatíženou hříchem [3, c. 151]

75. **Mít černý den** – чорны дзень [5, c. 48]

76. **Na černo** 1. pracovat na černo – працаваць нелегальна 2. jet/jezdit/cestovat na černo – ездзіць зайцам 3. koupit/kupovat/sehnat/prodat/prodávat černo – купіць/купляць/прадаваць/прадаць з-пад палы [5, c. 47]

77. **Psát / zapsat to / něco černou / bílou křídou do komína** (kol; žert, iron) **O** ot, neg, pas, imp neg; min (Čl. v žertovné reakci na přehnaně zdůrazněný výrok, čin druhého ap., jako pamětní záznam.) *nehodnotit to, něco nijak vysoko; nepovažovat něco za důležité a nedbat n. nerespektovat to vůbec.* Obv. v posměšném zvolání v imp ne fut, v sg řídké, var *bílou* je řidší. **Cf** nerespektovat něco, nepovažovat – za důležité, nebrat něco vážně, nepřikládat něčemu důležitost, mávnout nad něčím rukou [3, c. 325]

78. **Řádit jako černá ruka**, S.: řádit jako tajfun; být jako utržený ze řetězu – перавярнуць усё дагары нагамі [5, c. 192]

79. **Špatné/ zlé / nečisté / černé svědomí** (neutr) 0 pl; stupň **Verb** mít špatné / zlé / nečisté / černé s. *znepokojující lidský pocit, vědomí viny, chyby (třeba i zjevně n. veřejně neprokázané), pocit zanedbání odpovědností ap. (čímž došlo k něčemu nežádoucímu, k škodě ap.)* Zlé s, mu nedalo, aby na ten případ pořád nemyslel. **S** máslo na hlavě **Cf** výčitky svědomí [2, c. 341]

80. **Trefit (se) do černého** (kol; přízn, obdiv) **O** ot, neg, pas, kond, imp, imp neg, préz **Nom** trefa do č. (Čl. n. jeho poznámka, kritika ap. ve vztahu k problému, spletité situaci, záhadě ap. :) *vystihnout, určit přesně podstatu něčeho a (často též:) účinně zapůsobit n. vyvolat žádoucí reakci.* Tvoje poznámka ověčných nespokojencích zřejmě trefila do černého, už se pak nikdo neozval. Černý bývá střed střeleckého terče. **S** vystihnout něco – přesně, uhodit hřebík na hlavičku **A** mířit vedle, to je plácnutí do vody **Cf** mít dobrý nos / čuch, uhodit na správnou strunu [3, c. 97]

81. **Uhlově černý** (S) *mající sytě, velmi tmavě černou barvu (zvl. spolu s vlasy, oči, šaty)* [2, c. 54]

82. **Vidět to / něco / všechno černě / v černých barvách** (kol; nepřízn) **O** ot, pas, imp, imp neg, fut (Čl. v postoji vůči obávanému úmyslu, nezdaru, problémům, zprávě o tom ap, zl. v kontrastů k pohledu druhého:) *chápat, představovat si, přijímat a posuzovat něco (příliš) pesimisticky skepticky n. s obavami (a předpokládat konečný neúspěch ap.).* **A** vidět všechno růžově / růžových barvách **Cf** posuzovat něco – pesimisticky, představovat si něco – nepříznivě, nedávat něčemu ani jiskřičku naděje / žádnou perspektivu, dívat se na všechno černými brýlemi [3, c. 875]

83. **Vlasy černé jako uhel** – валасы чорныя як вугаль/ сажа [5, c. 223]

84. **Zlá / neblahá / černá / temná předtucha** (neutr) **0** stupň *tušení, že se stane něco velmi nepříznivého, očekávání nepříznivého průběhu, vývoje, konce* Neblahá p., že otcova nemoc je nevyléčitelná, se vyplnila. **S** neblahé/divné tušení **Cf** zlý sen [2, c. 279]

ČERVENÝ

1. **(Být) červený / začervenat se j. růže / růžička** (kol- neutr; přízn) **0** ot, neg, pas, imp, imp neg, 1. sg a pl (*Člověk, zvl. žena v tváři při reakci na lichotku, při neuvážlivé eroticky laděné poznámce, někdy trvale jako výraz zdraví:) být zdravě, příjemně a mile červený; začervenat se rozpačitě, příp. stydlivě a mile. Též v pl. S* červený, být červený j. malina / jablíčko, začervenat se až ke kořínkům vlasů **A** bledý, bílý, být (bledý) j. stěna / zelinka, být j. alabastr, být j. vyblitý **Cf** stydět se, být stydlivý j. panna, být rozpálený j. oheň, holka krev a mlíko [1, c. 312]

2. **(Být) červený j. cihla mít obličej, ruce sluncem, větrem ap. výrazně červené** [1, c. 63]

3. **Být (červený / rudý) / zrudnout/zčervenat j. krocan** (kol; nepřizn) **0** ot, neg, imp, imp neg, pl, 1. sg (*Člověk v obličejí při hněvivé, příp. bojovné reakci) silně, prudce se rozzlobit a nápadně zrudnout S* červený, zčervenat, být červený j. rak, krev se v něm vařila **A** zůstal j. by se ho to netýkalo, zacovat anglický klid, nedat na sobě nic znát, nehnout ani brvou, nemrknout ani okem **Cf** zlobit se, dívat se, prskat j. křeček, kouká j. vrah /j. by chtěl vraždit, berou ho všichni čerti, modrat vzteky, mít před očima červeno. [1, c. 178]

4. **Být (červený) / začervenat se/ zapálit se/ zrudnout j. pivoňka** (neutr – kol; nepřizn, žert) **0** ot, neg, pas, imp, imp neg, 1. sg a pl (*Obv. dívka v obličejí v důsledku studu, žertovné poznámky ap.:*) *nápadně zčervenat, zrudnout n. být červený. Pivoňka = Paeonia; též v pl. S* červený, (za)červenat se j. růže **A** bledý, být (bledý) j. smrt, být j. zelená sedma, ztratit barvu, krve by se v něm nedořezal **Cf** horký, zdravý, být rozpálený j. oheň, mít tváře j. slabikáře, sirku by od něho zapálil [1, c. 276]

5. **Být (červený) / zčervenat se/ zrudnout j. rak** (kol; nepřizn) **0** ot, neg, pas, imp, imp neg kond **Nom** červený j.r. (*Člověk ze studu, v trapné situaci, při*

odhalení lži, podvodu, v erotickém studu n. z horka, popř. horečky) být v obličejích nápadně červený, silně se začervenat, zardět. Když ho na schůzi nečekaně vyzvali, aby taky řekl svůj názor, dostal trému, zčervenal j.r. a nebyl schopný souvisle promluvit. V pl řídce raci. Rak vařením zčervená. **S** červený, je j. když ho krví poleje / j, by ho krví polil **A** bledý, být (bílý) j. křída, zblednout j. stěna **Cf** polila ho červená, stydět se až do hloubi duše, hanbou se mohl propadnout [1, c. 305]

6. **Být (červený) /zčervenat/zrudnout j. krev n. být (červený) /zčervenat/zrudnout/zustat j. by ho (krví) polil** (neutr – kol, důraz. přízn i nepřizn) 0 ot neg, imp, imp neg, kond, fut, 1. sg a pl **Nom** někdo červený j. k. **1.** (*Obv člověk při studu, překvapení; těž při zahanbení, popř. zlosti*) velmi silně se červenat **2.** (*říd*) (*Věc, látka, obloha ap.*) být sytě červený. 1. Tos měl vidět, jak se tvářil, když jsem ho přede všemi usvědčil ze lži. Byl červený j. by ho krví polil a jenom něco nesrozumitelně koktal. **S1** červený, být j. by ho horkou vodou polil, stydět se do hloubi duše **A1** bledý, být bledý j. stěna, krve by se v něm nedořezal, nemít kouska studu v těle **Cf1** zčervenat / zardít se do krve, polila ho červená, krev mu stoupla do hlavy, zčervenat až po kořínky vlasů [1, c. 177]

7. **Být červený / (mít) tváře j. (panenské / míšeňské) jablíčko** (kol. přízn, říd) 0 ot, neg, imp, imp neg, 1. sg a pl (*Mladý člověk, obv. žena v obličejích, zvl. s důrazem na zdraví:)* mít příjemně červené tváře, obličej; dobře a zdravě vypadat. Též v pl. **S** červený, být krev a mlíko **A** bledý, zelený, být j. zelinka být bledý j. stěna **Cf** mít tvářičky j. růžičky, mít tváře j. slabikáře [1, c. 137]

8. **Být červený j. kohout zlostí v obličejích nadměrně zrudnout** [1, c. 164]

9. **Být červený j. malina (tváře člověka n. ovoce)být zdravě červený n. zardělý** [1, c. 199]

10. **Být červený j. prase n. být j. opařené prase** (kol; nepřizn) 0 ot, neg, imp, imp neg, 1. sg, pl **Nom** červený j. o. p. (*Obv, tlustý muž v tváři trvale, popř. někdy při fyzické reakci na horko, ostré slunce, námahu, alkohol ap.:)* být nápadně a neobvykle načervenalý, růžovočervený. **S.** červený, být červený / rudý j. rak **A** bledý. být bledý / bílý j. stěna / j. tvaroh, krve by se v něm nedořezal, je j. vyblítej, být živá mrtvola **Cf** být (celý) rozpálený; hoří v obličejích že by o něj zapálil sirku [1, c. 288]

11. **Být rudý/ být červený/zčervenat/zrudnout j. vlčí mák** (kol; nepřízň) 0 ot, neg, imp, imp neg (*Člověk, obv. žena, dívka rozpaky, studem* [1, c. 198])
12. **Červená knihovna** (neutr – kol; hanl) *podřadná, neumělecká četba, povrchně libivá, často sentimentální* Její nová kniha je zvláštní kombinací psychologického románu s červenou k-ou. Podle názvu někdejší edice kýčovitých románů pro ženy. Cf pokoutní literatura; šestáková literatura [2, c. 138]
13. **Červená nit** (kniž – neutr; expr) **0 pl Komp** táhnout se / vinout se něčím jako červená n. *hlavní, ústřední myšlenka, jednotící faktor naznačující vnitřní souvislost (děje, jevy, série události ap.)* Vztah člověka k přírodě, to je červená n. nového cestopisného románu. Červná nit bývala vpletena v laněch britského loďstva na ochranu před krádeží. Přirovnání je kalk z něm., jeho rozšíření se připisuje J. W. Goethovi. Cf vůdčí / vedoucí / motiv [2, c. 211]
14. **Červenat se/být červený j. panenka** (kol; nepřízň, někdy posm) 0 0 ot, neg, pas, imp, kond, 1. sg a pl (Obv. muž n. chlapec v rozpacích n. překvapivě vyrazně se (za)červenat. Téz v pl. **S** červený, zrudnout j. rak, hořet ve tváři **A** bledý, byt bledý j. křída, krve by se v něm nedořezal, ztratil barvu **Cf** být j. opařený, být stydlivý j. panenka, polila ho červená, stydět se do duše [1, c. 256])
15. **Červený jako oheň** – Чырвоны як агонь [5, c. 51]
16. **Červený kříž** – Чырвоны Крыж [5, c. 51]
17. **Červený/ rudý / ohnivý kohout** (kniž; expr) **0 pl Verb** posadit někomu červeného k-a na střechu *zhoubný oheň, zvl. zachvacující dům, domy, požár; jeho vypuknutí (často v. obraz. kontextech)* Na střeše se objevil červený k. Na střeše se kdysi dávala dřevěná a později plechová ozdoba v podobě kohouta na ochranu domu před pohromou. **Cf** ohnivý jazyk [2, c. 139]
18. **Červený/rudý seznam** – Чырвоная кніга [5, c. 51]
19. **Dostat se do červených čísel** (*zvl. podnik, obchodní organizace ap. v důsledku špatného hospodaření, neúspěchu ap.:*) mít pasivní bilanci, být ztrátový n. *prodělavat* [3, c. 104]
20. **Jít / jet na červenou** (*čl. přes červený světelný signál „stůj“, přes křižovatku ap.:*) jít, jet n. *projet riskantně a bez ohledu na nebezpečí* [3, c. 99]

21. **Mít oči (červené) j. králík (kol, nepřízn)** 0 ot, neg, pas, imp, imp neg (*Člověk při rýmě, z kouře, špatného vzduchu, popř. od pláče:)* mít silně, nápadně začervenělé, krvavé bělmo očí V pl králíci. **A** mít oči j. studánky **Cf** mít uplakané / kalné oči, mít plné oči rýmy [1, c. 175]

22. **Posadit někomu červeného kohouta na střechu** (neutr; hanl) **0** ot, neg, pas, imp, imp neg, préz, 1. sg a pl **Nom** červený kohout (*Čl. obv. ze msty, nenávisti vůči druhému:)* zapálit někomu dům. *K.* je starý symbol boje, bdělosti, ochránce před démony aj. a jeho figurka se dávala mj. na střechy; *červený k.* v sobě slučuje symbol démona ohně, úsvitu a pův. zřejmě i očištění, které onen přináší. **Cf** zapálit – někomu dům, založit oheň / požár, zapálit někomu střechu nad hlavou [3, c. 287]

23. **Působit / zapůsobit / fungovat na někoho jako červený hadr na býka** – як чырвоная ануча для/на быка [5, c. 51]

24. **Táhnout se / vinout se něčím jak(o) červená nit, S.:** hlavní leitmotiv – праходзіць чырвонай ніткй/ніццю [5, c. 50]

25. **Táhnout se/ vinout se jako červená nit, S.:** být leitmotivem; nést se ve stejném tónu – праходзіць чырвонай ніткай [5, c. 164]

26. **Vidět rudě / červeně** (kol; důraz) **0** ot, neg, pas, imp, imp neg, fut, 1. sg a pl (*Zvl. panovačný, sebevědomý čl. v reakci na hrubou urážku, oklamání, výsměšnou drzost aj.:*) mít krajní, nekontrolovatelnou zlost a chuť se divoce, krutě pomstít; krajně (*často:)* a tiše zuřit, běsnit. **Cf** zuřit, mít zlost, necítit se / neznat se vzteky, planout / soptit hněvem [3, c. 876]

27. **Vidět všechno / to z (té) černé stránky n. vidět jen tu černou stránku** (kol; nepřízn) **0** ot, neg, pas, kond, imp, imp neg, fut, 1. sg a pl (*Čl. v důsledku povahy n. zkušenosti, celkového zklamání ap., ve vztahu zvl. k budoucímu vývoji, výsledku a jeho vyhlídkám:)* být pesimista a hodnotit, posuzovat (jednostranně n. přehnaně) to, něco s obavami, špatně, a nedoceňovat, zanedbat kladné možnosti, stránky. **S** hodnotit – vše pesimisticky, být - pesimista, dívat se na svět černými brýlemi, dělat něco horším, než to je **A** dívat se na svět růžovými brýlemi, vidět všechno v růžových barvách **Cf** nanášet moc silné barvy, koukat černě [3, c. 772]

MODRÝ

1. **(Být) modrý j. nebe** (neutr – kol; přízn, říd) 0 ot, neg, imp, imp neg, kond, fut 1. a 2. sg a pl **Verb** (mít) oči modré j.n. (*Oči člověka:)* *být mile modrý, (popr.:) a vzbuzovat tak naději. S modrý, mít oči j. chrpy/pomněnky Cf jasný, mít oči j. studánky* [1, c. 226]

2. **Být celý modrý / promodralý zimou / od zimy n. bejt celej modrej Adj** zimou c. m. (*čl, zvl. špatně oblečený, po pobytu venku ap.:*) *být nápadně, viditelně prochladlý, pobledlý a projevovat nedostatek tepla* [3, c. 945]

3. **Mít / držet / slavit / světit modrý / modrej pondělek n. modřit pondělek** **Nom** modrý pondělek (*čl. ve vztahu: ke svému jinak pravidelnému zaměstnání, obv. v důsledku únavné, divoké zábavy v neděli:)* v pondělí nepracovat, zahálet a nejít do práce [3, c. 583]

4. **Mít modrou krev Nom** modrá krev (*čl., zvl. s odstínem sociální nadřazenosti:)* *mít šlechtický původ, být rodem šlechtic* [3, c. 314]

5. **Modrá armáda** (publ) 0 pl; vok *pracovníci železniční dopravy (jako celek), železničáři, zaměstnanci ČD Zdravíme naši modrou a-u! Souvisí s uniformovaností železničářů a modrou barvou jejich uniforem.* [2, c. 31]

6. **Modrá knížka** (kol) *dříve průkazka nevojáka (mívající namadralou barvu) potvrzující, že byl zbaven vojenské povinnosti (ze zdravotních důvodů)* [2, c. 138]

7. **Modrá krev** (kniž – neutr) 0 pl; vok **Verb** mít modrou k. *příslušnost k šlechtickému rodu, šlechtický původ; popř. též lidé šlechtického původu, šlechta (část. v obraz. kontextech)* Počítal se k lidem modré krve. – V jeho žilách kolovala po matce modrá k. – S modrou krví nechtěl mít nic společného. Vzniklo ve špan. prostředí. S *panská krev* 1 **A** prostý člověk; obyčejný kmán; člověk z lidu; prostý lid; drobný lid; dělný lid; lidové masy [2, c. 153]

8. **Modrá planeta** (kniž, též publ; expr, dův) 0 pl *naše Země (jevící se z kosmického prostoru modře)* Pozorovat život na naší modré p-ě. Poprvé tak Zemi nazval J. Gagarin v interview pro novináře. **S** Země; matka / matička Země [2, c. 247]

9. **Modrá punčocha** (kniž, hist, expr, hanl, pos) **0** vok (*v počátcích emancipačního hnutí*) žena zajímavící se o vědu, literaturu, politiku ap, o obory do této doby vyhrazené mužům, (později) žena dáravící okázale, přepjatě najevo svou emancipovanost, zprav, bez ženského půvabu Hodila se pro ni okřídlená přezdívka: modrá p. Pův. z angl. prostředí, od poloviny 18. stol. **S** mužatka; feministka [2, c. 289]

10. **Modravé dálky** n. **modravá dál** (kniž; expr) *vzdálené rozsáhlé prostory, daleké kraje, zvl. jako vytoužený vzdálený cíl našeho směřování, touhy po poznání ap.* Nastává léto, čas dovolených a modravé dálky lákají. Jen v heslové podobě. Var. s dál též bás. **Cf** neznámé končiny [2, c. 60]

11. **Modrý arch** (kol; zast) **0** pl *dekret o odchodu do penze* Dostal modrý a. Penzijní dekret býval modré barvy. [2, c. 31]

12. **Modry pondělek** n. **modré pondělí** (kol; zast; dnes expr. nepříž n. čast žert) Verb mít, držet, slavit, světít (modrý) p-k *den po neděli, po dni pracovního klidu stravený v nečinnosti, (kdysi) podle zvyku v někt. řemeslných oborech* Na stavbě jsem nikoho něnašel, tam snad je ještě modrý p. Kalk podle něm. *blauer Montag*, kde *blau* má význam *podnapílý, neschopný práce (po nedělní pitce)*. Původně šlo o poslední masopustní pondělí (kdy se kostel zlobil modrým, resp. fialovým sukem), kdy se tradičně nepracovalo; později se tato tradice nečinnosti v pondělí, zvl. v někt. řemeslech, rozšířila na všechny pondělky v roce. **Cf** pracovní klid [2, c. 261]

13. **Nebe je modré j. chrpa** (neutr, přízn, pochv,říd) **0** ot, neg, imp, imp,neg Adj modré j. ch. (*Obv. jen v létě*) *To nebe, obloha je čistě a míle modrá* **S** modrý, nebe je modré j. šmolka **A** zamračený, nebe je j. pytel [1, c. 133]

14. **Nebe/obloha (je) (modré/modrá) j. šmolka** (přízn, důraz) **0** ot, neg, imp, imp neg (*Obloha, zvl. za letního dne a krásného počasí*) *nebe má jasně, čistě a příjemně modrou barvu.* [1, c. 355]

15. **Snest / snesl by jí modrý/modré z nebe, S.: obětavě ji miluje** – гатовы дастаць зорку/зорачку з неба, S.: аддаў бы ўсё на свеце; зрабіць немагчымае [5, c. 146]

16. **Snést někomu modré/modrý z nebe** (kol; důraz) **0** ot, neg, pas, imp, imp neg, min, préz, 1. sg a pl **Nom** m. z nebe (*Čl. vůči druhému v životě, zvl. vůči dítěti n.*

milé:) milovat někoho silně a obětavě a být ochoten (pro jeho potěšení) mu splnit všechna jeho přání. Sněsl by své ženě m. z n., a ona se k němu takhle chová! Obv. jen v kond. **Cf** splnit někomu – všechna přání, milovat někoho – obětavě, dělat někomu pomýšlení, nosit někoho na rukou, skočit pro někoho do ohně [3, c. 423]

17. **Udělat / dělat něco pro krásné oči / krásný voči / modré oči / modrý voči někoho n. udělat/ dělat něco kvůli krásným / krásnejm očím / vočím někoho** (kol) **0** ot, pas, kond, imp, imp neg, fut (*Čl. svůj hodnotný, prospěšný n. obtížný čin, zákrok, pomoc aj. ve vztahu k nic netušícímu n. nepotřebujícímu, nežádajícímu druhému ap.:)* udělat něco zcela nezištně pro někoho z lásky a obdivu k němu. Většinou se užívá ironicky, zvl. v záporu, popř. přímo s uvedením jiného a vážnějšího důvodu, Podle Moličra (*Směšné preciózky, 1659*), viz franc. překlad. **Cf** udělat něco – nezištně, udělat něco ze srdce rád, snést někomu modré z nebe [3, c. 509]

18. **Zbít / zmalovat někoho do modra** (*zvl. krutý n. vztekly čl. vůči slabšímu druhému, někdy za trest*) zmlátit někoho divoce, tvrdě a udělat mu modřiny, podlitiny [3, c. 939]

ŘŮŽOVÝ

1. **(Být) růžový j. prasátko / selátko** (neutr – kol; někdy žert) ot, neg, imp, imp neg 1. sg a pl (*Dospělý i dítě v obličejí po horké lázni, v horku vůbec, popř. trvale*) být nápadné a nezvykle, (*casto i*) mile růžový; mít příjemné růžové (*a obv. i plné*) tváře. Též v pl. **S** růžový mít tváře j. jezulátko **A** bledý, nemocný, být j. bledule, je j. když uteče hrobníkoví z lopaty, mít zdravou lesní barvu **Cf** červený, jemný, být červený j. opařené prase / j. rak [1, c. 288]

2. **Být růžový jako selátko** – мець ружовыя шчочкі (пра дзіця) [5, c. 198]

3. **Být/bejt vyspalý/vyspalej do růžova Adj** v. do r. (*čl. po důkladném dobrém spánku, s odstínem jeho projevu ve vzhledu a postoji*) být příjemně odpočatý, svěží a chovat se vlídně, mile, popř. vesele. [3, c. 704]

4. **Dívat se na to růžově / růžovými brýlemi** (neutr; někdy posm) **0** ot, pas, kond, imp, fut, 1.sg apl (*Čl. v postoji n. reakci vůči úmyslu, činnosti ap. n. stavu již prováděné činnosti, probíhající změny, události aj., obv. přes existující problémy,*

náznaky komplikací ap.:) hodnotit, vykládat si, posuzovat něco n. vyhlídky něčeho (příliš) *optimisticky, nereálně a (naivně) příznivě, krásně*. Var. brýlemi je řidší. **A** dívat se na něco černě / černými brýlemi, vidět všechno v černých barvách **Cf** posuzovat něco – příliš *optimisticky*, vidět něco v h barvách, dělat si iluze [3, c. 128]

5. **Lakovat skutečnost / to na růžovo** (kol; nepřízn) **0** ot, pas, imp, 1 sg a pl (*Čl. svou vědomou informací, zprávou, činností, obv. ve snaze zalichotit nadřízenému, nevzbudit paniku na veřejnosti ap.:*) *zakrývat skutečné nedostatky, špatný stav nepravdivým a líbivým výkladem, interpretací*. Význam je odvozen od starého „pozitivního“ symbolického významu růže (= krása, láska, mládí aj.); srov. *lakovat někoho*. **A** ukazovat věci v pravém světle, mluvit na rovinu **Cf** *zakrývat* – nedostatky, ukazovat Potěmkinovy vesnice, líčit něco v růžových barvách, malovat straky na vrbě [3, c. 724]

6. **Líčit / malovat/ vylíčit něco růžovými barvami / v růžových barvách / růžově** (kol; nepřízn) **0** ot, neg, imp, imp neg, 1. sg a pl **Adj** (vy)líčený růžovými barvami (*Čl. úsudkem n. ze zkušenosti, vzhledem k povaze očekávaného, popř. již proběhlého podniku, události, práce ap.:*) *popisovat, popř. posuzovat něco optimisticky, ideálně až lákavě; přehánět n. (jednostranně) zdůrazňovat kladné a příjemné stránky něčeho*. Malovala si manželství příliš růžově, proto to zklamání. **A** líčit / malovat něco černými barvami **Cf** *popisovat* – *optimisticky*, dívat se na něco růžovými brýlemi / růžově, mít brýle mámení [3, c. 43]

7. **Malovat si to (moc) růžově** (*čl. v hodnocení situace, svého stavu, práce n, záměru ap.:*) *představovat si něco a vyhlídky na to (příliš) optimisticky, snadně, popř. ideálně* [3, c. 358]

8. **Nebýt (zrovna) růžový n. nebejt (zrovna) růžovej** (*současný stav n. vyhlídky činnosti, snahy ap., též zdraví, zvl. vzhledem k doléhajícím potížím*) *nebýt příliš dobrý, uspokojivý n. potěšitelný* [3, c. 704]

9. **Růžové brýle / brejle** (neutr – kniž) **Verb** dívat se na něco růžovými brýlemi *nereálně optimistický, neskutečně příznivý, skutečnosti neodpovídající nekritický pohled na svět, představa na něm založená (zprav. v obraz. kontextech)* Odlož konečně

růžové b. a podívej se, jak se věci mají! **A** černé brýle / brejle **Cf** brýle mámení [2, c. 42]

10. **Vidět něco růžovými skly / sklíčky** (čl vevztahu k situaci a její perspektivě, která se často vážně dotýká i jeho, obv, v kontrastu k pesimistickému pohledu druhého:) hodnotit něco nerealisticky a příliš optimisticky; přehlížet problémy, záporny něčeho a idealizovat si to [3, c. 722]

11. **Vidět svět růžově / růžový / růžovej** (neutr – kol; přízn i nepřízn) **0** ot, pas, kond, imp, imp neg, 1. sg (Čl. obecně n. zvl. v důsledku prožívaného štěstí, úspěchu ap.:) být přehnaný, nekritický optimista a mít nereálně krásné iluze o společnosti a životě; mít velmi radostnou, příjemnou náladu a sklon vše hodnotit jen dobře. 1.sg lze též v neg. **Cf** být – optimista, mít – radostnou náladu, dělat si iluze o světě, vidět svět jen z té lepší stránky [3, c. 788]

12. **Vidět to / něco / všechno růžově / v růžových barvách** (kol; obv. nepřízn) **0** ot, pas, imp, imp neg, fut 1 sg a pl (Čl. v postoji vůči plánu, úmyslu, snaze n. stavu již prováděné činnosti, probíhající změny, události aj., i přes existující problémy, nepříznivé okolnosti současné i předvídaně ap., zvl. v kontrastu k pohledu druhého) představovat s, chápat a posuzovat něco optimisticky, nereálně a příznivě, krásně. **A** vidět všechno černě/ v černých barvách **Cf** posuzovat něco – příliš optimisticky. [3, c. 876]

ZELENÝ

1. **(Být) zelený j. sedma n. být j. zelená sedma** (kol, nepřízn, důraz) **0** ot, ná imp, imp neg, kond, fut, 1. sg a pl **Verb** vypadat j. z. s. (Člověk v obličejí v důsledku špatné životosprávy n. momentální nevolnosti, popř. strachu:) mít nezdravě bledou barvu; být nepříjemně, nápadně bledý a (často:) unavený n. nemocný. Ty si jdi radši lehnout! Jsi j. z. s. a sotva se držíš na nohou *Zelená sedma* je druh mariášové karty, V pl se užívá 2. var. jsou j. zelené sedmy. **S** bledý, být j. křída, mít zdravou lesní (barvu) **A** červený červená j. panenské / míšeňské jablíčko, být krev a mlíko, mít tváře j. slabikáře **Cf** slabý, žlutý být j. pára nad hrncem, krve by se v něm nedořezal, zdraví mu neslouží, je to taková zelinka [1, c. 318]

2. **(S / být) (celý) zelený vzteky / vztekem / zlostí n. vzteky zelený** (kol; expr; nepřizn, hanl) *takový, který je zachvácen prudkým hněvem, nepřičeinou zlosti, rozhořčením, že se to až projevuje v jeho obličejí zsinanou bledostí* Odcházel z jednání zelený v-y, protože neprosadil svou. **Cf** nervy v kýblu; v návalu (radosti, štěstí, hněvu, zlosti); prasklá žluč [2, c. 390]

3. **(S / být) věčně / vždy zelený** (kniž, též publ; přízn) *takový (zvl. populární písně, melodie, popř. i jiná umělecká díla, popř. jejich autoři), který si uchovává po dlouhá léta, popř. trvale obecnou oblibu, který (na rozdíl od módních, často efemérních novinek) nezastarává* V programu televize zazněly znovu věčně z-é melodie třicátých let. I v čes. kontextu se užívá angl. výrazu *evergreen*. V botanické terminologii se jako *vždyzelené rostliny* označují ty, které si zachovávají zelenou barvu po celý rok. [2, c. 410]

4. **Bejt (z něčeho) zelenej** (kol; nepřizn) **0** ot, neg, imp, imp neg, 1. sg a pl (*Čl. v obličejí barvou a výrazem, zvl. v důsledku hrozby, podráždění n. nemocí, nevolnosti:)* *být nápadně n. nepříjemně bledý a mít velký strach, zlost n. bolest.* **A** mít pro strach uděláno, nenechat se rozházet **Cf** bát se něčeho – hodně, být – bledý, mít – velký strach, projevovat – strach, bejt podělanej až za ušima, hrát všemi barvami, být strachy celý bez sebe [3, c. 943]

5. **Bledá/zelená závist** (kol; expr, zprav. nepřizn, posm) **0** pl; stupň **Verb** blednout / zelenat *závistí šíravý pocit nelibosti až zloby někoho nad úspěchy, prospěchem, ziskem, popř. majetkem druhého, druhých* Nic si z toho nedělej, to z něj mluví bledá z., že je u vás všechno v pořádku. **Cf** červ závisti [2, c. 407]

6. **Být (ještě) zelený n. bejt (ještě) zelenej** (*mladý čl. v práci, činnosti ap.*) *být (ještě) zcela nezkušený a nevyznat se v ničem* [3, c. 943]

7. **Být zelený jako brčál** (neutr – kol; nepřizn) **0** ot, neg, imp, imp, neg, kond, fut, 1. sg a pl, **Verb** mít něco zelené j.b. **Adj** zelený j.b. (*Látka, nátěr, papír barvou, řidčeji tváře člověka při fyzické reakci na špatné jídlo*) *mít tmavě, sytě zelenou barvu, být náhle a nápadně pobledlý (s odstínem do zelena).* *Brčál je lesní rostlina (Vinca)* **S** zelený, ostře / dínoce / křiklavě zelený, být j. zelinka **A** červený, mít tváře j. růžičky, být j. malovaný, obličej krev a mlíko **Cf** bledý, vypadat – špatně. *trávová /*

olivová / vojenská zelen, být bledý j. stěna, být žlutý j. citron, mít zdravou lesní (barvu) [1, c. 55]

8. **Dát zelenou** – даць зялёную вуліцу [5, c. 56]

9. **Jít / jet na zelenou** (*chodec, řidič auta, motocyklu ap., zvl. přes křižovatku a v reakci na zelené světlo semaforu:*) přejít, přejet, jít, jet řádně a podle pravidel, předpisů [3, c. 943]

10. **Lže, až se hory zelenají**, S.: lže, až se mu od huby práší – маниць і не пасміхнецца, S.: брэша, як лён/ клін чэша [5, c. 84]

11. **Mít zelenou** (kol; přízn) **0** pas, imp, imp nee **Verb** dostat (od někohe) z., dát někomu z. (*čl. se svým úkolem, snahou, schopností n. jeho úkol, projekt, orientace aj. v celkovém kontextu podniku, státu v důsledku shodného zájmu, souhlasu vedení, šéfa, vlády aj.:*) mít všechny možnosti n. prostředky k dispozici a mít vše zvýhodněno, usnadněno; mít volnou možnost a nebýt nikým, ničím omezován. Zelené světlo na křižovatce dovoluje volný průjezd, přechod. **Cf** mít všechny možností, mít – vše usnadněno, nebýt – omezován, mít neomezené možností, mít volné pole působností. [3, c. 943]

12. **Mladý / zelený / neostřílený zajíc** (kol; expr, nepřízn, popř. žert) **0** vok; stupň člověk, kt. má pro své mládí dosud nedostatek zkušeností, znalostí pro to, co dělá, zamýšlí ap., je dosud nezralým začátečníkem (v oboru ap.) Přece to už není mladý z., aby provedl takovou hloupost! – Od toho zeleného z-e si neslibuji že to vyřeší. **S** nováček; začátečník; zelenáč; neopředené mládě; usmrkanej kluk **A** starý mazák, starý / ostřílený kozák **Cf** mladá krev [2, c. 402]

13. **Myslivecká/ zelená krev** (neutr – kol; expr) **0** pl záliba, náruživost v myslivosti Nezapřel svou mysliveckou k. po otci. Jak má volno, hajdy do lesa. Var. zelená k. žert. podle modrá krev. [2, c. 153]

14. **Rozhodovat od zeleného stolu** (*čl., šéf, byrokrat, komise, vláda ap. ve vztahu k chodu obv. složitého systému, státu ap.:*) řídit a rozhodovat něco mocensky a bez skutečné znalosti situace, průzkumu a tedy neefektivně, nerealisticky a nesmyslně; rozhodovat bez zájmu a znalosti, jen úředně [3, c. 777]

15. **Řídit něco od zeleného stolu** (neutr; nepřizn) **0** ot, pas, kond, imp, imp neg, fut, 1. sg a pl (*Čl. v mocenské pozici, vedoucí, politik ap. ve vztahu k provozu a funkci podniku, organizace ap., v kontrastu k potřebě pružného postoje podle reálných a momentálních potřeb:*) řídit něco jen byrokraticky, schematicky a direktivně, popř. povýšeně a nekvalifikovaně a bez situačních podkladů a reálných znalostí. Jak to tady může vypadat, když se všechno řídí od z. s.? **A** umět pružně reagovat, být v denním styku s lidmi **Cf** řídit něco – byrokraticky, neznat terén, být odtržený od mas, nechodit mezi lidi [3, c. 777]

16. **Stavět na zelené louce** (stavitel, firma stavbu, dům ap. :) stavět vše, komplexně od začátku (včetně terénních úprav, inženýrských sítí aj.) [3, c. 353]

17. **Začít na zelené / zelený louce** (*čl. ve vztahu k záměru n. úkolu vytvoření nové a ob. velké stavby, budovy, závodu, instituce ap., zvl. z hlediska možných komplikací, nevýhod ap.*) muset budovat, stavět to obtížnějším způsobem bez opory, výhody a možnosti využití už dřívějších konstrukcí, infrastruktury a zázemí [3, c. 353]

18. **Zasednou za zeleným stolem/ u zeleného stolu** **Adv** za z. s., u z. s. (*soupeři, nepřátelé, protivníci ap. ve snaze se dohodnout:*) začít jednat o mír, smír n. kompromisní řešení [3, c. 778]

19. **Zelená vlna** (též odb) **0** pl (*ve velkoměstské pouliční dopravě*) synchronizované světelné signály umožňující při dodržování stanovené rychlosti plynulé přeježdění křižovatek bez zastavování Též název pravidelné rozhlasové relace o situaci v dopravě, zvl. o průjezdnosti silnic. [2, c. 387]

20. **Zelené zlato** (kniž., též publ) **0** pl; stupň *chmel* (*jako surovina pro výrobu piva a výnosné vývozní*) Začala sklizeň zeleného z-a. **S** chmel [2, c. 413]

21. **Zelený anton** (slangt; expr) uzavřený policejní vůz (*n. kára*) k převozu zatčených n. vězněných Odvezli ho v (zeleném) a-u na policii. V něm, arg. vězení v Antonstrabe v Berlíně, v pražském = přezdívka pro kata. [2, c. 31]

22. **Zelený čtvrtek** (neutr) *čtvrtek ve velikonočním týdnu* Nazv. podle bibl. tradice na připomínku Kristova vjezdu do Jeruzaléma, při němž byl obyvateli vítán zelenými olivovými ratolestmi. [2, c. 59]

ZLATÝ

1. **(Staré) zlaté časy** (neutr – kol; expr, přízn, někdy iron) **0** sg *někdejší, bývalá léta jevící se (pamětníkům n. při jejich ironizování) jako šťastné, šťastnější, spokojené, spokojenější období* Vzpomínal na staré zlaté č-y. — To byly tenkrát zlaté č-y, houska stála šesták **CF** zlatý věk; za (časů) krále Holce; za našich časů [2, c. 53]

2. **(Staré) zlatě pravidlo** (řidč) **0** pl *osvědčená a obecnými zkušenostmi ověřená zásada, obyčej (zprav. jako návod k jednání)* Podle (starého) zlatého p-a vyhověl oběma, aby si nikoho nerozházel. [2, c. 273]

3. **Být / stát se zlatým hřebem programu Nom** zlatý hřeb p. (*Vynikající výkon, pochoutka, událost ap., popř. její nositel v rámci určitého, stupňujícího se souboru n. řady ap.;*) *být n. stát se vyvrcholením, vrcholem n. nejlepším v něčem; konkurovat n. dovršit něco překvapivě* [3, c. 221]

4. **Držet se zlaté střední cesty n. jít zlatou střední cestou Nom** zlatá střední cesta (*čl. v práci, jednání ap., zvl. ožehavém, nejednoznačném ap.;*) *postupovat, jednat kompromisně a umírněně, popř. opatrně a vyhýbat se přitom krajnostem, jednostranností* [3, c. 79]

5. **Holka zlatá** (kol; přízn, dův) *žena (bez rozdílu věku) mluvčím chválená pro urč mimořádně kladné vlastnosti n. pro zvlášť, chvályhodné jednání ap.; též v oslovení důvěrně blízké ženské osoby* Ty jsi přece h. zlatá, že to zařídíš! – To víš, h. zlatá, to už dávno není pravda. Mimo oslovení v podobě 1. p. též var. *zlatá holka. Cf* učiněný / hotový poklad [2, c. 103]

6. **Klanět se zlatému teleti** – *пакланяцца/служыць залатому цяльцу* [5, c. 242]

7. **Král železný a zlatý** (kníž) **0** pl; vok *historická přezdívka českého krále Přemysla Otakara II. (pro jeho válečné úspěchy, moc a sílu, jakož i bohatství)* [2, c. 151]

8. **Mít ruce ze zlata / zlaté ruce / zlatý ruce** (kol; pochv) **0** ot, neg, pas, kond, imp, imp neg, fut, 1. sg a pl **Nom** zlaté ruce (*Čl. ve vztahu k manuální činnosti, obv. speciálované a často náročné n. řídké a zvl. jejímu podařenému výsledku, v důsledku dlouhé praxe a cvíku*) *být neobvykle, vzácně šikovný, dovedný a umět své*

řemeslo, obor jistě a skvěle. Ten člověk má z.r.! Představ si, že dokázal opravit i ty hodiny po dědečkovi! **A** mít obě ruce levý **Cf** být – šikovný, umět něco – dobře, být každým coulem odborník, mít něco v malíčku, umět něco vzít do ruky, dělat zázraky [3, c. 697]

9. **Mít zlaté / zlatý / dobré / dobrý časy** (kol; přízn) **0** ot, neg, pas, imp, imp neg, 1.sg a pl **Nom** z. č. (*Čl., země, obchod ap. souhrou okolností v určitém období:*) *mít se velmi dobře, popř. bezstarostně a příjemně, být velmi úspěšný; velmi prosperovat, rozvíjet se ap.* Bylo krátce po válce a šmelináři měliještě zlaté časy. **A** mít zlé časy, udělat bankrot, doba úpadku **Cf** mít se – dobře, mít ráj na zemi /na různých ustláno, zlatý věk, doba rozkvětu [3, c. 93]

10. **Mít zlaté / zlatý srdce / srdce ze zlata** (kol; přízn) **0** ot, pas, kond, imp, 1. sg a pl **Komp** mít srdce jako ze zlaté **Nom** zlaté s. / s. ze zlata (*Čl. povahou a chováním zvl. k blízkým druhým*) *mít nesmírně dobrou, laskavou a nezištnou povahu a dobrosrdečně, nesobecky, popř. vřele (vždy) pomáhat (dary i jinak).* **Cf** mít – dobrou povahu, být dobrák od kosti, mít dobré srdce, rozdělil by se o poslední košili [3, c. 757]

11. **Naši (zlatí) hoši n. (naši) zlatí hoši** (kol, publ; expr, obdiv; též iron) **0** sg; vok **1.** *sportovní reprezentanti (v urč. odvětví sportu), kteří jsou pro své mezinárodní úspěchy předmětem obdivu sportovních fanoušků* **2.** *příslušníci armády (zvl. ve vypjaté situaci možného nasazení ap.)* **1.** Naši zlatí h-i jsou už se svými medailemi z mistrovství zase doma. – Přízeň fanoušků je vrtkává, po prohraném zápase zlaté h-y vypískali. **2.** Naši zlatí h-i obsadili pohraniční pevnosti. V sg. o urč. jedinci zprav. jen jako iron. aktualizace. **Cf** milionový chlap / chlapík / kluk n. chlap / kluk milionový [2, c. 102]

12. **To je zlatý/ zlatej důl** – залатое дно [5, c. 68]

13. **Udělat si z něčeho zlatý / zlatej důl** **Nom** zlatý / zlatej důl (*čl. svou šikovností, vychytralostí, pilí ap. z jinak průměrné, nenápadné činnosti, obchodu aj.:*) *vhodně využít něčeho a udělat si z toho trvalý zdroj velkého a snadného zisku, prospěchu* [3, c. 153]

14. **Vidět/uvidět zlaté / zlatý prasatko** (čl. na Štědrý den v důsledku celodenního půstu do štědrovečerní večeře, podle staré pověry slibující z.p. skutečně ukázat:) být příjemně odměněný (krásnou představitelkou) [3, c. 603]

15. **Zapsat se zlatým písmem do dějin/historie** – уписана золотыми літарамі [5, c. 242]

16. **Zlatá éra** – Золоты век [5, c. 71]

17. **Zlatá horečka** n. **zlaté opojení** (neutr) **0** pl **1**. *zlatokopecká vášeň, masové rozšíření zlatokopectví* **2**. *velká touha po zlatě jako symbolu bohatství, po velkém bohatství* Zlatá h. propukla na Aljašce v druhé polovině 19. století. Srov. Chaplínův film *Zlaté o.* [2, c. 104]

18. **Zlatá kaplička (nad Vltavou)** (kniž; dův) **0** pl *tradiční označení pro Národní divadlo v Praze (vyjadřující důvěrně blízký vztah k tomuto stánku národního umění)* Připisuje se básníku Adolfu Heydukovi. [2, c. 133]

19. **Zlatá klec** – золотая клетка [5, c. 241]

20. **Zlatá mládež** – золотая моладзь [5, c. 241]

21. **Zlatá rybka** *vzácný, náhodný a mimořádný zdroj pomoci; možnost dosáhnout splnění těžko splnitelných přání (pův. chycená ryba v pohádce kouzelně plnící tři rybářova přání)* [2, c. 305]

22. **Zlatá střední cesta** n. **zlatá cesta středu** (neutr; často iron, nepřízn) **0** pl **Verb** držet se zlaté střední c-y *umírněný, opatrný postup, jednání vyhýbající se krajnostem při rozhodování a s nimi spojenému riziku a přidržující se raději kompromisu* Mezi možnými extrémy zvolil zlatou střední c-u. Podle lat. *aurea mediocritas* (z Horatiových ód). Var. *zlatá c. středu* je řidší. [2, c. 48]

23. **Zlatá žíla** (kol; zast) **0** pl *městkovité rozšíření žil v konečníku, hemoroidy* [2, c. 424]

24. **Zlaté rouno** – золотое руно [5, c. 242]

25. **Zlaté srdce** n. **srdce ze zlata** (kol – neutr; přízn, obdiv; 2. říd) **0 2**: vok **Verb** mít zlaté s., s. ze zlata **1**. *lidská vlastnost projevující se konáním dobra a mimořádně laskavým vztahem k jiným, vzácným porozuměním pro jiné* **2**. *nositel takové vlastnosti* **1**. Je ho škoda, byl to člověk zlatého s. **S** dobrá duše; dobré srdce **S1**

dobrosrdečnost, dobrota **S2** dobrák; zlatý člověk; dobrák od kosti; učiněná dobrota n. učiněné dobrotisko; učiněný / hotový poklad [2, c. 331]

26. **Zlaté tele** – залаты цялец [5, c. 242]

27. **Zlatý český ručičky 1.** *tradičně šikovný a vynalézavý domácí zloděj v pejorativním a ironizujícím hodnocení, zvl. v protikladu k zlaté české ruce 2. viz zlaté české ruce* [2, c. 302]

28. **Zlatý člověk** (kol – neutr; expr, přízn, obdiv) **0** vok *osobu vynikající ušlechtilostí, konáním dobra a mimořádně laskavým vztahem k jiným a vzácným porozuměním pro jiné* On i jeho žena byli zlatí lidé, každý želel jejich odchodu. Vok. (s pokleslým význ.) dův. v podobě **člověče** zlatý n. expr. *člověče zlatá.* **S** dobrák; dobrák od kosti; dobrá duše 2; učiněná dobrota n. učiněné dobrotisko; učiněný / hotový poklad; zlaté srdce n. srdce ze zlata 2; dobré srdce 2 **Cf** boží člověk [2, c. 59]

29. **Zlatý důl** (kol – neutr; expr, přízn i nepřízn) **0** pl **Verb** udělat si z něčeho zlatý d. *zdroj velkého, zprav. dlouhodobého zisku, něco, co hodně (finančně) vynáší* Takový obchod je zlatý d. – Vývoz chmele byl odjakživa zlatým dolem pro naše hospodářství. – Zlatý d. z těchto vedlejších kšeftů přestal vynášet. **S** dojná kráva **Cf** tučná prebenda; dobrá investice [2, c. 78]

30. **Zlatý fond** – залаты фонд [5, c. 242]

31. **Zlatý mok pivo**, zvl. *pochvalně n. obdivně a s důrazem na jeho sytý odstín* [2, c. 188]

32. **Zlatý padák** – залаты парашут [5, c. 242]

33. **Zlatý prut (země české)** (kniž) **0** pl *pruh úrodné roviny podél části toku Labe v Čechách* [2, c. 278]

34. **Zlatý pták / ptáček** (kniž; expr, zast) **0** vok *velmi bohatý člověk, velký boháč* S takovými zlatými p-y do holportu nepůjdeme, my plebejové. **S** boháč; těžký pracháč / prachař **A** hotový / učiněný žebrák; rytíř / pán z Nemanic **Cf** velký pán; automobilový král; ocelový král; petrolejový král; strýček z Ameriky [2, c. 287]

35. **Zlatý věk** (kniž; přízn) **0** pl *období největšího rozkvětu, rozmachu (zvl. něj. oblasti společenské povahy)* Zlatý v. literatury, řecké demokracie, české kopané. V řec. mytol. první ze čtyř věků, kdy lidé ctíli čest a spravedlnost a žili b trvalém míru

(oproti dalším věkům, stříbrnému, bronzovému a železnému, v nichž už převažuje láska k majetku a války) [2, c. 381]

ŽLUTÝ

1. **[Být] žlutý jako šafrán**, S.: být žlutý jako citrón – [БЫЦЬ] жоўты як лімон, S.: [БЫЦЬ] як жаўток ад яйка [5, c. 215]

2. **Být (žlutý) j. citron** (kol; nepřizn) 0 ot, neg, imp, imp neg, pl, 1. sg **Adj** citronově žlutý, žlutý j. c. **1.** (*Obv. člověk nemocný n. při náhlé nevolnosti*) mít nezdravě bledý, žlutavý vzhled, obličej. **2.** (*Řídce věc, látka, nátěr:*) být (spíše světlé) žluté barvy. **1.** Podívej se na sebe, jak vypadáš! Celý vyhublý a žlutý j. c. **2.** Kabát by to byl pěkný, ale ta barva se mi vůbec nelíbí. Je to žluté j. c. **S1** bledý, být j. zelená sedma **S2** žlutý, být žlutý j. kanárek **A1** zdravý, červený, být červený j. růžička, být krev a mlíko, mít zdravou barvu, kypět zdravím **Cf1** bledý, bílý, zelený, být j. bledule, mít zdravou lesní barvu, barva mu nechce sloužit [1, c. 65]

3. **Být [žlutý] jako kanárek** – жоўты як канарэйка [5, c. 108]

4. **Davidova / židovská / žlutá hvězda** (neutr) *znak, emblém židů, Židů, židovství ve tvaru hvězdy utvořené ze dvou trojúhelníků přes sebe položených* Synagoga se žlutou h-ou ve štítu. – Židé museli za nacistické okupace nosit na prsou žlutou / židovskou h-u. *David* – sjednotitel hebrejských kmenů a izraelský král v 10.stol.př.n.1.; podle bibl.podání přemožitel Goliáše. – Var. *Davidova* h. kniž [2, c. 113]

5. **Má ještě žluté u zobáčku**, S.: má ještě skořápku na zadku/prdeli – яшчэ зусім жаўтароты, S.: удод жаўтароты; зялёны яшчэ [5, c. 251]

6. **Vlasy žluté jako sláma** – валасы як салома [5, c. 251]

7. **Žlutá karta** *varování, napomenutí za porušení pravidel hry někoho a veřejné její ukázání, obv. jen při sportu (kde např. ve fotbale je hráč po druhém takovém porušení už vyloučený, obv. spolu s dát, dostat, ukázat)* [2, c. 133]

8. **Žlutá zimnice** (těž odb) **0** pl *malárie (projevující se těž žloutenkou)* **Cf** bahenní zimnice; třetidenní/čtvrtodenní zimnice 1 [2, c. 411]

9. **Žlutý anděl** (kol, též publ; expr) *osobní automobil vybavený a sloužící jako pojízdná autodílna k první pomoci motoristům* Na pomoc bezradnému automobilistovi přispěchal žlutý. Automobily této služby jsou žluté barvy. [2, s. 30]

10. **Žlutý jako citrón** – жоўты як лімон [5, s. 251]